

MARIA BASARAB

CUVINTE MĂRTURISITOARE

ÎNSEMĂRI DE PE CĂRȚI ROMÂNEȘTI VECHE
DIN JUDEȚUL HUNEDOARA

DEVA, 2001

<https://biblioteca-digitala.ro>

MARIA BASARAB

CUVINTE MĂRTURISITOARE

ÎNSEMNĂRI DE PE CĂRȚI ROMÂNEȘTI VECHI
DIN JUDEȚUL HUNEDOARA

Tiparul executat la:
Tipografia "ASTRA" Deva
- 2001 -

ISBN - 973-0-02463-4

MARIA BASARAB

CUVINTE MĂRTURISITOARE
ÎNSEMNĂRI DE PE CĂRȚI ROMÂNEȘTI VECHI
DIN JUDEȚUL HUNEDOARA

ACTA MUSEI DEVENSIS
DEVA 2001

Prezentare grafică:

Eugen Pescaru

Culegere text:

Georgeta Deju, Corina Bulea, Adriana Radu

Tehnoredactor:

Dorina Dan

Ilustrații:

Foto Miron - sponsor

*Mulțumim tuturor celor care au făcut posibil ca această carte să fie
tipărită.*

*Memoriei părinților,
Simion și Elvira Sălceriu*

ABREVIERI

AMN	=	Acta Musei Napocensis
ASTRA	=	Asociația Transilvană pentru istorie și cultură a poporului român
BRV	=	Bibliografia Românească Veche
CBRV	=	Contribuții la Bibliografia Românească Veche
cr.	=	creștari
Dos	=	dosar
mss	=	manuscris
Op.cit.	=	opera citată
p.	=	pagina
Rfv	=	florini renani valută

P R E F A Ț Ă

Argumentația scrierii și apariției tipografice a acestei lucrări este susținută de însemnătatea cărților românești vechi hunedorene, care prin diversitatea provenienței lor tipografice, prin vechimea lor și îndeosebi, prin complexitatea însemnărilor cu specificitate locală rămân parte întregitoare a spiritualității noastre.

Dăm un rost însemnărilor de pe cărțile românești vechi aflate acum în județul Hunedoara, relevând însă și titlurile de cărți, anul tipăririi lor, localitățile tipografice, cunoscându-se astfel, destinul unor oameni, locuri sau chiar al cărților adunate acum într-o scriere sintetică.¹

Cartea se erijează într-o modalitate scrisă de apreciere a tipăriturilor noastre vechi și omagiază pe cei care au prețuit și

---

¹ În ultima perioadă de timp au ajuns, în biblioteca muzeului nostru, lucrări referitoare la cartea românească veche: E. Mârza, D. Dregheciu, *Carte românească veche în județul Alba sec. XVI-XVII Catalog*, Alba Iulia, 1989; O. Mitric, *Carte românească veche în județul Suceava*, 1994; Domokos Samuel, *Tipografia din Buda*, Gyula, 1994; E. Mârza, I. Mârza, *Studiu introductiv, Ediții, Note la Vasilie Pop, Disertație despre tipografiile românești în Transilvania*, Cluj, 1995; A. Andreescu, *Arta cărții, Carte românească în secolele XVI-XVII*, București, 1997; Ioana Cristache-Panait, *Circulația cărții vechi bucureștene în Transilvania*, București, 1998; D. Bădăra, *Tiparul românesc la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea*, Brăila, 1998; E. Mârza, *Tipografia de la Alba Iulia 1577-1702*, Sibiu, 1998; D. Teodorescu, *Carte veche românească din secolul al XVIII-lea din județul Olt*, Slatina, 1998; M. Basarab, *Carte românească veche în Muzeul din Deva*, Deva, 1998; D. Râpă-Buicliu, *Carte românească veche, Studia bibliologica*, Galați, 2000 și *Bibliografia Românească Veche – Addimenta I (1536-1830)*, Galați, 2000; D. Teodorescu, *Carte veche românească din județul Olt. Studii și cercetări*, Slatina, 2001.

ocrotit de-a lungul timpului, străvechile noastre scrieri, din care preponderente numeric sunt cele religioase.

Precizările despre rostuirea acestei cărți încep cu „Considerațiile”, referitoare la o rezumată istorie a cărții și culturii hunedorene.

Structurarea însemnărilor pe „capitole”, convențional diferențiate, ține seamă de „înscrisul” semnatarilor, dar nu limitează posibilitatea opinării asupra universului cărții.

Conținutul informativ dar și afectiv al însemnărilor depășește starea emoțională, nostalgia altor vremi și aduce lectorul din trecut cu nota sa scrisă de mână în fața evenimentelor, a întâmplărilor, care seamănă nu de puține ori, cu cele de acum și care probabil, mereu se vor repeta.

Unele însemnări nu delimitează cu claritate un fapt anume, deci semnatarul n-a scris doar despre o întâmplare petrecută, el povestește adesea într-un singur loc despre prețul cărții, despre capriciile climaterice sau ne încunoștințează de la cine a cumpărat cartea, așa încât o însemnare a putut fi fragmentată și transcrisă, potrivit conținutului în două sau trei „capitole”.

Redarea întocmai a însemnărilor grupate pe o tematică anume, este precedată de un „comentariu” adecvat, exemplificându-se, de obicei, cu însemnări extrase de pe cărți care au circulat temporar în alte vremi pe aici și care și-au continuat drumul lor, cu popasuri, prin alte locuri mai îndepărtate.

Majoritatea însemnărilor au fost transliterate din alfabetul chirilic în cel latin, scriindu-se de multe ori cu literele chirilice chiar și în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, când se trecuse deja oficial la scrierea românească cu alfabetul latin.

Uneori am omis, voit, din însemnări multele nume de oameni, poate, contribuabili la cumpărarea cărții sau date spre pomenirea preotului la slujba religioasă, sau alteori n-am transcris anatema care s-a repetat des sub același blestem.

Pentru o corectă tehnoredactare am recurs la utilizarea semnului grafic al celor trei puncte în locul cuvintelor necitibile sau care nu existau din cauza deteriorării filelor cărții. S-a folosit paranteza dreaptă atunci când ne-am bazat pe o deducere a datării.

În prezentarea însemnărilor grupate de noi pe o anume temă am respectat criteriul cronologic, lăsând la urmă însemnările nedatate.

Au fost adăugate liste selective de cărți românești vechi existente sau care au circulat în județ, constituind astfel o prezentare sinoptică a cărții cu pagina ei de titlu.

Raritățile bibliofile hunedorene ori exemplarele socotite tipărituri de excepție pentru colecția de carte românească hunedoreană, însemnările remarcabile prin cel care le-a semnat au fost exemplificate pentru a facilita punctarea unor repere hunedorene într-un cadru istoric cultural și religios.

Cărțile cu însemnări prezentate acum sunt păstrate în Depozitul de cărți și icoane vechi de la Orăștie, la Arhivele Statului – Deva, Biblioteca Județeană – Deva, Castelul Corvineștilor – Hunedoara sau deținători particulari.

Această carte a însemnărilor care mărturisesc despre oameni și locuri de altădată, aduce în atenție colecția de tipărituri vechi hunedorene și se înscrie în șirul cărților – catalog de carte românească veche.

CONSIDERAȚII REFERITOARE LA CARTEA ROMÂNEASCĂ VECHĂ DIN JUDEȚUL HUNEDOARA. DESPRE MANUSCRISE ȘI CĂRȚI TIPĂRITE

Cărțile românești vechi cu preponderență cu conținut religios, păstrate în biserici hunedorene prin grija și strădania preoților și a enoriașilor, prin întregul lor au o semnificație pentru istoria culturii și dau o configurație spirituală vremii trecute și locuitorilor acestora. Repere relevante pentru istoria culturii românești, cărțile de altar s-au impus și prin calitatea profesională a celor care au rânduit bine lucrul în mănăstiri sau biserici.

Cartea de cult rămâne încă scriere de referință pentru formarea intelectuală și morală, legătura cea mai apropiată între minte și suflet și ilustrativ în acest sens pentru cei care au încercat să le pătrundă taina este povața evanghelică „ce-i folosește omului să câștige lumea întreagă dacă își pierde sufletul său”². Socotită „prolog al istoriei lumii”³, *Evanghelia după Ioan* rămâne un martor autentic nu numai al culturii creștine ci putem extinde scrierea evanghelică peste toate celelalte cărți sfinte.

Cititori și păstrători ai cărților de biserică, slujbași din categoria preoților aleși, au favorizat climatul intelectualității românești din această zonă. Printr-o selecție nu chiar restrictivă, eludând detaliile, prezentăm cadrul cultural-religios într-o evoluție nespectaculoasă, dar firească și potrivită vremurilor trecute.

Copiști și scrieri cu tangențe hunedorene s-au remarcat în arealul cultural medieval. Cronologic, evidențiate acum, cărțile manuscrise pornite din aceste locuri, sau ajunse aici, au impulsionat

---

² *Evanghelia după Marcu*, cap.8, în *Biblia*, București, 1994, p.1149.

³ F. Compte, *Cărțile sfinte*, București, 1994, p.44.

interesul și respectul știutorilor pentru slovă scrisă. Exemplificăm mai întâi pentru această zonă, într-o vreme a interferențelor religiei și culturii contribuția financiară a lui Lațcu Cânde, îngrijitorul mănăstirii de la Râu de Mori, din anul 1448, la realizarea unei frumoase ferecăturii în argint pentru o *Evangelhie* cu o inscripție dedicată Mănăstirii Neamț⁴. Loc nimerit de popas, pentru scris de carte, au fost mănăstirile unde au trăit călugări, dascăli, copiiști, legători, gravori de carte, prețuitori ai cuvântului scris. În județul Hunedoara sunt cunoscute opt mănăstiri medievale: Hunedoara (sec.XIV), Plosca, Prislop, Răchitova, Râu de Mori–Suseni (sec.XV), Sibiușel, Vaidei, Vaca⁵. Remarcabile și pentru latura culturală a „lucrului” monahal au fost mănăstirile de la Prislop și Plosca unde „veneau atrași de călugări, meșteri în arta zugrăvitului, tineri de la mari depărtări spre a învăța pe lângă carte, pictura, desenul icoanelor, copierea de cărți și ilustrarea lor”⁶. Exemplu pentru tineri veniți în acest sens a fost călugărul Nicodim, care în Mănăstirea Prislopului a scris, între anii 1400-1405, *Tetraevanghelul slavon*, valoroasă carte scrisă pe pergament și înfrumusețată cu frontispicii⁷. Într-o înșiruire a cărților scrise în această zonă reprezentative sunt *Alexandria* (carte despre Alexandru cel Mare), un *Rojdanic* (carte de prevestire) și cartea moralizatoare *Floarea Darurilor* (Fiori di virtu), copiate de Popa Ioan Românul din Sâmpetru, în anul 1620, ele fiind primele copii păstrate în limba română ale acestor cărți⁸. La sfârșitul secolului al XVII-lea a fost scrisă *Psaltirea româno-calvină*, în care copistul Psalmilor a însemnat: „Am început a-i scrie în comuna

---

⁴ A.A. Rusu, *Datarea ferecăturii Evangheliei lui Lațcu Cânde de la Mănăstirea Neamț*, în AIIA „A.D. Xenopol”, Iași, 1985, p.745.

⁵ Șt. Meteș, *Mănăstiri românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p.101-131, 154-156.

⁶ N. Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania*, Blaj, 1944, p.144.

⁷ M. Păcuraru, *Istoria Mănăstirii Prislop*, Arad, 1986, p.32; M. Basarab, *Valențe culturale ale Mănăstirii Plosca*, în *Sargetia XXVII/1*, Deva.

⁸ N. Cartoian, *Istoria literaturii române vechi*, București, 1980, p.130, 134.

Sântămărie și i-am terminat în Geoagiu de Jos la 1697, ziua 12, august dimineața, Viski Ioan”⁹. Psaltirea lui Ioan Viski completează traducerile românești ale Psalmilor mitropolitului Dosoftei al Moldovei și ale brașoveanului Teodor Corbea, diplomatul Curții Domnești din Țara Românească. Pe o altă carte de cult, *Sinaxar* (calendar creștin cu numele sfinților), scris de mâna altui om de biserică se poate citi: „Scris-am eu Pătru diac de la Băcăinți când am șezut la Pișchinți la Avram Nedel. În această vreme iată, am scris cinci Praznice popei Neagoi de la Vinere în zilele cinstului Vlădica Atanasie ... scris-am ... în anul de la Nașterea Domnului 1699, luna ghenuarie, 18 zile, am scris eu multpăcătosul și nepriceputul Pătru Diac în zilele craiului Leopold Iosif”¹⁰. Pătru Diac a scris în limba slavonă în anul 1701, luna aprilie, 12 zile un *Strastnic*¹¹. În același secol al XVII-lea, la Mănăstirea Plosca (Teliuc) s-a stabilit dascălul Vasile Sturza Moldoveanul, care în anul 1693 a copiat un *Ceaslov* și un *Octoih*, iar în satul Mada a scris *Codice*, în vara și toamna anului 1695, când a fost găzduit la Popa Simeon¹².

Secolul al XVIII-lea răspânditor de „Lumini” a lăsat mai multă libertate la îndemâna cărturarilor. Urmările pozitive sunt consemnate în ceea ce privește scrierea de cărți religioase dar și laice, înmulțirea numărului localităților tipografice românești și desigur, în această emulație s-a înscris și cultura hunedoreană.

Prezentate succint, cărțile scrise în localități hunedorene au încurajat și pe autori dar și pe cititorii acestor cărți. Orânduim doar titluri de carte asumate paternal de hunedoreni și evidențiem *Liturghia sfântului Ioan Gură de Aur*, scrisă de Popa Niculae din

---

⁹ I. Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, 1975, p.185.

¹⁰ G. Stempel, *Copiști și manuscrise românești până la 1800*, București, 1959, p.130.

¹¹ *Idem*, p.177.

¹² Fl. Dudaș, *Manuscrise românești medievale din Crișana*, Timișoara, 1986, p.56.

Cigmău pentru Popa Paște din Bozeș „văleat 1702, scris pentru un florin și 60 de bani”¹³.

Cu caracteristica lor modestie o *Cazanie* (Predică) a fost copiată în anul 1729 „și s-au scriat ... de mână lu Popa Mihai din Roșcani, greșitul și păcătosul și mai mic plecat și sluga tuturor fraților, mesiața cireșar 14 zile”¹⁴. Un *Chiriadromion* tipărit la Bălgrad (Alba Iulia) în anul 1699, a fost copiat în anul 1731 de Popa Laurentie și Popa Zaharie în părțile Hațegului și poartă însemnarea „Această Cazanie este a Vaidenilor, cu 28 florinți cumpărată”¹⁵.

Continuate nu numai ca număr, dar și pentru a ști despre rostul lor, aceste cărți, cele mai multe manuscrise, mărturisesc despre o arome preocupare a știutorilor de carte, din aceste locuri, pentru a da învățătură celor din jur. Semnalăm aceste titluri de cărți manuscrise ori tipărite precum și numele celor care sunt în directă legătură cu ele pentru a ne da seama că păstrarea unui număr mare de carte românească veche nu este un fapt izolat pentru această zonă, ci o dovadă a înscrierii acestor locuri în spațiul cultural românesc.

În secolul al XVIII-lea când s-a pus mare preț pe „scriitură”, atât prin cărți de cult cât și prin cărțile laice, s-au înmulțit și scrierile semnate de autori originari din această zonă.

În anul 1756, la Mănăstirea Prislop, monahii Eftimie și Mihai au copiat cartea filozofică a lui Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*¹⁶. De la începutul secolului al XVIII-lea se cunoaște o scriere de mână a vestitei *Cazanii a lui Varlaam* (tipărită la Iași în anul 1643) copiată la Mănăstirea Plosca de către ieromonahul Varlaam, vândută unui diac Tone, care se pare că învăța la Prislop¹⁷. Prodigioasa activitate cărturărească a monahilor de la Prislop a fost urmată de ieromonahul

---

¹³ G. Stempel, *op.cit.*, p.169.

¹⁴ *Idem*, p.162.

¹⁵ Fl. Dudaș, *Manuscrise românești din bisericile Bihorului*, Oradea, 1986, p.260.

¹⁶ M. Păcuraru, *op.cit.*, p.84-85.

¹⁷ *Ibidem*.

Varlaam care a copiat în anul 1717 un *Triod*¹⁸. La numărul acestor cărți manuscrise se adaugă un *Minei*, cu coperti din lemn învelite în piele, care poartă însemnarea: „să se știe că acest Titulaș am scris eu Mitru ot Hațeg al Popii lu Ioan din Hațeg, ce sunt dascăl acum în Hațeg în anu 1747”¹⁹. Din aceeași perioadă, un alt *Triod*, poartă semnătura lui Popa Mihai, copist pelerin plecat din Bihor, care a copiat cartea în localitatea Galați (Hațeg)²⁰. Un *Ceaslov* manuscris (aflat la Muzeul din Deva) se termină cu însemnarea: „koneț Pascalie s-a finit, scris-am eu Popa Pătru din Delari și am început a scrie în luna martie în 25 de zile și am sfârșit în 30 de zile, scris-am eu văleat 1740”²¹.

În Țara Hațegului în care predomină numărul cărților și cărturarilor enumerați în această succintă incursiune în lumea cărții hunedorene, s-a stabilit și preotul copist Solomon Raboi, care a fost și dascăl în Cigmău: „A fost scriitor vestit ... se află mai multe Prăznicare scrise de mâna dânsului”²².

Printr-o dreaptă reintegrare în timp, cărțile manuscrise reumplu spațiile istoriei culturii noastre românești. În județul Hunedoara se mai păstrează șase cărți manuscrise vechi: *Cazanie*, *Ceaslov*, *Octoih*, *Liturghier* și două *Miscelane*²³. Într-unul din manuscrisele *Miscelaneu* (cel din Colecția M. Brădeanu – Deva) se află copiat primul calendar românesc, tipărit la Brașov, în anul 1731. O însemnare ne spune: „Acest călindariu s-au dat în tipariu în Brașov prin osteneala dascălului Petcu Șoanul”. Primul an menționat în acest manuscris este 1731.

---

¹⁸ G. Stempel, *op.cit.*, p.269.

¹⁹ Fl. Dudaș, *Manuscrise medievale românești din Crișana*, Timișoara, 1986, p.260.

²⁰ *Idem*, p.261.

²¹ M. Basarab, *Cărți românești vechi manuscrise în patrimoniul hunedorean*, în *Sargetia XXV*, 1992-1994, p.361.

²² A.A. Rusu, *Un manuscris al lui Ștefan Moldovan*, în *Sargetia XXI-XXIV*, 1988-1991, p.253.

²³ M. Basarab, *op.cit.*

Din rândul cărților tipărite, cu autori născuți sau trăiți în aceste locuri hunedorene ori numai cu loc de tipărire în aceste zone amintim numele „studentului de la Romos”, sau altfel cunoscut Presbiter sau Frater Georgius, care este autorul cărții incunabul, tipărită la Urach, în anul 1482 *Tractatus de ritu, moribus, condicionibus et nequicia turcorum* (Tratat despre credințele, obiceiurile, viața și viclenia turcilor)²⁴. În aceeași categorie îl numim și pe călugărul Ghenadie, Mitropolit al tot ținutului Ardealului, cu reședința la Mănăstirea Prislop, care a contribuit la „săvârșirea” *Sbornicului slavonesc*, tipărit la Brașov în anul 1580 și a dat învoire pentru *Evangelhia cu învățătură* tipărită la Brașov între anii 1580-1581²⁵. Corolar al scriiturilor hunedorene este *Palia* scrisă „în cetate la Orăștie” în anul 1582. Lăsăm voit înafară circumstanțele religioase, schimbările aduse de „Reforma” din secolul al XVI-lea sub a cărei influență s-a tipărit și *Palia* de către Șerban fiul diaconului Coresi și Marian diacul. Cele două cărți, *Creațiunea* și *Ieșiera* sau *Bitia* și *Ishodul*, au reunit și alte nume de personalități ale timpului. Cheltuiala financiară a fost suportată de Francisc Geszty „ales hotnogiul Ardealului și Țării Ungurești, lăcuintori în Deva”, comandant militar al Hunedoarei și ținuturilor învecinate, cu interes manifestat pentru viața religioasă și culturală, sprijinind bănește la zidirea unei școli cu internat în Deva, a ajutat la restaurarea bisericii reformate și la construirea casei pentru preot. Traducătorii *Paliei* l-au avut în frunte pe superintendentul Mihail Tordasi „ales episcopul rumânilor în Ardeal”, pe Ștefan Herce „propovăduitorul Evangheliei lui Cristos în orașul Cavarân Sebeșului” (Caransebeș), Zacan Efrem „dascăl de dascălie a Sebeșului”, Moise Pestișel „propovăduitorul Evangheliei în orașul Lugojului” și Archirie „protopopol varmeghiei Hunedoara”²⁶.

---

²⁴ D. Simonescu, Gh. Buluță, *Pagini din istoria cărții românești*, București, 1981, p.23.

²⁵ A. Bunea, *Episcopii P.P. Aron și D. Novacovici*, Blaj, 1902, p.59.

²⁶ N. Cartcjan, *op.cit.*, p.108.

Luată drept model tipăritura *Paliei* a trecut peste veacuri ca o călăuză pentru Orăștia tipografică, de-a dreptul explozivă în secolul al XIX-lea și începutul celui următor. Astfel, în acest context putem situa un document inedit din care aflăm despre un lucrător tipograf din Orăștie care la un moment dat cerea transfer la Brașov „Am învățat în tipografia domnului Carol Tuhrmann și de acolo am intrat în condițiune la Institutul tipografic Minerva ... vă fac cunoscut cum că atestatele-mi bune și praxa de până acum mă pun în speranță ... Orăștie în 18 iunie 1891”. Este o adresă prin care Liviu Crișan tipograf orăștian solicita transferarea pe un post similar la o tipografie din Brașov²⁷.

Rămânem în sfera cărților românești vechi hunedorene și concretizăm ideea circulației tipăriturilor venite din tipografia îndepărtate din punct de vedere geografic ori din alte localități de dincolo de granița județului și plecate din nou în alte părți doar ca loc de popas. Semnalăm titluri de cărți strămoșești care au fost într-un timp proprietăți ale hunedorenilor, dar vicisitudinile vremii le-au mutat de la noi. Mult dezbătuta idee a „umblării cărților” ne amintește și de colportori și punctăm doar faptul că Popa Vasile de la Silvașu de Sus era nepotul vestitului Pater Ianăș de la Bălgrad colportorul de carte din Țara Românească²⁸. Ne rezumăm la cărțile hunedorene care au pornit spre alte locuri și nu au fost catalogate de noi și începem cu cele care au ajuns în localități albaiuliene. Un *Antologhion* tipărit la Râmnic în anul 1737 ajuns în Alba Iulia a fost cumpărat la biserica din Băcăia pentru „o pricină de omor ... și l-au dat în mâna lu Rus Ianăș să-i fie în mâna lui și de va învăța carte vreun ficior al lui să-i fie în mâna lui iară de nu să fie la beserica Băcăii să le fie pomeană și să aibă de grijă de această carte .... și s-au

---

²⁷ Arhivele Mureșenilor, Brașov, dos.587, nr.376 și dos. 580/7423, prin bunăvoința doamnei Măriuca Radu.

²⁸ R. Colta, *Circulația ivirienelor în județul Hunedoara*, în *Sargetia XX*, 1986, p.87, 292.

luat cu 33 de florinți, scris-am eu anume Onă diac”²⁹. Cărțile tipărite dincolo de Carpați cu mare căutare la noi au fost cele de Râmnic și București. *Antologhionul* de Râmnic, 1766, are însemnarea „Această sfântă carte iaste cumpărată de Man Petru din Glod cu 12 florinți, au dat și celilalți, au dat satul și au dat-o la sfânta beserică din Glod în varmeghia Hunedoara... am scris eu Ioan Popovici preot din Hondol, 1777, 24 iulie”³⁰. Ajuns protopop și vicar, Ioan Popovici de la Hondol (Hunedoara) s-a îngrijit de tipărirea unor cărți la Sibiu, s-a preocupat de sporirea cărților din biblioteci parohiale și iată cum această carte cu însemnarea lui a ajuns la Alba Iulia. În aceeași regiune a ajuns și *Octoiul* tipărit la Târgoviște în anul 1712 care „a fost a lui Ioan Trifu din Petroșani, cumpărat la 1877”³¹.

O serie de alte prețioase cărți au circulat printre locuitorii hunedoreni și s-au stabilit mai apoi, în localități din județul Alba. Astfel, *Noul Testament de la Bălgrad*, 1648, la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost cumpărat de Popa Petru din Beriu, iar un exemplar al cărții de legi *Îndreptarea legii*, tipărită la Târgoviște în anul 1652 a fost „la Popa Dănilă din Căstău, a fost anul 1806”³². De asemenea, un *Molitvenic*, tipărit la Bălgrad în anul 1689 s-a întors la Alba Iulia după ce „găsit-u-s-a la Paladie Niculae fost preot unit în Renghet ... această cârticică aparține lu Marin Iosif cantorul comunei Renghet din anii 1871 – 1879”³³. Aceeași soartă au avut-o trei exemplare ale *Chiriadromionului* de Bălgrad, 1699, din care unul, în anul 1735 a fost în Orăștie în proprietatea lui Popa Toader, altul a fost al bisericii

---

²⁹ D. Lupan, L. Hațegan, *Cărți vechi românești în biblioteka Muzeului de Istorie Alba Iulia*, în *Apulum* XIII, 1975

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² E. Mârza, D. Dreghiciu, *Cărți românești vechi în județul Alba, sec.XVI-XVII*, Alba Iulia, 1989, p.93.

³³ *Idem*, p.116.

Porcurea (Vălișoara – n.n.) și al treilea a fost „Păucenia” satului Bințiți³⁴.

Biserica din Deva a fost deținătoarea mai multor cărți vechi pe care acum nu le mai are. Un *Apostol* tipărit la București în anul 1683 „iaste a besericii noastre a Devii și am scris la 29 de zile a lui mai anu 1745, cucernicul între preoți Alexandru Popa, paroh al Devii, neunit”. Cartea a fost cumpărată prin grija lui Gheorghe Cantacuzino în anul 1721. *Biblia* tipărită la București în 1688 „a fost a lui Tovie Perian parohul Săliștei și dată lui Ioan Perian parohul Trestii ...”. O *Liturghie* (Râmnic, 1759), „s-au cumpărat prin mine protopopul Mihail ot Deva, neunit, la anul 1766 a lunii lu mai 2 zile și s-au cumpărat drept florinți, vonași 9 fără un groșiț / Această sfântă și dumnezeiască Liturghie iaste cartea sfintei beserici fiind paroh Petru Budi, iunie 24, 822”. Un *Octoih*, (Râmnic, 1763), al bisericii din Deva are însemnarea „1850 di la Inochentie Chiașa învățacel”, iar un *Penticostar* (Râmnic, 1743), poartă însemnarea „cu toată cheltuiala bisericii Devii la anul 1800, scris-am eu Gheorghe Popovici, ano 1810”³⁵.

În sprijinul ideii circulației cărții vechi în aceste locuri reamintim că o parte dintre ele, din care nu toate s-au mai întors, au participat la organizarea primei expoziții a Muzelului de Etnografie și Istorie al ASTREI, la Sibiu. Astfel, în catalogul acestei expoziții prezentat în *Revista Transilvaniei* din anul 1905³⁶ sunt menționate titlurile următoarelor cărți: "*Chiriadodromion*" din 1644, al bisericii gr.cat. Valea Lupului, o *Cazanie* a bisericii greco-catolice din Turdaș³⁷. Sunt specificate și numele unor persoane particulare care au donat cărți pentru această expoziție și care nu se știe dacă le-au mai primit. Dragomir Șimion din Gurasada a dat o *Gramatică*

---

³⁴ *Idem*, p.147.

³⁵ V. Șuiaga, *Deva – Contribuții Monografice, acte și documente*, vol.III-IV, în mss., Deva, 1984.

³⁶ *Revista Transilvania*, Sibiu, 1905, p.287.

³⁷ *Revista Transilvania*, Sibiu, 1907, p.59.

germano-română , 1788 a lui Ioan Molnar; Ioan Olariu din Deva a oferit un *Calendar din 1814*; Platos Niculae din Cârjiți a dat cartea *Anticile romanilor* a lui Damaschin Bojincă; Iarca Dumitru din Orăștie a oferit o „Psaltichie”; Roșca Pavel din Fizeș a dat un *Catavasier*, *Acatist* și un *Gromovnic*; Baci Ioan din Șoimuș a dat un *Minei* scris de mână; Andrei Pop Liviu a dat un *Catehism* de Lugoj, 1866; au mai fost etalate două lucrări manuscrise ale lui Benjamin Densușianu iar Chirciu Nicolae din Almaș Săliște a dat pentru expoziția de la Sibiu o *Alfavită sufletească*, manuscris vechi³⁸.

Desigur, pe lângă faptul că știm ce alte cărți au mai deținut bisericile hunedorene și credincioșii lor, cunoaștem deținători de carte care nu din ambiții și orgolii deșarte ci mai degrabă din generozitate cărturărească au facilitat croirea unor itinerarii prin care cărțile au ajuns în mâna altor cititori, conturându-se de-a lungul veacurilor o lume a celor școliți.

Se poate comenta îndreptățit încă, pe seama prețului ridicat al cumpărării unei cărți, al participării colectivității la achiziția de carte folosită de obște sau a diferitelor alte căi de dobândire a cărților, fie prin donație, fie la schimb cu alte cărți sau cu produse naturale.

Unele cărți sunt cumpărate direct din tipografie, altele colindă în multe locuri până se așază la o biserică anume.

În mod deosebit, coperta cărții atrage atenția. Cele mai multe cărți s-au cumpărat cu legătura lor cu tot, dar s-au achiziționat și cărți nelegate atunci când un legător priceput s-a angajat a aranja filele de cotorul și copertile cărții. Toate dificultățile frecute pentru a obține cartea însemnau și un gest de îndrăzneală din partea cărturarului din mediul rural.

Pentru reconstituirea destinului unei cărți, de mare folos ne sunt însemnările. Astfel, pentru un *Chiriadromion* de Bălgrad, 1699, al bisericii din Săcămaș „au făcut tocmai ... de i-au dat o Predică ... 4 april 1820”. *Penticostarul* de Blaj, 1808, (Biscaria) s-au

---

³⁸ *Revista Transilvania*, Sibiu, 1905, p.281-287.

cumpărat în schimb pe alt *Penticostar*. *Evanghelia* de Râmnic, 1746, (Balomir) „au cumpărat ... de la Popa din Săcel cu un Sărindar”. Pentru *Alfavita sufletească*, Iași, 1755 (Muzeul Orăștie) „s-a dat un Acatistiar vânzătorului”. Protopopul Maximilian de la Hațeg a cumpărat *Mineele* tipărite la Neamț în 1831 direct din tipografie. *Apostolul* tipărit la Blaj în 1802 (Homorod) a fost cumpărat la schimb „cu un ferdelu de pământ ... pe care să puie pruni” și „tocmala” este testamentară „cine au stricat să deie 40 de florinți”.

Triodul tipărit la Râmnic în anul 1731 al bisericii Hunedoara a fost în seama a trei dintre proprietarii cunoscuți, menționați în însemnări: protopopul Gheorghe, Pop Ianăș „cucemicul între preoți” și „Ego Gabriel Vinci”.

Penticostarul de Blaj, 1768 (Mănăstirea Prislop) ne aduce prin însemnarea sa în prim plan numele unui învățător: „Ștefan învățător de stat a funcționat în Pui din 1819 în 1925”. *Liturghia* de Blaj, 1807 (Mănăstirea Prislop) are însemnarea despre circulația cărții: „Beniamin Suciu preot greco-catolic în Șerel, 1890, 8 iunie”. Unele însemnări ne pun în legătură cu nume ale personalităților. Așa de pildă este scos în evidență în acest sens numele protopopului Nicolae Crainic din Dobra despre care știm că pe lângă meritele pe tărâm cultural și școlar s-a implicat și în evenimentele istorice. Astfel, la 14 octombrie 1848 Nicolae Crainic îi scria episcopului Andrei Șaguna în legătură cu refuzul poporului din zonă, de a da recruți: „eu cât și preoții ... ne-am sârguit destul chemării însă ... poporul nu vrea să se înroleze în armată pe sama ungarilor”³⁹. Numele protopopului Nicolae Crainic apare în însemnări ca mijlocitor în cumpărarea de carte românească în zonă.

Un alt nume preoțesc cu rezonanță este al episcopului Atanasie Anghel, menționat și în însemnarea de pe o *Liturghie*, de București, sec.XVIII, (Techereu): „Când au venit vlădica Atanasie și au chemat preoți toți nainte, văleat 1713, mesiața februarie pisat”.

---

³⁹ L. Maior, *1848-1849, Românii și ungarii*, București, 1998, p.245.

Într-adevăr episcopul Atanasie a convocat în anul 1713, preoții români din Transilvania să facă din nou mărturisirea de credință catolică (în luna august a aceluiași an episcopul a murit)⁴⁰.

Conținutul însemnărilor este divers, de pildă, aflăm faptul că o carte religioasă cumpărată a fost și o bună ocazie de împăcare între vrăjmași: „În anii Domnului 1754, mai în 8 zile, în Hinedoara în casa unuia din noi, a protopopului, fiind de față ficiorii lui Vlad Ianoși anume Iosif, Simion și Miclăuș de o lature, de altă parte ficiorii lu Popa Ioan din Teliuc, anume Popa Ianoș și cumnată-sa Cătuța Lucăceasca și a fetelor sale, de răposatul Popa Moise, iar feciorul popii Iovan după nărav purtător de câștig toți fiind din Teliuc, care pentru această carte și pintru o Păucenie de multă vreme cu giudecata învăluindu-să și dându-să jurământul Vlădeștilor prin îndemnarea a mulți oameni de treabă pentru prepusul ștersului slovelor ce au avut mai în multe forme scris, să împăcară așa fără giurământ, cum această Evanghelie să lasă să fie rămășiții răposatului Popa Iovan iar păucenia cu voia tuturor să închină de iznov sfintei biserici a Teliucului de stă pe pomenire și ajutorul sufletesc a celor ce au cumpărat și acestor oameni ce acum fără mai mult propus o așază, mai mult nici sfânta beserică nici rămășițele Vlădeștilor să nu poată căuta a le înstrăina de la locurile ce s-au acum așăzat supt grea pedeapsă judecării și supt gloaba de 24 florinți, care ar cerca a strica această pace pentru care cu dania mâinii de bunăvoie pintru mai buna mărturie am scis și noi aici întărind cu iscălitura noastră, protopop Zaharia din Hunedoara”⁴¹.

Un adevărat proces justițiar s-a purtat între protopopul ortodox din Hațeg, Ioan Maximilian și protopopul unit Nicolae Bosi de la Plosca, pentru două cărți, un *Minei* și un *Apostol*, de soarta cărora nu se mai știe exact ale cui au rămas. Dintr-un document de

---

⁴⁰ Z. Pâclișanu, *Perspective, Istoria Bisericii Române Unite*, nr.65-68, München, 1995, p.173.

⁴¹ Fl. Dudaș, *Memoria cărților vechi românești*, Oradea, 1990, p.215.

arhivă, care de fapt este o epistolă adresată, cu destulă reverență, de către Ioan Maximilian lui Nicolae Bosi, deslușim mai întâi, importanța mare care se dădea cărților de slujbă religioasă: „Preacinstului domnului Protopop Nicolae Bosi, unit, întru buna aflare cu căzuta cinstire, la Plosca, preacinstite domnule Protopop, după cum arătași că Instanția sătenilor neuniți din Vâlcele Bune așternut-a la I.K.Gubernium despre Popa Gheorghe că le-a furat cărțile sf.biserici și le-a vândut la Magyar Bretea și la Covragi. Eu nimic nu văz că a fi lucrat. Eu te rog nu tot asculta minciunile lui că-i nehodinit, ci isprăvește răspuns drept și cercetează unde iaste Mineiul și Apostolul. De nu te vor asculta eu voi porunci Popii din Bretea și Popii din Covragi și Popii Petru din Sălașul de Sus ca colăcaș să vie față să stea tot față cu Popa Gheorghe cel unit ce o înstrăinat acele cărți și acea cercetare să numește un sat mai aproape, au în Hațeg, au la Măceu și te rog nu zăbovi și delinga că păgubașii vreau a da altă Instanție la Î.K. Gubernium și aceea să va atinge și sfinția Ta sau de ai lucrat ceva să mă înștințezi ca să știu și eu mângâia acea sfântă și păgubită biserică, așteptând pretenos răspuns, plecat rămân în X.C. frate, al dumatile cinstit Ioan Maximilian protopop Hațeg, 30 ianuarie 1829”⁴².

Chiar dacă nu mai știm exact cum au împăcat cei doi protopopi pe pârâți și reclamanți, cunoaștem că, dincolo de neînțelegerile survenite între credincioșii celor două culte, cărțile erau socotite valori și pentru obținerea lor se iscau uneori neînțelegeri între săteni, iar preoții conducători spirituali se erijau în modele morale.

Cărțile erau cerute și le erau necesare mai întâi preoților, pentru ca apoi să împărtășască din ele enoriașilor. Ele erau cumpărate sau împrumutate câteodată de la ierarhi: „Eu cel mai jos iscălit dau de la mâna mea această scrisoare pe cum că am luat de la preînalt

---

⁴² Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, fond Parohia gr.cat. Hunedoara, dos. I/1829, f.7.

dărnă vicarăș o carte de cele ce să chiamă de deșertăciune, partea I, pentru biserica și filia Vețelului ca să folosască cu dânsa, 26 octomvrie 1820, eu Popa Toma, paroh Vețel”⁴³. Vicarul de Hațeg care a împrumutat cartea, în acea vreme era Iovian Nobili.

Documentele arhivistice sunt completate de multe ori de însemnările de pe cărțile vechi. Se știe că printre primii dascăli de școală românească, în secolul al XVIII-lea în Orăștie este amintit „un anume Simion”⁴⁴. O însemnare ni-l face mai bine cunoscut, presupunem, pe același diac-învățător, iubitor al cărții: „Acest Strastnic l-am cumpărat eu Popa Ișfan din Tuștea di la Simion Diacu din Orăștie în târg la Sântămărie, 1773, april 15, am dat 7 florinți, au mai ajutat și oameni pentru pomeana sufletului lor, Lapăduș un petac, Sandu un petac, Avram 8 groșite, ianoș 2 groșite, Lazăr 8 groșite, Pătru 2 creițari, Isac 2 creițari”. Însemnarea se află pe un *Strastnic* de Blaj, 1773, al Bisericii Tuștea și este reluată pe aceeași carte: „Să să știe că acest Strastnic este a lu Popa Ișfan ot Tuștea cumpărat cu 7 florinți de la Simion Diacu din Orăștie, am dat eu popa Ișfan ot Tuștea banii toți pentru el din punga mea, drept aceea s-au ridicat Groza Stan din Cârnești fiindu-mi fiu de duhovnicie ca să-l pomenească la sfânta Liturghie și au mers cu cartea aceasta la nedeie la Hățăgel, au dat frățiile mele Purceloni 2 mărieși ca să-i pomenească la Sfânta Liturghie ... naintea lui Popa Sofronie din Densuș ...”. Însemnarea este mai complexă pentru că ne informează despre probabilitatea ca același Simion Diacul să fie învățătorul din Orăștie socotit printre întâii dascăli români din localitate, apoi ne înștiințează despre prețul cărții, despre cumpărarea ei într-un „târg de carte” și despre amestecul la cumpărarea acestei cărți a mai multor persoane și despre iuțea cu care ajungeau unele cărți de la

---

⁴³ Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, fond Parohia gr.cat. Hunedoara, dos. I/1820

⁴⁴ N. Albu, *op.cit.*, p.143.

tipografie la biserică. Acest *Strastnic* a fost cumpărat în părțile Hațegului în același an în care a fost tipărit.

Pentru că legătura este parte integrantă a „corpului” cărții, în fondul de carte veche hunedoareană o grupare aparte ar putea-o forma cărțile colligat. Cărțile legate între două coperti cărți imprimate în aceeași tipografie, cărți cu titluri diferite dar imprimate și legate în aceeași tipografie, sau cărți tipărite în ani diferiți și prinse de același cotor de către legători de carte care ca și comandarii legăturii au avut un singur motiv, acela al economiei financiare, cărți provenite din tipografii diferite și tipărite în ani diferiți, se află printre cărțile hunedorene care prezintă particularități.

Aducem pe prim plan câteva exemplare socotite speciale pentru colligatul lor. Astfel, au fost identificate exemplare de carte colligat: *Octoih* cu *Tipicon*, tipărite la Buda în anul 1826 (ex. Țebea, Săliște) sau *Octoih* cu *Catavasier*, tipărite la Buda în același an 1826 (ex. Pojoga). Cartea lui Petru Maior *Propovedanii* este legată cu *Didahiile* sale, tipărite tot la Buda în anul 1809. *Triodul* tipărit la Blaj în anul 1800 este legat direct în tipografie cu *Strastnicul* tipărit în același an și în același loc. Colligate direct din tipografie mai avem: *Triod* cu *Strastnic*, Buda 1816 (ex. Vulceș), *Antologhion* cu *Minei*, Blaj, 1838 (Podele, Prihodiște, Dumbrava, Târnava de Criș). O carte deosebită prin raritatea ei este și *Molitvenicul* de Bălgrad tipărit în 1689 legat cu *Poveste la 40 de mucenici*, Bălgrad, 1689, cu *Cazaniile la oameni morți*⁴⁵, Bălgrad, 1689 și un manuscris hageografic *Povestea sfintei Vineri* (colecția M. Brădeanu – Deva).

Mai deosebite sunt legăturile, realizate ulterior tipăririi, dintre două cărți provenite din tipografii diferite: *Catavasier* tipărit la București în anul 1742 legat cu *Catavasier* tipărit la Buzău în 1743 (ex. Bejan). O singură legătură au un *Penticostar* tipărit la Râmnic în anul 1743 cu un *Triod* tipărit la Râmnic în anul 1731, la care se adaugă câteva file dintr-o *Evanghelie* (Homorod). Un registru

---

⁴⁵ E. Mârza, *Tipografia de la Alba Iulia, 1577-1702*, Sibiu, 1998, p.81-82

bisericesc al localității Clopotiva care conținea „Protocolul cununiilor” oficiate între anii 1839 și 1862, avea drept filă de întărire pentru copertă și câteva file de gardă din cartea lui Samuil Micu *Teologia dogmatică și moralicească despre taina euharistiei* tipărită la Blaj în anul 1802. Nu știm dacă cel care a vrut să protejeze „Protocolul”, anume sau din întâmplare ori din neștiință s-a folosit în acest chip de filele acestei tipărituri valoroase prin autorul ei. Acest registru-protocol atrage atenția și printr-o însemnare notată în anul 1859 care ne amintește de altă față bisericească cu renume în istoria culturii noastre: „Pentru osteneala scrierilor a venitului besericii, cu plecarea măritului domn Ștefan Moldovan fostul vicar, s-au dat un florin”.

Cu gândul la legături aparte, de carte, care pot fi aduse în atenție, semnalăm *Chiriadromionul* tipărit la Bălgrad în anul 1699 aflat acum la Biblioteca Județeană din Deva, care are drept foi de susținere pentru copertă câteva file dintr-un vechi registru, „protocol al cununiilor” (din secolul al XVIII-lea), din care selectăm însemnarea: „S-au însurat Ioan Vâlcu om de 50 de ani au luat pe Chiva văduva, fata lu Petcu, fiind de 46 de ani, prin mine Popa Pavel; s-au însurat Ioan feciorul lui Crăciun fiin omul de 21 de ani și au luat fata lui Petru Mihăilescului pre Maria, fiind de 14 ani”.

Un *Mărgăritar* tipărit la București în 1746 (Poienița Tomii) are o a doua foaie de titlu, a unui *Acatist* tipărit la Sibiu în 1807, desigur, așezată când s-a făcut cea de-a două legătură a cărții. Este grija posesorilor de carte de a nu risipi nici o filă din tipăritura sfântă.

Coperta poate prezenta deci, interes pentru forma ei exterioară, dar și pentru partea de interior unde, de obicei, sunt scrise de mână relatări ale unor fapte devenite evenimente pentru o anume comunitate. Considerație se acordă cărților devenite rare, prin anumite circumstanțe, motivate de numărul mic al tirajului tipărit, ori din pricina prețului mai ridicat, sau distanța mai mare a putut defavoriza cumpărarea mai multor exemplare dintr-o anume localitate tipografică, ori împuținarea unor exemplare, s-a datorat

calamităților sau chiar prin degradarea fizică, din cauza folosinței îndelungate. De aceea, cărțile de biserică au fost mereu cerute, de aceea poate, Iohan Bart, tipograful sibian a obținut învoirea Consistoriului de a tipări, în anul 1804, *Penticostarul*, dar respectând anumite condiții: să trimită la revizia Consistoriului coală de coală spre a putea confrunta noua tipăritură cu adevăratul original și să notifice prețul cărții ca să nu se facă abuzuri cu prețuri exagerate⁴⁶.

Profesoul de teologie Constantin Erbiceanu solicita, la sfârșitul secolului al XIX-lea, printr-un articol „Necesitatea reimprimării cărților bisericești cu litere străbune ... pentru că biserica noastră are foarte mare parte în cultivarea și civilizația poporului nostru ... și ținând seama de progresul timpului și de unitatea ce trebuie să existe între stat și dânsa ... să înceapă retipărirea cărților bisericești cu litere străbune, latine”⁴⁷.

Din numărul cărților păstrate cu foaie de titlu și al celor identificate de noi, sau din cele care nu mai păstrează pagina de titlu avem în patrimoniul nostru cărți românești vechi provenite din multe tipografii dar păstrate acum doar în câte un exemplar. Opțional, selectăm câteva, atribuindu-le calitatea de „Carte rară și prețioasă”. *Tetraevanghelul* lui Coresi, tipăritură brașoveană din 1560-1561 (Arhivele Statului Deva) îndeplinește criteriile acestei categorii și pentru însemnarea de proprietate a Popii Ionaș din anul 1694. Păstrăm câte un exemplar din *Evanghelia* tipărită la Snagov, în anul 1697 (Romos) și *Apostolul* tipărit la București în anul 1683 (Geoagiu).

Din tipografia ieșeană menționăm ca unic exemplar *Liturghiile* tipărite în anul 1759 (Teiu). Un singur exemplar păstrat al *Antologhionului* tipărit la Căldărușani în anul 1766 (Uibărești) și tot un exemplar avem din *Ceaslovul* tipărit la Rădăuți în anul 1745 (Leșnic). O carte de patristică, unică în județul nostru este *Cuvintele*

---

⁴⁶ M. Voileanu, *Icoane din viața bisericii, anul 1804*, Sibiu, 1926, p.119.

⁴⁷ *Revista Transilvania*, Sibiu, 1-15 august 1889.

*sfântului părintelui nostru Teodor Studitul, tălmăcite de pre limba cea proastă grecească și îndreptate de preaosfințitul Părinte Kir Filaret, episcopul Râmnicului ... pentru folosul vieții cei de obște a celor întru Cristos frați, tipăritură a Râmnicului din anul 1784 (Peștișu Mare). Dintre cărțile sibiene rare este exemplarul *Patima și moartea Mântuitorului nostru Isus Hristos*, 1808 (Mânerău) și *Catehisis mic sau Scurtată pravoslavnică mărturisire a legii grecești neunite ot trebuința pruncilor celor neuniți românești*, Sibiu, 1807, nementionat în cele două cataloage de referință B.R.V. și C.B.R.V..*

„Unicitate” caracterizează și exemplarul *Extract din Testamentul cel vechi pre scurt și pre înțeles de prenemție în Românie, prefăcut de patriot Chiriac Crecană, învățătorul școalei militarești de la Viștea de Jos și spre folosul besearecilor și a școalelor românești din marele prințipat al Ardealului dat la lumină cu îngăduința înaltului Guberniu crăiesc*, Sibiu, 1834 (Preotul I. Danciu – Almașul Mic de Munte). Tot o carte rară poate fi socotită *Molitvenicul* tipărit la Râmnic în anul 1706 (Techereu) despre care Daniela Poenaru în *Contribuții la B.R.V.* scrie că în carte sunt cuprinse un *Molitvenic* și un *Liturghier*, care au fost concepute probabil ca un tot iar în prefața cărții tipograful Mihai Iștvanovici se remarcă prin frumusețea limbii literare utilizate punctând gradul de cultură al autorului ei⁴⁸.

Tipografia de la Blaj a scos la lumina tiparului multe titluri și multe exemplare de carte liturgică. Dintre exemplarele unice pentru județul Hunedoara menționăm: Ioan Bob, *Carte de învățături creștinești*, Blaj, 1805 (Ciopeia) și *Ceaslov* [Blaj], 1764 (Bătrâna), aceasta din urmă nu figurează printre cărțile menționate în cataloagele mari de referință, B.R.V. și C.B.R.V..

---

⁴⁸ D. Poenaru, *Contribuții la B.R.V.*, Târgoviște, 1973, p.173-184.

Dintre cărțile tipărite la Brașov a ajuns la noi doar un exemplar din *Ușa pocăinței*, 1812 (Colecția M. Brădeanu – Deva), care are „gravuri în aramă lucrate de Rafael Monahul”⁴⁹.

O tipăritură rară pentru noi este *A doua epistolă a domnului Barbu Știrbei, răspuns la opusul său din 17 octombrie, numărul 1389 pentru deschiderea școlaelor* scrisă de R.A. Roseti și tipărită la Paris, în 1 decembrie, 1850 (Biserica Orăștie III). Este o carte de mici dimensiuni, cu file puține, dar deosebit de importantă prin conținutul său plin de dezaprobări față de atitudinea de nepăsare a domnitorului și, în același timp, de îndemnuri adresate pentru deschiderea școlilor românești, mai ales la sate. Cartea poartă ex-librisul vicarului de Hațeg, Ștefan Moidovan.

Alăturăm o altă carte rară, *Gramatica* lui Sava Popovici, tipărită la Sibiu în anul 1852 (Colecția M. Brădeanu – Deva), prima ediție a acestei cărți de școală din cele trei cunoscute (1853, 1864).

Printre tipărițile vechi cu titlu de raritate se detașează o foaie volantă, tip formular, păstrate la Arhivele Statului Deva, tipărită la Blaj în anul 1755, semnată de episcopul Petru Pavel Aron, prin care îl hirotonisește preot pe Iosif al Hunedoarei. S-ar putea să fie Popa Iosif care a oficiat la Mănăstirea Plosca în anul 1746⁵⁰. Referitor la acest preot relevăm actul tipărit la Blaj și semnat în 3 iunie 1762 de episcopul Petru Pavel Aron prin care îl numește protopop pe același Iosif al Hunedoarei⁵¹. La Arhivele Statului din Deva se păstrează un document „Contract” din anul 1775 semnat și pecetluit de protopopul Iosif al Hunedoarei⁵². Iată, două tipăriți rar întâlnite acum, care completează activitatea tipografică blăjeană. O

---

⁴⁹ M. Tomescu, *Istoria cărții românești*, București, 1968, p.127.

⁵⁰ Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, fond Parohia gr.cat. Hunedoara, dos.1/1746.

⁵¹ Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, fond 7, Colecția de documente Parohia ort.rom. Hunedoara, pachet XVI, nr.act. 18/1762.

⁵² Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, fond Parohia gr.cat. Hunedoara, dos.1/1787, f.1.

însemnare de pe o carte veche *Triod*, Blaj, 1771 (Boș), îl menționează pe același protopop Iosif în legătură cu cumpărarea unei cărți, așa încât îl putem considera răspânditor de carte printre enoriași: „Această sfântă și Dumnezeiască carte ce se cheamă *Triod* s-au cumpărat de Buzgură Mihai din Hinedoara cu 23 de florinți vonași, din care bani au ajutat și dumnealui Crăciun Pădurean din Lăpugiul de Jos și din bunăvoința dumnealor au dat-o pe sama sfintei beserici cei din sus a Hinedorii (anatema n.n.) fiind îndemnători protopop Iosif din Hinedoara, scris-am eu, popa Nicolae, în anul 1778, martie 19 zile”. Putem reconstitui așadar, o parte din viața și activitatea Preotului Protopop Iosif al Hunedoarei.

„Actul de hirotonire” (singhelie) este socotit o raritate pentru bibliofilia românească hunedoreană, deși în anul 1905 au fost oferite de Episcopia greco-catolică din Lugoj alte acte – denumiri de preoți și protopopi, pentru prima expoziție a Muzeului de Etnografie și Istorie al „Astrei”, de la Sibiu: „Denumirea lui P. Ioan de protopop al Hunedoarei prin Vlădica Teofil, 1697”; „Denumirea lui P. Petru de preot în Hațeg, de Atanasie, 17 martie 1708”; „Denumirea lui P. Drăgan de preot în Hațeg prin Episcopul I.M. Clain, dat în Sâmbăta de Jos la 5 noiembrie 1725”; „Denumirea lui P. David de paroh în Subcetate prin Episcopul Clain, dat în 11 martie 1734”; „Denumirea lui P. Iosif de preot în Hațeg prin Episcopul Clain, dat în 12 martie 1735”; „Denumirea lui P. Iosif de preot al Hunedoarei, prin Episcopul P. Aron, 5 aprilie 1755”; „Denumirea lui P. Simeon din Teliuc de protopop al Hunedoarei prin Episcopul Grigorie de Râmnic, anul 1760”; „Denumirea lui P. Iosif de protopop al Hunedoarei prin Episcopul P. Aron, 3 iunie 1762”; „Denumirea lui P. Drăgan de preot în Bretea prin Episcopul Dionisie Novacovici, 1762”; „Denumirea lui P. George prin Episcopul Filaret de Râmnic, 1785” (sic); „Denumirea lui P. P. Nicolau prin Episcopul Dionisie

Novacovici, 1762” (sic); „Denumirea lui P. Ianeş de preot în Boşorod prin Episcopul P. P. Aron, 21 februarie 1789”.⁵³

Considerațiile asupra tipăriturilor românești vechi ar putea fi mult extinse, dar am selectat doar pe cele reprezentative prin informațiile culese în special, din cărți și însemnări socotite drept coordonate ale societății cărturărești hunedorene.

Particularitățile unei colecții de carte se leagă de tipărituri sau autori dintr-o anumită zonă, de legătura deosebită a cărții, de exemplarele rare, dar specificitatea, cel mai adesea, se regăsește în însemnări.

O întoarcere în lumea cărților românești vechi, a posesorilor și cititorilor lor este mai concludentă prin interpretarea însemnărilor.

Nume ale celor care au semnat notele de mână au fost scoase din anonim și pot fi alăturate, prin modesta lor contribuție, celor care apar în scrieri oficializate. Prin semnatarii notelor de mână cunoaștem acum aspecte ale unei trecute vieți politice, sociale și culturale.

Cărțile românești vechi cu pondere numerică cele religioase, se integrează în istoriografia românească. Extrase de pe filele cărților, lapidarele știri cuprinse în însemnări pot constitui mărturii de preț pentru scrierea unor lucrări de sinteză referitoare la anumită zonă geografică.

Considerăm în acest sens, județul Hunedoara privilegiat, cunoscându-se valorosul fond de carte românească veche.

---

⁵³ *Revista Transilvania*, Sibiu, III/1905, p.285.

I. CARTE CUMPĂRATĂ - CARTE DONATĂ

Din diversitatea notelor de mână rămase pe filele cărților românești vechi se detașează cu certitudine însemnările despre dobândirea cărții prin achiziție sau prin dăruire. Dincolo de un arid aspect statistic această atât de cuprinzătoare categorie de însemnări despre cărți cumpărate, în cele mai multe cazuri de către preotul sau diacul, sau un sătean mai de frunte, dar și de toată comunitatea, ne dezvăluie informații despre care anume cărți de slujbă religioase erau mai cerute, care le era prețul bănesc într-o anume vreme, dar și cine le plătea. Cei mai mulți dintre semnatarii însemnărilor motivează cumpărătura sau darul făcut. Este credința că o carte sfântă odată procurată te ferește de marile necazuri provocate de cataclisme sau mai simplu, un anume posesor printr-o cumpărare de carte și-a cinstit un eveniment legat de familia sa, sau a crezut în iertarea de greșeli săvârșite față de cei apropiați, alteleori cartea cumpărată pentru biserică însemna ispășirea unor păcate grele care întreceau greșelile lumești. Sunt cărți cumpărate și numai pentru automulțumirea orgoliului celui care avea posibilitate financiară și care dorea să-și câștige în plus o faimă, dar de cele mai multe ori carte era cumpărată pentru că era lipsă de ea într-o anume comunitate.

Semnificația însemnărilor referitoare la valoarea bănească a cărții dată într-un anume timp și într-un loc anume este conferită de implicațiile de natură economică, socială dar și intelectuală.

După prețul plătit pe aceste cărți, acum vechi, putem să socotim cumpărarea lor scumpă și complementar acestei idei avem posibilitatea cunoașterii mai în amănunt a circulației monetare. De asemenea putem justifica lumea diversificată a proprietarilor de ocazie sau de durată, ne lămurim asupra felului cum era înțeleasă

cartea ca valoare spirituală printre preoți, oameni cu învățătură, sau printre cei păstoriți de ei.

O carte putea primi un preț mai ridicat, ori mai scăzut, luându-se în seamă distanța pe care o parcurgea de la tipografie până la posesor, apoi se prețuia în funcție de cât de rară era cartea în zonă, sau de cât de mare, sau nu, era tirajul, trăgea în cumpănă și realizarea ilustrațiilor, frontospiciilor, sau frumusețea legăturii, sau chiar recomandarea făcută în predoslovie ei.

Însemnările despre prețul de cumpărare al cărții ne familiarizează cu o lume trecută, cu mentalitatea ei, înțelegem mai ușor cum a fost receptată ideea de a cumpăra o carte de învățătură într-o vreme când se impunea creșterea numărului știutorilor de carte. Transliterate, fragmentat, însemnările despre achiziția și donația de carte ne pun în legătură cu titluri diferite de carte, localități tipografice și ani de tipărire. Prin urmare, o însemnare de pe o *Evangelie învățătoare*, Mănăstirea Dealu, 1644⁵⁴, ne spune: „să știe că a ceastă păucenie au cumpărat-o Pătru Nece di la protopopul Gheorghe din Hinedoara cu banii gata 22 de florinți în casa popii Avram din Hațeg, fiind înaintea protopopului Ioan din Hinedoara și popii Gheorghe ot Hațeg și popii Pavel ot Tuștea, popii Moise, Fărcădin, popii Ianăș ot Slivaș, în anii 1699”. Un *Catavasier* tipărit la Târgoviște, în anul 1714 (biserica Abucea) a fost cumpărat în anul 1734 cu 6 mărieși. Un *Chiriadromion*, tipărit la Alba Iulia, în anul 1699 (biserica Vețel) a fost achiziționat cu „20 zloți în ghenuarie, 9 zile, văleat 1741”. O *Evangelie învățătoare*, tipărită la Mănăstirea Dealu, în anul 1644 (biserica Sârbi) a fost cumpărată de popa Nicula din Brad „di la popa Ionașcu din Potingani cu 10 florinți, întărit în Brad, numai a lui fără frați, văleat 1759”, ceea ce înseamnă că mențiunea specială a semnatarului poate fi luată drept un titlu de proprietate întărit neoficial prin prezența preotului. Un *Antologhion*,

---

⁵⁴ Fl.Dudaș, *Memoria cărților vechi românești*, Oradea, 1990, p.156; I.Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, 1975, p.185.

tipărit la București, în anul 1766 (biserica Almașul Mic), a fost cumpărată în 23 aprilie 1768 pentru că „era lipsă de carte la beserică” cu prețul de 25 vonași, adevărindu-se și necesitatea cumpărării cărții dacă numai la 2 ani de la tipărire a străbătut distanța de la tipografia din București până în localitatea hunedoreană.

Despre circulația monetară, precum și despre participarea mai multor contribuabili la cumpărarea unei cărți ne documentăm dintr-o însemnare de pe un *Strastnic* de Blaj tipărit în anul 1773 (biserica Mărtinești): „... și au dat acești creștini unii câte un mărieș, alții câte un petac, alții câte o groșiță, alții câte un creițar până au plinit 4 florinți de pe cum i-a împrumutat Dumnezeu”. Mai scump a fost plătită o *Cazanie* a lui Varlaam tipărită la Iași în anul 1643 (biserica Tărățel) explicând și motivul : “... cu 21 florini și 2 mărieși cu legătură cu tot, în anul 1787”. O altă însemnare concludentă în acest sens, se găsește pe un *Penticostar* de Blaj, 1768: “Cumpăratu-s-au acest sfânt Penticostar de la mâna dumnealui Pavel Itu, și cu a dumnealui ortac Ișvan Iancu din satul Sălaşul de Susu din ținutul Hațegului, ... în Prilipet, 4 iunie, 1800”⁵⁵.

În secolul al XIX-lea s-au procurat cărți mai multe din care credincioșii puteau învăța încă povețe de folos, în această perioadă înmulțindu-se și numărul tipografiilor și acela al știutorilor de carte. Într-un articol din *Revista Orăștiei* intitulat *Dar bisericesc*, se remarca, bazați pe cuvintele Sfintei Scripturi, „adunați-vă comoară în ceriuri pe care furii nu o fură și moliile nu o rod”, membrii comitetului parohial din comuna Bucium, tractul Orăștiei, au cumpărat ca dar de ziua Nașterii Domnului, pe seama bisericii din Bucium, *Mineele* de peste an, în număr de 12 volume. Între acești binefăcători se disting ... episcopul Vasile Ciotoran, nainte de asta a cumpărat un clopot cu 140 florini, o *Evanghelie* frumos legată cu 12 florini ... voi ceilalți români urmați-le acestora căci numai prin

---

⁵⁵ V.Leu, A.Bistrieanu, *Circulația cărților vechi românești în Valea Almașului până la 1840*, în *Banatica*, V, Reșița, 1979, p.467.

alipirea lângă mama biserică vom mai putea exista ca popor român în aceste vremuri de grea încercare pentru noi românii, Bucium la 19 decembrie 1898, Ioan Olariu paroh gr.ort.”⁵⁶.

Constatăm, după cărțile exemplificate că au fost cumpărate în localități hunedorene, cărți tipărite la Blaj, București, Alba Iulia, Mănăstirea Dealu, Iași, Târgoviște. Cele mai multe cărți s-au plătit cu, de la 10 la 21 florini, ori cu 9 sau 20 zloți, sau cu vonași, creițari, mărieși, petaci, groși, groșițe. Deci, circulația bănească exemplificată și prin prețul cărții cumpărată în localități hunedorene, în secolul al XVIII-lea dar și în cel următor, este dominată de o multitudine de piese monetare de proveniență diversă, suprapusă țărilor componente fostului Imperiu, dar influențată și de urmările războaielor când combatanții recrutați din diferite țări erau și posesori ai monedelor din țările respective.

Valabilitatea banilor era dată și confirmată prin emiterea unor ordonanțe sau patente care corespundeau de fapt, unor documente de ordin administrativ. Cărțile erau plătite cel mai adesea în florini: florinul renan numit și florinul german (florin nemțesc), echivalentul a 60 de creițari sau 120 de dinari; creițarul (creuzer în limba germană, după crucea imprimată pe una din fețe) s-a bătut din argint sau aramă și echivala cu 2 dinari; groșul (groșița) (din limba germană groschen) se bătea în argint, iar la începutul secolului al XIX-lea în aramă, echivalent cu 3 creițari sau 6 dinari; petacul (pitacul) era de origine rusă, echivalent cu 5 copeici⁵⁷; mărieșul (în germană siebzehner de pe timpul Mariei Terezia) era echivalent cu 17 creițari sau 34 dinari; sfațul (sfanțicul, zwanziger) era echivalent cu 20 de creițari; vonașul-forint era echivalentul a 51 creițari⁵⁸; creițarul rămâne de fapt piesa monetară etalon. Adăugăm la circulația

---

⁵⁶ I.Olariu, *Dar bisericesc*, în *Revista Orăștiei*, 26 decembrie, 1898./ 7 ianuarie 1899.

⁵⁷ C.Kirițescu, *Sistemul bănesc al leului și predecesorii lui*, vol.I, București, 1964, p.126.

⁵⁸ Ibidem.

monetară și circulația zlotului rău care echivala cu 40 creițari, 80 fileri; potoroanca sau chitca, echivala cu banul de 4 cruceri sau 8 fileri⁵⁹.

Fluctuația monetară ca și valoarea cărții erau determinate de evenimentele politice, de situația economică sau chiar climaterică.

Dacă ne oprim la o comparație a prețului cărții cu produsele naturale orientându-ne după o listă de prețuri adoptate de Dieta Transilvaniei încă din anul 1642, din timpul lui Gabriel Bethlen, constatăm că prețul cărții era mare, în general, între 12 și 21 florini dacă o pereche de boi costa între 12 și 30 florini, decreta mercurialul, o vacă stearpă 6 florini, o vacă cu vițel între 6 și 12 florini, un miel între 0,30 și 0,42 florini, miera de ovăz 0,05 florini, o găină între 0,04 și 0,05 florini, o coasă de import 0,60 florini, țigla de acoperiș mia de bucăți 3,75 florini, cărămida mia de bucăți 2,25 florini, legătura de hârtie 3 florini, mia de bucăți de șindrila 1-2 florini, funtul (1/2 kg) de carne de vită 0,15 – 0,20 florini, funtul de slănină 0,50-0,60 florini⁶⁰.

O altă comparație a prețului cărții cu produsele naturale la începutul secolului al XVIII-lea ne dezvăluie că „în iarna anului 1718 în ținutul Orăștiei găleata de grâu se vindea cu 15 florini, omițându-se hotărârea guvernului care o fixase la 4 florini găleata. În toamna lui 1719, găleata de grâu era de 20 de florini⁶¹.

Tipărirea unei cărți nu era o afacere economică. Cartea nu era accesibilă din punct de vedere financiar oricărei categorii sociale. Cea mai scumpă era cartea cu legătură cu ferecătură în argint și cu pietre prețioase.

---

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ C. Papacostea-Danielopol, L. Demeny, *Carte și tipărituri în societatea românească și sud-est europeană (sec. XVII-XIX)*, București, 1983, p.117-118.

⁶¹ A. Dörner, *Epidemia de ciumă în scaunul Orăștiei în prima jumătate a secolului XVIII*, în AMN, XX, Cluj-Napoca, 1983, p.541-549.

Ordonanțele pecetluite de guvernul de la Viena subliniază ideea multelor schimbări în domeniul monetar, influențate de inflație sau de emiterea monedelor false.

În anul 1802 o Patentă împărătească autoriza expirarea valabilității monedelor de 24 și 6 creițari și scoaterea altei monede de 7 creițari precum și a monedei de 8,5 creițari, zisă mărieș⁶². În anul 1806 o „șirculară” se referea la banii de aramă „câte de 30 și de 15 creițari, care se vor rânduie să umble”⁶³. În anul 1811 „orânduiala” împăratului curpindea facsimile a banilor de hârtie de câte 5, 10, 20 și 100 florini cu descrierea pe românește a „schimbătoarelor țidule in cursus slobozite”⁶⁴. În același an se dădea de știre că „hârțiile de 100 florini ajungătoare schimbătoare țedule in cursus (umblare se slobod)”⁶⁵ și despre “cele de 12 florinți schimbătoare țidule care să slobod în curgere a umbla”⁶⁶. S-au mai „slobozit” prin ordonanțe împărătești, tot în anul 1811 schimbarea băncuțelor țidule de 50 și 25 florini și s-a dat „slobozire” celor de 2 și 1 florint, cele de 10 zloți se schimbă precum și cele de 5 zloți⁶⁷. În anul 1812, „șircularul” venit de la Viena se referea la scoaterea din curs a banilor de 6 creițari, de ½ creițar și de ¼ creițar de aramă⁶⁸.

Rostul „orânduielilor” despre circulația banilor în Imperiu era acela de stabilitate monetară. În anii 1811 și mai apoi în 1867 s-a dat și o reformă monetară pentru stoparea inflației. Efectul reformei a fost dispariția monedelor de argint rămânând groșii și creițarii de aramă cu valoare scăzută⁶⁹. În anul 1816 Patenta s-a dat din nou împotriva inflației pentru banii de hârtie care au fost retrași din

---

⁶² A.Veress, *Orânduielei românești vechi tipărite în Ardeal (1744-1848)*, București, 1926, p.21.

⁶³ Idem, p.25.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ Idem, p.25-26.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ C.Kirițescu, *op.cit.*, p.126.

circulație și s-a redus valoarea lor, de exemplu o bancnotă de 100 florini era preschimbată în 8 florini⁷⁰. În ajunul Revoluției din 1848 1 vonaș-forint echivala cu 51 creițari⁷¹. Începând din anul 1854 în toată monarhia au rămas în circulație numai bancnotele Băncii Naționale a Austriei⁷². Războaiele, schimburile externe, înmulțirea ocupațiilor au favorizat circulația monedelor străine.

Din pricina atâtor orânduiele și patente emise în legătură cu valabilitatea banilor, în însemnările despre achiziții de carte s-a folosit destul de des precizarea „bani buni” sau „bani drepti”. De pildă, *Predicile* lui Petru Maior, tipărite la Buda, în anii 1810-1811 (biserica Banpotoc) au fost cumpărate, în anul 1819 „cu 10 zloți bani buni”. Cartea *Învățătură creștinească* tipărită la Iași în anul 1808 este cumpărată cu 1 leu și 5 parale „a preotului Dumitru din sat Roșcani în anul acesta 1808, noiembrie 25”⁷³. *Psaltirea* tipărită la Sibiu în anul 1709 „de iznov s-au cumpărat acum de Nicula Dumitru din Curit (Curechiu – n.n.) cu 10 zloți hârtie și s-au dăruit la maica biserică a Porcurii (Vălișoara – n.n.) nemaifiind părtaș nimene la cumpărătura ei ca să aibă și dumnealui pomenire la toate rugăciunile, iulie 10, 1820”⁷⁴.

Rămânem la această echivalență monetară exemplificând cu însemnarea de pe un *Minei* / mai, tipărit la Neamț, în anul 1831 (biserica Hațeg): „La anu 1832, 11 novembăr, s-au cumpărat aceste 12 Minee de lună, cu toată strădania protopopului Ioan Maximilian, cu 200 zloți de hârtie, argint fac 8 florini, Andrei Cismașu pentru ca să-l puie crâșnic la sfânta beserică neunită din Hațeg a dat 100 zloți hârtie ce fac argint 40 florini, zloți, Pavel Pop au dat 50 zloți hârtie ce fac argint 20 zloți și titorii au dat 15 zloți hârtie ce fac argint 6 zloți și portopopul Ioan Maximilian au dat 35 zloți ce fac argint 14 zloți,

---

⁷⁰ *Ibidem*

⁷¹ *Idem*.p.129

⁷² *Ibidem*

⁷³ I.Corfus, *op.cit.*, Iași, 1975, p.213.

⁷⁴ Colecția Preotului Danciu – Almașul Mic de Munte.

s-au adus de la tipografie ... și apoi o căpătat protopopul bani 165 de zloți hârtie ce fac argint 66 de zloți”.

Unele însemnări ne raportează la prețul produselor așa încât ne putem lămuri asupra corespondenței prețurilor comparând valoarea financiară a cărții cu cea a unor produse naturale. De pildă, pe un *Triod* tipărit la Blaj în anul 1800 (biserica Bretea Mureșană) scrie de mână: “ano 1846 novembrie ... cucuruzu cu 2 zloți, grâul cu 3 zloți; la anul 1895 au fost foarte mare mană, cucuruzul măsura mare cu 1 florin și 50 creițari și grâul cu 1 florin și 60 creițari; la anul 1872 măsura mare de cucuruz cu 2 florini v.a. 10 creițari și grâul o fost cu 3 florini măsura”. Constatăm fluctuația prețurilor în funcție de condițiile climaterice. Știri despre aceeași legătură între prețuri, în funcție de cumpărătură, ni le furnizează însemnarea de pe un *Minei* de pe luna marite, Buda, 1804 (biserica Rapolt): „La anu 1850 părechea de boi cea de frunte cu 5 și 600 de florini și cei mai de jos cu alte 200 și cotu de cioareci cu câte 55 groși și fontu de arnici cu 50 și 2 zloți și fontu de bumbac cu 6 zloți”. Pentru alte comparații de prețuri exemplificăm însemnarea de pe un *Apostol* tipărit la Blaj în anul 1802 (biserica Luncoiul de Sus): „La anul 1829 aprilie 29 ... șindrilitul bisericii cu turn cu tot cu 45 de zloți și mâncare și o litră de vinars”.

În general, în secolul al XIX-lea, cele mai multe cărți vechi ajunse în județul Hunedoara au fost plătite cu zloți și florini. Prețul cărții a scăzut în raport cu cel vehiculat cu un secol mai devreme, motivația constând în înmulțirea numărului de tipografii și creșterea tirajului de carte, dar a rămas totuși greu accesibil pentru cei mai mulți.

Au fost cumpărate cu preponderență cărți religioase, ele folosind drept cărți de învățătură. Prin preotul dascăl, enoriașii erau îndemnați la cititul și chiar la cumpăratul cărții, învățându-i pe cei ce-i ascultau că „nu numai cu pâine viază omul”.

Numărul cărților tipărite, cumpărate, nu este foarte mare pentru că au circulat concomitent și cărțile manuscrise. Nu se

cunoaște numărul exact al cărților obținute prin achiziție pentru că unele s-au deteriorat grav, însemnările fiind incomplete, sau alte cărți au dispărut în diferite cataclisme, dar, motivul esențial este al lipsei puterii financiare.

Însemnările referitoare la achiziția de carte ne ajută, totuși, să ne formăm o imagine de ansamblu asupra prețului cărții într-un context istoric, economic, social, dar și să stabilim locul cărții vechi în categoria preocupărilor majore ale preoților cărturari.

1. „An **1667** meseața mai, întâia zi această carte cum au (...) cumpărat până au plătit Popa din Dobroț” (*Cazania lui Varlaam*, Iași, 1643 – Dobroț).

2. „**1694** meseața septembrie în 9 zile (...) această sfântă carte anume *Molitvenic* românesc de toate trebile și slujbele dumnezeiești au cumpărat anume (...) Trif din sat de Dupăpiatră (...) 9 florinți (...) Săliște, și o au dat lu Popa din Dupăpiatră să fie pomeană lu Trif și soțul lui și ficiorilor lui să fie (...) Trifului și să fie părinții lui și a toată seminția lui (...) să fie de învățătură lui și ficiorilor lui o dat în mâna Popii Vasilie și ficiorilor lui” (*Molitvenic*, Bălgrad, 1689 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

3. „Să să știe cui i să cuvine a ști de lucru la această sfântă carte că au cumpărat judele Ignat Toader și cu Turc Ioan de la călugărul Pahomie drept 9 florini de bani și de s-ar afla cineva ce au fost de sângele a cui o fost cartea să o poată înția până la doi, unu ani, iară de aici înainte nice aceia, iară altul nime să nu o poată cartea, să nu o poată înturna, și au dat pomeana la beserica Dupăpiatră, iară cine o revinde sau cine o recumpără, sau cine o refură să fie prochelet și anatema și afurisit de 318 de părinți din Nicheia și au fost într-această togmala Turc Ioan om de 60 de ai, Frașcă Cosmin, om de 70 de ai, Șerban Pascu, om de 60 de ai, Oșan Toader, și s-au făcut această togmală în Mănăstirea Vaci, Văleat **1701**, Meseața Noemvrie, 21 de zile, scris-am eu monah Pahomie” (*Noul Testament*, Bălgrad, 1648 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

4. „Anii Domnului X.C. **1706**, martie 25, venind înaintea noastră, Popa Giurgi din Clopotiva supt suflet spuind că au vândut, ajungându-l lipsă, Popii Ionăș și rămășițelor păucenia ceasta cu 8 florini și pentru 4 să-l pomenească, adecă 12 florini, cum nimeni să nu îndrăznească a zice că-i a lui, Protopop Iosif din Săcel înaintea me o vinit” (*Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699 - Clopotiva).

5. „Această sfântă *Cazanie* (...) de pomeana di la Popa Avram Muntean din Tămășasa, besericii din Mărtinești (...) în anul **1708**, aprilie, 21” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 – Sălașul de Sus).

6. „Să să știe că s-au cumpărat această carte de Popa (...) în luna lui Iulie, 19 zile, văleat **1709**, scris să să știe că această carte e a lu Popa Ionașu din Potingani (...) drept 30 florinți să-i fie de moșie și lu făt, când au luat Popa Ioan din Țebea și Popa din Criștior, Dănilă și Popa Turc din Lunca și au dat aldămaș de au fost Popa Dănilă din Criștior și Stan lu Ursu din București și meșterul Stan, aldămaș, au fost Popa Ionașu din Brad și ficiorul lui și Faur Miclăuș și soția (...) Miclăuș din Brad, **1721**, Meseața iulie, 18 dni” (*Evanghelie învățătoare*, Mănăstirea Dealu, 1644 – Sârbi).

7. „Să să știe că această carte e a lu Popa Ionașu din Potingani drept 18 florinți să-i fie de moșie și lu fătul, când o au luat Popa Ioan din Țebea și Popa din Criștior, Dănilă și Popa Jurca din Vaca și au dat aldămaș de au fost Popa Dănilă din Criștior și Stanciu Ursu din București și meșterul Stan (...) aldămaș au fost Popa Ionașu din Brad și feciorul lui Ioan și Faur Miclăuș și soția, Miclăuș din Brad, rojdestvo **1722**, Meseața iulie, 8 dni” (*Evanghelie învățătoare*, Mănăstirea Dealu, 1644 – Sârbi).

8. „Această sfântă și dumnezeiască *Liturghie* luatu-am eu Popa Teodor din Blăjeni cu 13 horgoși ca să-mi fie de moșie mie și seminții mele până în veac, iară cine ar fura-o sau să o vânză, acela să fie afurisit și lepădat de toate sfintele rugi și de 318 de părinți sfinți de la Nichia, Văleat, **1730**, Meseața octomvrie, dni 14, scris-am eu Popa Teodor din Blăjeni” (*Liturghie*, București, 1728 - Renghet).

9. „Anul Domnului 1733 au dat Ștefu Gherasim această păucenie drept 7 florinți (...) mărturie am dat (...) Popii Dumitru din Crăciunelu de Sus, Ioan Dragomir, Mărturie, Ioan Durca, Ioan Sotar” (*Chiriadromion*, București, 1732 – Lunca Devei).

10. „Să se știe că această păucenie o am cumpărat eu Andraș Toma din Poienița și am cumpărat pe bani buni, 20 de florinți, ficiorul meu Pavel pentru pomeana, iar într-a cui mână va fi să pomenească aceste nume Andraș Eva, Toma Măriuța iară cine să va ispiti să o fure să fie afurisit de 318 de părinți sfinți din Nichia, ferul, oțelul, petrele să putrezască iară trupul acelui om să nu putrezască în veci, văleat 1733, meseața noiembrie, 10 zile” (*Chiriadromion*, București, 1732 – Muncelu Mic).

11. „Di la ficiorul lu Popa din Bretea (...) cu 6 mărieși și o fost întogmală ficiorul Huhului Pătru și nănașa, Bretea, Văleat, 1734” (*Catavasier*, Târgoviște, 1714 - Abucea).

12. „Anii Domnului 1739 luna dechemvrie, în 25 de zile această sfântă și dumnezeiască carte au cumpărat Avram Mircesc cu Iosif Mircesc cu Stancu Mircesc, Dragomir Mircesc și Gheorghe Mircesc și or cumpărat-o cu 19 florinți și or dat-o besericii Săcelului pentru pomeana lor, iară cine ar înstrăina-o di la această sfântă beserică să fie afurisit de 318 părinți sfinți di la săborul di la Nichia și au dat (...) și un patrafir ce le-or cumpărat cu 10 mărieși patrafirul cu 5 mărieși care s-or cumpărat prin îndemnul părintelui Popa Iovu din Pricaz ca să-i fie și sfinții sale de pomeană până au fost încă Popă în Săcel și să rămână neînstrăinat, în zilele protopopului Zaharie(...)” (*Chiriadromion*, București, 1732 – Strei Săcel).

13. „Să se știe că acest *Octoih* l-au dat preteasa Măriuca din Cristur de pomeana popii Ioja, ficiorului dumnealui, la beserica Almașului, mărturie Horvat Miclăuș, Hârsu Andraș, Antal Atanasie, cine s-ar afla să o i-a să cadă la pedeapsă mare, la anul 1739, meseața avgust, 19 zile” (*Octoih*, Târgoviște, 1713-Arhia).

14. „Această sfântă și dumnezeiască carte ce se cheamă Sfântul *Testament* cu toate slujbele a tuturor sfinților (...) datu-o-au

jupeana Giurescu la beserica Iazului ca sa-i fie vecinică pomenire (...) popii Stanciului și ficiorilor lui (...) de sa va întâmpla a nu ajunge ficiorii lu Popa Stanciu, preoții sa nu aiba puteare sa mute aceasta carte fara știrea ctitorului din beserica Iazului (...) Văleat, 1741 ” (*Noul Testament*, Bălgrad, 1648 – Păucinești).

15. „Sa sa știe ca aceasta sfântă carte, anume păucenie, o am cumpărat pe bani buni și drepti cu 20 zloți, eu Popa Crăciun, ficiorul lu anume Niculae, iară cine s-ar ispiti sa o fure sa fie afurisit de Domnul X.C. și de cei 318 părinți sfinți de la Nicheea, ferul, oțelul petrile sa putrezască iar trupul acelui om sa nu mai putrezască în veci amin, ghenuarie în 9 zile, scris-am eu Niculae Gramatica, Văleat, 1741” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Vețel).

16. „Acest *Penticostar* este a besericii din Homorod cumpărat cu banii di pe (...) cari au luat din curătura lu Pop Ioan și Popii Pavel din Podele (?) și au luat pe acel grâu (...) și când sa va strica legătura sa poată grijască acei oameni care au dat bani, iar de nu va pute (...) care va face bine pentru Dumnezeu slobod fie, acest *Penticostar* este a besericii Homorod, Văleat, 1744, aprilie 20” (*Penticostar*, Râmnic, 1743 – Homorod, colligat *Triod*, Râmnic, 1731).

17. „Această sfântă *Evanghelie* au cumpărat Dumitru Popa din Poienița Tomii pintru un *Molitfenic* ce l-au fost luat el, al besericii, și l-au înstrăinat nu sa știe unde socru său Ioan Stăjan, fiin fost cumpărat, iară de el și de Zepa Gașpar din Delari și dat besericii Poieniții această sfântă carte ca sa fie în veci a besericii Poieniții (...) în ano 1752, protopop Zaharia din Hunedoara” (*Evanghelie*, București, 1723 – Bătrâna.)

18. „Această carte au cumpărat Săcula Lazăr și Săcula Gheorghe și o dat lu Popa Adam pomană viilor și morților, nimeni sa nu poată lua de la Popa Adam și de la pruncii lui, scris-am eu Diac Constantin, văleat, 1752, dne ale lu 19 februarie” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Cărmăzânești).

19. „Această carte *Oftoih* iaste a lu beserica Râul Bărbatului, cumpărat cu 10 florinți, 1753” (*Octoih*, Râmnic, 1742 - Râu Bărbat).

20. „Această sfântă carte anume păucenie s-au luat în beserică în Tărățel pentru 24 florinți și 2 mărieși (...) anume Gal Marian cu soțul său, cu Ilona au dat nouă și adaos 11, Dănilă cu soțul său Măriuca au dat 9 florinți a treia Florea Ianășau dat cu soțul său Mărie 6 mărieși și un petac să le fie pomeană lor și părinților lor și Popa ce va fi la beserica Tărățelului să pomenească aceste suflete la sfintele Leturghii și la cealalte utrenii cari sunt peste tot anul și pentru cădelniță iarăși au dat un mărieș iar mărieșul acestei sfinte cărți anume păucenie, nime nicidecum să nu o mute au să o vânză pe bani cine o ar vinde să fie afurisit de cei 318 părinți sfinți de la Nichia și s-au luat în prezența popii Ioan din Criscior fiind popă în Tărățel (...) văleat **1757**, scris-am eu popa Alixandru în zilele fericitei Maria Chesaro-Crăiasa iproci; această carte o am cumpărat anume Gal Marian și Dănilă și Florea și nime să nu o vânză că cine s-ar întâmpla să o vânză să fie afurisit de 318 sfinți părinți de la Nichia” (*Cazania lui Varlaam*, Iași, 1643-Tărățel).

21. „Această carte s-au luat pentru sufletul lui Lupaș Stoica și o au dat la beserica Fizeștiului să fie pomană în veci, nimeni să nu să găscă să o mute de aicea, ci aicea să fie până va fi Fizeștiul, leat, **1757**, februarie, 9 zile”; „această sfântă carte, anume *Octoih* l-am vândut eu diac Alexandru cu 12 florinți (...) Toma și Ilie Matiaș” (*Octoih*, Râmnic, 1742, Barbura).

22. „Această carte s-au cumpărat Popa Nicula din Brad di la popa Ionașcu din Potingani cu 10 florinți, întărit în Brad, numai a lui fără frați, Văleat **1759**” (*Evanghelie învățătoare*, Mănăstirea Dealu, 1644, Sârbi).

23. „(...) să o fure cineva și să-ntâmpla ca să o spriojinească vreun preot au alcineva dar nimeni să aibă a o ținea până ce va veni acela cu cartea, iar tâmplându-să ca să o găscă vreunu din preoți au din mireni și să îndoii cu firea ca să nu o (...) și să o dea păgubașului să fie rupt blăstăm și afurisenia acelor 318 sfinți părinți de la Nichia; cumpăratu-s-au pe sama satului Ghelari această sfântă carte în zilele înălțatei Chesaro Maria Teresa, jude arhieru pravoslavnic

neunit a tot Ardealul, Dionisie și jude protopop (...) Mihail de Deva, cine ar îndrăzni a o înstrăina de la sat să fie afurisit de 318 sfinți și să fie lipsă de podoabe sfinte, scris ano, **1760**, martie 9” (*Chiriadromion*, București, 1732 - Ghelari).

24. „Această sfântă și dumnezeiască carte ce să numește *Cazanie* adecă *Evanghelie* cumpărată pe 8 fele este a satului Leșnic care este din jos de Brănișca și din sus de Săcămaș și este în satul Leșnicului o sfântă beserică ce se prăznuiește hramul sfântul ierarh Nicolae și cumpărată de cinstiții săteni de pomeana la sfânta beserică cu florini 20 adecă douăzeci vonași di la popa Ianoș (...) și când s-au cumpărat această sfântă carte era preot în sat (...) din Boholt și pe osteneala Neagului Grecul pentru pomenirea părinților dumisale ca să se pomenească anume Maria, Ioan, Paraschiva, Manole, Istrate cu toți ai lor și împreună cu tot satul (...) împreună ca să se pomenească și când s-au luat această sfântă carte era protopop în Dobra părintele Popa Iacob dar episcop și stăpânitor le legea grecească era Vasile Moga, episcopul Dionisie Novacovici din Buda (...) în zilele lui iulie în 8, Văleat **1762** al Văleatului cel mare, dar cine s-ar întâmpla să o fure sau să o înstrăineze di la locul ei s-o ducă într-altă parte au preot ori diac au mirean oricine ar fi acela să fie afurisit” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Leșnic).

25. „Această carte *Oftoih* fiin (...) di la beserica, popa Adam și au scos-o Avram Toader și au datu-o la beserica Poiana ca să le fie pomenire și grija o poarte popa care vor ține cartea și scris-am eu Popovici, **763**” (*Octoih*, București, 1720 – Poiana.)

26. „Această carte este a lu Petros Adam și s-au cumpărat cu 65 numărături și nimeni nu are a căuta numai că este pe sama besericii, nimeni să nu înstrăineze di la beserica Trestia, cine va fura să fie afurisit de 318 de părinți di la Nichia (...) 5 mai, **1764**” (*Psaltire*, București, 1756 - Trestia).

27. „Acest sfânt și dumnezeiesc *Minei* să să știe că (...) cu 19 florini vonași pe sama besericii din Hărțăgani, **764**” (*Antologhion*, Râmnic, 1745 – Hărțăgani).

28. „Să să știe că această afântă carte ce se cheamă *Oftoih* cumpăratul-au numitul (...) cu 5 numărători și un mărieș și-l închină pe sama sfintei biserici Mihăileni care are hramul Sfintei Dumineci a tuturor sfinților, ca să fie pomenire dumnealui și a tot neamul său până în veac, însă cine s-ar ispiti să o fure sau să o înstrăineze di la această sfântă beserică să fie blăstămat de Dumnezeu și de toți sfinții și să fie lăpădat di la beserica răsăritului și sufletul lui să fie într-un loc cu al Iudei care au vândut pe domnul XC cu 30 de arginți și cine va fi slujitori la acest sfânt hram să fie datori (...) titori care să se îngrijească și de legatul acestei cărți tot satul să grijească, 1765” (*Octoih*, Blaj, 1760 – Mihăileni).

29. „Acest *Strastnic* iaste a ripășenilor și l-au cumpărat jupânul Farcaș Andraș și l-au dat în sfânta beserică de pomeană, 1766” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Tâmpa).

30. ” În știință să fie aceasta tuturor pentru această carte că o au cumpărat satul Vața de Sus pe seama besericii și l-au cumpărat într-acel chip cum nime să nu îndrăznească să zică că-i a lui sau a cuiva că nimănu nu iaste numai a besericii și s-au cumpărat cu îndrumarea și toată osârdia acestor oameni întâi Popa Igna Rusan, Iovan Mihai, Ianăș Farcaș, Ioan Farcaș, Ianăș Blaga, Toader Bode, Toader Lup și alți săteni cu toți sau cumpărat în zilele prea osfințitului domnul Sinesi (?) noul Episcop Arad, leat, 1767, septembrie, în 8 zile” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Vața).

31. „Să să știe că acest *Minei* l-am cumpărat eu Popa Matei din Măceu cu bani dreți 25 de florinți, la anul 1767, septemvrie 9” (*Antologhion*, București, 1766 – Plopi).

32. „În numele sfintei troițe, această sfântă și dumnezeiască carte au cumpărat-o Mihăilă adecă Adam Ion din Poiana și au dat munca și osteneala lui, bani buți 13 florinți și doi horgoși și o dă pe sama besericii satului și în mâna preoților cât va ținea țara și până voi trăi eu Ioan Adam și după moartea mea de-ar fi cineva din neamul meu să o lege și să fie credincios el să fie titor ... și cine ar pofti să o strice testamentul meu au ar fura-o adecă să fie afurisit de Domnul

Isus Cristos și de Maica Precistă și de toți sfinții lui Dumnezeu ... am legat noi, titorii și cu preoții care vor fi, să pomenească aceste nume anume pomenește Doamne pre robul tău Ioan Toader, Finca Gheorghe, Maria, Ana, eu protopop Ioan Popovici din Cioara, ano **1767**, ianuarie 25” (*Penticostar*, București, 1743 – Poiana).

33. „În această înștiințare tuturor cui i se cuvine așa precum că din satul Almășelu din Jos lipsă de carte de beserică și având închisoare de hotar cu poenarii și pentru acel Jude Iovu cel tânăr din Poiana au cumpărat această carte drept cu 25 de vonași și s-au tocmit cu satul Almășelu ca să dea această carte besericii și câte marhă va avea Iov să fie slobod a paște în hotarul lor și al pădurilor până în veaci de va avea prunci, iară de nu va avea prunci cartea a rămas besericii de pomeană, nime din frați sau rudenia lui Iov să nu aivă treabă cu cartea nici să nu poată scuti cu ea fără numai Iov cu casa și cu pruncii lui în veac și pe aceasta s-au făcut tocmeala și legătura cu satul și au dat adălmaș Iov 4 cupe și satul 3 (...) an **1768**, aprilie 23” (*Antologhion*, București, 1766 – Almașu Mic).

34. „Să se știe că această sfântă carte anume *Catavasier* l-au cumpărat Pavel cu feciorul lu Pătru cu Onuțiu (...) și l-au dat la beserică la Uibărești de pomeană să fie pe viță pe sămânță (...) cine s-ar întâmpla să o fure să fie afurisit de 318 de părinți sfinți de la Nichia, ferul și arama să putrezească iară trupul aceluia să nu putrezească, **1768**” (*Catavasier*, Buzău, 1768, Uibărești).

35. „(...) 12 florini, eu Popa Pascu (...) mărturie Popa Adam din Buceș, **1768**” (*Penticostar*, București, 1768 – Șerboia).

36. „Această sfântă *Evanghelie* s-au cumpărat de cinstiți săteni rușoreni pe sama besericii dumnealor cu 12 florini, cine ar înstrăina a o vinde să fie anatema, an **1768**, aprilie zile 7, scris în casa popii Ioan Bălă în Rușor, Popa Iosif din Săcel notariș Săborului Hațegului și odăjdiile încă cumpărate de cinstiți săteni dimpreună și antimisul, iară potirele le-au cumpărat Ioan Bălă pentru pomenire” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Rușor).

37. „Acest sfânt *Mineiu* a lu Pasca Ioan fratele lu Pasca Pascu ficiorul lu Pasca (...) cumpărat cu 25 de florini ca să fie pomeana lui și părinților lui la hramul besericii Bunavestire ot București, iară cine să va găsi să o strămute de la hramul acesteia să fie anatema, anii domnului **1769**, scris-am eu Popa Ioan, Popa Turca” (*Antologhion*, București, 1766 – București).

38. „Anu **1770**, septembrie, 10 zile, luând această sfântă *Evanghelie* la Șoimuș prin osteneala lui Franț Pascu de pomeană, cine cu ce l-a ajutat duhul sfânt (...) la beserica Șoimușului, cine o ar fura au o ar vinde-o pre alți bani să fie afurisit și blăstămat ca Ariel, scris-am eu Popa Mihai la Brănișca” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Bălata).

39. „Această carte să fie *Strastnic* și o au cumpărat de satul Cigmăului la beserica cea neunită în Cigmău cu 5 florini și de s-ar întâmpla cineva să-l fure (anatema n.n.), în ziua Domnului Ermin Proroc (...) s-au scris **1770**” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Cigmău).

40. „Să se știe că această sfântă carte au cumpărat Vlad Ioan, Lula Petru la beserica Turdașului să fie pomenire la sfânta beserică de pomenire viilor și morților, care preot va ceti să nu fie cu greu a-i pomeni, iară cine s-ar ispiti să o fure să fie afurisit de 300 părinți sfinți cei din Nichea, scris-am eu Popa Iosif din Turdaș în luna lu februarie, în 11 zile, an de la XC, **1771**” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Turdaș).

41. „Această sfântă și dumnezeiască carte ce se cheamă *Pintecostar* l-am cumpărat eu robul lui Dumnezeu Dobrotă Milă dimpreună cu soțul meu, (...) și l-am dat pomenire la sfânta beserică la Căinel ca să să pomenească tot neamul nostru și preoți care vor sluji sfânta Leturghie și toate sfintele slujbe să să milostivească a ne pomeni ca să milostivească Dumnezeu pentru iertarea păcatelor și nimeni să nu îndrăznească a o fura (anatema n.n.) și s-a cumpărat cu bani buni și drepți florinți 16, anul Domnului, **1771**, februarie în 24 de zile” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Căinel).

42. „Această sfânta și dumnezeiască carte anume Evanghelie au îndemnat milostivul Dumnezeu preacinstitul și de bun neamul, deregătoriul a curții (...) anume Caba Ianăș l-au îndemnat de pomeana, 6 vonași și Popa Solomon iară au dat 4 vonași și (...) 4 vonași și să facă de toți banii 14 vonași aceștia ne-au dat banii de pomeană ca să aibă pomeneire la sfintele leturghii și la toate sfintele slujbe și ca să pomenească numele lor, **1772**, meseața dechemvrie, 15 zile, scris-am eu Diac Alexandru” (*Evanghelie*, Blaj, 1765, Stejărel).

43. „Această carte iaste a sfintei Mănăstiri a Silvașului de Sus cumpărat cu 25 florini vonași, anul **1773**, scris-am eu Popa Cosma din Ghelari paroh unit, băișag” (*Antologhion*, Râmnic, 1766 – Cârnești).

44. „Acestă sfântă carte *Strasnic* iaste a satului Fărcădinului de Jos, cumpărat cu 15 florinți ai satului, **1773**, martie, 9 zile” (*Strasnic*, Blaj, 1773 – Fărcădin).

45. „Îndemnând Dumnezeu și Maica Precista pre creștinii din Mărtinești mai sus numiți au ajutat la cumpăratură acestei cărți ce se cheamă *Strasnic*, adecă patimile Domnului XC au dat acești creștini unii câte un mărieș, alții câte un petac, alții câte o groșiță, alții câte un creițar, au plinit 4 florini di precum i-au împrumutat Dumnezeu, să-i pomenească numele lor la împărăția Sfinții Sale cei cerești, nime să nu să afle potrivnică și să străineze acestea ci să stea la beserica aceasta a Mărtineștilor să slujească preotul beserica aceasta și să fie (...) a pomenei pre creștinii care au dat bani pre această carte împreună cu mine Popa Doda Avrănescu din Mărtinești, fiind arhieru neunit țării Măria sa Sofronie Chirilovici și protopop Nestor (...) în Orăștie, și cine s-ar ispiti să o fure di la beserica Mărtineștilor să fie afurisit de 318 părinți sfinți ce au fost la săbor în Nicheea, în Efes, în Malchidon, scris-am eu smerit între preoți Popa Doda Avrănescu din Mărtinești varmeghia Hinedorii, crâsnic Adam Sinulescu, anu Domnului, **1774**” (*Strasnic*, Blaj, 1773 – Mărtinești).

46. „Această sfântă și dumnezeiască carte au cumpărat Mihail, adecă (...) din Poiana și au dat munca și osteneala lui bani

buni, 15 florinți și 6 creițari dat pe sama besericii satului (...) eu Popa Filip din Voia, anu 1775, Voia” (*Evanghelie*, București, 1760 – Voia).

47. „Acest sfânt *Minei* a lu Pasca Ioan cumpărat cu 25 de florinți ca să fie pomeană lui și părinților lui la hramul besericii Bunavestire în Burești, iară cine să va găsi să o strămute di la hramul acesta să fie anatema, anu Domnului, 1777, scris-am eu Popa Ioan, Popa Jurca, Popa Oprea” (*Antologhion*, București, 1776, București).

48. „Gheorghe Gălățan au dat un mângar la această carte, 1777” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Livezeni).

49. „Anul 1777 novembrie am cumpărat cartea aceasta cu 14 florinți și cu mărieși, așteptare până la Înălțarea lui Isus Cristos” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Vața).

50. „Această sfântă carte ce se cheamă *Apostol* s-au cumpărat de acest pravoslavnic creștin Turcin cu bani și soțul meu Borița la sfânta beserică a noastră a Criștiorului de pomenire și l-au cumpărat cu bani buni și drepiți 12 florinți vonași și nime să nu îndrăznească să o fure (anatema n.n.), anii Domnului, 1778, aprilie în 4 zile să să pominească Turcin tatămeu (...) soțul meu Borița (...) Marica și despre satul mau Hurdești (...) și preoți care va sluji sfânta Leturghie să se milostivească a ne pomeni la sfânta Leturghie și la alte slujbe” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Crișcior).

51. „Această carte adevă *Triodion* (...) cu 6 florinți de pomeană pă sama sfintei beserici a Căstăului, 1778, august 25 de zile” (*Triod*, București, 1726 – Căstău).

52. „Această sfântă și dumnezeiască carte ce se cheamă *Triod* s-au cumpărat de Buzgură Mihai din Hinedoara cu 23 de florinți, vonași din care bani au ajutat și dumnealui Crăciun Pădurean din Lăpugiu de Jos și din bunăvoința dumnealor au dat-o pe sama sfintei beserici cei din sus a Hinedorii (...) sau a o fura de la această beserică sau cine ar și vide-o undeva înstrăinată și nu ar dovedi-o unu ca acela să fie afurisit de 318 părinți sfinți din Nicheia și de noi păcătoșii fiind îndemnători (...) vremea au fost protopop Iosif din

Hinedoara, scris-am eu Popa Nicolae în anu **1778**, martie 19 zile” (*Triod*, Blaj, 1771 – Boş).

53. „Această sfântă *Evanghelie* au cumpărat-o Avram Toader cu fratele său Avram Ioan cu banii lor drept 15 florinți și o lasă în sama sfintei beserici din Poiana, dară neamu tot să să ție cu niște titori (...) după cum să cade în ce mi-au spus Avram Toader am scris cu suflet drept eu Ioan Popovici, **1778**, 21 mai” (*Evanghelie*, București, 1760, Poiana).

54. „Acestă sfântă carte ce se cheamă *Apostol* s-au cumpărat de acest pravoslavnic creștin Turcin pe bani și cu soțul meu Borița, la sfânta beserică a noastră a Criștiorului pomenire și l-a cumpărat cu bani buni și drepti 12 florinți, vonași și nimeni să nu îndrăznească să-l stămute sau să-l fure și cine s-ar ispiti să-l strămute sau să-l fure să fie afurisit de 300 de părinți sfinți de la Nichia și de toți sfinții lui Dumnezeu, ani de la Isus Cristos **1778**, aprilie, în 4 zile, să să pominescă Turcin tată-meu, soțul meu Borița ... și despre satul meu Hurdești policra și preoți care va sluji sfânta Leturghie să să milostivească a ne pomeni la sfânta Leturghie și la alte sfinte slujbe” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Crișcior).

55. „Această sfântă și dumnezeiască *Evanghelie* au cumpărat Ioan Cădari din Orăștioara cu ai lui bani și au dat-o de pomeană la beserica Orăștiorenilor pentru sufletul lui și al femeii și al pruncilor lui, să să pomenească acele nume, iar cine să va afla să o ia sau să o răpească di la acea beserică să fie afurisit de 318 sfinți părinți de la Nicheia și de toți sfinții, scris-am eu Popa Elisei Popovici verianul notarășul săvorului mic, părții neuniților, iulie în 14 zile, **1779**” (*Evanghelie*, Blaj, 1776, Orăștioara de Sus).

56. „Această sfântă carte s-au cumpărat cu 11 florinți, Baloși Niculaie cu Toma Ioan, Mărie, Petru Ianăș, Adam, având bani, scris-am eu Popa Ioan paroh la Stănița **1779**” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Stănița).

57. „Acest *Penticostar* este al besericii Runcșorului și s-au luat de Runcșoreni cu 12 florinți la anu 1780 și s-au scris în Brădățel” (*Penticostar*, Blaj, 1768, Vica).

58. „Anul 1780, septemvrie 10 zile, această sfântă *Evanghelie* la Șoimușu prin ostăneala lu Franț Pascu de pomeana (...) sfânt *Minei* la beserica Șoimușului cine ar fura au ar vinde pe alți bani să fie afurisit (...), Popa Mihai, Brănișca” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 – Șoimuș).

59. „Această sfântă *Evanghelie* au cumpărat acești 3 oameni (...) din Dobra care au făcut pomeană pentru sufletul (...) au luat pe sama sfintei beserici cu 10 florinți bani buni (...) în veci pomenire, scris-am eu preot Popa Petruț paroh, 1782” (*Evanghelie*, București, 1742 - Panc).

60. „Această sfântă carte *Triod* au cumpărat Popa Bratu cu soțul său (...) trei galbeni, 1782” (*Triod*, Blaj, 1771 – Uibărești).

61. „Această carte au cumpărat-o Avram Toader cu frate-său răposatul Avram Ioan din Poiana cu bani gata florinți 20 și ca să le fie pomenire vecinică lor și părinților, a datu-o la beserica satului Techereu având togmala înaintea noastră cu satul cum că va să le dee ajutor oamenii, adecă Avram Toader, Avram Ioan, Vințan Iovul să aivă voie și slobozenie cu vitele în hotarul satului Techereu la izlaz și în pădure de goron ca un sătean și nimeni împotriva aceasta să nu să puie măcar ca Popa Avram (...) tâlcuire au scris într-alt chip dară în fața și dusă înaintea noastră Popa Avram cu titori au rămas scrisoarea aceasta și de să vor judeca și cartea satului să rămâie la beserică după contractul acesta nimeni să nu aivă nimic cu cartea aceasta numai satul (...) și eu ce mi-am dat titori acești numiți și birăul satului Techerău cu 2 oameni di la satul (...) am scris cu sufletul drept în vremea împărăției preamilstivului și puternicului împărat Iosif al II-lea la anul Domnului, 1782, octomvrie 27 zile, Ioan Popovici” (*Chiriadromion*, București, 1732 - Poiana).

62. „Popa Iosif din Beriu cu 22 de florinți cu ai mei bani, anii Domnului leat 1782; al meu să fie și al copiilor mei în veci, iară de

s-ar pune cineva împotriva copiilor mei să le-o ia să fie afurisit de sfinții părinți de la Nichia (...) 14 florinți (...) dau de pomeană, scris-am eu Popa Iosif din Beriu meseața iulie 29 de zile” (*Antologhion*, Râmnic, 1737 - Beriu).

63. „Această sfântă carte ce se cheamă *Mărgăritar* l-au cumpărat Stoica Iosiv și cu Păcurar Ion di la Măgura adecă di la Toplița cu 17 florinți pentru iertarea păcatelor, iară cine ar fura-o să fie afurisit de 318 sfinți și au dat-o la beserica în Toplița să le fie de pomenire pentru toată seminția lor și am scris eu Popa Ioan Petrovici, anii Domnului **1782**, în luna lui iunie, în 30 de zile” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Măgura).

64. „Această carte ce să cheamă *Apostol* l-am cumpărat eu Stancu Iosif cu banii mei (...) 12 florinți și un mărieș (...) numai eu și ficiorii mei anume Ion, Iosif, Pătru și cine or fi mai aproape de noi și de va fi de noi popi să poată griji de ea că eu o dau la beserica Renghetului și cine o va fura sau o va înstrăina într-altă parte din beserica Renghetului să fie afurisit de 318 de părinți sfinți (...) **1783**, Solomon, Popa Lazăru” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Renghet).

65. „Această sfântă și dumnezeiască *Evanghelie* iaste a satului Simerii cumpărată cu bani buni și drepti 14 florinți vonași, nime să nu înstrăineze de la beserica Simerii scris prin mine, preot Mihăilă Popovici, **1783**” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Simeria Veche).

66. „Această sfântă carte s-au cumpărat de ficiorii lui Ionic Uricanu din Luncani, Pătru și Crăciun , cu bani 35 florinți, vonași și s-au dat la beserica Boșorodului în anul **1783** ca să fie spre pomenirea lor și neamurile lor și cine ar înstrăina-o de la această beserică să fie afurisit (...) (anatema n.n.)” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Boșorod).

67. „Eu Popa Pătru din Criștior am dat 28 de florinți pe această carte; eu Popa Adam din Criștior, ficiorii lu Popa Pătru din Criștior, scris-am eu Popa Dănilă (**1784** n.n.)” (*Antologhion*, Râmnic, 1745 – Criștior).

68. „Această *Cazanie* iaste a simerenilor luată cu bani buni și drepti orecățiva preoți fiin mărturie fiin când s-au cumpărat cu florinți 14, eu Popa Mihail Popovici, ano Domnului, martie, 9 zile s-au scris (...) la ano **1785**, Mihail Popovici” (*Cazanii*, Râmnic, 1748 – Arhivele Statului Deva).

69. „Această carte anume *Păucenie* s-o cumpărat și Nuțu o dat di la Popa Zaharia cu 15 florinți și s-au luat într-acest chip că nime să nu să afle a lua de la beserică, cine ar îmbla să o mpute să fie afurisit di la beserica Bălșii de 318 părinți sfinți, iară cine ar fi Popă la beserică să fie slobod a sluji, scris-am eu Popa Zaharia, ani de la X.C. **1785**, luna lu aprilie, 25 zile” (*Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699 – Balșa)

70. „Această sfântă a lu Dumnezeu Domnului nostru XC *Evanghelie* iaste cumpărată cu banii celor ce duhul sfânt i-au luminat, creștin și lăcuintori de la satul Glod, Varmeghia Hinedorii și este dăruiată sfintei beserici din satul Glod ca să fie pomenire veșnică la sfânta beserică din Glod și răpoșăților dimpreună cu tot neamul lor acum și pururea (...) scris-am eu Nicolae (...) anul Domnului **1785**, ziua 21” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 - Cerbia).

71. „Această carte au cumpăratu-o Ștefan Petru din Poiana cu banii lui florinți 12 și au datu-o la beserica Almășelului în chipul acesta adecă în hotarul Almășelului unde va umbla marha satului să fie slobod a umbla toată marha numitului Ștefan Petru și a copiilor lui care s-au născut și care se vor naște (...) și în pădure ca un sătean după lemne de lucru slobod să fie, așa le fu vorba și tocmala înaintea noastră care ne vom iscăli mai jos fiin de față Lupea Ion, birău din Almășel, Danci Adam, Lupea Toader jude, Damian Bulz, Ursul Stănilesc, Gheorghe Jurj, Petru Stan, Ursica Ghe. Cu cuvântul a tot satul (...) din Almășel, scris-am eu Ioan Popovici, an **1785**, 2 iulie” (*Apostol*, București, 1774 – Almașul Mic).

72. „Această sfântă carte au cumpărat Gherman Iovul din Poiana cu banii lui gata florinți 25 vonași și o dat la beserica Almașului din Jos în chipul acesta adecă numitul Gherman Iovul și

copiii lui și copiii copiilor lui care s-au născut și care să vor naște din neam în neam să fie slobod marha și toate dobitoacele lor a umbla și a să paște în tot hotarul unde și dobitoacele Almășelului ar umbla fără toată pricina și fără toată împotrivirea de la nime cu nici un fel de chip așșdere și în pădurea Almășenilor după lemne de lucru să fie slobod ca un sătean din Almășel și noi pe cum înaintea noastă le era vorba și togmala așa am scris cu drept suflet fiin de față Lupea Ioan birăul satului Almășel și Danci Adam sătean cu cuvântul a tot satului și Iovul față, mărturie fiin Bulăta Ion, Gavrilă Petru, Gavrilă Ion, Ciucean On, Avram Rusan din Poiana, scris-am eu Ioan Popovici protopop vicar neunit, **1785**, iulie 2” (*Triod*, Râmnic, 1782 – Almașul Mic)

73. „Această *Evanghelie* este cumpărată de satul Hobița Grădiște tot cu bani gata 21 florinți, Pătru Iovănesc 2 florinți, Gheorghe Iovănesc 4 mărieși, Pătruț Iovănesc, Ioana Stanci o strâns bani (...) cum o putut fiin eu Ianăș (...) din Bouțari dechemvrie 20 zile, **1786**” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Hobița)

74. „Această sfântă anume *Păucenie* s-au cumpărat în Tărățel (...) **1787**; această sfântă carte anume *Păucenie* s-au luat în beserică în Tărățel pentru 21 de florinți și 2 mărieși cu legătură cu tot, anume Gola Marinca cu soțul său cu Ilona au dat 9 și adaos Gal Dănilă cu soțul său cu Mărie au dat 9 florinți, a treia Gal Florea iarăși au dat cu soțul său cu Mărie 6 mărieși și un petac să le fie pomeană lor și părinților lor și Popa ce va fi la beserica Tărățelului să pomenească aceste suflete la sfintele Liturghii și la celelalte utrenii care sunt peste tot anul și pentru cădelniță iarăși au dat un mărieș iară mărieșul acesta sfânta carte anume *Păucenie* nime nici cum să nu o mute sau să o vînză pe bani cine o ar vinde să fie afurisit de cei 318 părinți sfinți de la Nichea” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 – Tărățel)

75. „Acest *Triod* s-au cumpărat de noi de nevoieși (...) a Nevoieștilor cu 20 de florinți, vonași să rămâie în veci la beserică, nime să nu o înstrăineze (...) Popa Petru Ananie; această carte anume

Triod este cu 20 de florinți, vonași fiin eu parohul Popa Petru, 1788” (*Triod*, București, 1746 - Barbura)

76. „Aceste *Triod* s-au cumpărat în anul 1789 în luna lu februarie și s-au cumpărat de robul lu Dumnezeu Crișan Mihai au dat 2 florinți iară Mura Gheorghe și (...) 9 florinți și Eva sora lui Lazăr Petru 6 mărieși iară Lădar Petru 9 mărieși, Nicula Susan 9 mărieși, Cătană Avram 6 petari, aceasta au dat-o pe sama satului de pomană pentru pomenirea lor și a părinților lor și cine s-ar ispiti să o fure să fie afurisit de 318 sfinți părinți” (*Triod*, Blaj, 1771 – Săulești).

77. „Această dumnezeiască *Cazanie* s-au cumpărat cu 13 florinți și 12 creițari de acești oameni care cu numele s-au însămnat Ioan și Chiril Befu o ferie de must cu 82 de creițari; 2. Oprea Fleșer cu Degarul 82; 3. Stoica Crăciun, Stan Crăciun fiin crâznic 82; 4. Maria Popa din Poiana 82; 5. Văsălie Moldovan 82; 6. Ioan Toma 82; 7. Oprea Popa 82; 8. Ioan Radu cu feciorul lui 82; 9. Ioan Măniț 82; 10. Moise Marcu 82; 11. Iacob Cărpinișan 82; 12. Văsălie Măniț 82; 13. Filip Dragomir 82; 14. Florea a lui Pătru Dragomir 41; Stan Măgla 41; 15. Stan Popa 82; 16. Mihăilă Befu 82; 17. Roma Muncaci 82, s-au cumpărat de acești oameni toți din Dobârca și or dăruit la casa unde să va da cea slujbă la Dobârca ca să le fie de pomenire lor și la tot neamul lor, fiin preot paroh Ioan Dobrotă, protopop neunit Popa Nicolae Dobrotă fratele, slujitorul Popa Nicolae Dobrotă fiu lu protopop, anul 1790, 13 octomvrie” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Biblioteca Județeană Deva).

78. „Acest *Penticostar* al besericii Runcșorului s-au luat de runcșoreni cu 12 florinți la anu 1790 și s-au scris în Brădățel de mine acel mai înainte” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Vica).

79. „Această sfântă carte *Ivanghelie* este a lu Buzu Dorde din Tomești și lasă la beserica din Tomești di la beserică nime să nu o mute (...) Buzu Dorde au cumpărat cu 15 florinți și o las pomeană (...) 1791, meseața novembrie 25 zile, Popa Mihai, Țebea” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Tomești)

80. „Această carte iaste a lu Popa Costandin, anume *Evanghelie*; această sfântă *Evanghelie* au cumpărat-o și au dat-o bisericii de pomeană pentru sufletele lor, anu **1791**” (*Evanghelie*, București, 1742 – Tămășești)

81. „Această sfântă *Liturghie* am cumpărat-o eu Popa Alexandru Petrovici de la părintele protopop (...) Noghi de la Roșcani cu 15 florinți nemțești, satul nu are treabă la dânsa fără numai eu singur, că cel ce se va socoti să o strămute sau să o fure de la beserica noastră va fi părtaș cu Iuda am cumpărat-o la anu **1793**, aprilie, 6 zile” (*Liturghie*, Iași, 1755 - Teiu).

82. „La anu **1793**, 18 noiembrie s-au cumpărat această sfântă carte, anume *Triod*, cu banii mei 13, adecă treisprezece florinți bani anume, eu Popa Mihail paroh Leșnicului” (*Triod*, Blaj, 1771 – Leșnic).

83. „Întru această zi, adecă 29 a lunii lu octomvrie în anul Domnului, **1793**, această sfântă carte ce să cheamă *Minei* din îndemnul lui Dumnezeu pentru pomenirea sufletelor și a dumnealui și a neamului, fratele și vecinul nostru Moisë Popa din Nucșoara o au dăruit și l-au cinstit sfintei biserici din Sânpetru a cărui hram iaste sfântul mare Mucenic Gheorghe, pintru aceia cine s-ar împotrivi acestuia (...) sau al mitocosî sau de care Dumnezeu să ferească (...) (anatema n.n.)” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Bărăști).

84. „Această sfântă carte cu nume *Penticostarion* s-au cumpărat cu banii sfintei beserici din Romoșel, 16 zloți din care bani (...) 10 și 6 au rămas răstanție să să plătească (...) Arim Hăsaia stă bun platnic, s-au scris în Orăștie, la 9 martie, **794**” (*Penticostar*, București, 1782 – Romoșel).

85. „La anu **1794** la luna lu noemvrie, 9 zile au cumpărat Bucesan Iosivu această sfântă carte anume *Apostol*, au dat un galben ca să aivă pomenire neam de neamu lui (...) au dat 4 vonași” (*Apostol*, București, 1743 - Rovina)

86. „La anu **1794**, în 8 zile, iulie, acest *Octoih* s-au cumpărat din banii besericii în Orăștie (?) pe sama besericii din Săliște cu bani gata, 10 adecă zece zloți” (*Octoih*, Blaj, 1792 – Săliște)

87. „Această sfântă *Evanghelie* este a lu cinstitul sat din Tumnatec să steie la sfântul pristolnic încă în veci (...) **1795**; această carte s-au cumpărat, oamenii buni anume Străuț Ursu, trei mărieși, Popa Ioan trei mărieși” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 – Tomnatecul de Sus).

88. „Ano **1796** (...) această sfântă păucenie s-au cumpărat din satul Dupăpiatră numiții Constantin Groza, Rafila, Morți, Mărița au dat doi mărieși, Ioan Barbura, Morți Aftenie al doilea, Constantin Oprea Raveca, Eva Morți, Nuțu au dat doi mărieși , Mihail, Ioan, Rafila, Iovu (...) trei mărieși Morți, Toader, Grohoțel, Avram, Rafila trei mărieși (...) și s-au cumpărat la beserica din satul Dupăpiatră prin îndemnarea lu Popa Vasilie, an **1796**, 27 zile, aprilie, cumpărat de la Onea Adam și de la fomeia sa, Stana cu trei galbeni” (*Cazanie*, Râmnic, 1748, Colecția M.Brădeanu – Deva)

89. „Acest sfânt și dumnezeiesc *Strastnic* s-au cumpărat de Negrilă Ianăș pe seama besericii rumânești din Bacea cu banii Domnului, 2 R.f. și 9 creițari, la anu **1796**” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Bacea).

90. „Scris-am eu diacon Anghel Popovici din Toplița pe această sfântă carte ce se cheamă *Mărgăritar* cumpărat de Stoica Iosiv și de Păcurar Ioan din Măgura, anul **1796**” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Măgura)

91. „Această azbuchie l-am (cumpărat n.n.) eu Ion Dionisie din Rapolt, an **798** în luna lu mai 23 de zile” (*Penticostar*, București, 1768 – Brâsnic).

92. „Această sfântă carte ce să cheamă *Apostol* iaste a sfintei beserici di la Pricaz cumpărat cu 18 zloți di la Ioan Popa din Săliște, **1799**” (*Apostol*, Râmnic, 1794 - Pricaz).

93. „Această sfântă *Liturghie* este a sfintei beserici dată de mine Petru Șuşman parohul, la anul **1799**” (*Liturghie*, Sibiu, 1798 – Silvașul de Jos)

94. „Am dat aiastă păucenie popii Iștișan din Leleasă să plătească precum s-a socotit (...) scris în Hinedoara, ani **17...**” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 - Lelese).

95. „Această sfântă carte este a besericii Zam, cumpărată cu banii satului Zam cu tot să fie a besericii de pomeană pentru sufletele lor și a neamurilor, an de la X.C. **1800** Iosif Tin Popa, paroh, Zam” (*Triod*, Blaj, 1800 - Zam)

96. „Acest *Strasnic* iaste cumpărat de oameni buni Solomon Muntean și de Simion Pasolu și de Ioan Lupulescu cu bani buni 4 florinți, martie, 21, **1800**” (*Strasnic*, Blaj, 1773 – Orăștioara de Jos)

97. „Hic liber eratus est ex Fundo Ecclesio unita Sekeremiensis per 9 Rf, die 21 mai, 1801, Popa Dudas Iohn; Eu Popa Ioan din Răhău preuteasa (...) din Sibişel (...) această sfântă carte 7 florinți să-i fie (...) 9 martori Popa Mihăilă și Popa Oprea din Răhău; acest *Apostol* iaste a sfintei beserici a ritașului legii greco-unite a băișagului Săcărâmbului și s-o cumpărat la sfânta beserică cu bani gata cu zloți, la anu **1801**, mai, 21 zile” (*Apostol*, București, 1683 – Geoagiu-Joseni)

98. „Acest *Strasnic* l-au cumpărat robul lui Dumnezeu Blagorod (?) cu soția și l-au dat de pomeană la beserica Săuleștilor în anu **1802**” (*Strasnic*, Blaj, 1773 – Săulești).

99. „Acești oameni au cumpărat această carte Sfântă *Liturghie* cu numele Curuț Crăciun un zlot, Solomon un zlot, Boldor Iosif a Măriei un zlot, Solomon Popa cinci groși, Handrea Avram cinci groși, Mihăilă Moise cinci groși, Mihăilă(...) cinci groși, Boldor Ioan doi mărieși, Boldor Petru un mărieș, Bănățan Petru doi groși, Mermezan Avram un zlot(...) Florea Ionaș trei groși, Filimon un petac, Popa Ștefan zece crăițari, Ștef Gheorghe zece crăițari și au dat-o la beserica Bozeșului de pomeană și cine o ar înstrăina-o să fie

afurisit de cei 318 sfinți părinți din Nichia, anu **1802**, scris-am eu Morari'' (*Liturghie*, Sibiu, 1798 - Renghet).

100. „La anu **1802** această carte ce să cheamă *Oftoih* am dat pă sama besericii cu cinci mângări, Popa Petru, Ostrovel'' (*Oftoih*, Blaj, 1792 – Cârnești).

101. „Această sfântă *Leturghie* iaste a Popii Petru din Delari și o am cumpărat pe bani buni patru zloți și o am luat din tipografia lui Petru Bart, am scris **802**'' (*Liturghie*, Sibiu, 1798 – Almașul Sec).

102. „Această *Leturghie* am dat eu Popa Gheorghe Petruța de pomeană la beserica Abucii și nime de acolo să nu o strămute pentru care să fie purtători de grijă curatorul Adam în 9 august, **1803**'' (*Liturghie*, Blaj, 1756 - Abucea).

103. „Această carte și de suflet spăitoare iaste a me cumpărată cu banii mei Popa Gheorghe Bobeș din Sibiu(...) în **804**, ianuarie, 22 de zile'' (Teodor Studitu, *Cuvinte*, Râmnic, 1748 - Peștișu Mare).

104. „Această Sfântă și Dumnezeiască *Leturghie* s-au cumpărat de Medeleanu din Cernișoara(...) s-au dat de pomeană la beserica din Alun ca să fie și nimeni să nu o înstrăineze de la aceasta(...) s-a scris în Hinedoara în septembrie, **1804**'' (*Liturghie*, Sibiu, 1798 - Alun).

105. „Această carte ce se cheamă *Minei* a lunii lu mai s-au cumpărat pe sama sfintei beserici a Hinedorii neunite de(...) Iorga Ianăș pentru pomenire cu 7 Rf și 20 crăițari, iară cine s-ar ispiti a o înstrăina sau a o fura de la această Sfântă beserică să să afuriscă de toți sfinții lu Dumnezeu și de mânia besericii, s-au scris la 4 iunie, **805**'' (*Minei/ mai*, Buda, 1804 – Boș).

106. „Această carte ce se cheamă *Minei* a lunii lu august s-au cumpărat pă sama Sfintei beserici a Hinedorii neunite pintru pomenirea dumnealor jupâneasa Lojdi Marișca împreună cu dumneaiei jupâneasa Dima Eva clopotărița cu 7 zloți și 20 de crăițari iară cine s-ar ispiti a o înstrăina sau a o fura de la această Sfântă beserică să să afuriscă de Sfânta beserică și de cei 318 sfinți părinți

de la Nichia, s-au scris la 4 iunie, **805**” (*Minei/* august, Buda, 1804 – Boş).

107. „Nemeş Toader cantor(...) au cumpărat această lună dăruită(...) besericii din Dobra, martie în 25 de zile, anul **1805**” (*Minei/* noiembrie, Buda, 1805 - Dobra).

108. „Această sfântă carte ce se zice *Triod* este a bisericii de la satul Totia neunită, cumpărată cu bani drepti 88 zloți hârtie, la anul **805**” (*Triod*, Blaj, 1800 – Simeria Veche).

109. „Această carte au cumpărat Săcula Lazăr și Săcula Gheorghe și o dat lu Popa Adam pomeana viilor și morților, nime să nu poată lua di la Popa Adam și di la pruncii lui, scris-am eu Grigore Popa din Cărmăzânești în anu **806** în Cărmăzânești” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Cărmăzânești).

110. „Această Sfântă și Dumnezeiască carte anume *Penticostar* am cumpărat-o eu Aron Popovici, Poenița Tomii și cu Bodea Gheorghe din Bătrâna pe bani buni, 12 zloți, pomenește Doamne pe robii aceștia, anu **1806**” (*Penticostar*, Sibiu, 1805 – Poenița Tomii).

111. „Această Sfântă și Dumnezeiască *Liturghie* este a Sfintei biserici Coștei cumpărată cu bani buni și cine s-ar ispiti să o fure să fie afurisit de 318 sfinți părinți cei de la săborul Nichiei, anul **806**, eu am scris în luna lu dechemvrie, în 24 de zile, eu Teodor Popovici” (*Liturghii* Târgoviște, 1713 – Teiu).

112. „Această carte ce să cheamă *Octoih* s-au luat cu banii satului din mila sa, cu 9 adecă nouă mângări a satului besericii din Reia, fiin anii Domnului **1806**” (*Octoih*, Blaj, 1792 – Bărbăteni).

113. „An **1806** în luna lu april au luat Indreiu Adam din Țebea, *Mineiul* acesta a lunii april cu 7 zloți și 20 crăițari și l-au dat de pomeană la beserica din Țebea să-i fie în veaci de veaci (anatema n. n.)” (*Minei/* aprilie, Buda, 1804 – Țebea).

114. „În 24 ianuarie **1806** s-au cumpărat această Dumnezeiască și Sfântă carte de mine smeritul preotul și parohul Balșa și protopopul Eparhiei Hondolului și banii sunt dați de Jurj

Alexa din Almășel de Jos într-aceast chip s-au dăruit(...) cumpărătura 22 zloți cu atâta s-a cumpărat'' (*Penticostar*, Sibiu, 1805 – Almașul Mic).

115. „Această carte a lunii mai s-au cumpărat de Măriuț Ioaneș din Țebea cu banii lui și s-au dat de pomeană la beserica Țebii să fie lui și soției lui în veac de veaci, pomenește Doamne pe robii tăi(...) anul **1806**, întâia zi mai, scris-am eu diacul Măriuț Ioaneș din Țebea'' (*Minei/ mai*, Buda, 1804 – Țebea).

116. „Acest *Minei* l-au cumpărat Blidu Iosif cu 7 Rf pă sama Sfintei beserici, **1806**'' (*Minei/ martie*, Buda, 1804 - Teiu).

117. „Acest *Minei* a lunii avgust l-au cumpărat Tian Ioan pă sama besericii cu 7 zloți, **1806**, ianuarie 12 zile'' (*Minei/ avgust*, Buda, 1804 - Teiu).

118. „Și iară s-au luat această carte ce să cheamă *Apostol* prin osteneala și îndemnarea părintelui Popa Nicolae cu banii tuturor, Uricani, Hobiceni, săteni cu 12 florinți adecă doisprezece din anii Domnului XC **1806** și cine o va înstrăina această carte va cădea în judecata lu Dumnezeu Amin'' (*Apostol*, Blaj, 1802 – Uricani).

119. „Acest *Minei* a lunii octomvrie este cumpărat de Ivan a lu Tian Inișca dinpreună cu taică-său Tian Inișca, **1806**, ianuarie, 12 zile'' (*Minei/ octombrie*, Buda, 1804 - Teiu).

120. „Acest *Minei* este a Sfintei beserici neunite din Rapolt cumpărat cu banii besericii fiind preot eu Popa Solomon la anu **806**'' (*Minei/ aprilie*, Buda, 1804 - Rapolt).

121. „S-au lăsat de mine Popa Mihail Orbonaș parohul satului Bacea în 25 avgust, **1806**, pentru 2 Rf la satul Runçor'' (Petru Maior, *Predici*, Buda, 1810 - Vica).

122. „Pe anul **1806** Oan Iosif a luat din lada besericii cu 14 florinți'' (*Chiriadromiôn*, Bălgrad, 1699 – Luncoiul de Jos).

123. „În anu **1807** octomvrie 15 zile s-au cumpărat această carte adecă *Minei* cu banii aceștia 7 zloți și 20 crăițari în stăpânirea Sfinției sale domnului Vicarăș al țării Ardealului neuniților, Nicolae Hudovic și să dă acest *Minei* Sfintei beserici cei noi a neuniților

Hinedorii pentru pomenirea noastră și a neamului nostru, eu Șoimoși Evuța și eu Devai Dumitru amândoi cumnați în Hinedoara lăcuitoari” (*Minei/ noiembrie, Buda, 1804 – Boș*).

124. „Iosif Nemeș (...) au luat această Sfântă carte și au dăruit-o besericii neunite din Dobra de pomeană să fie viilor și morților, s-au scris în 4 mai, **807**, Iosif Nemeș” (*Minei/ mai, Buda, 1804 - Dobra*).

125. „Anu **1807**, în 16 noiembrie s-au socotit muierea lui Hurdui, Grozav Juja (...) și s-au cumpărat cu bani gata, 10 zloți” (*Evanghelie, Sibiu, 1806- Țebea*).

126. „(...) s-au cumpărat cu 7 zloți și 20 crăițari(...) **807**, cinci zile, februarie” (*Minei/ iulie, Buda, 1805 – Țebea*).

127. „Această Sfântă carte au cumpărat-o Ianăș Oprean cel bătrân cu 10 zloți, de canon pentru sufletul său la beserica Vălii Lupului în anu **807**, scris-am eu Petru Voinea” (*Penticostar, Blaj, 1808 – Poeni, Petrila*).

128. „Această carte este a Sfintei beserici din Bacea s-au cumpărat în anu 1805; acest Sfânt și Dumnezeiesc *Strajnic* s-au cumpărat de Negrilă Ianoș pă sama besericii rumânești din Bacea cu banii dumnealui 2 Rf(...) la anu 1796 (sic!), Mihail Orbonaș, 24 ianuarie, **1807**” (*Minei/ august, Buda, 1804 - Bacea*).

129. „Acestă sfântă carte s-au cumpărat cu banii mei, 8 zloți, în anul **1807**” (*Strastnic, Blaj, 1804 – Baru Mare*).

130. „Acest sfânt *Mărgăritar* l-au cumpărat Stoica Iosiv și cu Păcurar Ioan și l-au dat la mâna Popii Ioan să propovăduiască despre dânsul la sfânta beserică a Topliții pentru iertarea păcatelor a tot neamul și am propovăduit și eu Popa Anghel Popovici a Topliții, anul 1807, luna ianuarie, 16 zile a Topliții este” (*Mărgăritare, București, 1746 – Măgura*).

131. „Anu **1808**, 11 zile, iunie au făcut tocmală Herța Gheorghe cu Ciobănaș Niculae și cu Solomon Pătru pământu din podeu, pământ ferdelu hotaru din jos Herța Dănilă, hotaru din sus Gălata Crăciun, pe pământ Herța Gheorghe să pue pruni și până o fi

pruni de rod să deie Herța Gheorghe tri horgoși și 10 pruni să fie parte tocmla, au fost Popa Ilie și cine au stricat tocmla să deie 40 de florinți, Popa Alixandru paroh, Stoica Mermezan” (*Apostol*, Blaj, 1802 - Homorod).

132. „Această Sfântă și Dumnezeiască *Evanghelie* au cumpărat Bulzu Alexandru din Vața de Jos cu 12 zloți să fie pomeană părinților și pruncilor (...) **1808**, novembrie, 8 zile” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Prihodiște).

133. „Eu Popa Eftenie această Dumnezeiască *Evanghelie* am găsit-o cumpărată de domnul Mori Ianăș cu soțul domniei sale (...) pentru pomenire și un Molitfelnic și țintirimul besearicii s-au dat (...) și am ieșit eu (...) aici în fața locului și s-au milostivit de au mărit țintirimul pentru groparea oamenilor (...) april 20 de zile, **1808**, oricare preot să va întâmpla să slujască să aivă grijă la Sfânta Leturghie să-i pomenească (...)” (*Evanghelie*, Sibiu, 1806 – Totești).

134. „Această Sfântă carte *Penticostar* cumpărat la beserica Luncoiului de Jos și s-au cumpărat di la Ioan Popovici din Cigmău cu 16 zloți, cumpărat cu bani drepți cu mila lu Dumnezeu, s-au dat banii aceștia de ctitori de câțiva oameni, **1808**, scris-am eu Popa Avram” (*Penticostar*, Blaj, 1808 - Stejerel).

135. „Această carte s-au cumpărat de acești oameni 1 Bucur Pătru, 2 Man Toader, 3 Mil Adam, 4 Marc Savu, 5 Băschi Avram (...) 6 Adam Pătru, în an **1809**, ianuarie 15 zile și s-au cumpărat cu 10 zloți și s-au dat pe sama besericii din Buceș” (*Adunarea Cazaniilor*, Viena, 1793 – Stejerel).

136. „Această carte *Oftoih* este cumpărată cu bani drepți 18 florinți a lu Boța și este cumpărată de buna voie și eu Gheorghe Boța dau de pomeană la beserica în Bătrâna s-au cumpărat în ianurie, 10 zile, anul **1809**, Gheorghe Boța în Bătrâna, Gheorghe Stan paroh” (*Octoih*, Blaj, 1792 – Bătrâna).

137. „Anul Domnului **1809** Mori Ianăș au cumpărat această dumnezeiască carte, *Ivanghelie* cu 4 zloți, Ianăș crâznic Pavel, Popa Eftenie, această dumnezeiască carte *Ivanghelie* am găsit-o cumpărată

de domnul Mori Ianăș cu soțu domniei sale Mori Cristina pentru pomenire ... un Molitfenic și țintirimul besericii s-au dat și au ieșit și cu domnu aici în fața locului și s-au milostivit de au mărit țintirimu pentru groparea oamenilor ... oricare preot să va întâmpla să slujască să aivă grijă la sfânta Leturghie să pomenească în cunoștința sufletului ... să aveți grijă și de *Leturghie*” (*Evangelhie*, Sibiu, 1806 – Totești).

138. „Această Sfântă carte au dat un om la ceasul morții, 10 zloți, la beserica noastă Valea Lupului, și o am cumpărat această carte cu acei zece zloți în anu **1810**, scris-am Petru Voinea” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Poeni, Petrila).

139. „Acest *Catavasier* l-au dat Feier Avram de pomeană pe sama besericii, la anul **1810** și să să pomenească numele lui la toate slujbele cele besericești și Nicolae Todea paroh Criștior au scris” (*Catavasier*, Târgoviște, 1714 – Tărățel).

140. „Această carte de învățătură numită *Prediche* s-au cumpărat prin Alexandru Tot parohul unit al orașului Abrud, Ban Abrud Falva, la anu **1812**, iulie 20, cu 10 adecă zece Rfv cu banii mei” (Petru Maior, *Predici*, Buda, 1810 – Obârșa).

141. „Această carte anume *Triod* după răposatul Crăciun Ioan Diacu l-au dat de pomeană la beserică în Godinești să se pomenească și pruncii și părinții lui și satul n-are nimica în cartea aceasta și cine s-ar ispiti să o mute de la beserica aceasta la alta beserică să fie afurisit de Dumnezeu și de o sută părinți sfinți, scris-am eu Popa Teodor Crișan paroh Godinești, ano **813**, ianuarie 30 de zile” (*Triod*, Blaj, 1800 – Godinești).

142. „Această sfântă carte este a sfintei beserici din Brâznic (...) cumpărată de Popa Gheorghe la anul Domnului **1813**” (*Triod*, Blaj, 1813 – Brâznic).

143. „Acest *Apostol* este a besericii drept credincioase Reszy din comunitatea aceasta Cozia cumpărat la anul **1814** și pentru folosul nostru și a viitorimii din neam în neam să fie folosită

totdeauna cum și pururi și vecii vecilor amin” (*Apostol*, Blaj, 1814, Cozia).

144. „Acest *Minei* este a sfintei beserici din Rapolt cumpărat cu 12 zloți la anul **1814** în luna martie” (*Minei/ noiembrie*, Buda, 1804 - Rapolt).

145. „Acest *Minei* este al satului Tisa și s-au cumpărat 50 (?) florinți (...) și s-au cumpărat în luna lui Martie **814** în 23 martie (*Minologhion*, Blaj, 1781 - Burjuc).

146. „Celelalte cărți pe care să face slujba la Sfânta beserică le-am cumpărat eu Popa Cozma cu banii mei adevărat 3 cărți aceștia *Evanghelie, Oftaiu și Molitfelnic* am dat la preoteasa lu Popa Gheorghe 23 zloți și așa tot cum am putut le-am cumpărat și le-am căpătat și eu preot am venit la Ghelari în 9 zile dechemvrie, **1815**, Popa Gheorghe care o fost înaintea me o murit în 18 zile, martie, 1812” (*Liturgiile*, București, 1729 – Boș).

147. „Eu Aron Popovici din Poenița Tomii di la Ioan Faur din Brâznic împreună cu Teologia morală pe ai mei bani buni și drepți 17 șaptesprezece zloți nemaiajutându-mă nime cu nice un crăițar pentru aceea îmi va fi a me și a pruncilor mei și a frate-meu Gheorghe cel mic iar după moartea noastră ști-va Dumnezeu cum le va da pentru aceea(...) ce să pomenească aceste nume(...) anu **1815**, iară numai la neamul nostru iară la alte neamuri nicidecum, iară după moartea me să rămie la Niculae și la frate-meu Gheorghe și pruncilor amin” (*Mărgăritar*, București, 1746 – Poienița Tomii).

148. „Acest *Oftoih* iaste a lu Popa Cozma paroh Ghelar, unit, cumpărat di la Popa Gheorghe cu 6 zloți, 25 dechemvrie, **816**, acum iaste al meu al lu Popa Cosma a parohului unit din Ghelar” (*Oftoih*, București, 1730 – Hășdău).

149. „Să cade aceasta să știi că Sfânta *Evanghelie* aceasta s-au cumpărat de Gheorghe Vitan crâznic la anul Domnului **1816**, treizeci de zloți; această carte *Evanghelie* s-au cumpărat de Gheorghe Vitan cu soția dumnealui Măria din Băiești, anu **816**, iarăși pentru pomenirea sufletelor dumnealor (...) și au mai cumpărat pe sama

Sfintei beserici neunite a Băieștilor un patrafir de mătase cu 17 zloți” (*Evanghelie*, Buda, 1812 – Băiești).

150. „Această sfântă carte este luată la Cerbia de Murăș în **1816**” (*Penticostar*, Blaj, 1808 - Cerbia).

151. „Acest *Penticostar* este al besericii din Băgara cumpărat cu banii satului și cine ar îndrăzni a o înstrăina să fie anatema, 25 mai **1816**, Mihail Orbonaș Protopop” (*Penticostar*, Blaj, 1808 – Valea Poienii).

152. „Acest *Triod* este cumpărat cu 12 florinți jumătate plătit de Moț Ioan și jumătate de sat dat(...) Sfânta beserică din Fuiеști – Băgara și cine ar îndrăzni a-l înstrăina să fie afurisit, la anul **1816**, 25 mai, Mihail Orbonaș” (*Triod*, Blaj, 1800 – Valea Poienii).

153. „Această sfântă carte este a sfintei beserici greco-catolice unite din Măceu cumpărată cu 8 zloți de argint, 4 în taină dați besericii, 4 de (...) Toderesc pentru crâsnicie la 42 de ani a preuției și 60 a vieții preotului Nicolae adecă la 1838 în foametea cea mare, la **1817** s-au tipărit această sfântă carte (...) din 10 oameni unu au murit de foame, adecă a 10 parte în toată Europa” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Măceu).

154. „**1817**, am dat eu Popa Pavel această *Evanghelie* pe sama besericii Hobița plătitori au fost aceștia (...) Cocora cu soțul său Eva, dând 10 zloți și Tănăsie Cocora cu soțul său Anuța dând și ei 10 zloți și Ștefan Iovănescu cu soțul său Ioana iară au dat 10 zloți să le fie pomenirea sufletelor aceștia (...) trei au plătit 30 de zloți” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 - Uric).

155. „Această sfântă carte ce să cheamă *Prediche* sau *Cazania* s-au cumpărat de un creștin din Josani anume Lorinț Pătru și s-au dat de pomeană la beserica Merișorului să-i fie pomeană în veci și au venit în mâna me fiin eu paroh în Merișor, eu Aron Popovici paroh Poenița Tomii, 14 ianuarie, **1817**” (P. Maior, *Predici*, Buda, 1810 – Merișoru de Munte).

156. „Cum să să știe că am cumpărat eu Popa Matei această carte anume *Mărgăritar* di la Popa Radu fratele lu Mihail Rotaru

(...) drept bani cu patru în luna lu martie die 25 zi, **817** eu Popa Matei” (*Evanghelia învățătoare*, Mănăstirea Dealu, 1644 - Gothatea).

157. „Anu **1817**, martie 30, eu Ioan Tecșu am vândut acest *Triod* la Popa Gheorghe (...) din Poenița, 25 de zloți” (*Triod*, Blaj, 1800 - Poienița Tomii).

158. „Această carte este a lu Paraschiv Ivonesc luat pă sama besericii din Hășdău **1818**” (P. Maior, *Predici*, Buda, 1810 – Hășdău).

159. „Această Sfântă și Dumnezeiască carte ce să cheamă *Leturghie* este a mea Gheorghe Efrem Parohul Peștișului Mare, o am cumpărat eu în **1818** fiind la cursul de preoție cu 7 zloți, în Sibiu, fiind la cursul preoției” (*Liturghie*, Sibiu, 1814 – Peștișul Mare).

160. „Această Sfântă Leturghie iaste dată de pomeană pe sama besericii a Delarului unit(...) *Leturghia* este de 87 de ani, **1818**” (*Liturghii*, București, 1729 – Boș).

161. „Această carte a *Mineiului Mare*, luna lu martie s-au plătit din banii bisericii neunite a Dobrii, mai în 24 de zile, **819**, Iosif Nemeș” (*Minei/* martie, Buda, 1804 - Dobra).

162. „Aceste *Predici* s-au cumpărat cu îndemnarea și osteneala popii Ianăș Rus paroh satul Bampotoc (...) și Chimindia (...) **1819** cu 10 zloți bani buni la satul Bampotoc” (P. Maior, *Predici*, Buda 1810 - Bampotoc).

163. „Această carte este a sfintei bisericii neunite din Rapolt, pe banii besericii cumpărată fiin preot eu Popa Solomon, adecă cu 55 de zloți, la anu **1820**” (*Minei/* noiembrie, Buda, 1804 - Rapolt).

164. „Această carte anume *Oftoih* cel Mare s-au cumpărat cu 15 florinți di la Miclăuș Buzdugan din Rușor, acești făcători de bine oameni anumiți Dole (?) Bolog, soți Maria, Dămian Truța, Doț Anișoara, Doț Chiril, soț Anglița(...) Maria Toda, Codrean, soț Maria, pe sama Sfinti beserici ciopienilor cu hramul sfinților îngeri pentru vecinica pomenire, aceste suflete ca să să pomenească s-au scris în Ciopeia în 4 aprilie **1820**” (*Octoih*, Blaj, 1783 - Ciopeia).

165. „Această *Liturghie* am cumpărat cu 8 zloți la anul **1820**, noiembrie, 16 zile, din Sibiu, Dionisie Radovici paroh” (*Liturghie*, Sibiu, 1814 – Rădulești).

166. „Această Sfântă și Dumnezeiască carte adevărată *Cazania* este a satului Dumbrăvița adevărată au făcut tocmai cu Teodosie Popovici de i-au dat o Predică pentru Cazanie mai sus ș-așa au făcut tocmai cu martori fiind în Săcămaș 4 zile aprilie, **1820**” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Săcămaș).

167. „Acest *Penticostar* l-au cumpărat Rusalin Stanci pe sama besericii Rușorului să-i fie pomenire în veci și aceasta să știe că l-au cumpărat cu 18 zloți în anu **821**, ianuarie 15” (*Penticostar*, Blaj, 1808 – Rușor).

168. „În anul **1821** în luna lu martie în 25 de zile, de jupâneasa Jorța Anița s-au luat aceasta a Cârneștilor, *Strasnic* cu 14 zloți pentru pomenire(...) cine or fura-o să fie afurisit fiind noi de față cu Popa Eftimie și Popa David” (*Strasnic*, Blaj, 1773 – Cârnești).

169. „Această Sfântă și Dumnezeiască *Evanghelie* s-au cumpărat de Ștefan Lascu cu(...) 22 de zloți și cu soția(...) ca să le fie pomenire(...) de la cine ar sluji cu dânsa, iar cine s-ar afla ar îndepărta de la beserica Ormindea să fie afurisit de cei 318 de părinți sfinți, fiind preot Ioan(...) martie 28, **1821**” (*Evanghelie*, Buda, 1812 - Ormindea).

170. „Această Sfântă *Evanghelie* iaste a besericii Hinedorii unite cumpărată de Mihuț Bofan pentru îndreptarea limbii cu care au fost alunecat a huli beserica, iscălindu-să prin mine Ioan Bordan paroh Hinedoara, în catalogul besericii la anul **1821**, noembrie 4 zile”(*Biblia*, Blaj, 1795 - Hunedoara).

171. „Această carte este a besericii satului Leșnic și s-au luat la 2 zile octomvrie, anul **1821** în casa lu Fest Ianoș, crâznicul” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Dumbrăvița).

172. „Ioan Barbory din Beriu am cumpărat(...) 16 mai, **1822**” (*Octoih*, Sibiu, 1808 - Beriu).

173. „Această Sfântă carte au dat(...) în luna lui august, în 19 zile, anul **1822**” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Lăpugiu de Jos).

174. „Această Sfântă carte s-au câștigat prin osteneala și facerea de bine a preotului Nicolae și paroh(...) gr.-cat. și a cantorului Manasie Popa și Ioan Pop pe sama Sfintei beserici gr.-cat. Unite din Măceu, în al 24-lea an al veacului al 19-lea în luna noiembrie, adecă la **1824** spre mărirea lu Dumnezeu(...)” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Măceu).

175. „Toplicean Mihai a scos *Propovedania* aceasta cu 2 zloți și 8 groși de hârtie pentru vecinica pomenire de sufletu lu Popa Petru paroh la Ghelar neunit, **825**, luna martie 16” (S. Micu, *Propovdani*, Blaj, 1784, Ghelar).

176. „Acest *Apostol* iaste a Sfintei beserici cei unite de lege grecească din Sălașu de Sus să fie pomenire în veaci, același ce au cumpărat, eu Popa Solomon parohul Sălașului de sus, **1826**”; Această Sfântă carte ce se cheamă *Apostol* s-au cumpărat (...) ctitori și toți nemeși (...) cu 25 florinți (...) Popa Mihai Itu” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Sălașul de Sus).

177. „Această Sfântă *Evanghelie* este la beserica gr. răsăriteană din Mărtinești cumpărată cu 30 florinți de Avram și s-au cumpărat în 28 octomvrie, **1827**” (*Evanghelie*, București, 1682 – Mărtinești).

178. „Această Sfântă *Evanghelie* iaste cumpărată de robul lui Dumnezeu Simtion, trupul lui va să putrezască iară numele lui în veci să să pomenească, pă sama Breazovii, luată **1827**, februarie în 2 zile, paroh fiin eu Zaharia Parpoi din Zeicani” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Breazova).

179. „Această *Psaltire* este a lu Ioane Gocih paroh unit al besericii cumpărate la anul **1827** cu banii săi” (*Psaltire*, Buda, 1818 – Silvașul de Jos)

180. „Această carte este a besericii satului Micănești și s-au cumpărat să-i fie pomeană ... Solomon Popovici, an **1827**” (*Penticostar*, Blaj, 1808 – Micănești).

181. „Această Sfântă și Dumnezeiască *Liturghie* este a me Gheorghe Efrem din Ocolișul Mare cumpărată în anul **1828**, cu 7 zloți, în Sibiu, fiind la cursul preoției” (*Liturghie*, Sibiu, 1814 – Peștișu Mare).

182. „Această carte este a lui Nicolae Nicoară din Bozeș sat și o au cumpărat cu 15 zloți în luna lu aprilie, **1828**, Sibiu, 23 de zile și cine o va fura să fie afurisit și să i să ie mânila din cot până în picioare” (*Psaltire*, Sibiu, 1826 – Almașul Mic).

183. „La anul lu **1829** s-au judecat despre cărțile care s-au cumpărat de Petru Medrea, *Minei*, *Octoih*, *Cazanie* și cu acea hotărâre să să ție următorii lu Petru Medrea adecă aceste trei cărți să să ție tot în beserică să aivă haznă di pe ele ca să fie pomana primită și aceste cărți să să ție tot la strana mare și la cântăreții di la strana mică. Să să poarte de un grămătic dispre care întărim cu sămnătura noastră Hațeg, Ioan Maximilian Protopop, Lazăr Luți paroh, Stei Pavel(...) Martin Gașpar Bărăști, Pătru Popovici paroh, Măceu, Mihai Șuşman paroh Silivașului de Jos, Ioan Sălișteanu paroh Grădiște” (*Octoih*, Blaj, 1770 - Covragi).

184. „La anu **829**, 18 februarie s-au judecat despre cărțile care s-a cumpărat de Petru Medrea, *Minei*, *Oftoih*, *Cazanie* și cu acea hotărâre să să ție următorii lu Pătru Medrea adecă aceste trei cărți să să ție tot la beserica Strei, Plopi, să să ie hazna spre ele ca să fie pomeana primită și aceste cărți să să ție la strana mare și la cântăreții di la strana mică să să poarte de un grămătic dispre care întărim cu iscălitura noastră Ioan Maximilian, protopop Hațeg” (*Chiriadromion*, București, 1732 - Plopi).

185. „Această sfântă *Liturghie* iaste a lu Ioan Moț din Băgara cumpărată cu 6 zloți din Sibiu fiind la cursul preoției la anul **1829**, iunie 14” (*Liturghie*, Sibiu, 1814 – Brașeu).

186. „La anu **1829**, luna februarie s-au cumpărat cărțile plopianilor care s-au cumpărat de Pătru Medrea, *Minei*, *Oftaiu*, *Cazanie* cu acea hotărâre să se ție următorii lu Pătru Negrea, adecă aceste trei cărți să se țină tot în sfânta beserică a Strei – Plopi să ia

hazna sfântă beserică de pe iale ca să fie pomeana primită și aceste trei cărți să se țină tot la strana mare și la cântăreții di la strana mică să să poarte de un grămătic despre care întărim cu iscălitura noastră, Hațeg, 18 februarie, Ioan Maximilian protopop” (*Antologhion*, București, 1766 – Plopi).

187. „Această sfântă *Liturgie* este cumpărată cu banii dumnealui Mârza Samoilă cu 8 zloți pă sama bisericii din Brașeu, dată pe vecie și nimeni să nu îndrăznească a o înstrăina de la această sfântă beserică sub grea afurisenie (...) Băgara în 18 februarie, **830**, Mihail Orbonaș” (*Liturgie*, Sibiu, 1814 – Brașeu).

188. „Acest *Penticostar* este a bisericii neunite a satului Țebii cumpărat cu banii bisericii 10 zloți(...) de la Clopotari Nicolae, 20 mai **830**, s-au scris prin mine Ioan Marton” (*Penticostar*, București 1743 - Țebea).

189. „Acest Sfânt și Dumnezeiesc *Strasnic* iaste a satului Balomir cumpărat cu banii satului cu 12 zloți și cine o ar fura sau o ar găsi și nu o va da să fie afurisit, anu **1831**, octombrie 11” (*Strasnic*, Blaj, 1817 - Balomir).

190. „Această carte ce să numește *Triodion* este a sfintei biserici gr. răsăritene a comunei Târnăvița, cumpărată cu cheltuiala sătenilor, cumpărată în anul **1831**, cu 70 florinți” (*Triod*, Blaj, 1813 - Boz).

191. „Această sfântă și Dumnezeiască *Evanghelie* iaste a satului Balomir, cumpărată cu 21 de zloți și cine s-ar întâmpla să o fure sau să o găsească și nu o va da să fie afurisit de trei sute de sfinți părinți, an **1831**, octombrie 11” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 - Balomir).

192. „(...) cumpărată cu 47 de sfați de argint la **831**, 16 iunie” (*Evanghelie*, Sibiu, 1844 – Biserica Livezeni).

193. „Această carte s-au cumpărat la anu **1832**(...) cu prețul 1 zlot sau 5 sfați” (*Octoihul cel mic*, Sibiu, 1830 – Bârcea Mare).

194. „Această sfântă și Dumnezeiască *Evanghelie* s-au cumpărat de Pop Vasilie paroh, Hășdău la anu **1832** cu 25 de zloți bani de hârtie, banii mei ca să rămâie(...) și au cumpărat di la

Nicolae Bunea din Sibiu când au fost la preoție în zilele preainălțatului împărat Franț și prea luminatului și prea osfințitului D.D. Vasile Moga episcop din marele Prințipat Ardealul din Sibiu, Popa Vasilie paroh, octomvrie 14, Hășdău” (*Evangelie*, Buda, 1812 – Dăbâca).

195. „La anu 1832, la 12 november s-or cumpărat aceste 12 *Mineie* de lună cu toată strădania protopopului și parohului Ioan Maximilian cu 200 de zloți hârtie, argint fac 80 fl., optzeci de zloți, Andriș Cismașu pentru că s-a pus crâznic la Sfânta beserică a noastră neunită a Hațegului, o dat 100 fl., o sută de zloți hârtie, ce fac argint 40 fl, patruzeci de zloți, și Pasc Pop sau Căleneandru Provendeliște au dat 50 fl., cincizeci zloți hârtie ce fac 20 zloți argint și titori ... domnu Hotnoy Teodor Stanislav și Gheorghe Apostol și Ciuci Ianoș și ceilalți titori or dat 15 cincisprezece zloți hârtie ce fac argint 6 șase zloți și protopopul Ioan Maximilian au dat 35 treizeci și cinci zloți și când s-or cumpărat aceste cărți di la tipografie, 200 fl. două sute de zloți hârtie ce fac argint 80 optzeci de zloți, protopopul au trimis banii lui și cu strădania lui s-or cumpărat și s-or adus și dacă or venit toate 12 *Mineie* apoi iarăși prin strădania lui banii 100 fl. o sută ce fac argint 66 f. zloți, șaizeci și șase zloți așa aceste 12 *Mineie* de lună cumpărate cu bani de pomeană în veci să fie a sfintei beserici neunită a Hațegului și cine s-or ispiti de satana a le fura sau la altă beserică unită a le da să i să răsipească trupul ... să fie afurisit de Dumnezeu și de săborul sfânt 12 apostoli și judecata a toată lumea să se afuriscă de domnul Isus Cristos și în munca iadului cu diavolii să se muncească în vecii vecilor în focul nestins și din slujitorii sau cântăreții sfintei beserici care nu vor griji aceste cărți să-l judece Dumnezeu că cu mare greutate le-am adus eu robul lui Dumnezeu ca să împodobesc această sfântă beserică precum la facerea ei și la alte podoabe noi m-am sârguit și care veți ceti și cânta într-aceste cărți rugați-vă și pentru mine păcătosul, scris de mine Ioan Maximilian protopop” (*Minei* / aprilie, Neamț, 1831 – Hațeg).

196. „La anu 1832, 11 novembrie s-or cumpărat aceste 12 *Minee* de lună cu toată strădania Protopopului Ioan Maximilian cu 200, două sute de zloți hârtie, argint fac 80 optzeci florinți, Andrei Cizmașu, pentru ca să-l pue crâznic la sfânta beserică noastră neunită din Hațeg, o dat 100, o sută zloți hârtie ce fac argint 40 patruzeci florinți și Pavel Pop sau Căleneandru Provendeliște au dat 50 cincizeci de zloți hârtie ce fac argint 20 douăzeci de zloți și ctitori Domnu Hocinoy Teodor Stanislav și Gheorghe Apostol și Ciuci Ianoș și ceilalți ctitori or dat 15 cincisprezece zloți hârtie ce fac argint 6 șase zloți și protopopul și parohul Ioan Maximilian au dat 35 treizecișicinci de zloți hârtie ce fac argint 14 paisprezece zloți și când s-or cumpărat de la tipografie 200, două sute de zloți hârtie ce fac argint 80 optzeci de zloți, protopopul o pus bani și cu strădania lui s-or cumpărat și adus di la tipografie și dacă s-or primit toate 12 *Minee* apoi o căpătat protopopul bani 165 o sută șazecișicinci de zloți hârtie ce fac argint 66 șazecișisase de zloți înapoi, așa aceste 12 *Minee* de luna cumpărate cu bani de pomană ca în veci să fie a sfintei beserici neunite a Hațegului și care s-or ispiti de dracu a le fura sau s-or ispiti de satana sau la altă beserică unită a le da să fie afurisit de Dumnezeu și de săborul sfinților 12 apostoli și la judecata a toată lumea să se afuriscă și de Domnul XC în munca iadului cu diavol să se muncească” (*Minei/ mai, Neamț, 1831 – Hațeg*).

197. „Acest *Molitvenic* iaste a lu Popa Arsenie din Dupăpiatră, anul 1833; anul 1833 s-au scris prin mine Vasilie David” (*Molitvenic, Bălgrad, 1689 – Colecția M.Brădeanu - Deva*).

198. „Cu mila lui Dumnezeu din casa sfintei beserici s-au cumpărat această carte pe sama besericii cu 15 florinți v.a., Pojoga în 30 septembrie, anul 833” (*Octoih, Buda, 1826 - Pojoga*).

199. „Precum aceasta sfântă Dumnezeiască *Evanghelie* s-au cumpărat de satu Bălata cu banii besericii, 10 fiorini bani umblători de la dumnealui Bucur (...) în anu 834” (*Evanghelie, Blaj, 1817 – Bălata*).

200. „La anu **1834**, 25 martie s-au cumpărat acest *Octoih* cu ajutorul lu Dumnezeu de robii lu Dumnezeu Ioan Todea, soția domnului, Oprița, cu 318 r.f. zloți de hârtie(...)” (*Octoih*, Buda, 1811 – Grădiște).

201. „Această sfântă carte iaste a besericii a satului Almaș Săliște și au dat Tamaș Vasile 12 zloți și Toader 10 și s-au cumpărat cu banii dumnealor prețul de tot, 22 zloți și aceștia bani au dat dumnealor canon pentru ușurământul sufletelor, luna agust în 6, anul **1836**” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Micănești).

202. „Această sfântă carte ce să numește Dumnezeiasca *Liturghie* iaste a numitului Diac Iosif paroh din Baștea, Holdea și au cumpărat-o cu cinci zloți de argint fiin la cursul de preuție în Sibiu din tipografia lu Ioan Bart, în luna lu martie, 30 de zile, anul **837**, preot Iosif Doroga” (*Liturghii*, Sibiu, 1835 – Baștea).

203. „Această sfântă carte iaste a sfintei beserici și cumpărată cu cinci zloți de aramă, la anul 1838, am scris eu Niculae Popovici în luna april 20, **838**” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Hărțăgani).

204. „Această sfântă carte este a sfintei beserici greco-catolice unite din Măceu cumpărată cu 8 zloți de argint, 4 în taină dați besericii, 4 de (...) Toderesc pentru crâsnicie la 42 de ani a preuției și 60 a vieții preotului Nicolae adecă la **1838** în foametea cea mare, la 1817 s-au tipărit această sfântă carte (...) din 10 oameni unu au murit de foame, adecă a 10 parte în toată Europa” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Măceu).

205. „Această carte ce să numește *Cazanie* iaste a besericii Bozului cumpărată de aceiași evlavi săteni și nimenea să nu îndrăznească la alt loc a o muta ci după cum să cade la acea beserică să rămâie, altmintrelea care ar îndrăzni acest odor scump de aici a-l înstrăina și pe acești săraci poporeni a-i păgubi să știe că nu va rămâne fără de groaznică pedeapsă, scris-am eu Gheorghe Popovici diac în satul Boz, slăvita țară a Hinedorii, ianuarie 14 zile, anul **1839**; să se știe că această carte păucenie s-au luat Urs Toader au dat 2

florinți, de Popa Iosâv 10 florinți, Popa o dat 2 zloți(...) și s-au dat să fie la beserica Bozului” (*Cazanie*, București, 1768 - Boz).

206. „Această sfântă *Evanghelie* o au cumpărat de pomeana pe sama sfintei beserici unite a Uricului (...) din Hobița în anul **1840**” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Hobița).

207. „Această sfântă și Dumnezeiască *Evanghelie* s-au cumpărat cu toată cheltuiala sa Gheorghe Mihai din Leșnic cu soția sa Maria pe sama sfintei beserici a satului Dumbrăvița fiin această sfântă beserică lipsită de o carte ca aceasta ca să fie pe viață de pomenire pentru sufletele viilor și a morților a tot neamul său, anul **1840**, 14 septembrie, fiin arhieru țării noastre Ardeal Vasile Moga neunit și parohia aceasta Leșnic și Dumbrăvița slujitori în cele preuțești eu Iosif Crișan, dară s-au schimbat poftiți cumpărători această carte cu numele mai sus scris ca să rămâie această *Evanghelie* aice la beserica Leșnicului și cea mai veche *Evanghelie* din Leșnic s-au dat în locul acesta la beserica Dumbrăvița fiin în anul, luna, ziua mai sus, cumpărătura *Evangheliei* 22 florinți, 30 crăițari” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Leșnic).

208. „Această sfântă carte anume *Apostol* este a satului Lăpugi și s-au cumpărat cu 19 zloți florinți și satu 11 florinți și eu 2 florinți și 30 de crăițari, 19 februarie, **1841**, Teodor Lăslău” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Lăpugiu de Jos).

209. „Această carte ce să numește *Apostul* este a satului Baștea și Holdea și s-au cumpărat de pomeană la sfânta beserică și cine s-ar întâmplă să o fure să-l bată 300 sfinți părinți, scris-am eu Popa Doroga paroh Baștea-Holdea, la anu **1841**” (*Apostol*, Blaj, 1802 - Teiu).

210. „Anul **1842** s-au cumpărat acest sfânt *Apostol* pă sama sfintei beserici a Petrosului cu toată cheltuiala dumnealui Ioan Drăgănesc” (*Apostol*, Blaj, 1814 - Petros).

211. „Această *Propovedanie* cu 6 florinți v.a. pe sama besericii din Baia Sibișel în anul **1844** fiin preot Vasilie Romoșan” (S. Micu, *Propovedanii*, Sibiu, 1842 – Sibișel).

212. „Acest *Octoih* s-au cumpărat pe sama sfintei beserici din comunitatea Pojoga cu 6 florinți valută austriacă, din lada sa, Pojoga, 23 ianuarie **845**” (*Octoih*, Buda, 1826 – Pojoga, colligat *Catavasier*, Buda, 1826).

213. „Acest *Apostol* s-au cumpărat pe sama sfintei beserici a Măceului din banii besericii în anu **1845**, ianuarie, 15 zile, fiind paroh, Ioan Buzdugan” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Măceu).

214. „Această carte iaste a sfintei beserici Tărățel pentru care pomenitul sat au plătit la Golia Dănilă 50 de zloți în valută fiind cărțile acestea de moși strămoșii săi cumpărate pentru care suma scrisă mai înainte primită de astăzi înainte să numere cărți bisericesti (...) 20 iulie **846** prin Iosif Bașali Protopop” (*Penticostar*, București, 1768 – Tărățel).

215. „S-au cumpărat cu toată cheltuiala Orăștiei neunite a satului Orăștia de sus anume au dat (...) zloți în argint și 50 crăițari (...) părintele răposat Vasile Mihescu ca să le fie de pomenire la tot neamul lor, s-au scris prin mine Avram, **1847**” (*Apostol*, Blaj, 1814 - Grid).

216. „Această carte anume *Triod* s-au cumpărat de Chir Popa Sofronie David cu banii săi 30 de zloți și l-a dat la beserica din Cornățel să-i fie pomenire în veac de veac și cine l-ar înstrăina de la beserică să fie anatema, ianuarie 7 zile, scris-am eu robul lu Dumnezeu, Popa Sofronie David, la **1847**, ianuarie 9 zile dară mâna va putrezi și scrisoarea va trăi și mulți vor ceti și eu am fost atunci de 82 de ani când s-o scris” (*Triod*, Blaj, 1813 – Cornățel).

217. „Acest sfânt *Ohtoih* iaste a sfintei beserici Also Luncoi cumpărat cu 13 zloți de săteni, la anu **848**, în dechemvrie 14” (*Octoih*, Blaj, 1825 - Luncoiu de sus).

218. „Această sfântă carte s-au cumpărat la anul **1848** din banii besericii cei din Măceu în al 50 lea an al preoției preotului Nicolae Papp Nemeș” (*Triod*, Blaj, 1813 – Măceu).

219. „Această carte *Ceaslov* a lui Gostian Partenie din Ghelar îi cumpărat de Gostian Gheorghiuța, anul **1849**, în luna mai” (*Ceaslov*, București, 1767 - Ghelar).

220. „Acest sfânt *Apostoler* l-au cumpărat domnia sa onorata jupâneasă Perjely Terezia cu toată cheltuiala sa pe sama sfintei beserici de lege răsăriteană unită din Hunedoara (...) cumpărarea la **1850**, în 15 die lu april, fie bine primită această sfântă jerfire, cel mai presus de ceriuri înțelegătoru prin manu-ducerea, Dan Petru a locului paroh” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Hunedoara).

221. „Această sfântă carte este a me (...) cumpărată cu 15 zloți și cine o va fura să fie anatema, 2/ 2, **850**” (*Triod*, București, 1726 – Țebea).

222. „Această sfântă carte ce se cheamă *Apostol* este a satului Grid cumpărat de Toma Medreanu din Grid și muma lui Simiona și soția lui Gheorghiuța și muma Simioana cumpărat de la Orăștie (...) cu 25 de zloți bani de aramă și s-au dat de pomeană la beserica Gridului **1850**” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Grid).

223. „Această sfântă carte ce să numește Dumnezeiasca *Liturghie* iaste a numitului Diac Iosif paroh din Baștea, Holdea și au cumpărat-o cu 5 zloți de argint, fiin la cursul de preuție în Sibiu, din tipografia lu Ioan Bart, în luna lu martie, 30 de zile anul 837, preot Iosif Doroga, **850**” (*Liturghii*, Sibiu, 1835, Baștea).

224. „Acest *Ceaslov* este a sfintei biserici răsăritene din Vorța care s-au cumpărat de Sorica Ioniță crâșnic din Vorța, pe sama sfintei beserici, la anul **853**, 10 zile mai, Teodosiu Moise” (*Ceaslov*, Sibiu, 1851 – Vorța)

225. „Această carte este a lu Iosif Oprean din Târnăvița s-au cumpărat cu 70 de florinți, s-au cumpărat din Blaj, Iosif Oprean, **1854**” (*Triod*, Blaj, 1813 - Boz).

226. „Această sfântă *Evanghelie* s-au luat cu cheltuiala sfintei biserici din Lăpușnic prin paroh Iosif Stoica, la anul Domnului **1859**” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Lăpușnic).

227. „Iosif Popescu în **1859**, Toma, Ioan, Florea, Mihail, să-i pomenească în veci de veci și i-au dat pe cumpărare un florint în această carte; această sfântă carte au cumpărat anume Păcurar Oane pentru sufletul lui și a cui s-a scris întru această sfântă carte până va fi aceasta să se pomenească și au luat și au dat-o în mâna popii Toader din Simtea (?) până va trăi el și feciorii lui, iară dacă să vor săvârși din sămânța lu Popa Toader să nu fie popi această carte nu să poate vinde în bani, numai să meargă în pomeană la preoți credincioși să poată pomeni aceste suflete și cine se va afla să vândă această sfântă carte să fie anatema și au dat Popa Toader 12 florinți în cartea aceasta și Păcurar Oane au dat un florint și un crăițar” (*Chiriadromion*, București, 1732 - Cerbia).

228. „Această sfântă *Evanghelie* este cumpărată în anu 1847 de preotul Bonca Simion, dar a fost ștearsă de pe partea din față de Avram Lupșa care a urmat în anul 1856 la 2 ani după moartea preotului Simion Bonca în anu 1854, cantor Aron Vasiu, **1859**” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 - Vulceș).

229. „Această sfântă și Dumnezeiască carte anume *Evanghelie* s-au cumpărat prin poporeni din Ribița, la Sfântu Gheorghe, neunită, iară cine s-ar întâmpla să o fure sau să o înstrăineze de la sfânta beserică neunită din Ribița și de la creștini care din legea grecească, unul ca acela să fie afurisit de cei 318 sfinți părinți de la Nicheia, și s-au cumpărat prin numiții (47 contribuabili n.n.) și toți cari au dat mult puțin Dumnezeu să le primească la împărăția sa cea cerească și s-au cumpărat la anu **1861**, april, 20 zile prin mine Lazăr Comșa, paroh, cu prețu 8 florini, v.a.” (*Evangheliar*, Sibiu, 1859 – Biserica Ribița).

230. „Această sfântă carte numită *Mineiul cel Mare* care cuprinde (...) care s-au cumpărat cu cheltuiala satului Mărtinești și să să pomenească de toate popoarele (...) cu patru florinți, 80 de crăițari, Mărtinești, **861**” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Mărtinești).

231. „Această sfântă carte s-au cumpărat de mine preotul Ioan Stănilă și s-au dat de cinste la sfânta noastră biserică spre

pomenire veșnică (...) Bătrâna în 28 martie, 863 cu 12 florinți v.a.” (*Strastnic*, Blaj, 1817 – Bătrâna).

232. „Această sfântă *Evanghelie* este a bisericii greco-unite din Beriu cumpărată din Blasiu cu spesele preotului local, Samoil Ciumașiu, ano 1863, iuni 2 zile” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 - Beriu).

233. „Mai în jos iscălitul am dat la Solomon din Cigmău 14 florinți vonași pentru cartea aceasta din banii Popii Miclăuș până ce Hordea Ioan îi va întoarce la Popa Miclăuș îndărăpt, Kiș Bârcea, 6 februarie 863, Micula Istfan udvor birău la Kis Bârcea” (*Triod*, Blaj, 1804 – Cârjiți).

234. „Acestă sfântă carte numită *Penticostar* s-au cumpărat de Ciorogar Adam ... cu 10 zloți și s-au cumpărat acestea cu 32 zloți amândouă cu *Liturghia* laolaltă prin acești oameni Ciorogar Crișan încă este și Crișan Senie și s-au dat pe sama sfintei beserici a Ociului pentru vecinica pomenire a lor, martie 25 de zile, anu 868, prin mine epitrop Solomon cantor al sfintei beserici a Ociului” (*Penticostar*, Sibiu, 1861 – Ociu, în Biserică).

235. „Adam Iacob, diacon, 1869, luna november 23, Tisan Gligor au luat de la Dragoș Iancu, 10 florinți v.a.” (*Octoih*, Râmnic, 1763 – Tămășești).

236. „Acest sfânt *Strasnic* este a besericii din Cernișoara, s-au cumpărat de robul lui Dumnezeu Bistriean Vasile cu 12 florinți, la anu 1869” (*Strastmic*, Blaj, 1817 – Cernișoara - Florese).

237. „Această sfântă și Dumnezeiască carte cu numele *Triod* s-au cumpărat la Maica Sfânta Biserică la comuna Dăbâca de șerbul lui Dumnezeu Ioan Carcsceri de acolo pentru pomenirea și iertarea păcatelor dânsului și a tot neamu lui, paroh Aron Ungur, Dăbâca, 8/ 9 1872” (*Triod*, Blaj, 1813 - Dăbâca).

238. „Precum această sfântă și Dumnezeiască *Evanghelie* s-au cumpărat de satu Bălata cu banii bisericii, 20 florini bani, 1874” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Bălata).

239. „Acest *Oftoih* s-au cumpărat de Crăciun Popa din comuna Podele pe seama sfintei beserici gr-or din loco și s-au dăruit

pentru vecinica pomenire, Podele în 6 martie **1874**” (*Octoih*, Blaj, 1825 – Luncoiul de Sus).

240. „Această carte s-au dăruit de Ana Danciu din opidul Hunedoara spre vecinica pomenire a soțului ei Ioan Danciu fostul notariu al cercului Hășdat spre folosul sfintei beserici din Călanul Mic, **1876** prin Georgiu Șinca paroh” (P. Maior, *Propovedanii*, Buda, 1809 – Orăștioara de Sus, colligat *Didahii*, Buda, 1809).

241. „Acest *Apostol* este cumpărat cu 12 florinți v.a. cel ce au dat bani pentru el să trăiască întru mulți ani fericiți spre bucuria tuturor care mai poate cumpăra multe cărți sfinte besericii, **878**” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Ulieș).

242. „Acest *Triod* au cumpărat di la curatorii sfintei beserici din Juncu de Sus cu 10 florinți v.a., Potingani, **1880**, 9 dechemvrie” (*Triod*, Blaj, 1771 – Potingani).

243. „Această sfântă *Evanghelie* s-au cumpărat la anul Domnului **1892** prin spesele parohului local Nicolae Popa, Nicolae Nicșă și Avram Popa ambii din Hărtăgani și s-au donat pe sama bisericii Porcurea spre vecinica lor pomenire, prețul *Evangheliei* 18 florinți v.a., Porcurea (Vălișoara – Balșa n.n.), 10 mai **1892**” (*Evanghelie*, Sibiu, 1859 – Vălișoara).

244. „Să să știe că această păucenie au cumpărat Faur Pavel și au dat de pomeană bisericii în Râpaș ca să nu să strămute și noi fiin mărturie Popa Pătru din Spini împreună cu Ionașcu Dighicu din Râpaș, crâsnicul Faur Ștefan” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 – Arhivele Statului Deva).

245. „Această păucenie s-au cumpărat satul la beserica din Leaoț să poată povesti din ea; această carte anume păucenie o au cumpărat Indreiu Pârvu și cu Luca Pătru din sat din Leaoț să fie la beserica satului în Leaoț și nime să nu o poată lua sau trage nici pentru un fialiu de lucru că-i dată de pomeană iară cine o a retrage s-au lua pentru ceva fără de nici o cheltuială sa să poată trage napoi la beserica Leaoțenilor și care va fi popă acolo să pomenească la sfânta

Leturghie (...)” (Varlaam, *Carte românească de învățătură* , Iași, 1643 - Leaot).

246. „Eu Popa Ioan din Răhău preotul din Sibișel ... această sfântă carte 9 florinți ... s-au dat ... să-i fie ... de Popa Mihăilă și Popa Oprea din Răhău” (*Apostol*, București, 1683 – Geoagiu).

247. „Popa Teodosie din Bacea (...) această sfântă carte am cumpărat de la preuteasa din Vorța cu 19 florinți și o au dat Micle Toader din Băgara 12 florinți de pomeană pentru sufletul său” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Visca).

248. „Popa Teodosie din Vorța, această sfântă carte au cumpărat de la preuteasa din Vorța cu 15 florinți și o dat Micle Toader din Băgara 12 florinți de pomeană pentru sufletul său” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Visca).

249. „Această sfântă carte *Cazanie* au cumpărat Tamataș Toma, Tamataș Pătru, Tamataș Vasile (...) (...) și cine s-ar afla să o înstrăineze să fie afurisit (...)” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Voia).

250. „Această sfântă și Dumnezeiască carte (...) sat Silvaș (...) uniților și au dat de pomeană besericii din jos și s-au cumpărat (...) bani drepti 18 florinți, scris prin mine Popa Gheorghe” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Silvaș).

251. „Această carte au dat de pomeană Olar Stan din Bucium la Beserica Geoagiului să pominească sufletul lui preuți, la titori (...) în strană, această carte de pomeană să lasă, scris-am eu Protopop Toma din Vinți” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 - Geoagiu Joseni).

252. „Să să știe că acest *Apostol* este a sfintei beserici a Căstăului cumpărat cu banii satului” (*Apostol*, Buzău, 1704 – Căstău).

253. „Aceasta sfântă și Dumnezeiască carte anume *Minei* au cumpărat robul lui Dumnezeu Uibaru Florea și au dat 18 florinți și cu ficiorii săi să-i fie pomenire pe viță pe sămânță, cine va fura această

sfântă, curată carte să fie afurisit (...)” (*Antologhion*, Căldărușani, 1706 – Uibărești).

254. „Această Dumnezeiască carte o au cumpărat Uibaru Crăciun și cu Uibaru Avram și cu Uibaru Ianăși și cu Botasu Pascu și cu Toader Ioan și cu Popa Ioan și cu Roșca Pavel și cu Toader din Ribiciara la beserica din Uibărești ca să le fie pomenire și cine s-o afla să o vânză sau să o zălogească să fie proclenit” (*Octoih*, Târgoviște, 1712 – Uibărești).

255. „Eu Popa Pătru din Criștior am dat 5 florinți pe această carte” (*Triod*, Blaj, 1726 – Criștior).

256. „Această sfântă *Liturghie* a cumpărat-o cu bani buni Popa Gheorghe din Nădăștia de Sus” (*Liturghii*, București, 1729-Boș).

257. „Această sfântă și Dumnezeiască carte ce se numește *Triodion* sfinția sa părintele protopop Gheorghe al Hinedorii împreună cu (...) învățatura și înțelepciunea di la Dumnezeu (...) aceștia ocupa (...) cu evlavie și cu cinste (...) spun cele dumnezeiești (...) ca și el prin ajutorul lu Dumnezeu și de să vor și de la dumnevoastră să aducă puține roade către sfânta beserică acesta părinte Ianăș cu îndemnarea duhului sfânt au venit la ei dumnealui mai marele (...) la părintele protopop care acum să zice Zaharie de au umblat pre la creștini aici în oraș pre la neguțatori străini și prin ajurorul creștinilor această milostenie și au întors din beserică protopopul florinți 18 și un mărieș și părintele Ianăș nu î-au întors ca să fie a sfinției sale ci numai din mila creștinilor ce s-au făcut (...) pintru osteneala sfinției sale să aibă parte împreună cu toți care au ajutat la această carte să rămână la sfânta beserică și cine s-ar ispiti ca să o înstrăineze de la sfânta beserică a Hinedoarii sau preot sau călugăr sau diacon sau mirean și oricare dintre acestea oprind-o sau întâmplându-se a o vedea la cineva și nevrând sa dea știrea la beserică și la preoți, unii ca aceștea să fie afurisiți, anatema (...)” (*Triod*, Râmnic, 1731 - Hunedoara II).

258. „Această sfântă carte o cumpărat-o Fasoii Pătru cu 12 florinți, și au dat-o lui Popa Ioan să-i fie pomeană de vor trăi pruncii să fie Popa bine să nu (...) fie a nepoților (...) de vor fi popi să dea în știre ficiilor lui Fasoii Pătru di la mănăstire să nu să dea di la Valea Bradului, să nu să dea nicăirea” (*Triod*, Râmnic, 1731 – Potingani).

259. „Această sfântă carte au cumpărat Fărău Pătru cu 12 florinți și au dat lu Popa Ioan să-I fie pomană, de vor trăi pruncii, să fie popa bine de nu vor fi a nepoților vor fi a popii, și când s-au legat să dea de înștire ficiilor lui Fărău Pătru de la mănăstire, să nu să dea din Valea Bradului (...)” (*Triod*, Râmnic, 1731 - Valea Brad).

260. „Această sfântă și dumnezeiască carte ce se numește *Triod* s-au cumpărat (...) protopop Ghiorghi a Hinedorii împreună (...) să rămâie la sfânta beserică și cine s-ar ispiti ca să o înstrăineze de la sfânta beserică sau preot sau călugăr sau diacon sau oareșcine din partea besericii sau mirean așa care dintru aceștia găsindu-o sau întâmplându-se să o vadă la cineva și neavând să dea știrea la beserică și la proți uniți, ca acela să fie afurisit de 318 sfinți părinți de la Nichia, lemnele și petrele să putrezească iar trupul acelui să nu putrezească că această carte ce să cheamă *Triod* luminează pre tot omul ce vine în lume că iaste candila ce îndestula cu untdelemn de va fi strigare în miezul nopții și eu cucernicul între preoți Pop Ianăș aș dori ca să vaz această carte a da la sfânta beserică a noastră după cum s-au învrednicit de iaste cineva întâmpla a ceti bucurativă (...) și vă rugați pentru iertarea păcatelor celor ce-au străduit ca să le ierte Dumnezeu păcatele și darul duhului sfânt să vă păzască pre toți pravoslavnicii creștini, scripsi ego Gabriel Vinci” (*Triod*, Râmnic, 1731 - Hunedoara).

261. „S-a cumpărat (39 mărieși, zloți, potori n.n.) Roșu Anghel și un feldel de cucuruz” (*Chiriadromion*, București, 1732 – Fizeș).

262. „Această *Cazanie* iaste a satului Alun cu 12 zloți, din București și s-a tipărit în tipografia lu Popa Stoica (...) în anul 1732”; „Această carte iaste a satului Alun cumpărată cu 12 zloți de

argint” ; „această carte iaste a satului Alun cumpărată cu 12 zloți argint, tipărită în tipografia lu Ioan Bart (Sic), Popa Stoica (...) tipografia de la Întruparea Domnului 1732 (*Chiriadromion*, București, 1732 - Alun)”.

263. „În luna lui avgust, în 27 de zile scriem și facem în știre tuturor semenilor din Almășel, au adus un popă din Abrud și popa a adus această carte și satul a tocmit 22 de florinți și au dat 17 florinți și 5 florinți când au dat și popa au cerut bani la sat și de 20 de ori și satul când au dat au zis părinte du cartea și popa știind de bani anume Alexa au dat 5 florinți și birău Popa Stănilă, Mihăilă, Cozia (...) Gheorghe Turat, Alexa au dat tuduman satului tuturora că el dă banii până la două săptămâni să-i întoarcă banii, dacă nu-i va da de la două săptămâni de aci înainte să fie cartea în veci la el, apoi el nu mai va lua banii și au dat doi florinți și doi horgoși și îi pune toți pe carte, scris-am eu Costandin Stănculescu, Avram fu de față” (*Chiriadromion*, București, 1732 - Almașul Mic).

264. „Această *Liturghie* o cumpărat cu 15 mărieși (...) Marcu și Dragomir și Oprea (...) de nu va pomeni el să pomenească cine va sluji că de nu va pomeni păcat va avea că aceasta și banii care au rămas au iertat patru pentru ca să mai pomenească și ai mei părinți” (*Liturghie*, București 1741 - Ociu).

265. „Eu Popa Pătru din Criscior am dat 28 de florinți pe această carte” (*Antologhion*, Râmnic, 1745 - Crișcior).

266. „Această dumnezeiască carte anume *Ceaslov* l-au lăsat răposatul Popa Matei din Leșnic la beserică de pomeană în sat la Leșnic ca să fie pomenire pentru sufletul viilor și morților în veci amin și este a sfintei beserici în sat Leșnic, care să prăznuiește hramul sfinților ierarhi Mihail și Gavril iar care ar îndrăzni să o fure, anatema(...)” (*Ceaslov*, Rădăuți, 1745-Leșnic).

267. „Să să știe că această sfântă carte a dat pomeană Vlad Ioan și cu soțul său Florinca 10 florinți (...) pentru sufletul dumnealor și a părinților lor și au dat pomeană în mâna lu Popa Samoilă din Basarabasa” (*Evanghelie*, Râmnic, 1746 – Șteia).

268. „Acest *Triod* s-a cumpărat de noi ... nevoieștilor cu 20 de florinți și vonași să rămâie în veci la beserică, nime să nu o înstrăineze, Popa Petru Anania” (*Triod*, București, 1746 – Fizeș).

269. „Eu, Popa Ștefan Popovici am cumpărat această sfântă și dumnezeiască *Evanghelie* di la popa Iosif din Săcel cu un sărindar și l-am făcut cu tot ce o trebuit (...) Anatema; Această sfântă și dumnezeiască *Evanghelie* au cumpărat Toma Muntiu cu soțul dumnealui Maria, fiii Ioan, Cătuța, Maria, din Ohaba di la popa Avram Popovici, di la Iezer cu 24 zloți pe sama besericii Ciopeienilor să o stăpânească pentru vecinica pomenire a acestor suflete (...)” (*Evanghelie*, Râmnic, 1746 - Balomir).

270. „Acest *Penticostar* este a besericii din Homorod cumpărat cu bani di pe ... care au luat din curățura Popii Ioan și a Popii Pavel din Podea și au luat pe acest grâu șapte numărături ... și Dobra Simeon au dat 52 de bani și Igna Obreja au dat patru numărături la această sfântă carte ... iar *Triodul* este al Popii Toma ...” (*Triod*, Râmnic, 1731 colligat *Penticostar*, București, 1746 – Homorod).

271. „Această păucenie iaste a simerenilor luată cu bani buni 14 florinți, scris prin mine Popa Mihail Popovici” (*Cazanie*, Râmnic, 1748 – Arhivele Statului - Filiala Deva).

272. „Această sfântă carte au dat Minodora (?) de pomeană lui Popa Iosif să o țină fie lui până o fi și pruncilor lui” (*Cazanii*, Râmnic, 1748 - Sălciva).

273. „(...) și o dat pe ea 13 florini bani buni și două ferdele de grâu și cine s-ar ispiti a o fura au a o înstrăina di la beserică sa fie blestemat și afurisit(...)” (*Cazanie*, Râmnic, 1748 - Tâmpa).

274. „Iovu di Cărpeniș pe bani buni 10 horgoși și au dat să fie la beserică în Cărpeniș” (*Strasnic*, Blaj, 1753-Uroi).

275. „S-au cumpărat acest strasnic di la popa Gheorghe Șora din Reia pe sama sfintei beserici a Reii cu 10 zloți aramă fiind dator dânsul la sfânta beserică acei zece zloți, așadară popa plătește datoria

cu cartea aceasta și rămâne a sfintei beserici a Reii nemaivând alții parte la dânsa în fața noastră” (*Strastnic*, Blaj, 1753-Reia).

276. „Să să știe că această carte ce să cheamă *Catavasier* (...) Toma din Vețel, unit, și cumpărat cu bani buni 9 mărieși” (*Catavasier*, Râmnic, 1759 – Vețel).

277. „Să să știe că această sfântă carte ce să cheamă *Octoih* cumpăratu-l-au (...) Mihăileni cu 60 numărături și un mărieș și dat în mână pă sama sfintei beserici la Mihăileni, care e hramul Sfintei Duminici a tututror sfinților ca să fie de pomenire dumnealui și a tot neamul său până în veac, iară cine s-ar ispiti să o fure, sau să o înstrăineze di la această sfântă beserica unul ca acela să fie anatema de Dumnzeu și de toți sfinții și sa fie lăpădat de la beserica răsăritului și sufletul lui să fie într-un loc cu a Iudei care au vândut pe Cristos în 30 de arginți și cine va fi slujitor la acest sfânt hram să fie dator a pomeni acești titori care sunt numiți (...)” (*Octoih*, Blaj, 1760 – Mihăileni).

278. „Această sfântă și Dumnezeiască *Evanghelie* este cumpărată de sătenii din Leșnic; această sfântă și dumnezeiască *Evanghelie* este a satului Dumbrăvița (...) preot Adam” (*Evanghelie*, București, 1760 – Dumbrăvița).

279. „Această sfântă și dumnezeiască *Evanghelie* este cumpărată de sătenii din Leșnic și o dat în biserica Dumbrăvița” (*Evanghelie*, București, 1760 – Leșnic).

280. „Această sfântă carte or cumpărat anume Benești (?) și au agiutorat și Flore Giurgiu din Brad și au făcut pace cu Benești pintru o greșeală ce s-au făcut și au dat 7 florinți să le fie pomeană la toți și au dat la beserica Scrofenilor și cine o ar înstrăina de la aceasta beserică să fie afurisit (...) screis-am eu Popa Ioan din Brad, jurat săborului neunit și au Popa Samoilă din Brad” (*Octoih*, Râmnic, 1763 – Stejerel).

281. „Această sfântă *Ivanghelie* s-au cumpărat de robul lu Dumnezeu Ursu Duma” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Păucinești).

282. „(...) cumpărată pe sama besericii cu 15 florinți” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 - Ocolișul Mare).

283. „Să să știe că aceasta carte, păucenie s-au luat de Urs Toader, au dat 2 florinți de Popa Iosif (...) 9 florinți, Popa Adam, 2 zloți, de Popa Ioan un zlot și s-au dat să fie la beserica Bozului; să să știe că pe această carte ce să cheamă *Cazanie* o dat Urs Toader banii săi, 2 florinți și cine o va lua de la beserica Bozului să fie anatema (...)” (*Cazanie*, București, 1765-Boz).

284. „Să să știe că acest *Minei* l-au cumpărat la beserica Bobâlnii anume: Morari Ispas au dat 7 mărieși, Ioan Iosif, au dat 7 mărieși, Iovan, 10 mărieși, Lupu lu Ioan au dat 3 mărieși aramă, Ioan un mărieș, Căta Ioan au dat 2 mărieși, Mateș Ioan au dat 3 mărieși, Toader din Hărțigani au dat 3 mărieși, Buda Diacu Avram au dat 7 mărieși aramă, Simion au dat un petac” (*Antologhion*, București 1766-Bobâlna).

285. „Această sfântă carte (...) au cumpărat-o Tamataș Toma, Tamataș Pătru, Tamataș Vasile (...) și cine s-ar afla să o înstrăineze de la beserică Porcurea să fie afurisit (...)” (*Antologhion*, București, 1766 – Voia).

286. „Această carte anume *Penticostar* este a satului Geoagiu Joseni neunit și cumpărat cu bani buni, prețul 12 florinți” (*Penticostar*, Râmnic, 1767 - Geoagiu Joseni).

287. „Să se știe cine au cumpărat această sfântă carte pe sama sfintei beserici a Căstăului de pomeană jupân Popa Dănilă Gheorghe, Muntean Gheorghe, precum Pătru (...) Șerban Timariu, Ioan Marian, Adam Toma, Ioan al Grozav, Mihai Rotar, Ioan Toma” (*Penticostar*, Râmnic, 1767 - Tâmpa).

288. „Această carte voit luată de pomeana la beserica Lunchii (...) ca să aibă pomenire la sfânta beserică tot neamu lui, scris-am eu (...) di la Birtin” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Cărăstău).

289. „Această sfântă și dumnezeiască carte anume *Penticostar* al sfintei beserici al Scrofenilor, s-au cumpărat di la Ioan Popovici di

la Cigmău s-au cumpărat cu 16 vonași și nimenea să nu îndrăznească a-l înstraina(...)" (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Stejerel).

290. „Să să știe aceasta precum că această sfântă carte ce să cheamă *Cazanie* s-au dat de numitul Ditcu Adam a lui Gheorghe Timari din Căstău ca să fie de pomeană la sfânta beserică a Căstăului și să aibă pomenire în veci de la preoți cari vor sluji și cine s-ar afla să o înstrăineze s-au să o fure sau să zică că este a lui unul ca acela să fie anatema și afurisit de 318 de sfinți părinți și de toate sfintele săboare și să i se verse mațele ca ale lui Ariel, s-au scris de Popa Niculae din Căstău" (*Cazanii*, București, 1768 – Căstău).

291. „Această sfântă carte s-au cumpărat (...) un preț de 12 florini”; „Această sfântă păucenie s-au luat pre bani strânși din sat, 12 florinți” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Mănerău).

292. „La această sfântă *Cazanie* au dat satul Fizeștiului un galben, iară 19 florinți Zlăgneaș Ioan ca să aivă în veci pomenire” (*Cazanie*, București, 1768 – Fizești).

293. „Înștiințare să fie cum că această carte satul Vața de Sus pe sama besericii s-a cumpărat” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Vața).

294. „Să să știe că iaste a acestor oameni anume Novac Dumitru, Pascu Costantin, Ionașcu Dumitru, Ioan Iovan, Mihai Toader Oprea, Petru Mihai, Ioan Căzan, Petru Imrea și s-au cumpărat pentru sufletele lor și a morților de pomeană la sfânta beserică și cine s-ar întâmpla să o fure s-au să o înstrăineze să fie afurisit de 318 de părinți sfinți care au fost la Săborul de la Nicheia și să fie într-un loc cu Arie” (*Octoih*, Blaj, 1770 – Baștea).

295. „Acest *Octoih* iaste a satului Săuleștilor și au cumpărat-o cu 14 florinți” (*Octoih*, Blaj, 1770 – Săulești).

296. „Această carte este a besericii Sohodol cumpărată de Ianăș Prăștinoni și o dat de pomeană la beserică, anatema (...)" (*Octoih*, Blaj, 1770 – Sohodol).

297. „Această carte este a besericii Sohodolului cumpărată de Ianăș Prăștinoni și dată de pomeană la beserică, nimenea să nu

îndrăznească a o înstrăina, Barbu Lupea, cantor” (*Octoih*, Blaj, 1770 – Lelese).

298. „Ioan și Iștoc au dat 10 mărieși, Mălțiș Toader au dat un petac, Maț Ioan au dat 4 petaci, Ircus Dănilă, 4 potori(...)” (*Octoih*, Blaj, 1770 – Șteia).

299. „Această sfântă carte au cumpărat (...) di la Tomești, Preda și Ioan o cumpărat cu 17 florini să fie la beserica Porcurii să fie de pomeană să n-aibă nimeni nice o treabă cu ea și cine or înstrăina-o să fie afurisit (...)” (*Triod*, Blaj, 1771 – Voia).

300. „(...) *Strasnic* a lui Popa Ișvan ot Tuștea cumpărat cu 8 florinți di la Simion Diacu din Orăștie, am dat eu Popa Ștefan ot Tuștea banii toți pe el din punga mea, după aceea s-o rădicat Groza (...) fiindu-i fiu de duhovnicie ca să-l pomenească la sfânta leturghie și au umblat cu carte aceasta la nedeie la Ostrov și au cumpărat, patru groși, după aceea la nedee la Hătăgel au dat frățiile mele doi mărieși ca să-i pomenesc la sfânta leturghie (...) naintea lu popa Sofronie (...)” (*Strasnic*, Blaj, 1773 – Tuștea).

301. „Să să știe cum că am scris eu Popa Toader pă acest *Strasnic* și l-am cumpărat (...) cu 6 florinți și 2 mărieși” (*Strasnic*, Blaj, 1773 – Burjuc).

302. „În numele Tatălui al Fiului și al Sfântului Duh Amin, *Liturghia* aceasta au cumpărat Motorca Vasilie, Toader Catalina, Nicolae (...), Micula, Iancu Gheorghe (...), la beserica Mânerău și s-au dat de poemană la satul Chergheș iară sfinția ta să pomenească pe (...)” (*Liturghie*, Blaj, 1775 – Mânerău).

303. „Această sfântă *Evanghelie* au luat-o Morari Toader și cu Florinca Musea (...) dat-o la beserica Zam de pomană pentru sufletele neamului și cine ar cerca să o fure să fie anatema (...)” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 – Zam).

304. „Această sfântă carte anume *Minei*, am dat-o eu cel mai jos numit Popa Nicolae cu 8 zloți la Cârjiți, or cumpărat-o titorii bisericii care sunt (...)” (*Antologhion*, București, 1777 – Cârjiți).

305. „Această carte anume *Minei* iaste cumpărat anume de Condrean Gheorghe ficiorul lui Condrean Dănilă și Ciorcovă Ioan ficiorul lui Ciorcovă Gheorghe cu 30 de florinți și dat de pomeană la beserica din Șesuri la hramul Sfântul Nicolae să fie de pomenire din neam în neam și cine să va lua di la acel hram să fie anatema, scris-am eu Popa Ioan Popovici Iova dascălul” (*Antologhion*, București, 1777 – Șesuri).

306. „(...) Popa Zahărie cu frate-său, popa Spiridon cu 100 bani de argint (...)” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Lelese).

307. „Această carte (...) cumpărat di la Popa Iancu din Stănița” (*Minologhion*, Blaj, 1781 - Blăjeni Plai).

308. „Această carte iaste a sfintei beserici neunite; această carte iaste a sfintei beserici neunite din Silvașul de Sus cumpărată cu 20 de florinți” (*Octoih*, Blaj, 1783 – Silvaș).

309. „Această carte s-au luat de robul lui Dumnezeu Vlad Georgiu din Tiulești să-i fie de pomeană în veci” (*Octoih*, Blaj, 1783 – Leaot).

310. „Am dat lui Ion lu Alexandru Popovici un *Acastiar* și am schimbat amândoi Ioan Samoilescu” (*Alfavita sflatească*, Iași, 1785 - Muzeul Orăștie).

311. „Aceasta carte o au cumpărat la beserica Bobâlnii acești oameni anume: Pârva (...) au dat 3 mărieși și 6 potori, Miron Pătru un zlot, Mateș Andrei un mărieș și 4 potori, Mane Gheorghe un mărieș, Catachină a lu Manu Gheorghe o groșiță, Petru Robului o groșiță, Măglaș Ioan 4 potori, Petru Socaciu 2 groși, Vlad Niculae un mărieș, Homorodean Ioan 2 crăițari, Păscuț 4 crăițari, Irimie Ioan 12 crăițari, Dan Iosif o groșiță (...) Botici Gheorghe 7 crăițari, Irimie Solomon 7 crăițari, Irimie Crăciun 10 crăițari, Preuteasa Ioana (...), Crăsniceasa 2 crăițari, Dan Mihai 20 crăițari, de pomeană să fie la beserica Bobâlnii” (*Liturghie*, Sibiu, 1798 – Bobâlna).

312. „Această sfântă carte care să cheamă Triod s-au cumpărat de robul lu Dumnezeu Micloși Popescu” (*Triod*, Blaj, 1800 – H obița).

313. „Această sfântă carte s-au cumpărat cu bani drepti de Sarbaencu și Rafila muierea dumisale sa le fie pomeană și s-au dat de pomeană la beserica Ribii și să le fie pomenire în veci și cine s-ar întâmpla să o înstrăineze de la beserica Ribii să fie afurisit de cei 318 sfinți părinți de la Nicheia și să i se verse mațele ca lui Ariel necredincios” (*Triod*, Blaj, 1800 – Ribia).

314. „Acest *Apostol* iaste a lui Ion al Popii Iosivul din Romos și l-au dat de poemană la beserica Romosului cea unită și să să pomenească aceste nume: Ion Stanca, Avram Ana, Iosif Simileana, Maria, Ana, Anuța” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Romos).

315. „Această sfântă carte s-au cumpărat cu 20 de zloți pe sama besericii noastre a satului Ocișor” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Ociu).

316. „Această sfântă carte anume *Apostol* l-au cumpărat cu 19 florinți” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Basarabasa).

317. „Acest *Apostol* l-au cumpărat Crișan Mihai și s-au dat de pomeană la beserica Săuleștilor” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Săulești).

318. „Această sfântă carte pe sama besericii Nevoieștilor cu banii besericii, 17 zloți din care au fost la mine la Ananie cu știrea popii Toma Popovici di la Ioan Robescu” (*Alfavita sufletească*, Sibiu, 1803 – Fizeș)

319. „Acest *Strasnic* l-au cumpărat Petru Comănesc dimpreună cu preotul pe sama sfintei beserici a Rușorului ca să-i fie pomenire veșnică” (*Strasnic*, Blaj, 1804 – Șerel).

320. „Această sfântă *Evanghelie* s-au cumpărat de Criș Solomon din Prihodiște cu 12 zloți de argint” (*Evanghelie*, Sibiu, 1806 – Vața).

321. „Acest sfânt *Pintecostar* este pe sama besericii Biscării, s-au cumpărat în schimb pe alt *Pintecostar* și s-au mai dat 10 zloți adaos” (*Penticostar*, Blaj, 1808 – Biscaria).

322. „Această sfântă carte ... eu Popa Gheorghe l-am cumpărat cu 6 zloți de argint” (*Octoih*, Sibiu, 1808 – Beriu).

323. „Această carte este a pomenitului sat a nost Beriu cumpărată cu 14 zloți” (P. Maior, *Predici*, Buda, 1810-1811 – Beriu).

324. „Aceasta sfântă carte ce să cheamă *Ohtoih Mare* s-a cumpărat de la Buda cu 20 de zloți hârtie ce fac argint 8 zloți, la care Popa Nicolae Muntean au dat 4 zloți hârtie și cantorul Petru Novac au dat 2 zloți hârtie și crâznicul Andraș Cizmașu 1 zlot adică 12 zloți bani hârtie și protopopol Ioan Maximilian și parohul sfintei beserici au dat 13 zloți hârtie și cu strădania lui s-a adus așa această carte să fie a sfintei beserici neunite din Hațeg (...) aceasta să fie primită pentru sufletele celor ce au dat banii pentru ea și cetitoriu bine să o grijască să nu o rupă ca să le fie primită rugăciunea iar care nu vor griji sau vor fura-o sau la sfânta beserică cea unită vor da-o să fie afurisit de sfântul săbor a 12 apostoli și la judecata domnului Isus să o orânduiască în munca iadului cu diavolii să o muncească în vecii vecilor amin” (*Octoih*, Buda, 1811 – Silvaș).

325. „Acest sfânt *Triod* ce s-au cumpărat pe bani drepti 35 zloți și 48 craițari dintr-u care întru numele lui Dumnezeu s-au aflat Pag Agnișa de au dat 17 zloți” (*Triod*, Blaj, 1813 – Cigmău).

326. „Acest *Triod* este a besericii Batizului cumpărat din banii besericii cu 23 de zloți de aramă(...) și s-au dat bani din lada besericii cu știrea titorilor și parohului Batizului” (*Triod*, Blaj, 1813 – Batiz).

327. „Această sfântă carte adecă *Apostoleriu* este cumpărat pă sama besericii din Clopotiva luat de Pavel Murar cu a sa cheltuiala pentru mântuirea sufletului său” (*Apostol*, Blaj, 1814-Clopotiva).

328. „Această *Liturghie* s-au cumpărat cu mâna mea, Nicolae Petrovici și este într-nsa toată rânduiala slujbelor, și au dat pe dânsa 8 zloți, scris-am eu Nicolae Petrovici din Lăpugiu de Sus” (*Liturghie*, Sibiu, 1814 - Panc).

329. „Acest *Molitfelnic* este a lu Manga Mihai din Stretea și am predat la preotul Furdui Dionisie din Tisa” (*Liturghie*, Sibiu, 1814 - Castelul Corvineștilor Hunedoara).

330. „Această Dumnezeiască carte ce se cheamă *Liturghii* au cumpărat Toader Ianăș cu 16 zloți pă sama besericii Cozii pentru ca

să fie de pomenire pentru sufletul său și a soțului său Eva, iară cine s-ar afla să o înstrăineze de la biserica Cozii, anatema (...)” (*Liturghie*, Sibiu, 1814-Cozia).

331. „Acest *Strasnic* este a bisericii Breazovii cumpărat cu banii satului, paroh fiin eu Popa Zaharia din Zeicani” (*Strasnic*, Blaj, 1817-Brezova).

332. „Această sfântă carte iaste a bisericii Râu de Mori cumpărată cu banii sfintei biserici prin Ioane Grozav” (*Strasnic*, Blaj, 1817 - Râu de Mori).

333. „Această carte este a me Ștefan Berbesc, parohul Cârneștilor cumpărată cu 13 florinți în valută și am cumpărat-o cu banii mei, dar nu cu ai satului” (*Octoih*, Blaj, 1825 - Cârnești).

334. „Această carte au cumpărat-o Ioan Ambrozie 2 fl., Ioan Constantin 1 fl., Berar Teodosie 1 fl., Ilinca Iosiv 50 cr., Petruț Gligor 1 fl., Petrișor Gligor 1 fl.” (*Octoih*, Blaj, 1825 – Zam Sat).

II. CIRCULAȚIE. PROPRIETATE. LECTORI

Știrile transmise prin însemnările celor de demult se interferează, de cele mai multe ori, așa încât, în aceeași notă de mână semnatarul ne oferă diverse înștiințări. Aflăm dintr-o însemnare despre prețul de cumpărare al cărții, cine a contribuit la cumpărarea ei, la cine a ajuns și în ce împrejurări.

De cele mai multe ori, cartea a străbătut drumuri cu meandre, a trecut prin multe mâini, a fost citită de mulți în fața multora, și fiecare dintre ei a avut-o în minte și în suflet, dar numai câte unul și-a destănuit gândurile, scriind pentru el și pentru urmași ceea ce i s-a părut o întâmplare neobișnuită. Cartea veche a avut un rol în viața spirituală a celor care au deținut-o, a îndeplinit o funcție socială și nu-i putem omite menirea morală. Este destinul recunoscut al cărții.

Căile de ajungere în posesia unei cărți nu erau întotdeauna, ușor accesibile și totuși se știe că încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea erau organizate „vivliopole” cu destinație precisă de distribuire a cărților. La Sibiu, binecunoscuta „casă de cărți” a lui Martin Hochmeister a fost preluată de frații tipografi Johann și Peter Barth. Pe lângă tipografia de la Blaj exista, la sfârșitul secolului al XVIII-lea un loc anume (centru) de difuzare, pe lângă care funcționa și un atelier de legătorie. Adeseori cărțile erau duse spre posesorii lor de către colportori, buni cunoscători ai cărților cu căutare dar, cel mai adesea, cărțile plecau sau rămâneau într-un loc, în mod direct, de la un deținător la altul.

Posesorii cărților își notau uneori dreptul lor de deținere asupra cărții, mai ales în cazul în care se voia o precizare asupra dreptului de posesiune. Din aceste însemnări se pot afla titlurile cărților aflate într-o biserică, prin urmare, se poate stabili proprietarul și, chiar lista de cărți, prime evidențe ale scrierilor adunate la un loc.

Tot din aceste însemnări - inventar aflăm că în general, în secolul al XVIII-lea, numărul cărților păstrate într-o biserică era între 4 și 9, corelația se face cu puterea scăzută de procurare a lor și cu numărul redus al exemplarelor tipărite. Din această categorie de însemnări aflăm ce fel de cărți au circulat, cine a fost posesorul și cine a citit din ele.

Interesul pentru însemnări despre posesorii și circulația cărții vechi rămâne, pentru că ele constituie martori de încredere a ceea ce a fost lumea odată. Însemnările ne pun la curent cu titlurile cărților care au plecat din localități hunedorene în alte zone geografice, dar știm și ce cărți și la cine au ajuns, venite din alte părți. Astfel, cum au umblat unele cărți ne spun câteva dintre însemnările alese în acest sens. *Psaltirea* de Bălgrad, tipărită în anul 1651 „este a lu Adam Chindere din Jibot”⁷⁵. Un *Penticostar* tipărit la Blaj în anul 1768 a ajuns în Banat pentru că a fost cumpărat de la „dumnealui Pavel Itu și cu a dumnealui ortac Istvan Iancu din satul Sălașul de Sus din ținutul Hațegului ... 4 iunie 1800”⁷⁶. O *Cazanie a lui Varlaam*, Iași 1643, se află acum la Arad, dar o însemnare consemnează trecerea cărții, în anul 1794, și prin satul Măceu: „... în vremea popii Miclăuș când au fost cumpărate și alte cărți : *Noul Testament*, Bălgrad 1648; *Octoih*, Târgoviște 1712”⁷⁷. Un *Chiriadromion* de Bălgrad, tipărit în 1699, a ajuns la Lipova, dar în anul 1780 „a fost pe sama sfintei Mănăstiri Plosca”⁷⁸. Un exemplar din *Ușa Pocăinței* tipărit la Brașov în anul 1812, se numără acum printre cărțile județului Alba, dar din însemnarea de pe carte știm că ea a fost a lui „Ioan Trifu din

---

⁷⁵ I.Radu, *Istoria vicariatului Țării Hațegului*, Lugoj, 1913, p.413-414.

⁷⁶ V.Leu, A.Bistrieanu, *Circulația cărților vechi românești în Valea Almajului până la 1840*, în *Banatica*, V, Reșița, 1979, p.467.

⁷⁷ R.Colia, *Câteva aspecte ale circulației ivirienelor în județul Hunedoara în Sargetia*, XX, Deva, 1986-1987, p.292-296.

⁷⁸ R.Colta, *Cărți vechi din secolul al XVII-lea în Țara Zarandului*, în *Ziridava*, VIII, 1977, p.567.

Petroșani cumpărată cu 3 florini în argint în anul 1865 iulie în 2 zile”⁷⁹.

Acestora li se adaugă alte cărți ajunse în patrimoniul de carte al zonei Sibiului. De pildă, un exemplar din *Liturghierul* lui Macarie tipărit la Târgoviște în 1508, prima carte tipărită pe pământ românesc, din care se păstrează acum doar cinci exemplare, a fost al bisericii din Alun. Patru exemplare sibiene din *Cazania lui Varlaam*, tipărită la Iași în 1643, au circulat la Crișcior (2 exemplare), Bretea Mureșană și Zdrăpți. *Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652, în anul 1722 „era rămasă de la dumnealui socrul lui Oprea Floroiul, ginerele Ilie Sintion din Grid”, în anul 1804 era în posesia bisericii din Târnăvița și în 1816 se afla la biserica Țebea. Din *Noul Testament de la Bălgrad*, 1648, un exemplar a fost al satului Săliște (Băița), un exemplar al satului Teliuc, alt exemplar al satului Alun și cel de-al patrulea a circulat la Beriu și Nădăștia de Jos. O altă tipăritură bălgrădeană, *Psaltirea* tipărită în anul 1651, a trecut și prin localitatea Tătăraști. Un exemplar din *Molitvenicul* de Bălgrad, tipărit în 1689, a fost al satului Căstău, iar altul al satului Bozeș. Două exemplare din *Psaltirea în versuri* a lui Dosoftei, tipărită la Uniev în anul 1673, au fost ale Hunedoarei, respectiv al satului Bulbuc. *Evanghelia* tipărită la București în 1682, a circulat și prin localitatea Gelmar. *Biblia* lui Șerban, București, 1688, a fost cunoscută de către locuitorii Devei și ai satului Dupăpiatră (Brad). Un exemplar din *Mărgăritare*, tipăritură de București a anului 1691, a fost în posesia locuitorilor din Burjuc. *Evanghelia greco-română* tipărită la București în 1693, a fost cunoscută și în localitatea Hărțăgani. *Sicriul de aur*, tipărit la Sas Sebeș, în 1683, a fost cartea sătenilor din Rădulești (Dobra). Iată, 12 titluri și 20 de exmeplare,

---

⁷⁹ D.Dreghicju, *Tipărituri rare în colecția de carte românească veche din județul Alba*, în *Sargetia*, XXVII/1, Deva, 1997-1998.

tipărituri rare ale secolelor XVI și XVII, au circulat în zona hunedoreană și au ajuns apoi pe meleaguri sibiene⁸⁰.

O formă aparte de cunoaștere a cărților care au circulat și unde au făcut popas în zona hunedoreană o constituie însemnările „inventar”. Semnatarii au socotit de cuviință să înșire în scris titlurile de cărți găsite, la un moment dat, la o anume biserică. Impropiu, poate, afirmăm că sunt informații prin care se pot reconstitui modestele biblioteci parohiale și se pot stabili proprietarii de drept ai cărților menționate.

Cele mai de timpuriu însemnări în acest sens datează de la începutul secolului al XVII-lea și le-am transliterat de pe o carte provenită de la biserica greco-catolică din Hunedoara. Însemnarea, cu mici omisiuni sau adaosuri se păstrează pe patru cărți tipărite și manuscrise, din cele șase cărți de secol XVI pe care le posedă încă biserica. Alegem însemnarea aflată pe un *Triod* slavon, manuscris: „Ale besericii Hinedoara împreună cu ale Mănăstirii di la Plosca cea din Jos sunt cărți: Trei *Evangelii* slavonești, trei *Oftoihuri*, două *Trioduri*, un *Pintecostar*, două *Săvornice*, o *Leturghie*, trei *Molitvelnice*, un *Mărgăritar* rumânesc bătrân, trei cărți grecești, le-am dat în sama părintelui Simeon și a părintelui eromonah Varnava, eu le-am dat protopop Gheorghe ot Hinedoara în 1709, făurar 16 zile ... Acest *Triod* este a mănăstirii din Plosca ca să știe ieromonah Simeon ot Mănăstirea Neamț ot Moldova Zemle”. Prin urmare, protopopul Gheorghe al Hunedoarei ne face cunoscute cele 15 cărți date în anul 1709 în grija ieromonahului Simeon, venit din Moldova la Mănăstirea din Plosca. În mersul lor, cartea și omul se însoțesc.

---

⁸⁰ D.Braicu, *Circulația pe meleaguri hunedorene a unor cărți românești din secolele XVI-XVII păstrate în patrimoniul cultural național sibian în Sargetia, XVI-XVII*, Deva, 1982-1983, p.531-539; Idem, *Considerații privind prezența în sud-estul Transilvaniei a unor tipărituri românești din secolul al XVI-lea în Sargetia, XVI-XVII*, Deva, 1982-1983, p.539-549

În aceeași categorie, a însemnărilor care ne dau înștiințări despre cărțile adunate într-un singur loc, se integrează și aceea de pe *Antologhionul* de Râmnic, 1745: „eu care mai în jos mă voi iscăli las ca moșie satului Certej câte cărți am aflat la beserica Certejului când am venit eu popă în Certej în anul 1799, 1. *Evanghelie*, 2. *Leturghii*, 3. *Molitfenic*, 4. *Minee*, 5. *Triod*, 6. *Oftoih*, 7. *Psaltire*, 8. *Catavasier*, 9. *Strastnic* și una *Propovedanii*, două *Cazanii* una din Moldova, *Testament*, aceștea cărți am aflat în beserica Certejului, în 1807, ghenuarie 21 de zile, preot Mihail Popovici”. Din această „inventariere” a celor 13 cărți aflate la biserica din Certej, știm posesorul și titlurile cărților, dar nu cunoaștem traseul parcurs până a ajunge aici.

Aceste însemnări, prin care ni s-au enumerat cărțile existente în strana bisericii, sunt premergătoare listelor de evidență și a cataloagelor de carte. Ele au constituit punctul de pornire pentru organizarea primelor biblioteci, iar însemnările au folosit alcătuirilor de cataloage științifice începute în secolul al XIX-lea, și ne gândim la Ștefan Moldovan, Vasilie Pop, Timotei Cipariu, Constantin Olteniceanu.

În același secol al XIX-lea, în coloanele revistelor lui George Barițiu, erau publicate articole prin care se anunța că: „Spre un scop mare și folositoriu ... se caută în toată România cărți vechi ... cărți românești scrise de mână despre orice materie, fie bisericească, ori politicească” și a dat și explicația cuvenită: „strângătorul cărților este bibliograful Constantin Olteniceanu” care intenționa să scrie un *Lexicon românesc etimologic*⁸¹. Remarcabilă este și insistența profesorului Constantin Erbiceanu în ceea ce privește necesitatea de „retipărire a cărților bisericești cu litere străbune, latine”⁸².

Însemnările socotite „liste de cărți” ale unor biserici au premers preocupărilor îndatoritoare ale unor ecleziaști cultivați, care

---

⁸¹ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, 1844, nr.42, p.336.

⁸² *Revista Transilvaniei*, Sibiu,

cu pricepere și stăruință au luat într-o evidență primară scrisă, avutul bisericilor și, în special, cărțile. Este drept în acest cadru, să apreciem munca stăruitoare depusă de vicarul Țării Hațegului Ștefan Moldovan, remarcabil teolog, istoric și om de cultură. Cu ocazia „vizitațiunilor canonice” s-au întocmit „Conscripțiuni ale bunurilor aflătoare la biserici”, printre care, cărțile erau listate aproape după reguli bibliografice. Lista cărților vechi semnată de Ștefan Moldovan în anul 1857 și trimisă la cererea lui Timotei Cipariu a fost folosită la editarea „Crestomației sau Analectelor literare” editată de profesorul de la Blaj, tipărită la Blaj, în 1858, cuprinde 475 de cărți vechi, tipărite și manuscrise, deținute de 78 de biserici din Țara Hațegului⁸³.

Astfel de „Conscripțiuni” au fost întocmite și în anul 1855 și menționăm câteva. La biserica din Băcia un astfel de act a fost încheiat la 3 septembrie și semnat de parohul Beniamin Popovici, Avram Josan primcurator, Lazăr Josan subcurator și Ioan Fodor protopopul eparhiei Hunedoara și cuprindea următoarele cărți: *Evanghelie*, București, 1742, *Liturghii*, Târgoviște, 1713, *Apostol*, Blaj, 1802, *Minei*, Râmnic, 1766, *Octoih*, Blaj, 1766, *Strastnic*, tipărit în Moldova în anul de la zidirea lumii 7234, *Predica* lui Petru Maior, Buda, 1810, *Alfavită sufletească*, Sibiu, 1803⁸⁴.

„Conscripțiunea” încheiată în 17 august 1854 cuprindea cărțile de la biserica Bârcea Mare: *Evanghelie*, București, 1760, *Liturghie* „stricată”, *Apostol*, Blaj 1802, *Minei*, Blaj, 1781, *Triod*, Blaj, 1800, *Penticostar*, Sibiu, 1805, *Octoih*, București, 1720, *Strastnic* „stricat”, *Psaltire* veche fără văleat, *Cazanie*, București, 1732, *Propovedanii*, Samuil Micu, Sibiu, 1842⁸⁵.

„Conscripția bunurilor aflătoare” la biserica din Măceu a fost întocmită în 2 decembrie 1855 și semnată de Moise Popovici paroh, Petru Teodorescu primcurator și Isaia Lupașiu subcurator, avea

---

⁸³ Fl.Dudaș, *Cărți vechi românești din Țara Hațegului în lumina catalogului lui Ștefan Moldovan (1857)*, în *Banatica*, V, Reșița, 1979, p.484.

⁸⁴ *Arhivele Statului Filiala Deva*, Dos.1/1855, f.161.

⁸⁵ *Idem*, f.89-90; f.129

incluse următoarele cărți: *Evanghelie*, Blaj, 1817, *Apostol*, Blaj, 1814, *Liturghie*, Târgoviște, 1713, *Minei*, Blaj, 1838, *Triod*, Blaj, 1813, *Penticostar*, Blaj, 1808, *Strastnic* vechi “stricat”, *Octoih*, București, 1701, *Catavasier*, București, fără an, *Ceaslov*, Blaj, 1833, *Octoih*, Sibiu, 1842⁸⁶.

În anul 1860, în urma „vizitațiunilor canonice” s-au întocmit din nou „conscriptii despre bunurile aflătoare” la bisericile menționate și constatăm că la biserica din Băcia, deci după cinci ani, lipsea *Alfavita sufletească*, Sibiu, 1803, fiind probabil, în posesia unei alte biserici. La Bârcea Mare, parohul David Josan și protopopul Ioan Fodor, au semnat, în 3 iunie 1860, o „conscriptiune” din care lipsesc, față de 1855, *Propovedaniile* lui Samuil Micu, Sibiu, 1842. Biserica din Măceu, la 1860, deținea aceleași cărți ca și în anul 1855⁸⁷.

Luăm în seamă însemnări și „liste de inventar” în care sunt enumerate titluri de cărți deținute la un moment dat de biserici, și deducem un studiu comparativ din punct de vedere numeric la diferențe de ani, dar și diferențe de titluri, și ajungem să cunoaștem care cărți au dispărut sau care sunt foarte rare acum. Mergând pe linia comparării numărului de cărți ale unei biserici în perioade de timp diferite, putem exemplifica cu biserica din Hunedoara care, în anul 1709 avea 14 cărți, împreună cu cele ale Mănăstirii Plosca. Cu timpul, s-au mai adăugat acestui număr încă 10 cărți: *Antologhion*, Râmnic, 1737, *Triod*, Râmnic, 1731, *Liturghie*, București, 1728, *Psaltire*, Buda, 1818, *Apostol*, Blaj, 1814, *Cazanii*, București, 1742, *Octoih mare*, Râmnic, 1750, *Octoih*, Blaj, 1770, *Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 (2 exemplare), așa încât cu privire la circulația cărții în această localitate, putem afirma că la biserica din Hunedoara au ajuns încă 10 cărți, încât acum, după două secole, ea posedă 25 de cărți românești vechi.

---

⁸⁶ Idem, f.157.

⁸⁷ Arhivele Statului, Dos.1/1860, f.143-145.

În rândul bibliotecilor parohiale remarcabile sunt cele care au fost ale Mănăstirii Prislop și Mănăstirii Plosca⁸⁸.

Insistențele unor preoți de a aduna cărți la biserică ne permit să întvedem vrednicia și perseverența lor pentru ridicarea culturală a enoriașilor mai ales când cărțile sunt în număr mare și printre ele se află cărți rare sau , pe lângă cele de cult, se găsesc și cărți laice, așa cum reiese din inventarul bisericii din Lupeni, unde, pe lângă cărțile religioase dăruite ori cumpărate, biserica deține un *Lexicon ilirico-latin-ungar*, Zagreb, 1742; *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, a lui Gh. Șincai, 7 numere din revista *Magazin istoric pentru Dacia*, ediția anilor 1845-1846, scoase sub redacția lui August Treboniu Laurian și Nicolae Bălcescu la București și din inventarul bisericii greco-catolice din Orăștie, care avea și cărți folosite în afara oficierii slujbelor religioase: *Lexicon*, Buda, 1825; P. Maior, *Istoria pentru începuturile românilor în Dacia*, Buda, 1812; D. Bojincă, *Răspundere dezgustătoare*, Pesta, 1828; Gh. Șincai, ; *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, Buda, 1844; D. Bojincă, *Animadversio in dissertationem Hallensem*, Pesta, 1827; Cicero, *De Officio*, Leipzig, 1703; I. Christoph Becmano, *De iure Belli ac Pacis*, Paris, 1691. .

Cărțile moștenite au mers de la o generație la alta în același loc, dar ele au umblat și de la o colectivitate la alta, la distanță, circulând astfel în timp și în spațiu.

Primii lectori ai cărților odată cumpărate, au fost preoții în mod firesc, din care mulți au notat pe marginea filelor gânduri altfel, poate, nemărturisite, împărtășite și celor ce urmau să citească după ei, opinii personale despre evenimente petrecute în timpul vieții lor, ori despre care au auzit, sau păreri despre fapte socotite de ei întâmplări deosebite. Oricum, acești „lectorii” reprezintă comunitatea în care au trăit și lor li se acordă calitatea de lideri.

---

⁸⁸ M. Păcurariu, Mănăstirea Prislop M. Basarab, *Valențe culturale ale Mănăstirii Plosca în Sargetia XXVII/1*, Deva

„Listele” bine întocmite sub îndrumarea cunoscătorilor valorii acestor cărți, completate de însemnări în care sunt enumerate cărțile aflate în proprietatea unor biserici ne pun în legătură cu ideea dinamicii cărții într-o vreme îndepărtată nouă, și folosesc la schițarea unor hărți geografico-culturale.

1. „Când au șezut Popa Iacov în Bălgrad au fost văleat **1687**” (*Evanghelie*, București, 1682 – Mărtinești).

2. „Pis. Popa Ionașcu Randla (?) **1694** asta carte este a lu Pătru Bruzan ot Ocoliş și neamul și rămășița lui cu limbă las să nu o vânză ... “ (Coresi, *Tetraevanghel*, Brașov, 1560-1561 – Arhivele Statului - Filiala Deva).

3. „ ... văleat **1702** Pisat Popa Gavril ot Homorod “ (*Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699 – Cărmăzănești).

4. „Această carte este a popii Florea din Deva și au rămas ficiorului său lui Petru ot Deva, scris în Ribița văleat 7213 ot Rojdestvo XC, **1705** februarie 2 zile” (*Evanghelie învățătoare*, Mănăstirea Dealu, 1644 – Sârbi).

5. „Această carte este rămasă la Popa Ioan din Cărmăzănești, scris-am eu Popa Gavril ot Mărgău, **1717**, scris-am eu Giurcă diacu ficioru lu Popa Gavrilă, Cărmăzănești; scris-am eu Popa Giurcă feciorul lui Popa Gavril din Cărmăzănești că această Păucenie este a me de moșie di la părinți-mi Popa Gavrilă și maica Jujana” (*Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699 – Cărmăzănești).

6. „Scris-am eu popa Irimie Orban protopop văleat **1723** scris-am în Bamptonoc” (*Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699 – Hunedoara II).

7. „Acest *Penticostar* este a besericii Homorod văleat **1744**” (*Penticostar*, Râmnic, 1743 – Homorod).

8. „Să să știe că această carte o au cumpărat Ioan Pătru Ianoș pentru satul Grădiște ... **1744**” (*Molitvenic*, București, 1729 – Căoi).

9. „Acest *Penticostar* este al bisericii din Homorod, văleat **1754** aprilie 20, scris Popa Ion, Homorod” (*Penticostar*, Râmnic, 1743, colligat *Triod*, Râmnic, 1731 – Homorod).

10. „Această carte anume a Pianului ... scris-am eu Popa Toma în anu **1760** în 7 zile a lu februarie” (*Chiriadromion*, București, 1732 – Biblioteca Județeană Deva).

11. „Să să știe că această sfântă carte ce iaste păucenie iaste a popii lu Miclăuș din Nădăștia de Sus sân Popii Gheorghe și cine s-ar ispiti să o fure să fie blăstămat de 318 sfinți părinți din Nicheea, peatra și ferul să putrezască iar trupul aceluia să nu putrezască, avgust **1768**” (*Cazanii*, București, 1768 – Boz).

12. „Această sfântă *Cazanie* iaste a comunei noastre și proprietate Mihăileni în varmeghia Zarandului și aceasta de o va fura cineva să fie afurisit de 318 sfinți părinți ... văleat **1768** septemvrie 10 zile, eu Răbicean” (*Cazanie*, Râmnic, 1748 – Mihăileni).

13. „Această *Cazanie* iaste a sfintei beserici din Uibărești ... **1774**” (*Cazanii*, București, 1768 – Uibărești).

14. „Această sfântă și dumnezeiască *Evanghelie* iaste a lu Popa Mihai, Târnăvița, anu **1774**, ghenuarie în 3 zile” (*Evanghelie*, București, 1760 – Târnăvița).

15. „Să să știe că această *Cazanie* este a sfintei beserici din Uibărești (anatema n.n.) **1779**” (*Cazanii*, București, 1768 – Uibărești”).

16. „Acest sfânt *Oftoih* a bisericii Sântandrei, scris în anu **1782** scris-am eu Mihai Popa” (*Octoih*, Blaj, 1760 – Sântandrei).

17. „Această Păucenie iaste a simerenilor, scris prin mine popa Mihail Popovici, **1782**” (*Cazanii*, Râmnic, 1748 – Arhivele Statului - Filiala Deva).

18. „Această păucenie iaste a râpășenilor, ano **1784** octomvrie 12 zile” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 – Arhivele Statului - Filiala Deva).

19. „Scris prin mine popa Mihail Popovici ano **1785** martie 21, fiind protopop Lazăr Ștefan protopopul Orăzii” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, 1643 – Arhivele Statului – Filiala Deva).

20. „Carte anume Zlotaust este a noastă a stănijenilor, scris-am Crăciun Adam diacu stănijenilor, **1786**” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Stănija).

21. „Scris-am eu Gheorghe diacul și Suciu din Rapolt, lăcuitoari în Râpaș, în anul de la HC **1787**” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, 1643 – Arhivele Statului - Filiala Deva).

22. „Scris-am eu Gheorghe Popa când m-am făcut preot la 2 zile a lu mai în Dumineca Orbului la anu **1787**” (*Liturghii*, Blaj, 1756 – Lăsău).

23. „În satul Sălciva să dă această carte la anu **1795** în 19 iulie” (*Adunarea Cazaniilor*, Beci (Viena n.n.), 1793 – Sălciva).

24. „Această sfântă *Evanghelie* este a lu cinstitul satul din Tomnatec, să stea la sfântul pristol încă veaci, cine s-ar afla, și ar fura să fie afurisit de 318 de părinți sfinți din Nichia, eu Dumitru Nicula, **1795**” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 – Tomnatec).

25. „Alexandru Petrovici graeci-ritos non uniti, **796** mai 17 zile” (*Liturghii*, Târgoviște, 1713 – Teiu).

26. „Scris-am eu eromonah Iosipu mănăstirea Vaca; scris-am eu ieromonah Pahomie mănăstirea Vaca; ieromonah Pahomie; Această păucenie de Moldova ieste și are slovnîța gre de slovenit; într-una duminecă după Paști scris-am eu Adam din Leaoț; cercetat-am aceast nou toc de o să văz bunu-i o nu-i bun, de nu o fi bun să-l țâp dracului da de o fi bun cu totă inima îl poftesc, scris-am eu Vlad Andraș din Leaoț; scris-am eu Vlad Andraș din Leaoț când am învățat scrisoare și am sămnat această scrisoare, scris-am eu Vlad Andraș din Leaoț; am cercetat peana și au fost bună de scrisoare; această păucenie de Moldova este mai gre la slovnîță pintru vorbă, scrisoarea aceasta v-am făcut eu Andraș din Leaoț în luna lu martie în 7 zile, an 1793; scris-am părinte Andraș din Leaoț neunit; am cercetat o peană și au fost bună de scrisoare și am scris eu Vlad

Andraș din Leaoț în anu **1798** în luna februarie” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 – Leaoț).

27. „Eu diac Ilie din cidicu (?) Hațegului din sat Petros unde fiin împreună cu șogoru Toma din Măgura la daru preoții aici în Blaj în casa jupânului Rântari Niculae, în anul **1799**, în luna marie în 19 zile” (*Liturghii*, Blaj, 1756 – Vețel).

28. „Această sfântă carte anume *Oftoih* iaste a sfintei biserici a Herinei pentru acei cine ar îndrăzni a o fura, a o muta sau or înlesni a o înstrăina de la această sfântă beserică (anatema n.n.) și s-au scris în anul **1800**” (*Octoih*, Blaj, 1792 – Biblioteca Județeană Deva).

29. „Această sfântă și dumnezeiască carte este a cinstiților săteni de la Boz, scris-am eu popa Antonie Marcu paroh Târnăvița, februarie 3 zile **1801**” (*Octoih*, București, 1720 – Târnăvița).

30. „*Strasnicul* besercii din Bacea, Mihail Orbonaș **1805**” (*Minei*/august, Buda, 1804 – Bacea).

31. „**1805**, iulie în 4, am scris eu Preotul Mihail Popovici paroh Cerbăl” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Măgura).

32. „Acest sfânt *Minei* a sfintei beserici neunite din Rapolt este tot la anu **1806** fiin preot eu Popa Solomon” (*Minei*/iunie, Buda, 1804 – Rapolt).

33. „Acest *Minei* au fost aici la noi și am cetit viața sfântului Alexie omul lui Dumenzeu în beserică la Rapolțel ... a sfintei beserici de la Rapolt ... fie ertat cine o au cumpărat și la noi pentru cetire și o au dat, scris în Rapolțel, 24 martie, anu **1807**, mai micul întră fii besericești popa Dimitrie Anghel” (*Minei*/martie, Buda, 1804 – Rapolt.)

34. „Această carte este a besericii din București, anno 1807; acest sfânt *Minei* este a besericii Bucureștilor, s-au scris cu mâna de țărăină în anu **1807**” (*Antologhion*, București, 1776 – București).

35. „Această sfântă *Liturghie* iaste a sfintei beserici acei din deal a Hațegului, Matei Șora paroh **807**” (*Liturghii*, București, 1728 – Silvaș).

36. „Această sfântă și dumenzeiască *Leturghie* este a sfintei beserici Bulz și cine s-ar ispiti să o fure să fie afurisit de 318 sfinți cei de la săborul Nichiei, scris-am eu Teodor Popovici paroh Bulz, anul **808**” (*Liturghii*, Târgoviște, 1713 – Teiu).

37. „Mult păcătosul popa Dimitrie Anghel Rapolt neunit, Chiș Rapolt scris december, 22 **1809**” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Rapolt).

38. „Ex libris Demetriu Szobodus, ano **1812**” (P.Maior, *Predici*, Pesta, 1810 – Orăștie III).

39. „Această carte *Leturghie* este a satului Holdea să fie pă samă besericii, vai de cine o fura-o, să nu fie la beserica satului, scris-am eu Popa Arsenie în anu **1813** Lăpugiu de Jos” (*Liturghii*, Târgoviște, 1713 – Teiu).

40. „Scris-am eu Arsenie Hădăcean paroh Lăpugiu, la anu **1813** m-am făcut popă” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Lăpugiu de Jos).

41. „Aceste *Minee* ce să află 12 pă 12 luni sunt ale sfintei beserici neunite a Hinedorii, 3 april **816**” (*Minei/aprilie* și *Minei/martie*, Buda, 1804 – Boș).

42. „Ex libris Popa Cozma, 13 martie, **1816**” (*Octoih*, București, 1730 – Hășdău).

43. „Anu **1816**, 15 februarie, am cetit până aicea Popa Adam, Stănija” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Stănija).

44. „Această sfântă *Liturghie* iaste a besericii cei unite din Ghelar am găsit-o și eu Popa Constandin la beserică la anu 1815 la 9 dechemvrie așisderea o *Psaltire* bătrână din crăimea lui Ghoerghe Racoț, fiin mitropolit Simion Ștefan a Ardealului, tipărită la anu 1651 și un *Ceaslov* scris cu mâna care au fost întâi a lu Miclăuș Andraș Lupulescu ginerele lu Miclăuș Lupulesc, l-au cinstit mie, eu Popa Cozma l-am cinstit sfintei beserici celei unite din Ghelar, beserica numai aceste 3 cărți are celelalte sunt a mele a popi Cozma că eu le-am cumpărat pă sama me cu banii mei adevărat, scris-am au popa Cozma în Ghelar, die 30 mai, **1817**” (*Liturghii*, București, 1729 – Boș).

45. „Acest *Acatist* iaste a lu Popa Simion din Pătrânjeni și l-au dat la Popa Climent din satul Pătrânjeni ... la anu **1817** mai 20 de zile” (*Acatist*, Blaj, 1763 – Colecția M.Brădeanu - Deva).
46. „Această carte anume *Prediche* este a lu Nicolae Petrovici din Lăpugiu de Sus și cine va fura să nu aivă parte de dânsa, scris-am eu Nicolae Petrovici cu mâna me și cartea aceasta e de lipsă la beserică să spună la oameni, Nicolae Petrovici, paroh la Lăpugiu de Sus, 2 dechemvrie **819**” (P.Maior, *Prediche*, Buda, 1810 – Târnăvița).
47. „Aron Popovici paroh Poienița Tomii, Merișorului, Feredeșu și Runcului Mic, **1819**” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Poienița Tomii).
48. „Această carte a besericii satului Leșnic, scris la 2 zile octomvrie **821** în casa lui Bechea Zaharia crâznicul” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Leșnic).
49. „Eu Vasilie Popovici când am scris oi fi fost de 15 ani când am venit de la mănăstire, **1823**” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Dăbâca).
50. „Această carte este a lu Gheorghe Popovici din Poienița, **1823**, scris-am eu Gheorghe Popovici din Poienița Tomii” (*Catavasier*, Blaj, 1793 – Boia Bârzii).
51. „Această carte s-au cumpărat și s-au adus prin mine din Cenadu Sibiului pe sama besericii satului Glod, Nicolae Orbonaș preotul locului Glod, 25 octomvrie 1819 și s-au legat în anu **1824** de părintele protopop Mihail Orbonaș” (P.Maior, *Prediche*, Buda, 1811 – Biblioteca Județeană Deva).
52. „Acest *Molitvenic* este a lu Popa Petru din Ghelari, neunit paroh, luna ianuarie 1 zile, an **825** (anatema n.n.)” (*Molitvenic*, Blaj, 1784 – Ghelari).
53. „Am cetit pe această carte la luna ianuarie la 7, anu **825**, nemeșul Ninna(?) Pop din Pojoga” (*Triod*, București, 1747 – Pojoga).

54. „Acest *Acatist* este a lu Popa Simion de la Pătrânjeni, **826**, 26 martie” (*Acatist*, Blaj, 1763 – Colecția M.Brădeanu - Deva).
55. „Această sfântă *Evanghelie* este a satului Holdea luată de pomeană la beserică la anu 1818, scris-am eu Popa Arsenie, Hărțăgani paroh Also Lăpugi, filia Holdea la anu **826** septemvrie 2” (*Evanghelie*, Pesta, 1812 – Baștea).
56. „Această *Cazanie* este a satului Holdea și am scris eu Vasile Demetru din Drăgoiești și am scris în 17 februarie an **827**” (*Adunarea Cazaniilor*, Viena, 1793 – Teiu).
57. „Această carte iaste a satului Marginea și Zorani și am prevăzut-o și eu în 23 martie, anu **829**” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Baștea).
58. „Această sfântă *Liturghie* este a bisericii Runcșorului și cine o va fura sau o va muta să fie afurisit de toți sfinții părinți, 26 februarie **829**” (P.Maior, *Prediche*, Buda, 1810 – Vica).
59. „Acest sfânt *Minei* este a sfintei beserici a Bozului și nimenea să nu îndrăznească a-l muta, ianuarie **831**, Teodosie Popovici” (*Antologhion*, București, 1766 – Cuieș).
60. „Să să știe cum că de la zidirea lumii până acum în anul **1831** sunt 7338 de ani, scris-am eu Avram Popovici Crăciun, Stănija” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Stănija).
61. „Această carte este a noastră, Ioan Popa din Tomnatecu de Sus, **1832**” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 – Tomnatecul de Sus).
62. „Acest *Molitvenic* iaste a lu Popa Arsene din Dupăpiatră, anul **1833**; / Această carte este a lu Popa Arsene din Dupăpiatră anul **1833**, s-au scris prin mine Vasile David” (*Molitvenic*, Bălgrad, 1689 – Colecția M.Brădeanu - Deva).
63. „Această carte este a lu paroh Groza din Băița, scris **1837** preot Groza Lazăr” (*Catavasier*, Sibiu, 1803 – Sălciva).
64. „Această sfântă *Evanghelie* este a satului Holdea, scris-am eu Iosif Doroga paroh la anu **838**” (*Evanghelie*, Pesta, 1812 – Baștea).

65. „Acest *Oftoih* iaste a bisericii Bozului deci nimeni să nu îndrăznească la alt loc a-l muta, scris-am eu Gheorghe Popovici diacon, die 28 dechemvrie, **841**” (*Octoih*, București, 1720 – Boz).
66. „Această sfântă carte este a besericii Topliții și s-au scris în luna februarie în anul **846**, scris-am eu Raț Petru” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Măgura).
67. „Această santa *Evanghelie* este a besericii greco-unite din Beriu cumpărată din Blasiu cu spesele preotului locale Samuel Ciumașiu, ano **1863**, iunie 2 zile s-au scris” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Beriu).
68. „Pravila aceasta este a besericii greco-răsăritene a comunei Beriu în scaunul Orăștie, scris-am eu parohul locului Samuilă Popovici în 8 septemvrie **866**” (*Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652 – Beriu).
69. „Această sfântă și dumenzeiască carte este a sfintei beserici din Dupăpiatră, Valea Satului scris-am Gavrilă Borza, cantor, **869**” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Colecția M.Brădeanu - Deva).
70. „Această carte numită *Ușa Pocăinței* este a mea, Ioan David din Dupăpiatră, ano 1874/ Mâna aceasta va putrezi iară scrisoarea în veci va trăi, am aflat în Psalmii lui David, Psalmul 102, stih 15, care zice: omul ca iarba, zilele lui ca floarea câmpului, Ioan Brădean, cantor, **1877**” (*Ușa Pocăinței*, Brașov, 1812 – Colecția M.Brădeanu - Deva).
71. „Această sfântă carte iaste a Tomuția Avram, cantor, **1880**, martie” (*Liturghie*, Sibiu, 1814 – Mihăileni).
72. „Ioachim Bulza din Zlatna, **1883** 16 iunie” (*Acatist*, Blaj, 1763 – Colecția M.Brădeanu - Deva).
73. „Ioachim Bubora din Zlatna, **1883**, 16 iunie” (*Acatist*, Blaj, 1763 – Colecția M.Brădeanu - Deva).
74. „Acest *Acatist* este a lu Nicolae Bota, Dupăpiatră, Valea Porcului, dechemvrie în 23 **1884**” (*Acatist*, Blaj, 1763 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

75. „Acest *Acatist* este a lu Nicolae Bota **1887**” (*Acatist*, Blaj, 1763 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

76. „Subscrisul am cetit din aceste *Predici* naintea poporului cu mare plăcere, la anumite ocaziuni prim urmare recomand și preotului ce va urma după subscrisul ca să nu treacă cu vederea a nu predica poporului la ocaziuni binevenite, Glodghilești în 15 mai **1888**, Dimitrie Nistor preot gr.or.” (P, Maior, *Prediche*, Buda, 1811 – Biblioteca Județeană Deva).

77. „Proprietate bisericii gr.or. române din Beriu, în 2 iunie, **895**, Ioan Trifon paroh gr. or.” (*Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652 – Beriu).

78. „Această carte este a lu Nicolae Bota, anu **1895**” (*Mărgăritare*, București, 1691 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

79. „Spre știre că această sfântă *Evanghelie* a devenit proprietatea parohului Crucean Mărginean și dacă se va afla la vreo sfântă beserică săracă lipsă de dânsa numai decât să i se doneze această sfântă *Evanghelie*, am scris aceasta la 1 dechemvrie **1905**, Crucean Mărginean, paroh gr.ort. român din Cinade” (*Evanghelie*, București 1742 – Renghet).

80. „... 12 october **1907**, scris spre știință tuturor cetitorilor de Petru Perian paroh gr.or.” (*Evanghelie*, București, 1750 – Trestia).

81. „Această *Cazanie* este a satului Holdea, scris-am eu preotul Simion Gața refugiat în anul 1944 martie 25 din Basarabia județul Orhei și fiind numit administrator parohial la Baștea Holdea în iulie 1944, 8 iulie **1946** preot Simion Gața spre eterna pomenire” (*Adunarea Cazaniilor*, Beci (Viena n.n.), 1793 – Teiu).

82. „Aicea pentru această păucenie am scris eu Popa Costantin din Rapolt” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, 1643 – Arhivele Statului – Filiala Deva).

83. „Această sfântă *Evanghelie* este a sfintei beserici a oraștienilor din Grui și cine ar îndrăzni de vreo sminteală să nu cutează ci să se teamă că ... pământul va înghiți de viu și va fi osândit

ca un ticălos în viață în focul nestins adevărind om adevărat, că în știință să fie” (*Evanghelie*, București, 1742 – Renghet).

84. „Această sfântă carte este a sfintei biserici din Ohaba; această carte ce să chiamă *Cazanie* iaste a bisericii din satu ce să chiamă Ohaba” (*Cazanii*, Râmnic, 1748 – Rădulești).

85. „Această carte să cuvine unui ficior anume Popa Vichentie din Micănești” (*Octoih*, Blaj, 1760 – Micănești).

86. „Acest sfânt și dumenzeiesc *Ceaslov* care au fost a lu Popa Vasilie și acum au rămas de pomenire feciorului său celui mai mare Popovici ... Ioan paroh” (*Ceaslov*, Râmnic, 1784 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

III. LEGĂTORI. LEGĂTORIE DE CARTE

Într-o încercare de departajare a însemnărilor, se situează pe un loc de sus și cele care se referă la legătura de carte și la cei care au realizat-o sau au refăcut-o. Categorișită ca o „ars typographica” lucrul la legătura cărții vechi presupunea calitate artistică, dar, și pricepere tehnică. Legate în table de lemn, învelite în piele decorată prin presare, de obicei decorată cu motive florale stilizate dar și cu imagini biblice, copertile închideau volumul filelor cu închizători metalice. Erau și exemplare ale căror coperti erau ornate cu metale prețioase. De aceea, în esență, legătorii cărților vechi pot fi denumiți meșteșugari, artizani, artiști și cărturari. Ei sunt în relație profesională permanentă cu tipograful și apoi, cu posesorii cărților.

Legătorii de carte au activat la începuturi pe lângă „scriptorii” ale mănăstirilor, apoi în ateliere anume pregătite pe lângă tipograful așa încât activitatea a dobândit un statut propriu integrându-se într-o „ars compactoria”, demonstrată încă la sfârșitul secolului al XVIII-lea prin cărțile „broșate”.

Ne referim în special la cărțile românești vechi, hunedorene, remarcabile printr-o legătură executată cu talent și bune cunoștințe în această lucrare artistică și menționăm apariții ale unor ediții de lux prin legătura lor, târziu făcută, cum ar fi *Evanghelia*, tipărită la Sibiu în 1907, din care s-au scos și exemplare bibliofile, cum ar fi exemplarul bisericii Rădulești care are copertile învelite în catifea brună decorate cu medalion central din metal, și alte patru medalioane în cele patru colțuri, executate din porțelan fin înfățișând imagini evanghelice. Prin urmare, legătura unei cărți „învelișul cărții a fost întotdeauna o oglindă care a reflectat nu numai conținutul

volumului ei și o epocă dată, cu toate implicațiile ei de ordin istoric, social, economic și cultural”⁸⁹.

Printre primele legături de carte menționate în însemnările de pe cărțile vechi hunedorene, se situează cea din anul 1684 de pe o *Cazanie* a lui Varlaam, tipărită la Iași în 1643, ajunsă în posesia sătenilor din Leaot: „(...) 1684 când o am legat, iară când o am cumpărat rojdanie 1667”. Probabil acestei *Cazanii* i s-a făcut chiar prima sa legătură în anul 1684 în mănăstirea Vaca, unde călugărul cărturar Pahomie intervenea și pentru cumpărarea cărților, așa cum reiese din această însemnare completă și din alte însemnări de pe cărțile din zonă. Foarte veche poate fi socotită și legătura unui *Penticostar* slavon din secolul al XVI-lea (biserica Hunedoara II) pe care „l-au legat părintele popa Stan din Cilniciș” (Cinciș – n.n.).

Însemnările despre legătorie și legători de cărți vechi se înșiră pe diferenții ani din secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. În cele mai multe cazuri din aceste note de mână aflăm numele contribuabililor la plata pentru refacerea unei legături, care, bineînțeles, trebuia să arate cât mai aproape de cea originală. Ne sunt dezvăluite nume de preoți sau învățători care s-au îngrijit de repunerea copertilor cărții sau aflăm chiar nume ale celui care a legat cartea. Desigur, prima legătură a cărții era pusă în general, în tipografia de unde provenea și pentru că foarte multe cărți cu circulație în județul Hunedoara provin din tipografia de la Blaj, reamintim de atelierul de legătorie din acest centru tipografic în care, între anii 1755-1870, și-au exercitat „fructuosul travaliu” aproximativ 20 de legători⁹⁰. Longevitatea acestui atelier de legătorie este confirmată de o însemnare de pe *Evanghelia*, Blaj, 1776 (biserica Cârnești): „Legată în Blasius la anul 1894”. În acest context al menționării unei preocupări organizate și

---

⁸⁹ L.Bacâru, *Știri noi despre legătura primei tipărituri românești* în „*Revista bibliotecilor*”, București, 1972, nr.1, p.37.

⁹⁰ C.Tatai-Baltă, G.Mircea, *Legătorie și legători de carte la tipografia din Blaj în anii 1787-1792; 1795-1821*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj Napoca*, nr.XXXIII, Cluj-Napoca, 1994.

sistematice a legătoriei de carte amintim și despre atelierul de legătorie de la mănăstirea Prislop, despre care se fac precizări într-un inventar făcut în 19 mai 1829, în timpul vizitațiunii canonice a vicarului de Hațeg Iovian Nobili: „Nemesuri de compactorie, tiocul și războiul cu 3 șiroafe de fier împreunate, patru fire de aramă, două peceți așijderea, roata de aramă în formă făcută, roata cu care se retează cărțile pe margine, două pile, două părechi de foarfeci, clește de prins copciile la cărți”⁹¹.

Cartea de biserică, carte de preț mare pentru credincioși, nu era abandonată în cazul degradării, a uzurii legăturii, dimpotrivă, se manifesta o grijă continuă pentru păstrarea ei într-o formă bună. Uneori, însemnarea era ca un testament pentru deținătorii ulteriori, conținând îndemnuri exprese pentru deținătorii care aveau datoria „a îngriji de legatul acestei cărți” (*Octoih*, Blaj, 1760 – Mihăileni). Întotdeauna, o carte a strămoșilor era în atenția moștenitorilor și din punctul de vedere al aspectului exterior: „S-au legat această carte cu cheltuiala lui Dumnezeu, Pripas Lăscuț Drăgan, cantor al bisericii Mănerău, spre pomenirea și iertarea păcatelor părinților și a întregii sale familii (...) Am scris în anul Domnului 1913, luna august, în 4 zile, Constantin Dănilă paroh” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699). Este o însemnare târzie despre refacerea legăturii unei cărți vechi chiar dacă nu se mai oficiază serviciul divin din ea. Singura recompensă așteptată pentru responsabilitatea luată de a îngriji cartea și dusă până la capăt, era doar pomenirea pentru iertarea păcatelor, credința într-o purificare a sufletului.

Cel mai mare câștig pentru cei care cercetează cartea veche, dar și pentru cei pentru care ea prezintă un interes cultural, este că unele însemnări ne fac cunoscute nume de legători de carte, ocupație nu întâmplătoare, pentru că restaurarea legăturii unei cărți vechi presupunea cunoștințe practice speciale, iar acum restauratorii de carte veche au o pregătire teoretică și practică de specialitate, de

---

⁹¹ Șt.Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p.127.

durată, și ateliere dotate pentru această activitate încă destul de rar practică.

Din însemnările care ne dau indicii asupra celui care a legat cartea, înțelegem că aceștia erau preoți, dascăli ori cantori, care au răspuns unor înclinații, asigurându-și în același timp și o situație materială mai bună, dar legătoria a devenit pentru unii din ei o activitate profesată. Nota de mână lăsată pe un *Catavasier*, Buzău, 1768 (biserica Cărăstău), este o sursă documentară pentru a ști că în satul Scroafa (azi Stejerel) se crease o tradiție a acestei ocupații, pentru că „în anul 1805, luna lui august, cartea s-a legat de Popa Avram din Scroafa”, iar în anul 1832 un *Antologhion*, București, 1776 „s-au legat (...) de mine Popa Nicolae din satul Scroafa”. Practicarea legătoriei și-o face cunoscută printr-o însemnare de pe un *Antologhion*, Râmnic, 1766 (biserica Brădățel), în care scrie că „s-au legat de mine Mihail Orbonaș compactor, la anul 1805 august 5 zile”. Un *Penticostar*, București, 1743 (biserica Crișcior) păstrează o însemnare care atestă că în anul 1807 cartea a fost legată de „Nicolaevici Lupea din Hunedoara, legătoriu de cărți”. Un nume de legător care a revenit în însemnările de pe mai multe cărți este al lui Gheorghe Ivanici, care pe o *Liturghie*, Târgoviște, 1713 (Muzeul Deva), semnează în 1818 „legătoriu Gheorghe Ivanici dascăl din satul Sărăcsău”, iar pe un *Triod*, Râmnic, 1743 (biserica Râu Bărbat) scrie „Gheorghe Ivanici, legătorul de cărți din Zlatna, anul 1820, mai 15”. Probabil, era originar din Zlatna și ajunsese învățător în Sărăcsău, dar se prezenta și drept legător de carte. Alte două însemnări de pe un *Octoih*, București, 1720 și *Minologhion*, Blaj, 1781 (Colecția M.Brădeanu - Deva), ne spun că au fost legate „în 1851 de păcătosul și smeritul Toader Teleguțu, cantor la satul Valea Porcului”, iar *Octoihul* care este al bisericii Juncul de Sus (azi Dumbrava) ”s-au legat în Abrud de Toader Teleguțu (...) la anul 1854”. Se poate să fi fost, ca atâția alții, un legător de carte, ambulant. Un *Molitvenic*, Brașov, 1811 „iaste a lu Popa Ioan Nan din

Kis Almășel și s-au legat a doua oară cu 4 zloți de părintele Ioan Nan în 10 august 1816”⁹².

Revistele secolului al XIX-lea au avut marele merit de a promova articole de popularizare a culturii. Anunțurile cu privire la tipărirea unor cărți, sau orice altă știre cu referire la carte, ocupau permanent spațiul tipografic. În publicația lui Gheorghe Barițiu *Foaie pentru minte, inimă și literatură* a apărut o scurtă știre despre posibilitatea cumpărării *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia* a lui Petru Maior, ediția I, Buda, 1812, care „legată bine se află de vânzare la tipografia din Blaj numai cu 24 crețari argint câte un exemplar. Legătura plătește atât”⁹³. Deci încă se lua în seamă la o carte și legătura ei.

Într-o altă revistă apărută la Orăștie, *Cosânzeana*, a apărut un anunț publicitar în care se scria că „domnul Petru Ilieș compactor român în Orăștie a fost decorat cu o medalie de argint la expoziția din Pitești, în 1883, și cu una de aur la expoziția din București, tot în acel an”⁹⁴. Meseria de compactor era apreciată atunci când era bine făcută.

Legătura estetică și trainică făcută de pricepuți ai acetei nobile activități care ținea de carte și cărturari, ne lămurește suplimentar despre o altă parte a culturii.

Nu putem omite truda și sacrificiul bănesc al comunității, pentru ca sfânta lor carte să poată fi transmisă și celor ce urmau.

Pentru a-i menține aspectul pe care l-a avut cartea când ei au dobândit-o, angajau și legători aflați la distanță mare. Așa, de pildă, *Liturghia*, tipărită la Buzău în 1702 a bisericii Ribița, în anul 1828 „s-a legat de Gherasim Ionah aice la Sibiu”, iar *Triodul* tipărit la Râmnic în 1731 al bisericii Clopotiva, „s-a legat de Georgiu Gligor din Tilișca compactoru (...) la 1867”.

---

⁹² I. Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, 1975, p.216.

⁹³ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, 1842, nr.6.

⁹⁴ *Revista „Cosânzeana”*, Orăștie, 1913, 14 septembrie.

Diferențierile la prețul cărților proveneau și din deosebirea copertilor. Cărțile se vindeau „dezlegate”, ori cu coperti din tablă de lemn învelite în piele, unele luxos decorate, sau cu coperti din carton și se ornamenta doar cotorul.

Însemnările de pe cărțile românești vechi din județul Hunedoara, cu referire la legători și legătoria de carte, fac trimitere și la diferențierile dintre categoriile sociale, îndeosebi sub aspect financiar, dar important este că marchează și punctul de unire pornit din considerația pentru cartea completă.

1. ”Rojdanie 1684 când o am legat, iară când o am cumpărat rojdanie 1667 (...) rojdanie **1694** mesiața iunie 5 zi” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 – Leaot).

2. „**1747** (...) popa Toma din Homorod legător de cărți (...)” (*Penticostar*, Râmnic, 1743 – Homorod).

3. „ (...) și de legatul acestei cărți tot satul să grijească până va trăi iară după moarte (...) să fie datori a griji de legatul și mai jos cu mâna am scris (...) anul de la facerea lumii, iară di la nașterea lui XC **1763** luna lu ianuarie 2 zile, scris-am eu cu mâna mea eu Popa Avram di la Blăjeni” (*Octoih*, Blaj, 1760 – Mihăileni).

4. „Ano 1786 s-au legat *Testamentul*; acest *Testament* iaste a Râpășenilor s-au legat în anu Domine **1786**” (*Noul Testament*, Bălgrad, 1648 – Arhivele Statului Deva).

5. „Această sfântă carte s-au cumpărat de la compactor prin io Para Mogoș din Silvașul de Jos cu 9 adecă nouă zloți neaflându-să alta legată, așa pe omenie (...) fratele compactoru Doringu Z. (...) poporeni prin io Mogoș am voit a-l da să fie de spăsenie la sătenii d.n Silvaș, fiin și eu de față pentru încredințare, Blaj, 25 zile, **1796** Ianăș Pop” (*Triod*, Blaj, 1771 – Silvașul de Jos”.

6. „Această *Alfavita sufletească* iaste a lu Ioan Samoilescu din Căstău și s-au legat în 20 a lu iunie **1805**” (*Alfavita sufletească*, Iași, 1755 – Muzeul Orăștie).

7. „Această Sfântă și dumnezeiască carte ce se cheamă *Antologhion* adică *Minei* iaste al besericii Brădătelului și s-au legat de mine Mihail Orbonaș compactor la anu **805** avgust 5 zile, Mihail Orbonaș, cu toată cheltuiala lui Popa Andrei parohul Brădătelului pentru 6 R.f.” (*Antologhion*, Râmnic, 1766 – Gurasada).

8. „În anu **1805** în luna lu avgust s-a legat de Popa Avram din Scroafa legătura cu cheltuiala lu Roșca Gheorghe din Uibărești ca să le fie de iertarea păcatelor lor și a părinților lor, amin. Scris-am eu Todiresc Toader diacul din Uibărești, în luna lu avgust 15 zile anu mai sus numit” (*Catavasier*, Buzău, 1768 – Uibărești).

9. „S-au legat această carte a besericii satului Criscior în luna februarie în ziua 28, **1807** prin mine Nicolaevici Lupea din Hunedoara, legător de cărți” (*Penticostar* București, 1743 – Crișcior).

10. „Această sfântă carte *Cazanie* s-au cumpărat și s-au dat (...) Toader din Lunșoara de la dascălul din Arad Nicolae Popovici cu 43 de zloți bani și s-au dat pentru legătură 6 zloți de Popa Avram din Vorța ca să fie pomeană viilor și morților, **1808**” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Visca).

11. „În anul **1818** iulie 27 zile s-au legat această sfântă carte ce să zice *Strasnic* pă cheltuiala satului și a sfintei beserici Biscaria și s-au legat de mine Gheorghe Ivanici dascăl normalicesc din satul Sărăcsău” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Biscaria).

12. „Anul **1818**, iulie 27 acest *Oftoih* l-au cumpărat pă sama sfintei beserici nostre a Biscarei pomenire și au dat florinți 10 și am dat eu robul lui Dumnezeu Ștefan și cu soțu meu Borița să le fie de pomenire la tot neamul, în anul 1818, iulie 27 zile s-au legat acest *Oftoih* cu cheltuiala sfintei beserici a Biscarei și au dat pentru legătură 7 zloți” (*Octoih*, Blaj, 1760 – Biscaria).

13. „Acest *Triod* s-au legat în anul **1818**, iulie 27 și s-au plătit din lada besericii cu 9 zloți legătura și s-au legat de mine Gheorghe Ivanici dascăl normalicesc în satul Sărăcsău” (*Triod*, Râmnic, 1731 – Biscaria).

14. „Gheorghe Ivanici legătorul de cărți din Zlagna, anul **1820** mai 15” (*Octoih*, Râmnic, 1742 – Râu Bărbat).

15. „Această *Predică* iaste a besericii a satului Almaș Săliște și s-au legat de Mihail Orbonaș protopopul Iliei la anul **1821**” (*Cazanii*, Râmnic, 1748 – Săliște).

16. „Această sfântă carte ce se numește *Leturghie* pe rusie (...) scris cum s-au legat de Gherasim Ionah aice la Sibiu la anul **1828**, Dimitrie Ieromonah” (*Liturghie*, Buzău, 1702 – Ribița).

17. „La anu **1832** luna ghenuarie 30 s-au legat acest Minei de mine Popa Nicolae din satul Scroafa prin cheltuiala lui Pasca Trif și plata au fost 3 zloți de argint” (*Antologhion*, București, 1776 – București).

18. „Ego scripsit Iohan Gașpar de Vețel 1835 nemesis homo, a doau oară s-au legat această carte *Catavasier* prin mine Gașpar Ianos nemeș din satul Vețel, unit, în anul **1835**, 5 februarie” (*Catavasier*, Sibiu, 1803 – Vulceș).

19. „S-au legat acest Minei care iaste a sfintei bisericii neunite din numitul sat Uibărești supt stăpânirea slăvitei varmeghii a Zarandului prin cheltuiala dumnealui anume jupânul Teasc Gheorghe lăcuioriu în satul Abrudului, în anul **1837**, februarie în 7 zile” (*Antologhion*, Căldărușani, 1766 – Uibărești).

20. „S-au repăluit această carte prin dascălul cela Boja Sebestelly Abraham, Sebeș die 7 iunie **839**” (*Cazanii*, Râmnic, 1748 – Dâncu Mare).

21. „Astă direagere s-au făcut la 28 dechemvrie ano **1840** a sfintei *Liturghii* aceștia” (*Liturghii*, Sibiu, 1798 – Alun).

22. „**1843** în 8 iunie (...) la legatul cărții Bocardrea Avram și soțu său Lina cu 2 zloți” (*Apostol*, București, 1743 – Stănița).

23. „Această *Cazanie* iaste a satului Tisa și s-au legat în anul 846 cu 4 florini de aramă, **846**” (*Cazanie*, București, 1768 – Tisa).

24. „Acest *Molitvenic* este al (...) preot, legat a doau oară prin Bun Panter (?) din Criciova, Pavel Gherghel în 29 iunie **847**,

Damaschin Ștefanovici paroh Sălciva” (*Molitvenic*, Blaj, 1784 – Sălciva).

25. „1847 s-au legat prin cheltuiala părintelui Popa Sofronie David fiind paroh în Dupăpiatră, dară mână va putrezi și scrisoarea va trăi” (*Antologhion*, Râmnic, 1745 – Dupăpiatră).

26. „S-au legat această sfântă și dumenzeiască *Leturghie* dimpreună cu alte patru dărabe adecă *Minei*, *Evanghelie*, *Apostol* și un protocol al Botezațiilor de mine mai jos iscălitul, la preț 10 f zloți și 50 creițari, la anul 1848 april 10 zile, Ioan Elie diac neunit” (*Liturghie*, Sibiu, 1798 – Săulești).

27. „La anu 850 s-au legat această sfântă *Evanghelie* cu cheltuiala satului din Stoeneasa cu 12 florinți în valută” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Săliștioara)

28. „Să să știe precum că la anul 1851 în luna lu martie s-au înnoit cu legătura acest sfânt *Minei* care iaste a sfintei biserici din Dupăpiatră din Crângu, Valea Porcului pe cheltuialal poporului și s-au legat prin mine păcătosul și smeritul Teodor Teleguțu cantor la satul Valea Porcului” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

29. „Acest *Triodion* este a sfintei beserici orientale din Sălciva acum a doua oară legat cu cheltuiala sfintei beserici, dat în Sălciva în 15 februarie 853, Nicolae Gruescu” (*Triod*, Blaj, 1771 – Sălciva).

30. „Acest *Oftoih* este a sfintei beserici din Juncu de Sus și s-au legat în Abrud de Teodor Teleguțu pentru 7 zloți și 30 creițari în valută la anu 1854, april 18, prin Marian David paroh locului și au fost cumpărat cu 13 zloți de argint” (*Octoih*, București, 1720 – Dumbrava de Jos).

31. „(...) s-au legat a doua oară cu 2 florinți argint în anul 1856 în Arad cu cheltuiala sfintei beserici” (*Octoih*, Buda, 1826 – Pojoga).

32. „Această carte cu numele *Minei* a bisericii din Blăjeni de la Valea Plai legat prin cheltuiala acestor oameni scriși (41 nume de

oameni n.n.), la anul **1858**, dechemvrie 20, la Abrud de Toader Teleguțiu” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Blăjeni – Plai).

33. „Acest *Triod* s-au legat de poporeni din Sălașu de Sus în anul **1862** de parohul din (...) „ (*Triod*, Blaj, 1813 – Sălașu de Sus).

34. „La anu **1862** s-au reparat acest *Triod* adevă s-au legat în timpul parohului local Ștefan Perian” (*Triod*, București, 1747 – Trestia).

35. „Această sfântă *Evanghelie* s-au cumpărat se servii lu Dumnezeu Ioan Lazăr care au dat 4 florinți și Welta Robu care au dat 2 florinți și aduse de Iosif Ștefanie din Blasiu legată cu cheltuiala parohului de aici Samuil Cismașu și dăruite sfintei beserici greco-unite din Beriu la anu **862** april 13 de la s.v.” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Beriu).

36. „Repeluit **1863** și au repeluit beserica a Mărtineștilor și niște cărți sfinte s-au legat spre pomenire .. „ (*Triod*, Blaj, 1771 – Mărtinești).

37. „Acest *Triod* s-au preparat a doua oară cu legatu de la beserica gr.or. a Homorodului prin cheltuiala din casa besericii la anul 1863 septemvrie 5 zile, s-au cheltuit 1 florinț v.a. pentru legat, Homorod în 6 septemvrie **1863**, Iacob Gavrilă” (*Triod*, Râmnic, 1782 – Homorod).

38. „*Apostolu* santei beserici a comunei Căstăului legat acuma a doua oară cu cheltuiala sfintei beserici cu 1 florinț v.a., 29 avgust **1865**” (*Apostol*, Buzău, 1704 – Căstău).

39. „Acest sfânt *Minei* s-au legat acum a doua oară cu 4 florinți cu cheltuiala comunei noastre Mihăileni în zilele înălțatului împărat al nostru Franz Iosif (...) și mitropolitul Ardealului baron Vasile (sic) Șaguna, paroh satului Nicolae Eloc, ianuarie zi 7, **1866**” (*Antologhion*, București, 1766 – Mihăileni).

40. „S-au legat din nou această carte a bisericii gr.cat. din Clopotiva ce să numește *Triodion* cu 3 florinți prin Georgiu Gligor din Tilișca compactoru fiind paroh, curator Georgiu Casian la **1867**, 15 februarie” (*Triod*, Râmnic, 1731 – Clopotiva).

41. „Această *Pravilă* s-au legat s-au reparat la anu **1867** prin ocârmuirea (...) această sfântă *Pravilă* este a sfintei beserici a Beriului, Trifon Popovici, paroh gr.oriental hirotonisit la anu 1832, agust 20” (*Îndreptarea legii*, Târgoviște, 1652 – Beriu).

42. „Acest sfânt și dumnezeiesc *Strastnic* iaste a sfintei beserici di la Valea Satului care este pe hramul tuturor sfinților și s-au legat acum a doau oară prin cheltuiala poporului la anul Domnului 868 de Teleguțu și subscrisu am scris când am intrat cantor prin anu **872** depunând examen înaintea sinodului popesc căpătând atestat de calificațiune și decret pe lege și am scris ca să țin minte până voi trăi spre vecinica pomenire, mâna mea va peri, scrisoarea va trăi mulți ani / Această sfânta carte anume *Strastnic* este a sfintei beserici de Dupăpiatră, Valea Satului și s-au legat acum a doua oară prin cheltuiala poporului de Teleguț Todor la anu Domnului 868 scris-am eu Ioan Pârva cantor” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

43. „Acest *Strastnic* este a sfintei beserici Grohot legat prin mine mai micul de toți Teodor Grecu învățători în Tomantec, la anu **1869**” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Grohot).

44. „Acest *Strastnic* s-au legat a doua oară (...) cu prețul 2 florinți 50 creițari v.a., Dâncu Mare 8 octomvrie, **1869**” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Dâncu Mare).

45. „Această sfântă carte s-au legat cu cheltuiala sfintei biserici la anu 870, 4 iunie **870**” (*Triod*, Blaj, 1771 – Lăpugiul de Jos).

46. „Acest *Apostol* s-au reparat a doua oară prin robul lui Dumnezeu și făcătoriu de bine Ilie Turmășan din Orăștie și să fie pomenirea lui în veci, Romos 24 agust **872**” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Romos).

47. „Această carte ce să cheamă *Apostol* este a lu besericii noastre gr.or. din comuna Căinel și s-au răpăluit în anu **876** prin Epeditarul (?) Polinai din Băița” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Căinel).

48. „Acest sânt *Apostol* a besericii gr.or. din comuna Pricaz au plătit legatu compactoru binefăcătoru Junie Alexia ca să-i fie de veșnică pomenire la anu **1876**” (*Apostol*, Râmnic, 1794 – Pricaz).

49. „Acest sfânt *Apostol* s-au cumpărat și a doua oară legat cu speșele sfintei beserici gr.or. a Almașului Mic în anu **878** în 7 ianuarie sub Petru Todericiu ca paroh și eu Ioan Lucaci ca învățător” (*Apostol*, București, 1774 – Almașu Mic).

50. „Această sfântă carte s-au legat și întărit de Dorot (?) spre folos (...) **1880**” (*Liturghii*, Sibiu, 1814 – Mihăileni).

51. „Această anumită carte *Pintecostarion* a sfintei biserici din Stretea s-au legat cu cheltuiala bisericii, 2 florinți și 50 creițari prin Andrei Muntean cantor Stretea, 24 iunie **1881**” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Stretea).

52. „**1883**, 25 mai .. s-au legat a doua oară de un religios și făcătoriu de bine cu numele Iov Iosiv Iovului ca să fie pomenire pentru legat, au fost 4 florinți v.a., David Budoii” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Boiu).

53. „Această sfântă și dumnezeiască a lui Isus Hristos *Evanghelie* este a sfintei biserici române gr.or. Tisa, s-au legat la anul **1883** în iunie cu bani din lada bisericii” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Burjuc).

54. „La anu **1886**, 7/5, am legat a doua oară eu Petru Teban” (*Liturghii*, Sibiu, 1809 – Romos).

55. „Această sfântă carte este a sfintei beserici din Cernișoara legată la 1890, Hațeg, plata pentru legătură plătit de Nemeti George și Mihai Pușcaș din Florese, slujba gr.or., Hațeg în 2/3, **890**, Simion Retea” (*Octoih*, Blaj, 1760 – Cernișoara - Florese).

56. „Santa carte *Penticostar* repeluit a doua oară cu speșele casei besericești gr.or. cu suma de 4 fl v.a. Mărtinești la 20 iulie, **1890**, Popovici Avram” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Mărtinești).

57. „ (...) s-a legat pe speșele ordinariatului episcopesc din Lugoj, **1891**” (*Octoih*, Blaj, 1825 – Bejan).

58. „Primit de la taicăl meu Samoil Trifon fost paroh în Beriu și s-au legat tot prin dânsul în anul 1892 luna lu octomvrie, cu 3 florinți, Ludești, filia Costești, 8 I, **893**” (*Molitvenic*, Râmnic, 1768 – Beriu).

59. „Această sfântă *Evanghelie* în acest chip s-a legat în Blasiu la anu Domnului 1894 și pregătită spre consacrarea sfintei beserici parohiale gr.cat. din Cârnești care s-a deplinit în 23 septembrie 1894 prin prealuminatul domn dr. Victor Mihaly de Apsia episcopul Lugojului spre cea mai mare mărire a lui Dumnezeu, **1894** Romulus Barbesc” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 – Cârnești).

60. „Acestă sfântă *Liturghie* este legată a doua oară la sfânta beserică a Hășdăului și preotul care administrează este Mihail Zevoian, Hășdău, 20 septembrie **895**” (*Liturghii*, Sibiu, 1798 – Hășdău).

61. „S-au renovat această sfântă *Evanghelie* de mâinile subscrisului la anul **1896** Petru Perian paroh gr.or.” (*Evanghelie*, București, 1750 – Trestia).

62. „Acest *Apostol* s-au legat cu prețu de 2 fl. 50 cr., doi fiorini și cincizeci cruceri în v.a. cari bani i-a donat preuteasa gr.or. de Lăpușnic cu numele Susana să fie vecinica pomenire, Băcia, la 20 dechemvrie **1897**” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Batiz).

63. „S-a legat a doua oară în tipografia lu Antonie Figuz în Petroșani în zilele parohiale sfinția sa Vasile Iacob la **1897**” (*Apostol*, Râmnic, 1794 – Biserica Livezeni).

64. „S-au legat (...) **1899**” (*Evanghelie*, Sibiu, 1844 – Biserica Livezeni).

65. „Aceasta dumenezeiască *Evanghelie* s-au reparat de presbiterul local gr.or. Iosif Dragotie, Orăștioara în 7/VI, **1899**” (*Evanghelie*, Sibiu, 1806 – Orăștioara de Jos).

66. „Acest *Penticostar* l-au răparat Guga Nicolae lu Adam cu ajutorul lu Dumnezeu, Căinel, în prima martie **1908**” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Căinel).

67. „Această sfântă *Evanghelie* este a sfintei biserici gr.or. române din Dupăpiatră, Valea Șerboii și fiind foarte veche și stricată s-a legat acum de compactorul Rado Boldizsar din Abrud cu chetuiala scrisului preot Ioan Borza dând pentru legătură o sumă de 12 coroane, 15 august **1912**” (*Evanghelie*, București, 1750 – Șerboia).

68. „S-au legat această carte cu chelutiala servului lui Dumnezeu Pripas Lescuț Drăgan cantor al bisericii Mânerăului, spre pomenire și iertarea păcatelor părinților și a întregii sale familii. Am scris în anul Domnului **1913** luna august în 4 zile, Constantin Dănilă” (*Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699 – Mânerău).

69. „S-au legat cu cheltuiala parohului Ioan Botean, **1915**” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Aurel Vlaicu).

70. „Acest *Triod* a fost din nou legat pe spesele tânărului Petru Motoc cu 200 de lei, Bărbăteni, **1925**” (*Triod*, Blaj, 1771 – Bărbăteni).

71. „Reparatu-sa această sfântă *Evanghelie* în anul de la Cristos **1933** luna decemvrie în atelierul Liceului Aurel Vlaicu din Orăștie” (*Evanghelie*, Buda, 1812 – Ormindea).

72. „Această sfântă *Evanghelie* s-a legat și reînnoit din banii colectați de pr. Ștefan Perian în anul 1934. În această colectă au contribuit următorii binefăcători din parohia Criscior (34 contribuabili n.n.) lei 2578; din banii colectați s-a plătit pentru legatul și renovarea acestei *Evanghelii* și încă alte două *Evanghelii*, una legată în catifea a doua în piele și un *Liturghier* în piele, 2180 lei, iar din rest s-au cumpărat cărți pentru biblioteca parohială, a se vedea documentele în Arhiva parohială la colecte, Criscior la 19 ianuarie **1935** pr. Ștefan Perian paroh” (*Cartea Evangheliilor*, Sibiu, 1859 – Biserica Crișcior).

73. „Această sfântă carte s-au legat de către credinciosul Pavel Gașpar și soția Maria ca dar sufletesc în anul Domnului 1976, să-i fie darul primit, Boz la praznicul Cincizecimii la 13 iunie **1976**,

sub păstorirea lui Popa Lucian paroh, Țic Andronic, cantor, Puiuț Rusalin, Puiuț Ștefan crâșnic” (*Cazanii*, București, 1768 – Boz).

74. „Această sfântă carte anume *Molitvenic* rumân de toate trebile și slujbele dumenzeiești o cumpărat Taga Trifu din sat din Dupăpiatră, anume legătura 9 florinți (...) și o am dat să fie pomeană lu Trifu și soțului și ficiorilor lui să fie învățătură (...) și o dat în mâna lu Popa Vasilie să-i fie lui de învățătură (...)” (*Molitvenic*, Bălgrad, 1689 colligat *Poveste la 40 de mucenici* – Colecția M.Brădeanu - Deva).

75. „Această sfântă carte anume Păucenie o legat-o anume Gurzu Ioan de pomeană” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Streisângeorgiu).

76. „Această *Cazanie* s-au legat de Morcotan Simion și de Dălie Tănase din Lunca” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Lunca Moților).

77. „, Această sfântă și dumnezeiască *Liturghie* o au legat Ioan Comăneoi dimpreună cu *Molitfelnicul* și cu *Ivanghelia* și cu *Propovedanii* cu 10 zloți” (*Liturghie*, București, 1728 – Băiești).

78. „Această sfântă *Liturghie* dată de Cărăjiți lu Popa Gheorghe din Delari de fu lipită” (*Liturghii*, București, 1729 – Boș).

79. „(...) *Triodul* este al popii Toma (...) la această beserică și acum de noi legat, eu Popa Toma și am mare ajutor (...) și de să va strica legătura să poată să grijască acești oameni (...) care au dat banii iar de nu vor putea, iar de nu cine va face bine pentru Dumnezeu slobod fie” (*Triod*, Râmnic, 1731, colligat *Penticostar* București, 1746 – Homorod).

80. „ (...) scris Popa Toma din Homorod legător de cărți; acest *Strasnic* am cumpărat eu Popa Toma și l-am dat de l-au legat la (...) să fie pomenit la beserica din Homorod să pomenească Gligor Sânziană, Toma Marinca” (*Penticostar*, Râmnic, 1743 colligat *Triod*, Râmnic, 1731 – Homorod).

81. „, S-au legat de Popa Vichentie cu 3 florini fiind lăcuioriu în Micănești” (*Octoih*, Blaj, 1760 – Micănești).

82. „Santa carte *Strasnic* repeluit cu cheltuiala besericii gr.or. din Mărtinești, 3 fl. v.a.” (*Strasnic*, Blaj, 1773 – Mărtinești).

83. „Această *Evanghelie* s-au legat de popa de la Scroafa cu 10 zloți bani în aramă” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 – Cărăstău).

84. „Această carte cu numele *Minei* a besericii din Blăjeni di la Valea Plai s-au legat prin cheltuiala acestor oameni (...)” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Stănița).

85. „Văzând eu din jos subscrisul paroh precum că cărțile (...) din ce în ce să risipesc frunzele per foile dezlegate fiind am gândit la Dumnezeu cum să fac să lege cărțile fiindcă bani nu era (...)” (*Minei/iulie*, Buda, 1804 - Teiu).

IV. CALAMITĂȚI. METEOROLOGICE. MEDICALE

Mesajul cărților românești vechi cu tot ce s-a scris în ele stă pe același plan cu societatea care îl receptează. Cantonate între autenticitate și previzibilitate, însemnările legate de fenomene neobișnuite ale naturii, calamități, boli pustiitoare de vieți, au fost multă vreme pierdute din vedere.

Alegem acum însemnări cu referire la fenomene meteorologice situate în afara mersului firesc al climei și scoatem din anonim numele celor care și-au rostit gândul și i-au dat durabilitate prin însemnarea lăsată pe carte.

Pentru lucrătorul ogorului timpul bun, vremea venită în ordinea firească a anotimpurilor anului calendaristic însemna o viață materială asigurată. De aceea, orice abatere de la firescul fenomenelor naturii atrăgea atenția și era pusă în legătură cu traiul vieții așa încât, de multe ori, cititorul de carte sfântă își nota părerile proprii, interpretate neștiințific, dar se baza pe experiența trăită de cei de dinaintea lui și lăsa știrea spre „știința” urmașilor.

O primă însemnare cu tangențe hunedorene, respectând cronologia anului în care s-a scris, este cea notată în anul 1767: „Am scris protopop Simion din Pestiș când au nins în ziua lu Sfântu Gheorghe, foarte tare, april 23, 1767”⁹⁵. Pe un *Penticostar* (fără pagină de titlu) se află o însemnare care face parte din aceeași categorie: „1802 s-au cutremurat pământul în ziua de Vinerea mare, popa Vichentie din Densuș”⁹⁶. Vreme neobișnuită a fost și în anii 1813 și 1814, deci n-a putut trece neobservată și nenotată într-un loc

---

⁹⁵ I. Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, 1975, p.120.

⁹⁶ I. Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Țării Hațegului*, Lugoj, 1913, p.428.

sigur și anume pe cartea de biserică. Pe *Noul Testament*, Bălgrad, 1648 (biserica Densuș) stă scris de mână: „Anul 1813 toată vara așa au fost de ploios cât la țară din șasă clăi și din șapte abia făceau o ferdelă și au fost foamete mare în tot Ardealul, cât ferdela de cucuruz în luna lu april la anu 1814 au fost 3 zloți și 30 creițari, iar cel frumos 4 zloți, săcara și cucuruzu numai având noroc cu Bănatu că de acolo ne-am ținut și mulți oameni au fugit de aici în Țara Românească și în Banat, de foame”⁹⁷. Iată, urmările nefaste ale unei vremi calendaristice nelalocul ei. Însemnarea de acest fel este continuată pe aceeași carte: „Tot la anu 1814 luna april, 27 de zile, iară au nins 3 zile numai n-au fost stătătoare cât ningea noaptea se lua ziua, apoi luna lu mai sfârtariu cel dintâi au fost ca și cum umblă începutul lu martie cu babele, iară să știți că zăpada nimic n-au stricat numai bruma alocurea prunele, merele, viile dară aici la sat au rămas în unele locuri destule”⁹⁸. Dintr-o însemnare asemănătoare aflăm că tot la anul 1814 „... au nins în trei zile ... iară să știți că zăpada nimic n-au stricat, numai bruma alocurea prunele, mearele, viile dară aicea la sat au rămas în unele locuri destule meare, prune, cirașe, vișine, iară nuci nimic. Toamnele frumoasă, primăverile și mai frumoasă, iară cucuruz slab. În două zile a lu iunie au nins mai prinos în Clopotiva. Grâu s-au făcut puțin, cucuruz s-au făcut dară nu s-au copt bătându-l bruma la agust 14 zile, și au nins în septemvrie 28 toată ziua și a doua zi au fost cald și tot nu s-au topit”⁹⁹.

Orice comentariu asupra vremii calendaristice este în permanentă paralelă cu roadele câmpului, deci cu traiul celui care depinde de succesiunea normală a anotimpurilor. O însemnare de pe *Biblia*, Blaj, 1795 (biserica Densuș) ne spune că „la 1834 trecând vara fără ploi până la 26 iulie și plouând atunci bine cu aceia au fost până la 13 october și lipsa fânului au adus cai cu catulus bătrâni la 5

---

⁹⁷ Idem, p.405.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ I.Corfus, *op.cit.*, p.131.

zloți, iar fiin carul cu fân cu 30 de zloți, iar mai pe urmă la 5 zloți caru”¹⁰⁰.

Fenomenele astrale deosebite, atrăgătoare de mari schimbări în viață erau luate în seamă: „La 1657, 17 octomvrie, s-au ivit pe cer patru sori deodată ceea ce era înspăimântător la vedere. Aceasta nu avea alt înțeles decât că vor urma multe schimbări în principat și că în curând vor fi în același timp chiar și patru principii”¹⁰¹. Semnele astrale au atras atenția ca semne divine cu efect moralizator: „la 1811 au fost o cometă mare pe ceriu, foarte mare, după care au urmat la anu stricarea împărăției lu Bonaparte”¹⁰².

Cele mai de temut sunt fenomenele meteorologice imprevizibile, cutremurele devastatoare¹⁰³.

Pentru a nu lăsa doar semne rău prevestitoare însemnarea de pe *Teologia moralicească*, Blaj, 1796 (biserica Densuș) este mai îmbucurătoare: „fostau în anul 1843 în februarie mugure verde de salcie și de rug și alte multe verdețuri”¹⁰⁴.

Despre efectele negative ale schimbărilor meteorologice sunt notate știri pe o *Evanghelie*, Râmnic, 1746 (Castelul Corvineștilor Hunedoara) : „Pentru aducere aminte cum că în anul 1874, mai luna, în două zile, într-o duminică dimineața au început a ninge cu vântul despre miazănoapte cum au fost mai puternică și au nins pe toată ziua duminică și luni până la amiază cât au lipit pe frunza leamnelor, cât multe leamne s-au rupt de greomântul negii, mor vite gigerate (degerate – n.n.), de foame prin grajduri că neaua nu s-au dus de pe fața pământului de duminică dimineața până marți după amiază ... dat în Lazuri, mai, 17 zile Ioan Czirt preot”. Pe un *Triod*, Blaj, 1800 (biserica Rovina), stă scris: „La anu Domnului 1886, ghenuarie în 13

---

¹⁰⁰ I.Radu, *op.cit.*, p.405.

¹⁰¹ G.Kraus, *Cronica Transilvaniei 1608-1665*, București, 1965, p.243.

¹⁰² I.Radu, *op.cit.*, p.405.

¹⁰³ I.Opriș, *Efectul cutremurelor asupra monumentelor istorice din România* în *AMN*, XXI, Cluj, 1984.

¹⁰⁴ I.Radu, *op.cit.*, p.405.

zile, s-au însemnat și au fost foarte mare neaua” iar pe o *Evanghelie*, Sibiu, 1844 (biserica Curechiu): „1875 ... a fost vânt că a rupt pomii și pădurea ... a fâpat acoperișu și turnu de pe biserica cea românească din Zlagna ... clopotele le-a azvârlit din turn așa departe ca la 160 stânjeni și nu s-au spart, 1887”.

Însemnările climaterice sunt destul de des notate fiindcă toate au directă legătură cu izbânda sau nereușita unei familii: „Anul 1805 în luna lu iunie pre la mijlocul lunii au căzut grindina foarte mare pre hotarul Boiului, cât toate s-au prăpădit. După aceea au fost tot ploaie în toate lunile preste vară. Ierburile multe au rămas necosite, otava toată s-au prăpădit ... fânuri multe și clăi de grâu necărate, cucuruzele mai mult de jumătate neculease, octomvrie 10, tot anu a nins o zăpadă mare, aceasta să să știe”¹⁰⁵.

Nenorocirile erau provocate și de trecerea roiurilor de insecte dăunătoare: „când au venit lăcustele al doilea rând în Ardeal în zilele vlădicăi Atanasie și împăratului Iosif Leopold ot Beaci au fost văleat 1710 luna august, 16 zile, scris eu Popa Neagoe din Bobâlna”¹⁰⁶.

Alte știri scrise pe cărțile vechi sunt legate de starea de sănătate a unei comunități. Motivația care prevalează este dată de adresabilitatea directă a cărții cititorilor dar și ascultătorilor, în special din mediul rural. Desigur, nu este vorba de informații medicale în accepțiunea modernă a sintagmei. Sunt însemnări în care de obicei, preotul ori dascălul notau despre bolile care bântuiau și secerau vieți ajunse la senectute ori abia în floarea vârstei. Au notat despre boli nprasnice din durere pentru cei atinși de boala mortală, din compasiunea față de suferințele familiei rămasă, dintr-o grijă față de cei care puteau fi feriți de boli și poate, dintr-o nevoie de a le da posibilitatea urmașilor să tragă învățăminte. În general, sunt menționate în însemnări cazuri de boli molipsitoare, care omorau mulți oameni și acest fapt trecea sub semnul evenimentului tragic. În

---

¹⁰⁵ I. Corfus, *op.cit.*, p.127.

¹⁰⁶ Idem, p.167.

însemnarea de pe *Biblia*, Blaj, 1795 (biserica Densuș) scrie: „Ciuma au fost la 1733 ... colera dintâi la 1832 ... la 1836 intrând a doua oară colera în Ardeal, în Țara Ungurească așa cu putere mai ales la orașe au perit multă lume ca, unii din picioare fiin sănătoși picau morți așijderea și pe sate”¹⁰⁷. Pe o *Teologia moralicească*, Blaj, 1796 se păstrează însemnarea: „Ciuma au foat la 1733 ... foametea cea mare la 1814”¹⁰⁸. Această boală necruțătoare a stârpit uneori sate întregi. Într-o scurtă istorie a satului Lunca Cernii, notată în anul 1855, ni se relatează că: „Mai întâi au fost satul Ableu pe care l-au spart curuții și populația s-a tras pe culmea dealului Seraticu, și au făcut satul Mesteacăn, acesta s-a stins prin ciuma cea mare din secolul trecut (sec.XVIII – n.n.) și rămășițele lui s-au tras în lunca unde au avut fânețe și pășune”¹⁰⁹. În secolul al XVIII-lea ciuma a bântuit în multe orașe din Transilvania între anii 1717 și 1719¹¹⁰. Stârpirea bolii a stat în atenția autorităților vremii de pildă „în timpul Guvernatorului Iosif Auersperg între 1771-1774 a fost stârpită ciuma în Transilvania”¹¹¹. Epidemia de ciumă a cuprins și pe locuitorii din scaunul Orăștiei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, totuși orașul Orăștie nu a suferit prea mult în anii ciumei din 1709-1710¹¹².

Dificultățile tratamentului medical se datorau faptului că medici erau puțini la număr, „salarul lor era cuprins între 210 și 600 florini anual”¹¹³, tratarea bolilor reveneau pe seama vracilor.

---

¹⁰⁷ I.Radu, *op.cit.*, p.405.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ Ghe. Naghy, *Un manuscris inedit al lui Ștefan Moldovan privind Țara Hațegului la mijlocul secolului al XIX-lea în Sargetia*, XX, Deva, 1986-1987, p.320.

¹¹⁰ R.Kutschera, *Guvernatorii Transilvaniei 1691-1774*, Cluj-Sibiu, 1943, p.28.

¹¹¹ *Idem*, p.71.

¹¹² A.Dörner, *Epidemia de ciumă în Scaunul Orăștiei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea*, în *AMN*, XX, Cluj, 1983, p.541-549.

¹¹³ *Idem*, p.546.

În Orăștie de pildă, în anul 1722 exista un spital „Lazareta” pentru vindecarea bolilor epidemice și utilitatea lui s-a văzut în timpul molimei din 1738-1739¹¹⁴.

Erau și alte boli molipsitoare și nevindecabile „școalele din Jele dinți și Dâncul Mare au fost închise pe timp de trei săptămâni pentru vărsatul ce bântuie în comune între copii”¹¹⁵.

Pentru prevenirea sau chiar vindecarea bolilor care se luau ușor de la un om la altul Guvernul de la Viena a decretat o serie de „rânduiești” sau „patente”. În anul 1805 s-a tipărit „Porunca împărătească contra călcării orânduieștilor celor pentru beteșuguri alipitoare”, care în 13 articole reglementa felul cum „orice om să se poată păzi de boalele contagioase și este așa de severă încât decretează pedepse până la 10-20 de ani închisoare pentru aceia care nu se supun oficiilor de contumație instalate pe frontierele țării, sau care fug de ele”¹¹⁶. În anul 1813 s-a tipărit „Patent de ciumă”, iar în anul 1814 s-a tipărit „Rânduiala Guvernului pentru altutul contra vărsatului”¹¹⁷. Această „orânduială” cuprinde un tratat detaliat contra vărsatului pentru că „vărsatul, să credeți că iaste mai rău decât lepra, că lepra numai pe unii schimonosea, dar de vărsat nime nu scapă nici împărații acolo sus în palatele sale cele înalte, la toți de-a rândul vine, dacă cineva nu se oltuiește”¹¹⁸. Se desfășura o adevărată campanie din partea autorităților pentru stârpirea acestor boli contagioase. În anul 1815 s-a tipărit „Semnele din care să poată cunoaște ciuma” scrisă de Samuil Pataki Protomeidines. Este traducerea din ungurește a tratatului renumitului medic Pataki, care atunci era decanul

---

¹¹⁴ Idem, p.547.

¹¹⁵ *Revista Orăștiei*, Orăștie, 15/27 februarie 1897.

¹¹⁶ A.Vereș, *Orânduiești românești vechi tipărite în Ardeal, 1744-1848*, București, 1926, p.24.

¹¹⁷ Idem, p.27.

¹¹⁸ *Ibidem*

Facultății de Medicină din Cluj. Tratatul s-a tipărit în 2000 de exemplare¹¹⁹.

În anul 1831 într-o foaie volantă a apărut știrea despre „o lecuire foarte folositoare a boalei acum ucigătoare holera numită, ce au aflat un preot din Țara Ungurească și prin novelele (ziar – n.n.) dela Pesta s-au vestit, care prea bunul mai jos subscrisul preot întru această formă scriind-o pentru binele de obște, prin aceasta să și face tuturor cunoscută”. Autorul a fost Morvai Ioan preotul din Tisa Babolna¹²⁰.

Impactul social al cărții medicale s-a datorat ignoranței în general în lumea satului și lipsei de educație sanitară folosindu-se leacuri băbești, iar toate acestea se practicau și pe un suport material precar. Începutul preocupărilor oficiale pentru crearea spațiilor special construite pentru vindecarea bolilor se lega de puterea financiară redusă a statului și se făcea apel în acest sens și la sprijinul comunităților. Din ședința magistraturii ținută la Deva în 18 noiembrie 1861 o adresă a fost trimisă protopopului greco-catolic din Hunedoara Ioan Fodor „pentru susținerea spitalului din Deva pentru extirparea bolilor venerice și a altor feluri ... să se îndemne poporul spre a contribui”¹²¹.

Însemnările din cărțile românești vechi despre calamități, fenomene meteorologice neobișnuite, boli ale oamenilor din timpurile trecute chiar dacă acum sunt tratabile, rămân în atenție. Dincolo de statisticile comparative între un trecut îndepărtat și un timp actual, rămâne ideea relației între cartea veche și mentalitatea din epocă, și răsfrângerea acestora asupra societății contemporane.

1., Când au venit lăcustele au fost văleat 1747, luna septemvrie, iar când s-a întemeiat Beserica din sus au fost anii 1708 pe hramul sfinților îngerii Mihail și Gavril, scris Popa Toma din

---

¹¹⁹ Idem, p.28.

¹²⁰ Idem, p.29.

¹²¹ Arhivele Statului, Filiala Deva, Fond, Parohia greco-catolică Hunedoara, Dosar 1/1861, f.246.

Homorod, legător de cărți, iar pustnicul a venit în anii **1744**” (*Penticostar*, Râmnic, 1743 – Homorod).

2. „Scris-am eu Popa Constandin, 23 de zile a lu april mesiața, adecă zua lu sfântu Gheorghe adecă să să știe că fiind căldură mare și pădurea toată înfrunzită, anii Domnului **1765**” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Cărmăzânești).

3. „La anu **1809**, la luna lu martie, la 25 zile au fost Murășul foarte mare și au fost atuncea Bunavestire” (*Penticostar*, Râmnic, 1767 – Geoagiu Joseni).

4. „**1814**, a fost vreme călduroasă în luna lu făurar, în luna martie iară la sfârșitul lu april au nins de toată au vestejit pădurea, la Sf. Gheorghe, la Armindenii au plecat zăpada” (*Adunarea Cazaniilor*, Beci/Viena, 1793 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

5. „Vreu a arăta o ste pe cer s-au ivit în anul **1821** luna ianuarie 23 de zile, eu mulpăcătosul Aron Filimon, ste către Viena să trăge” (*Minei/aprilie*, Buda, 1804 – Rapolt).

6. „Anul **1824**, 11 iunie au primit Punea Petru ciumă di la domnul solgobirău Solomon Roabai” (*Strastnic*, Blaj, 1817 – Sălașul de Sus).

7. „Anu 1828, ianuarie 3 zile după anul nou ... la un ceas au început fulger cu tunet noaptea ce nu s-au mai pomenit în zilele noște; anu **1829** noiembrie 13 zile noapte către 14 zile acestei luni au tremurat pământul” (*Ceaslov*, Rădăuți, 1745 – Leșnic).

8. „Eu mai jos iscălit fac știre celor ce vor fi următori după noi precum că în anul 1829 a nins la întâi noiembrie și la 4 noiembrie s-au pus oile pă fân și au stat pă fân până la 17 mai anul 1830 și Murășu au stat înghețat de la 8 noiembrie 1829 până la 4 martie **1830**, Aron Popovici paroh” (*Chiriadromion*, București, 1732 – Poienița Tomii).

9. „La anu **1830** în ziua de Înălțarea lui XC a fost de amiaz în sară furtună foarte mare, ploaie peste măsură, trăznete și fulgere groaznice până la miezul nopții, am scris eu Ioan Oprean paroh” (*Liturghii*, Blaj, 1775 – Cărmăzânești).

10. „La anu **1831**, 10 iulie au crescut văile foarte tare atâta cât nu numai grâul și cucuruzul au stricat și l-au năroit ce și garduri au rupt și țarinile și grădinile slobode le-au făcut” (*Antologhion*, București, 1766 – Cuieș).

11. „Înștiințare cum că au fost mare pedeapsă pe neamul nostru cel românesc prin o boală ... oamenii erau bolnavi și moartea grabnică pe unele sate dar cel mai greu o fost că nu se îngropa pre lege cum ni neamu sau cu preot ci îi duceau cu roata de plug departe de varmeghie ca și pe câni și nime nu se oprea și erau multe sate închise cu spini și multe bucate s-au potopit că nu era slobod a ieși din sat afară și umbla în toate satele ... leacuri nu erau ca să nu moară ... care le veniră peste toți mai mare în Bârcea și au murit ... și i-am îngropat, scris prin mâna Ioan Popovici întâi paroh unit în anul **1832**, iară să știe că întâmplarea aceasta au fost la anu 1821 luna iulie” (*Penticostar*, Sibiu, 1805 – Bârcea Mare).

12. „La anu **1834**, luna lu ianuarie, în 13 zile au fost vânt fără samă, vineri și sâmbătă noaptea, cât nu s-au pomenit, au rupt ograda lu Popa Ioan și mi-au înecat marhăle și mi-au rupt grajdul, scris-am eu Avram Popovici, Stănija” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Stănija).

13. „La anu **1843**, martie 5 zile s-au ivit un șarpe pe cer și s-au ținut foarte mult spre apus și au ținut lungit ca două ceasuri și s-au sfârșit spre apus” (*Triod*, Râmnic, 1761 – Săliștioara).

14. „La anu **1853** au fost vară bună și toamnă bună de nici n-au plouat nici n-au nins până la Dedeniile grecești și în postu lu Crăciun au fost tot secetă” (*Octoih*, Blaj, 1792 – București).

15. „În anul **1854** în luna lu martie au căzut o zăpadă de un stat de om în hotarele noastre... eu Sofronie Popa” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Lăpugiu de Jos).

16. „La anu **1855** au fost mare ger dechemvrie 20” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Renghet).

17. „În anul 1858 puține prune au fost dar cucuruz foarte bun au fost în anul acesta s-au uscat prunii rău, dar mai rău s-au uscat în anul **1859**” (*Minei/noiembrie*, Buda, 1804 – Teiu).

18. „În anul **1862** au murit mulți oameni și copii de vărsat” (*Liturghie*, Sibiu, 1798 – Pricaz).

19. „În anu 845, 14 mai, au venit niște muscuțe și mușca marhăle de murea și în **862**, în mai, iar au venit muscuțele acelea, Gherasim Ianoși din Crăciunești” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Măgura).

20. „La anu **1863** așa secetă au fost cât nu era apă pe vale nici să beie marhele și nu avea unde spăla hainele, bucate tot au fost așa bune cât nu-s vrenic la Dumnezeu mai bune de așa și planeta anului au fost șarpele, Godinești în 20 septembrie, 863, Alexandru Crișan” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Almaș Săliște).

21. „La anu **1863** așa secetă au fost cât nu era apă pe vale nici să beie marhele și nu avea unde spăla hainele, bucate tot au fost așa bune cât nu-s vrenic la Dumnezeu mai bune de așa și planeta anului au fost șarpele, Godinești în 20 septembrie, 863, Alexandru Crișan” (*Octoih*, Blaj, 1792 – Godinești).

22. „La anu **1864** în 23 april au nins noaptea și au înghețat foarte taere și au ținut frigul 3 zile” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Beriu).

23. „La anu 1834 au sfârșit iarna în luna lu martie, scris-am eu Petru Hadan, Rădulești, 25 iunie **865**” (*Psaltire*, Brașov, 1807 – Rădulești).

24. „Cade-să a ști că în anul 1864 n-au fost struguri nici să facă cineva o ferie de vin ... o picat bruma o săptămână ... o tot picat în toate nopțile; în anu 1866 atâția struguri o fost .. și o picat bruma ... zăpada peste tot, în toată țara ... și noi am făcut vreo nouă ferii ... n-au făcut nici o cupă și nici să mănce n-o avut alții, tocma la Târgu Rusaliilor mercuri spre mai o făcut lucrul ăsta în anul **1867** în luna lui mai în trei zile au venit muștele care omor vitele de iesle ... s-o furat vacile toate din pădure, le ținea oamenii tot în poiată zua și le afuma cu balebă și cu duhan; în anu 1864 în luna lu iunie în 30 la

amiaz s-o pornit o ploaie și o tot plouat până în 3 august adecă 4 zile și 4 nopți și o venit apele forte mari de o strâcat Sărăca foarte rău și le-o înecat și moara de tot și ale Căstăului și era gata să înece și oile noaste da apa o fugit ... o înecat 7 case ... la Custuri și Godeanu s-o înecat de zăpadă de nu să vedea nicidecât” (*Triod*, Râmnic, 1731 – Beriu).

25. „În primăvara anului 1866 după Înălțarea Domnului joi noaptea o picat bruma; în vara anului **1867** iunie în 30 o fost căldură foarte mare” (*Triod*, Blaj, 1800 colligat *Strastnic*, Blaj, 1800 – Nandru).

26. „În anu **1866** în 17 faur s.v. au durduit ca în mezul verii și au plouat ploaie caldă ca vara și de aici începând în acea lună au durduit mai de multe ori, în acea primăvară au brumat de s-au stricat viile și holdele foarte rău, Nicolae Lazăr” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Beriu).

27. „În ani 1870, 1871, 72 și 73 tot timp rece o fost, Ioan Oprescu învățător în Holdea” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Teiu).

28. „În anu **1870** primăvara atâta ploaie o fost cât până în Sfântu Gheorghe nu o putut pune cucuruzu în pământ” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Mănerău).

29. „În 24 mai 1871 au venit din ceriu un trăznet, fulger și au trăznit pe notareșu Dănilă Andrei în casa lui și întracea minută au murit și în 29 mai l-au îngropat în progadia besericii de dreapta din sus lângă tatăl său popa Nicolae Andrei, au fost îngropăciune frumoasă, 21 iunie **1871**” (*Penticostar*, Râmnic, 1767 – Tâmpa).

30. „În anul 1873 au fost în Ardeal o coleră însoțită de ciurma așa de mare cât în luna lu iunie au răposat 112 indivizi numai în comuna noastră Tisa, spun adevărul că în 29 iunie **1873** am înmormântat oameni din 112, au fost 56 parte bărbătească iar 56 parte femeiască, Doamne Dumnezeule fie voia Ta” (*Cazanii*, București, 1768 – Tisa).

31. „Pentru aducere aminte cum că în anul **1874** mai, luna, în două zile, într-o duminică dimineața au început a ninge cu vântul

dispre miazănoapte cum au fost mai puternică și au nins pe toată ziua duminică și luni până la amiază cât au lipit pe frunza leamnelor cât multe leamne s-a rupt de greomântul, mor vite gigerate de foame prin grajduri că neaua nu s-au dus după fața pământului de duminică dimineața până marți după amiază, în Lazuri, mai 17 zile Ioan Czirt preot” (*Evanghelie*, Râmnic, 1745 – Castelul Corvineștilor Hunedoara).

32. „1877 an, 31 ghenuarie după călindaru vechi au tunat în ceri și au fulgerat” (*Ceaslov*, București, 1767 – Ghelar).

33. „În 7 ianuarie miercuri la Sântion au tunat la un ceas după miezul nopții, anul 1881” (*Octoih*, Blaj, 1792 – Căinel).

34. „Tisa în 4 martie 1883 de către ziuă au fost ger mare încât au vinit gheața pe Mureș, Sofronie Olariu preot” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Tisa).

35. „1875 o fost vânt că a rupt pomii și păduri, o țapat acoperișu și turnu de pe beserica cea românească din Zlagna ... clopotele le-a asvârlit din turn așa departe ca la 160 stânjeni și nu s-au spart, 1887” (*Evanghelie*, Sibiu, 1844 – Curechiu).

36. „În anu 1887 în 20 și 21 mai au venit rău așa de mare de au hurluit casa și au rupt gardurile de la Vasile Vaidean ... și au înecat grădinele de legume” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Romos).

37. „... în anul Domnului 1888 în ghenuarie în 13 zile s-au însemnat și au fost foarte mare neaua” (*Triod*, Blaj, 1800 – Rovina).

38. „În anul 1893 au fost cutrămur de pământ în luna lu april în 27 de zile la trei ceasuri după amiză în sâmbăta Paștilor, Mihail Zevoian administrator” (*Liturghie*, Sibiu, 1798 – Hășdău).

39. „Martie 2 /1893 în sâmbăta Paștilor s-au cutremurat pământul” (*Ceaslov*, Râmnic, 1784 – Romos).

40. „În anul 1893 april 26 au nins dar din noaptea de 25 au început a ninge până în 26 la amiază, la dealuri au fost neaua și de două palme, la vale era de o palmă și se dărâma toți pomii cu neaua, nu erau toți înfloriți numai câțiva cireși, frunze n-au fost pe aceia”

(*Adunarea Cazaniilor*, Beci/Viena, 1793 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

41. „În anu **1895** au fost foarte mare mană” (*Triod*, Blaj, 1800 – Bretea Mureșană).

42. „În 11 iulie anu **1896** s.v. o căzut preste comuna Almășel o ploaie torențială cu grindină așa încât apa o spălat toate grădinile și dealurile le-a zdrobit grindina, Petru Ștefan preot gr.or.” (*Evanghelie*, Sibiu, 1806 – Almășel).

43. „Să știți fraților cum că în anul **1897** au înghețat Murășul ... Popa Iosif” (*Ceaslov*, Sibiu, 1833 – Boz).

44. „În 19 ianuarie, **1899**, marți, a murit tatăl meu Gavrilă Borza, în etate de 49 de ani, fiind preot în al 16-lea an de preoție, 10 ani cantor, având un glas foarte frumos, fiind lovit de gută și fiind 2 zile bolnav, eu eram la Sibiu, am venit acasă, era întins în casa dinainte, Ioan, teolog”; „Să să știe cât va trăi această sfântă carte că stăpânul ei preotul Gavrilă Borza a murit în 19/20 ianuarie **1899** având anii vieții 49 și semnăm aici noi, fiii lui, Ioan, teolog, anul al 2-lea și Ana Oniciu, preuteasa”; „Vineri, în 9 iulie, ziua nașterii Vinichii foarte m-am întristat căci a început a o durea grumazul și ea singură care a mai rămas dintre iubiții mei surori și frați buni, de aceea văzându-o bolnavă m-am întristat foarte și alte năcazuri mari având cu mama, cu Anuța și cu datoriile și cu hulirea oamenilor și am blăstămat și am hulit pe cei care au trimis peste mine atâtea năcazuri, zac în năcazul meu, am luat acest mărgăritar pretin în mână și am deschis la pagina aceasta și foarte m-am liniștit de aceste frumoase și de la doctorul sfânt însuflețite cuvinte, Dupăpiatră, 9 iulie, **1899**, Ioan Borza, teolog”; „În 1885 a murit fratele Simion de 2 ani, în 1895, în mai, Salvina de 9 ani, în 1896, în ziua de Crăciun, Linuța, de 3 ani, în martie, 1897, Mariți de 12 ani, în 1898, în aprilie, Gavrilă de 6 ani, în septemvrie, 1898, moșu Simion de 81 de ani, în **1899**, în 19 ianuarie, tatăl meu, preotul Gavrilă Borza, 49 de ani, Ioan, teolog” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Stănița).

45. „În anul **1908** nu au plouat din ziua de Sfântu Gheorghe până la Dumineca Mare și o fost o lipsă mare de fân și cucuruzu, grâu însă o fost fain” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Mărtinești).

46. „La anul **1908** au fost secetă mare că n-au plouat din 23 aprilie până în 24 iunie de s-au uscat tot câmpul dar și grâul pe loc petros s-au uscat fără boambe” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Stejărel).

47. „... din Potingani ... scris eu Ilie Mihăesc cum că în anul **1922** au umblat timpul foarte bine” (*Octoih*, București, 1730 – Ribicioara de Jos).

48. „În anul **1925** în Duminica Tomii s-au ridicat Rugă în grădină la Arsenie pentru că au fost gonje” (*Penticostar*, Blaj, 1808 – Săliște).

49. „În acest an 1931 au fost o iarnă foarte geroasă și lungită ... au fost tot ger mare și la Bunavestire ... au fost pentru vite rău de s-au gătat nutrețul și nu aveau mulți oameni nici tului și nu aveau nici de unde cumpăra / Să să știe că în anul 1931 era părechea de boi cu 20 mii, 28 și până la 40 de mii și în **1932** au picat prețu la 1000 ... să să știe că cucuruzu mai în toamnă au fost 40 lei măsura dară pe la 29 martie s-au ridicat la 70 lei măsura ... Dionisie Laz” (*Triod*, Blaj, 1771 – Pojoga).

50. „În anul **1932** au fost o iarnă foarte mare au fost zăpadă de o jumătate metru iar primăvara au inundat toate râurile încât Murășul au fot aproape de drumul țării și au făcut mare pagubă în toată regiunea lui, Țic Andronic cantor în 23 IV 1932” (*Triod*, Blaj, 1813 – Boz).

51. „În ziua de Anul Nou **1941** a plouat în timpul când să slujea Sfânta Liturghie vom vedea ce va urma” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Boz).

52. „La sărbătorile Rusaliilor anului 1938 a treia zi au fost rupere de nori deasupra dealurilor așa că au crescut apele făcând mari pagube pe hotare îndeosebi asupra comunelor Vețel și Herepeia; la 29 martie 1939 o venit o nenorocire pe satul acesta Vulcez că ziua de la orele 3 până la ora 2 noaptea o plouat o ploaie torențială; iarna

anului 1946/47 au fost foarte grea premergându-i un ger foarte sec de 14 zile care a cuprins arăturile de toamnă, grâul și orzul; iarna lu **1947/48** a fost o iarnă foarte ușoară.” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Vulceș).

53. „În anul **1952** începând din luna lu mai până la 1 septembrie au fost mare secetă de și Mureșul l-ai putut trece în picioare pe unde ai vrut, cantor Bredian Nicolae născut 1900” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Glodghilești).

54. „În 9 iulie au fost o ploaie grozavă cât toți săpătorii au fugit de pe câmp acasă și eu am tras clopotele numai singur până ce s-au încetat ploaia” (*Penticostar*, Sibiu, 1841 – Biserica Ociu).

V. ISTORICE. SOCIAL - ECONOMICE

Cartea veche ne poartă cu gândul la oameni și fapte trecute. Cu credința că scrierea tipărită sau rămasă manuscrisă trece peste timp, făptuitorii cărții îndeamnă mereu la restabilirea locului lor în istoria culturii. Adaos la carte sunt însemnările, notele de mână ale proprietarului, ale celui care a cumpărat-o, ale unora dintre cei care au citit-o, ale acelor care au trăit anumite întâmplări ieșite din comun, sau chiar evenimente care le-au schimbat viața.

Dintre toate categoriile de însemnări, cele cu conținut istoric formează o grupare importantă pentru că sunt mărturisitoare ale unor fapte istorice și pot fi socotite documente, „istoria scrisă de cei mici”. Prin urmare, cei care adnotează marginal despre un eveniment istoric petrecut în timpul vieții lor, la care au luat parte direct sau indirect, îi cunosc însemnătatea și relatându-l chiar extrem de simplu, lacunar, îl supun judecății rândurilor de cititori care le-au urmat. Dintre însemnările olografe, cele istorice au un regim preferențial printre cei care cercetează cartea veche pentru că însemnarea care redă aspecte dintr-un timp istoric se suprapune peste carte, participantă și ea astfel, la momentul istoric deosebit.

Secolul al XVIII-lea al istoriei noastre a fost marcat de anul 1784, anul răscoalei condusă de Horea, Cloșca și Crișan. Este firesc, ca evenimentul să fie comentat și prin scurtele însemnări de pe vechile cărți hunedorene, având în vedere faptul că aceste locuri au fost aria de desfășurare a mării răscoale. Așadar, apare o însemnare, minicronică, a evenimentului istoric din vremea lui Horea, pe *Biblia* tipărită la București, în anul 1688, cu circulație în zona Devei, acum

aflată la Sibiu¹²²: „1784 octomvrie 16 zile, când au venit Crișan Giurgea în Brad de au sorocit toate ceatele la Mesteacăn pe 20 de zile să le dea poruncă de la Horea să meargă la Bălgrad la poruncă până la Curitău, apoi în varmeghie s-au răscolat să prindă pe Crișan Giurgea, Nalați Gercaș și cu alți nemeși care au fost la Curitău atunci în rebelie, apoi s-au întors potera la Criscior la Brad, la Ribița, apoi la Câmpeni, alții au pornit pă țară în toate părțile s-au lătit până ce toate cele o stricat și la Deva în 27 au perit mulți, (pe) unii au tăiat (pe) alții au prins, unii au sărit în Murăș de s-au înecat, de toți ca la 600; 1784 november în 26 au perit den sus de Mihăileni ca vreo sută de oameni din Blăjeni ... din Stănița, de Dupăpiatră, că s-au fost sculat împotriva armadiei împărătești, fiind de față și domnul Vlădica Ghedeon și mulți preoți împreună cu un obăraș la ... Domnu crai al săcuilor și toți săcuii au fost armia sa, scris-am eu protopop neunit al Trestiei, 1784”.

Aceași însemnată parte a istoriei noastre este notată și pe o *Cazanie* a lui Varlaam, Iași, 1643, aflată la Arhivele Statului din Deva. Semnatarul este unul din preoții mulți care poate a participat activ, sau poate n-a fost chiar la fața locului, dar cunoștea faptele: „Scris-am eu popa Mihail Popovici ... când s-au început răbelia în Ardeal de au sculat Horea țara de au spart curțile domnilor și au omorât unguri 100 iar români au perit 7 mii de oameni, 1784”.

Răscoala țaranilor din toamna anului 1784 urzită în ținutul Zarandului și extinsă apoi și în alte părți ale Transilvaniei a fost bine luată în seamă de către comentatorii anonimi, care au notat evenimentul, așa cum l-au gândit și trăit, pe un spațiu mic rămas liber pe fila tipărită a cărții. Despre anii premergători acestei zguduitoare răscoale, documentele menționează că au fost extrem de apăsători: „plângerile mereu nerezolvate ... tergiversările, acest du-te – vino de

---

¹²² D.Dreghiciu, *Carte românească veche și cunoașterea istorică*, în *Apulum*, XXV, 1989, p.412.

scripte în sus și în jos pe calea ierarhică, de delegații de la o instanță la alta întrețin, sporesc mereu enervarea, ostilitatea”¹²³.

Ideile programatice ale Iluminismului, ideologia secolului al XVIII-lea, principiul libertății, au răzbătut din Apusul Europei până în Transilvania. Opresății acestei provincii așteptau să li se acorde drepturile politice firești. Pentru realizarea schimbării sorții era nevoie de „îmbunătățirea agriculturii și stimularea sârguinței, iar acestea nu se pot obține fără redarea libertății personale, care oricărui om i se cuvine de la natură și de la stat, și a proprietății lucrurilor care li se cuvin”¹²⁴. Prin urmare răscoala a însemnat capătul puterii de răbdare a nedreptelor poveri. La neluarea în seamă a petițiilor îndreptățite s-a răspuns cu cruzime de către localnicii din Tătăraști (Valea Mureșului): „Pe Andrei Adorjan ... junior (din Tătăraști – n.n.) l-au înecat în Mureș”¹²⁵. Pe un *Chiriadromion*, tipărit la Bălgrad, în anul 1699, care a fost și în posesia bisericii din Tătăraști (biblioteca Muzeului Deva) anul istoric 1784 a fost consemnat într-o notă de mână de către un contemporan al evenimentului: „Când au umblat Horea în Țara Ardealului de au spart țara au fost la 26 octomvrie, 1784”, repetând știrea semnatarul își manifestă atitudinea sa interesată față de eveniment: „când au ieșit Horea în Țara Ardealului au fost 784 ... iară la noi s-au spart țara la 25 octombrie 1784”.

Pedepsirea înfricoșătoare a capilor răscoalei a fost scrisă în documentele vremii, inclusiv înfățișată în iconografia vremii. Se cunosc și nume ale celor care au pactizat cu stăpânitorii, iar cooperarea lor la prinderea capilor răscoalei trebuie înțeleasă ca o trădare sub forța fricii față de autorități care au aplicat grele pedepse, sau pur și simplu pentru recompensa materială acordată după descoperirea ascunzătorii celor din fruntea răscoalei.

---

¹²³ D.Prodan, *Răscoala lui Horea*, București, 1979, vol.I, p.198.

¹²⁴ D.Prodan, *Transilvani și iar Transilvania*, București, 1992, p.127.

¹²⁵ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, București, 1979, vol.I, p.311.

Documentele istorice atestă numele celor care s-au desprins de cauza răscoalei și unul dintre aceștia a fost Popa Moise din Cărpiniș care relatează guvernului „cum că a aflat de la Ursu Bobor din Abrud sat, care vorbise cu oamenii din Ponorel și Râu Mare că Horia prea puțin crede în iertare și că și-a pus ceata sub jurământ că vor stărui unul alături de altul și toți alături de Horea”¹²⁶. Popa Moise este unul din căzușii aducerii lui Crișan în fața autorităților, „numele celor care au luat parte la prinderea lui Crișan, după raport, sunt Popa Moise din Cărpiniș, cel care a contribuit mai mult, Popa Moise cel tânăr, fiul preotului”¹²⁷. Numele lui Popa Moise apare înscris într-o notă de mână, ca a unuia care a înlesnit cumpărarea unei cărți de biserică, pentru un sat întreg. Este greu de înțeles fapta necugetată a preotului care, pe de o parte, se alătură opresorilor, iar, pe de altă parte, știe să facă fapte atât de bune ca aceea a înlesnirii cumpărării unei cărți scumpe pentru obște, așa încât cine poate să-l judece pe Popa Moise? Însemnarea care pomenește de bine acum, pe preotul din Cărpiniș, luată de pe *Molitvenicul*, de Râmnic, 1730 (Castelul Corvineștilor Hunedoara), spune: „1757 fiind în sat la Cărpiniș în casa unde au săluit Popa Moise ... spoid că această carte o au cumpărat Conț Toma cu 12 florinți și o au dat în beserică în Cărpiniș să-i fie de pomeană, scis-am eu în luna iulie, în 4 zile, Popa Moise din Cărpiniș”. Numele preotului a devenit istoric.

Popa Dănilă din Crișcior a fost implicat și el în evenimentele anului 1784. Răspunsul la „Ultimatum” în care erau menționate cerințele răsculaților, trebuia să ajungă „în Criscior, la Popa Dănilă a Crisciorului”¹²⁸. O notă de mână de pe un *Antologhion*, Râmnic, 1745 (biserica Crișcior), îi însemnează pe cei din familia acestui preot, slujitori credincioși ai satului lor: „Eu Popa Pătru din Criscior am dat 28 florinți pe această carte; eu Popa Adam din Criscior cu

---

¹²⁶ Idem, vol.II, p.104.

¹²⁷ Idem, p.369.

¹²⁸ Idem, vol.I, p.423.

Popa Dănilă din Criscior, ficiorii lui Popa Pătru din Criscior, scris-am eu, eu Popa Dănilă”. Numele lui Popa Dănilă din Criscior, participant la cauza răsculaților apare drept mărturie într-o însemnare de pe o *Evanghelie învățătoare*, Mănăstirea Dealu, 1644 (biserica Sârbi).

Pe „Matricola” bisericii din Densuș, care începe notarea la anul 1824, preotul Vizantie „densușianul” a lăsat pentru urmași date mai importante ale istoriei noastre: „1784 au fost Horea, adică sculara românilor din Ardeal asupra ungarilor; 1788 au fost intrarea turcului pe la Vulcan în Țara Hațegului până la Sântămărie Orlea; la 1848, 7 iunie, se stinse iobăgia în Ardeal și iarăși se sculară ungarii cu românii la bătaie și periră de amândouă părțile foarte mulți, scris-am eu Vizantius Macioiu, parohul Densușului la anu 1855, 20 februarie”¹²⁹.

Preotul Vizantie este un cunoscător al istoriei Transilvaniei și își notează opiniile în acest sens, pe *Biblia* tipărită la Blaj, în anul 1795 (biserica Densuș): „1848 ungarii voind a uni Ardealul cu Ungaria și cerând Ministeriu deosebit de cel împărătesc, ca despăgubire (sic) au ieșit iobăgia, ungarii trăgându-se îndărăpt cu Ministeriul lor în a cărui frunte se puse Karol Lajos, s-au început ura cu Guvernul împărătesc și cu celelalte națiuni locuitoare (români, sârbi, sași) încât M.S.S. Ferdinand mulțumindu-se de Tr. (tron) au urmat 1848, 2 dechemvrie Francisc Iosif I M.S. Ferdinand s-a tras în Bohemia”¹³⁰:

După 1784 evenimentul cel mai de seamă al istoriei noastre a fost revoluția de la 1848, relatată în însemnări, pe măsura cunoștințelor de către preoți-cărturari, prețuiți de obștea rurală. Știri scurte sunt exprimate în limbajul vremii și al celor cu școală sau fără prea multă învățătură, dar care s-au străduit să amintească cât mai des urmașilor despre „istoria” la care au luat parte.

---

¹²⁹ I.Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Țării Hațegului*, Lugoj, 1913,p.406.

¹³⁰ Idem, p.405.

Conținutul de idei religioase, moralizatoare, însemnările adăugate împreună cu prefețele (predosloviile) constituie parte dintr-un univers al cărții scrise. În *Predosloviile către cetitori* truditarii cărții s-au adresat semenilor încercând să-i convingă să-și cinstească locurile de baștină și oamenii care le-au dat un țel, care le-au încadrat, în vreme, într-o istorie. În ceea ce ne privește „deși literatura istorică este superioară ca exprimare artistică, scrierile bisericești au avut un rol important în fixarea limbii române literare, deoarece literatura istorică a circulat doar în manuscris până către secolul al XIX-lea și, deci, a fost mai puțin răspândită, în timp ce literatura religioasă a beneficiat de avantajul tiparului încă din secolul al XVI-lea, circulând în toate teritoriile locuite de români”¹³¹. Mitropolitul Țării Românești Antim Ivireanul, talentat cărturar în ale scrisului și imprimeriei, mărturisea în *Predoslovie la Liturghii*, Târgoviște, 1713, că „datoria fieștecare .. ar putea să facă folos patriei lui pentru că ea îi priaște și îl hrănește, ea îl cinstește și îl păzește”. Cel mai folositor pentru cititor este ceea ce se scrie despre trecutul nostru istoric în prefețele *Mineelor* tipărite la Râmnic între anii 1776-1780. Cele 12 *Minee*, la tipărirea cărora au contribuit Chesarie (episcopul), Grigore (mitropolit), Rafail Anatolie, Iordan Cappadochianul și Filaret, bine cunoscuții Chesarie și Filaret episcopi cărturari influențați de ideile Iluminismului au făcut din predosloviile lor cărți de istorie. Astfel, la începutul *Mineiului*/noiembrie (Râmnic, 1778) episcopul Chesarie vorbește despre trei epoci din istoria românilor, care mai înainte se numeau „dachi și gheți”, despre războaiele pe care „Dechebal .. pe acele vremuri voievod dăchilor” le-a avut cu Traian, este amintit Radu Voievod „ce-i zice Negrul” și o serie de domni precum Matei Voievod, Constantin Brâncoveanu Voievod. În *Predoslovie la Mineiului*/ianuarie (Râmnic, 1779) este scoasă în evidență ideea că

---

¹³¹ G.Țepelea, *Pentru o nouă istorie a literaturii și culturii române vechi*, București, 1994, p.25.

„linia neamului românesc se trage din slăvitul neam al romanilor”, idee continuată după Chesarie de către Filaret în *Mineiul/Iulie* (Râmnic, 1780): „semnele românilor dintru început fericite / cu adevărat de la Roma zburând în Dacia sunt venite”.

Selecția însemnărilor și a fragmentelor din prefețele cărților vechi religioase oferă posibilitatea cunoașterii preocupărilor celor care au lucrat la carte, făuritorii și cititorii, supuși și influențați de cadrul istoric în care au trăit, și facilitează receptarea mesajului scriiturii, astfel încât, istoria de acum și cea trecută își conferă prioritate.

1. „Când a robit Izmail ... tătaru, 1691 în zilele lui Apapfi cel mai tânăr, iară când au fost nemții supt Orade an 1692; când au luat Lipova, ano **1692**” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

2. „Anii Domnului **1752** să să știe și aceasta că eu popa ... Părștenescu am dat dijmă din curățura lu Ursu Toader care au cumpărat de la Rus Dănilă... 5 horgoși pe an la sfânta beserică cea din sus din Geoagiu de Jos...” (*Antologhion*, Râmnic, 1752 – Geoagiu Suseni).

3. „La anul **1784** au fost potera; la anul 1784 au fost revoluție” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Renghet)

4. „Scris-am eu popa Mihail Popovici Paroh neunit când s-au început rebelia în Ardeal de au sculat Horea țara de au spart curțile domnilor și au omorât unguri 100, iară rumâni au perit 7 mii de oameni, **784**, 24 de zile s-au început răbelia, popa Mihail” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 – Arhivele Statului - Filiala Deva)

5. „Au răposat preoteasa me anume Salomie a lu popa Zaharie de la Mânerău, luna februarie, 20 de zile, anu **1799**” (*Evangelhie*, Blaj, 1765 – Mânerău).

6. „Domnul Tot Daniel au murit în 21 ianuarie și s-au îngropat în 25 aceeași lună, an **1807** îngropăciunea, iar pomana s-au

pus în 27 tot ianuarie, Mihail Orbonaş” (*Minei*/august, Buda, 1804 – Bacea).

7. „Noi care mai jos ne vom iscăli arătăm precum la anul **1809** au venit înaintea noastră Visirin Marcu și s-au rugat să-i dau 20 de zloți... loc de 2 care de cucuruz...Bârcii, camătă după bani” (*Chiriadromion*, București, 1732 – Bârcea Mare).

8. „1817 la acest an au fost lipsă mare și foamete mare că au murit cât a treia parte din oameni și de foame au murit, că au fost măsura de cucuruz cu 12 zloți, iar la anu **1818** au fost cucuruzul cu 4 groși adecă 24 de creițari, Aron Popovici, paroh Poienița Tomii, Merișor, Runcu” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Măgura).

9. „...Tot într-acest an (**1821** n.n.) au fost ferdela de grâu cu 1 zlot, cucuruzu cu 14 groși în bani hârtie” (*Minei*/aprilie, Buda, 1804 – Rapolt).

10. „Anul **1823** luna lu aprilie 2, am dat numărăturile la Scaunul... di la Sălașu de Sus, suflete 200 de fumuri, 35 nemeși, țigani 4 familii, 43 văduvi, 5 văduvoi” (*Strastnic*, Blaj, 1817 – Sălașu de Sus).

11. „Anu **824** ... vrând a arăta eu cel mai jos iscălit cum s-au prins Bunăparte adecă franțozu de Alixandru împăratul moscotin și s-au închis la cetatea Elena care e stean de piatră care iaste despre partea apusului din așa s-au mai asăzat bătăliile de să află pace în țara noastă în Ardeal zis, dară acest împărat Bunăparte s-au prins la anu 821, în Rapolt, Aron Filimon, dascăl normalicesc” (*Minei*/aprilie, Buda, 1804 – Rapolt).

12. „Iată cum anu **824**, iunie 22, să află banii cei de hârtie 10 zloți, 4 zloți de argint ferdela de cucuruz cu 15 creițari hârtie, de grâu cu 10 zloți bani hârtie, marja de sare la Șoimuș cu 4 zloți argint, am scris eu Aron Filimon în Rapolt” (*Minei*/iunie, Buda, 1804 – Rapolt).

13. „ Să să știe în ce vreme s-au dus cătană .. Popovici di la Ruda ficior a lu popa David, în anu **1828**” (P.Maior, *Prediche*, Buda, 1810 – Dăbâca).

14. „Anu **1846**, novembrie, au fost cucuruzu cu 2 zloți și grâu cu 3 zloți” (*Triod*, Blaj, 1800 – Bretea Mureșană).

15. „La anul 1848, ianuarie 24, au fost cătănie prin sate, Petru Gașpar cantor; la anul **1848**, ianuarie au fost cătănie foarte groaznică cu potera” (*Ceaslov*, Sibiu, 1833 – Boz).

16. „La anul **1848** în luna lu martie, în două zile, răbotele și zăciuiaele adecă destuurile din țara noastră Ardeal, adecă am eșit de sub tăpile ungurilor prin monarhul nostru împărat Ferdinand și tot întru acel an au fost bătaie foarte groaznică întră nația română și întră nația ungară, iară mulți au picat și de ai noștri și de ai lor, am scris eu Petru Gașpar, cantor” (*Antologhion*, București, 1766 – Cuieș).

17. ”În anul 1848 s-a ertat slujba în ziua de duminica mare și apoi în anul **1849** s-or înfruntat tare unguri asupra românilor, în luna lui ianuarie în trei zile” (*Penticostar*, Sibiu, 1805 – Vulcez).

18. „La anul **1849** iulie 26 s-au huluit cetatea la Deva unde mulți unguri au și perit fiind ascunși acolo de frica moscalului, să zice așa că puțini au scăpat din cât au fost supt acolo” (*Antologhion*, București, 1766 – Cuieș).

19. „S-au început revolta în 12 zile octomvrie la anul 1848 și s-au încetat la anul **1849**, iunie, 29, Sânpetru” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Blăjeni Plai).

20. „Din sparjerea românilor cu ungurii în anu **1849**” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Mânerău).

21. „Anul **1849** s-au bătut românii cu ungurii și au biruit ungurii toată țara împăratului numai ținutul Câmpenilor nu l-au putut birui și Varmeghia Zarandului... în Blăjeni încă au ars în două părți de sat nici cocină de porci n-au rămas și au venit în Blăjeni unguri cu 12 tunuri de au trecut la Abrud și în Abrud s-au sculat Iancu cu rumânii și au prăpădit o armadie ungurească toată ne-au luat armele, apoi au venit românii și au bătut pe ungurii din toată țara Austriei și pre mulți din unguri au bătut și au murit. Și atunci au țipat (iobăgia n.n.) de pe rumâni că până atunci rumânul cel mai puțin făcea...

săptămâni de lucru pe an la domni ... și mai încă alte dijme ... Ioan Leah” (*Triod*, Blaj, 1771 – Blăjeni).

22. „La anu **1850** au fost părechea de boi cea de frunte cu 5 și 6 sute de florini și cei mai de jos cu alte 2 sute și cotul de cioareci cu câte 55 groși iproci și fonțu de amici cu 50 și 2 de zloți și fonțu de bumbac cu 6 zloți acestea pe zilele înaltului împărat Franțis de-a doilea fiind eu preot Popa Solomon în Rapolt în biserica cea neunită” (*Minei/martie*, Buda, 1804 – Rapolt).

23. „În anul 1858 puține prune au fost dar cucuruz foarte bun au fost în anul acesta s-au uscat prunii rău dar mai rău s-au uscat în anul **1859**”; „... în primăvara an **859** s-au început bătaia întră Austria cu Sardinia împăratul Austriei era Franz Iosif, craiul Sardiniei era Victor Emanoil acestuia i-au dat ajutori și domnitoriul Franții Napoleon, Aron Ilie paroh” (*Minei/noiembrie*, Buda, 1804 – Teiu).

24. „La anu **859** au fost foarte mare bătaie la împăratul Austriei cu Franția din 18 april s-au început” (*Octoih*, Blaj, 1825 – Luncoiul de Sus).

25. „Garibaldi, revoltă mare în Italia s-au început în provincia Nica la anul 807... Ignat la anul **862**” (*Octoih*, Blaj, 1792 – Rădulești).

26. „În anu **1862** în 20 martie s.v. s-au dat împrumut lui Coci George 50 de florinți” (*Liturghie*, București, 1728 – Silvaș).

27. „În 28 september an **1865** au ars 87 de case și 87 șuri fără de altceva” (*Apostol*, Buzău, 1704 – Căstău).

28. „În anul mântuirii 1848 s-a fost dat libertatea iobagilor, apoi toamna aceluiași an a urmat resbelu civil, a fost dureros pentru toate națiunile, **1875**” (*Strastnic*, Blaj, 1804 – Hobîța).

29. „În anul **1879** în 25 mai au ars partea satului di la Toaser Basarab în jos până la Vasile Vaidean ... 63 case și șurele, 4 case de țigla” (*Evangelie*, Blaj, 1817 – Romos).

30. „Ano 1846 noiembrie au fost cucuruzu cu 2 zloți și grâu cu 3 zloți; în 1872 au fost bucatele măsura mare cu 2 florini v.a. 10 creițari și grâu au fost cu 3 florini măsura; la anu **1895** au fost foarte

mare mană au fost cucuruzu măsura mare cu 1 florin și 50 creițari și grâu 1 florin 60 creițari” (*Triod*, Blaj, 1800 – Bretea Mureșană).

31. „Inocențiu Mermezan preot gr.or. în Rapoltu Mic hirotonit la anul 1880, septembrie 20, născut la anul 1868 aprilie 15, student de 4 clase gimnaziul din Alba Iulia, căsătorit la anul 1880, iulie 17, de soție au avut pe Costa Lina lu Costa Niculae din Rapoltu Mare care au repausat la anul 1887, noiembrie 15, având doi fii, Valeriu născut 1884, repausat 1886, 9/3 și o fată Eva născută la 1887, aprilie 17, care până acum de prezent e în viață, Rapoltu Mic, 25 faur, 1897” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Rapolt).

32. „În anul 1914 / 15 au fost bătaia cea mare preste tot pământul, din Bacea au fost 114” (*Minei*, Buda, 1804 – Bacea).

33. „În anul 1914 – 18 au fost resboiu mare și foarte mult popor au fost chemat la război, au ajuns o vacă cu 10 mii, o capră cu 1 mie așa scump era” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Abucea).

34. „Să să știe că în anul 1931 era părechea de boi cu 20 mii și până la 40 mii și în 1932 au picat până la 10 mii și să să mai știe că cucuruzu mai în toamnă au fost 40 lei măsura dară pe la 29 martie s-au ridicat la 70 lei măsura, Dionisie Laz” (*Triod*, Blaj, 1771 – Sălciva - Pojoga).

35. „În anul 1941 la 22 iunie s-a dezlănțuit crâncenul război al doilea mondial zis de Antonescu și clica lui războiul sfânt, dar a fost războiul cel mai păcătos din toate câte cu fost până acum, păcătos și la propriu și la figurat, fiindcă s-a născut din păcate și din oameni păcătoși cum a fost Antonescu” (*Triod*, Blaj, 1800 – Ormindea).

36. „În anul 1943 luna octombrie pe șantierul construcției de cale ferată au venit prima locomotivă pe pământul comunei Nevoieși” (*Minei*/octombrie, Neamț, 1831 – Lunca).

VI. PERSONALITĂȚI

Nume ale unor oameni de seamă ai vremii trecute, ecleziști sau vârfuri ale societății politice ori administrative sau ale unor persoane cu însemnătate doar pentru anumite locuri și pentru un anume timp, le desprindem din însemnările de pe cărțile românești vechi, deținute de hunedoreni, pentru o configurație a istoriei culturii românești.

O primă despărțitură a acestor însemnări este legată de categoriile sociale ale semnatarilor, care provin din rândul preoțimii, a dascălilor sau sunt persoane cu înalte funcții publice. O altă separare se poate face între notele de mână semnate de personalități sau semnatarii sunt binecunoscuți doar în această zonă. Astfel, din prima categorie ne atrage atenția însemnarea semnată și pecetluită pe tipăritura mitropolitului Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 (biserica Uric), de către vlădica Sava Brancovici, numit mitropolit al Ardealului, în anul 1656, care menținea legături culturale cu Țara Românească mai ale sprin fratele său Gheorghe Brancovici, diplomat al Curții domnitoare în timpul lui Constantin Brâncoveanu.

Remarcabilă este și însemnarea de pe *Chiriadromionul* tipărit la București, în anul 1732 (biserica Lunca Devei), care poartă semnătura și sigiliul episcopului Inocențiu Micu Clain deschizătorul de căi culturale spre Europa de Apus. Însemnarea prin care „dă slobozie” cărții bucureștene și pentru bisericile transilvănene datează din anul tipăririi cărții, când vlădica Inochentie se întorsese de la Viena, unde a reprezentat interesele politice ale românilor din Imperiu.

Au fost dăruite hunedorenilor cărți provenind de la curțile domnitoare din Moldova și Țara Românească. De pildă, un exemplar

al *Cazaniei lui Varlaam*, Iași, 1643, a ajuns în anul 1656 prin diacul Ioan „ce au fost notariu Măriei Sale Gheorghe Ștefan”, care a dăruit cartea în numele domnitorului Moldovei, satului Măceu¹³². Un *Apostol* tipărit la București în anul 1683 a fost cumpărat în anul 1721 de către Popa Petru „din banii care au dat Măria Sa Gheorghe Cantacuzino, pomană la beserica Deveii”¹³³. Un *Triod* de Blaj, 1771 a ajuns la Simeria dat de „Lazăr Brândușescu, maierul lui Gheorghe Banfi, guvernatorul Ardealului” în vremea căruia Transilvania a cunoscut o perioadă de liniște¹³⁴.

Dacă, ne întoarcem la înaltele fețe bisericești, care au dăruit cărți acestor locuitori, și al căror nume îl găsim în însemnări, exemplificăm numele lui Atanasie Anghel pe un *Chiriacadromion*, Bălgrad, 1699 (biserica Mânerău), primul episcop al românilor uniți cu Roma și un Mecena al culturii române, contribuind la tipărirea *Chiriacidromionului* și *Bucoavnei*, tipărite la Bălgrad în anul 1699. Evidențiem, de asemenea, însemnările episcopilor Ioan Bob sau Ioan Lemeni, ori a vicarului episcopiei de Făgăraș, Iacob Aron.

Aflăm din însemnări despre existența și circulația unor cărți de care se leagă nume de rezonanță pentru o epocă, pentru o zonă, sau care depășesc aceste limite, toate fiind mărturii la îndemână pentru conturarea unei istorii a culturii românești.

Preocupați de îmbogățirea zestrei bisericești și în direct cu credincioșii, ierarhii au fost cei care au direcționat viața religioasă și prin cărțile de biserică cumpărate sau dăruite lor. Un *Penticostar* tipărit la Blaj în anul 1808 „a rămas pe sama sfintei biserici a Hațegului de răposatul preacinstitul domn vicarăș Chiril Țopa, împreună cu un *Octoih*, un *Molitvenic*, *Ceaslov*, *Catavasier*, *Psaltire*, *Liturghie* și un *Catehism*, ano 1811 decembrie, 15”¹³⁵. Alte trei cărți,

---

¹³² Fl.Dudaș, *Vechi cărți românești călătoare*, București, 1987, p.71.

¹³³ Idem, p.76.

¹³⁴ H.Klima, *Guvernatorii Transilvaniei*, Cluj, 1943, p.29.

¹³⁵ I.Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Țării Hațegului*, Lugoj, 1913, p.413-414.

„*Penticostar, Octoih și Triod* s-au dat din crăiasca milă, prin cinstitul vicarăș, Iacob Aron, vicarășul episcopiei Făgărașului, pe sama bisericii cei unite din Silvașul de Jos, 1719, 22 decembrie”¹³⁶. O „Teologie moralicească, Blaj, 1766, este a popii Niculae de la Subcetate dată de pomană de la vlădica Ioan Bob; să să știe că am căpătat daru preuții eu popa Niculae la duminica Sfinților Părinți în biserica Barului, când au umblat arhiereul Ioan Bob în zilele împăratului Franțis în vizitație în Țara Hațegului, varmeghia Hinedoara în anul 1797”¹³⁷.

Prin cărțile cumpărate de aleși ai bisericii, sau intermediare într-o intenție de cumpărare, și lăsate tuturor celor care își orânduiesc viața după cele sfinte, îi cunoaștem, prin însemnările lăsate, și îi apreciem și pentru partea lor la modelarea spirituală a celor pe care îi slujeau. Într-o însemnare de pe un *Triod*, Râmnic, 1782 (biserica Almașul Mic) este înscris numele lui Ioan Popovici, originar din Hondol (Hunedoara), vicar la episcopia ortodoxă din Sibiu, care este martor justițiar la cumpărarea cărții de către un localnic din Poiana în schimbul acordului ca animalele cumpărătorului de carte să poată fi „slobode” pe hotarul Almășelului. La încheierea târgului au fost de față și alți săteni, dar însemnarea este scrisă de „Ioan Popovici protopop și vicar neunit, în anul 1785, iulie 2”. În anul 1804 vicarul a revenit la Hondol pentru a aranja soarta credincioșilor și a explicat „consistoriului că fiind (...) de o parte și vicariu ocupat în centrul consistoriului, de altă parte fiind protopopiatul la mare depărtare (...) cu știrea și fără voia preoților locului” a rânduit a fi viceprotopop în locul său, pe popa Mihail Crainic din Balșa¹³⁸. Vicarul era mai folositor la Sibiu unde știm că a contribuit la tipărirea cărților *Alfavita sufletească*, Sibiu, 1803 și *Preoția sau îndreptarea preoților* tradusă din limba slavonă după patriarhul Calinic al

---

¹³⁶ Idem, p.428.

¹³⁷ Idem, p.429.

¹³⁸ M.Voileanu, *Icoane din viața bisericii*, Sibiu, 1926, p.36.

Constantinopolului, tipărită la Sibiu prin grija sa editorială, „întru luminarea limbii române cu tot fealul de școli normalicești”¹³⁹.

Lexiconul tipărit la Buda în anul 1825 a ajuns la biserica greco-catolică din Orăștie, nu se știe cum, pentru că el „s-a procurat pe sama bibliotecii diecesane din Lugoj, din lăsământul reverendisimului Ioan domnul cândva Barcianu, canonic cancelar, 1890; ex libris Ioanes Bercesan in anum quatum theologiae auditoris M.Naradi, 1845”. Ioan Barcianu, cu studii filosofice și teologice la Oradea, a fost numit capelan de Lugoj, iar în anul 1880 numit canonic prebendat și în 1884 canonic cancelar¹⁴⁰.

Fără a face o evidențiere demonstrativă, din însemnările lăsate pe cărțile hunedorene vechi, pe lângă personalități de rang înalt, elite consacrate, se înscriu într-un „plan doi” categoria învățaților, oameni cu școală, oameni informați preoți sau dascăli frunțași cu preocupări culturale. Ei și-au făcut remarcată prezența popularizând în mediul în care au trăit ideile timpului lor. Cărțile românești vechi care au circulat și care mai sunt în posesia locuitorilor din această zonă împărtășesc, prin însemnările lor, strădaniile ale acestor slujitori ai culturii proveniți și ei din categoria absolvenților de gimnazii, colegii, seminarii. În vicariatul Țării Hațegului, preoții și dascălii, absolvenți ai Blajului „școala-fanion” a românilor ardeleni, constituie suportul intelectualității de elită din Transilvania și ating o cotă numerică apreciabilă¹⁴¹. Nu ne arogăm dreptul de a face ierarhizări printre cei care au știut să aducă, prin cărțile de altar, lumina minții și a sufletului printre ascultătorii lor. Din însemnările de pe cărțile de demult ale hunedorenilor, cunoaștem multe nume de preoți credincioși idealului lor apostolic. Cei mai mulți slujesc la biserici sătești știind că și acolo era nevoie de un

---

¹³⁹ N. Albu, *Învățămintul românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, 1944, p.229.

¹⁴⁰ D.Radu, *Dieceza Lugojului, Șematismul istoric*, Lugoj, 1903, p.139-140.

¹⁴¹ R.Câmpeanu, *Sursele intelectualității românești din Transilvania în secolul XVIII*, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj*, Cluj-Napoca, 1994, p.305-311.

luminător. Însemnările de pe filele *Triodului* de Blaj, 1771, *Apostolului* de Blaj, 1767, *Cazaniei* București, 1742, *Penticostarului*, de Blaj, 1768 (toate ale bisericii din Silvaș) îl pomenesc printre cumpărătorii acestor cărți pe Simion Zugravul „sân Popa Simion protopop ot Pitești”. Este vestitul Popa Simion zugravul de biserici și icoane din Țara Hațegului (Baru Mic, Nucșoara, Hațeg, Prislop, Densuș, Ghelar). „Un luminat pribeag din Țara Românească” care a avut ucenici, a învățat „zugrăvitul” pe popa Nicolae din Uricani¹⁴². Alături de numele lui Popa Simion Zugravul este notat în unele însemnări și numele Nopcea, din a cărei familie s-a ridicat baronul Nopcea cu implicații în revoluția de la 1848, despre a cărei origine și înnoibilare a scris Ioan Cavaler de Pușcariu¹⁴³.

În Țara Hațegului la Sălașul de Sus a preoțit Solomon Rabai al cărui nume este notat în însemnările, pe un *Strastnic* de Blaj, 1817 (biserica Sălașul de Sus), în care face un „sondaj sociologic”, o statistică cu privire la numărul locuitorilor împărțiți după criteriile alese, probabil, nu întâmplător, iar pe un *Apostol*, Blaj, 1802 (biserica Sălașul de Sus) semnează tot el în anul 1819 despre posesorul cărții. Modest preot de sat, Solomon Rabai, între 1805 și 1812 a fost dascăl la Cigmău, dar el a fost și „un vestit scriitor (...) se află mai multe prăznicare scrise de mâna dânsului”¹⁴⁴.

O însemnare despre „votizația” funcției supreme la episcopia din Blaj a fost lăsată pe o *Liturghie*, Blaj, 1817 (biserica Clopotiva) de către George Casian, preot în Clopotiva cu școala gimnazială și filosofia studiate la Blaj, „vorbește latinește, ungurește și nemțește” și a fost timp de trei ani capelanul vicarului Constantin Papfalvi, la Huneodoara, unde a fost și dascălul „pruncilor”¹⁴⁵. Însemnarea

---

¹⁴² N.Albu, *op.cit.*, p.144.

¹⁴³ Ioan Cavaler de Pușcariu, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, vol.II, Sibiu, 1985, p.144.

¹⁴⁴ Gh.Naghi, A.A.Rusu, *Un manuscris inedit al lui Ștefan Moldovan în Sargetia*, XX, 1986-1987, și XXI-XXIV, 1988-1991, Deva.

¹⁴⁵ Idem, vol.XXI-XXIV, p.313.

menționează numele distinșilor candidați și rezultatul voturilor pentru fiecare, ceea ce ne face să credem că a fost o alegere bazată pe reguli democratice, fiindcă 96 de voturi, adică majoritatea, au fost obținute de Alexandru Șterca Șuluțiu, care mai târziu va deveni mitropolitul Blajului, însemnarea devine astfel știre documentară.

Un alt preot cu renume este Vizantie (Vichentie) Macioiu (de Măceu), preot în Densuș, ascendentul cunoscutei familii de intelectuali a Densușienilor. Pe un *Apostol*, Blaj, 1814 (biserica Densuș) însemnarea ne spune că „sfânta carte s-au cumpărat de Vizantie Macioiu paroh Densușului pe sama bisericii Densușului cu 13 Rf. din banii bisericii s-au cumpărat la 1844, 19 septembrie”¹⁴⁶. Importanță prezintă însemnarea de pe un *Penticostar*, Blaj, 1808 în care sunt lăsate date biografice ale vestitei familii: „Eu mai micul și mult smeritul între preoți popa Nicolae de Măceu, unit, m-am născut la anul 1773, ianuarie 3, m-am căsătorit la 1796, novembăr 3, m-am hirotonit adecă preuțit la 1798, april 11. Fiul născut la 1824, căsătorit la 1844, preot la 1847, trăind tatăl. Ano 1798, iulie 28 s-au născut fiul meu Vizantie, 1804 septevrie 8, Terezia, fii Vasile, Iulia, Moise 1812, 25 mai, Aron, Elisaveta, Efrusina, Trudi, Iosif, Moise. Mortua fuit mea mater ano 1777, september 6. Mortua fuit meus pater 1817, september 2”¹⁴⁷.

Note de mână pe cărți vechi sunt semnate de cei proveniți din familia Budai-Deleanu, din Cigmău, din care s-a ridicat unul din cei mai de seamă iluminiști ai Școlii Ardelene. Pe un *Strastnic*, Blaj, 1753 și pe o *Evanghelie*, Blaj, 1765 (biserica Cigmău), a semnat popa David Budoii, care a și cumpărat pentru biserică un *Octoih*, Blaj, 1770, iar pe un *Penticostar*, Blaj, 1768 (biserica Cigmău) sunt notate de mână numele: Buda Iosif, Aron Buda.

Evidențiem o altă personalitate hunedoreană dar cu mare răsunset în epocă. O însemnare de pe un *Apostol*, București, 1683

---

¹⁴⁶ I.Radu, *op.cit.*, p.398.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

(biserica Geoagiu) notează: „Hic liber eratus est ex Fundo eclesia unita Sekeremiensis, die 21 mai 1801, popa Dudas, I.Franzenau C.R.Montanatus”. Iosef Franzenau a fost prefect montan la Săcărâmb. În timpul revoluției de la 1848 l-a luat sub protecția sa pe protopopul ortodox Sabin Piso, și pentru că a salvat minele în aceeași grea perioadă, în anul 1852, când împăratul a călătorit prin Ardeal, și s-a oprit la Săcărâmb, i-a acordat lui I.Franzenau, Ordinul Franz Josef în grad de cavaler, iar protopopului Sabin Piso i-a acordat medalia de aur¹⁴⁸.

Însemnările despre, sau ale unor personalități notate în cărțile noastre vechi sunt deci, complementare reconsiderării individuale în împrejurarea favorabilă în care este oferită o carte cu bune învățături unei comunități.

1. „Această sfântă *Cazanie* s-a cumpărat Lupaș, cumpărat Lung Pătru din Târnăvița și o dat pentru sufletu lu Lupaș Toader din Brănișca să fie pomeană și la beserica din Uric și o dat dinaintea Vlădica Sava Brancovici și Popa Ilie din Târnăvița, Tupte Mihai din Brănișca Timar din Dealu Mare, Ursu din Târnăvița (...) aceștia au fost toți împreună când am dat această carte pentru sufletu lu Lupaș Toader (...) datu-s-a această carte la beserică în Brănișca, iar cine ar fura această carte din beserică să fie anatema (...) datu Lupaș 10 zloți, văleat **1669**, vlădica Sava (pecetea episcopală n.n.)” (Varlaam, *Carte românească de învățătură*, Iași, 1643 – Ohaba de sub Piatră)

2. „**1700** (...) cu smerenie vlădica Atanasie a dat această Păucenie popii Toma din Homorod de pomeană pentru sufletul său și al părinților, scris în Vinț” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Mânerău).

3. „(1732 n.n.) Această Păucenie citindu-o și socotindu-o am în tot chipul pe unde au fost câte ceva greșit și zmintit și o am îndreptat pentru aceea ca să o poată vinde cui va pute și să o

---

¹⁴⁸ I.Armeanca, *Săcărâmbul*, Lugoj, 1932, p.41.

(cumpere n.n.) cine va vre dăm slobozie și pentru mai mare direptate mi-am pus și iscălitura și pecetea noastră, scris în Sibiu, vlădica Inochentie (sigiliul episcopal n.n.)” (*Chiriadromion*, București, 1732 – Lunca).

4. „Acest Ilie Mineat este a mea Popa Simion Zugravul sân Popa Simion protopop ot Pitești și cumpărat cu 2 zloți de mine, ano 1767 mesiața iunie ziua 29 scris în Silivașul de Sus” (*Cazaniile lui Ilie Mineat*, București, 1742 – Silvaș).

5. „Acest *Triod* s-au dat din crăiasa milă (...) Iacob Aron vicarășul episcopului Făgărașului pă sama besericii celei unite din Slivașul de Jos, Blaj 1771” (*Triod*, Blaj, 1771 – Silvașul de Jos).

6. „Acest *Oftoih* s-au dat din mila cea împărătească prin cinstitul părintele Iacob Aron vicar episcopia Făgărașului pă sama besericii din Clopotiva, văleat 1771 april 16” (*Oftoih*, Blaj, 1770 – Clopotiva)

7. „Anii Domnului XC 1771, luna lu mai, în 10 zile, s-au cumpărat acest *Penticostar* pă sama sfintei beserici a Slivașului de Sus cu 10 galbeni cu coldutu satului pă sama (...) cu ajutorul jupânului Dragotă Lascu lu Mihoc și cu strădania smeritului preot Popa Simion Zugravul paroh din Slivașul de Sus la anu luna scris-am sus și cu ostenința crâșnicilor și a vestitului sat, jupân Mara Mihai și a dumisale Drăghici Mihai și cu ajutorul domnului Nopcea Ioja preceptor din Deva” (*Penticostar*, Blaj, 1768 – Silvaș).

8. „Această sfântă *Evanghelie* iaste cumpărată de sfinții ieromonah Vasile Topliță și Nichita ieromonah pă sama sfintei mănăstiri de la Slivaș ce să cheamă Prislop, 1773” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Silvaș).

9. „Anul 1775, luna martie, zile 18, au cumpărat acest sfânt *Triod* cu bani gata 17 florinți cu coldutu din sat dar mai ales de la fiii mei cei de duhovnicie de dumnealui perțeptor Nopcea Ioja din Deva și de jupân Dănilă Ioja și jupân Ștefan Lascu căprari și de jupân Jura Ianăș și prin strădania smeritului între preoți Popa Simion Zugravul

parohul sânt Popa Simion ot Pitești cumpărat pă sama acestei sfinte beserici a Slivașului de Sus pentru pomenirea în veci” (*Triod*, Blaj, 1771 – Silvaș).

10. „Acest *Apostol* este cumpărat de fiii mei cei de duhovnicie prin (...) și smeritului popa Simion Zugravul parohul Slivașului de Sus pă sama besericii, 1777, februarie 2 zile; la anu XC 1777, luna lu februarie zile 2 au cumpărat acest sfânt *Apostol* cu bani de la cei de duhovnicie de la Slivașu de Sus prin strădania sa numitul și smeritul Popa Simion Zugravul parohul de numitul mai sus satul pă sama sfintei beserici unite ca să fie în veci pomenirea sa, erei Simion Zugravul” (*Apostol*, Blaj, 1767 – Silvașul de Sus).

11. „Această sfântă carte au cumpărat Gherman Iovul din Poiana cu banii lui gata florinți 25 vonași și o dat la beserica Almășelului din Jos în chipul acesta adecă numitul Gherman Iovul și copiii lui și copiii copiilor lui care s-au născut și care să vor naște din neam în neam să fie slobodă marha și toate dobitoacele lor a umbla și a să paște în tot hotarul Almășelului unde și dobitoacele Almășelului vor umbla fără toată pricina și fără toată împotrivirea de la nime cu nice un fel de chip așșderi și în pădurea Almășenilor după lemne de lucru să fie slobod ca un sătean din Almășel și noi pe cum înaintea noastră le era vorba și tocimala așa am scris cu drept suflet fiin de față Lupea Ion birăul satului Almășel și Danci Adam sătean cu cuvântul a tot satului și Iovul față mărturie fiin Bulăta Ioan, Gavrilă Pătru, Gavrilă Ioan, Ciucean On, Avram Rusan din Poiana, scris eu Ioan Popovici protopop și vicar neunit, anul 1785, iulie 2” (*Triod*, Râmnic, 1782 – Almașul Mic).

12. „Această carte au cumpărat Ștefan Pătru din Poiana cu banii lui florinți 12 și au datu-o la beserica Almășelului în chipul acesta adecă în hotarul Almășelului unde va umbla marha satului să fie slobod a umbla toată marha numitului Ștefan Pătru și a copiilor lui care s-au născut și care să vor naște (...) și în pădure ca un sătean după lemne de lucru slobod să fie, așa le fu vorba și tocimala înainte

noastă care ne vom iscăli mai jos, fiind de față Lupea Ioan birău din Almășel, Danci Adam, Lupea Toader jude, Damian Bulz, Ursul Stănilesc, Gheorghe Jurj, Pătru (...) , Stan Ursu Gheorghe cu cuvântul a tot satul, Boca Adam tot din Almășel, scris-am eu Ioan Popovici (protopot vicar neunit n.n.) anu **1785**, 2 iulie” (*Apostol*, București, 1774 – Alamașul Mic).

13. „Această sfântă carte s-au milostivit Lazăr Brândușescul maierul grofului Banfi Gheorghe Guvernatorul Țării Ardealului și s-au cumpărat pă sama besericii de pomenire în Simeria în luna lu februarie, în 8 zile, **1803** și în casa lu Samoilă Grosu titor la sfânta beserică în Simeria” (*Triod*, Blaj, 1771 – Simeria Veche).

14. „Acest *Apostol* iaste a sfintei beserici cei unite de leage gr. din Sălașul de Sus să fie pomenire în veaci acelor ce-au cumpărat-o, 1819, eu Popa Solomon (Rabai – n.n.) parohul Sălașului de Sus, **1826**” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Sălașul de Sus).

15. „Acest *Triod* s-au dăruit besericii unite din Poiana varmeghia Hinedorii prin excelența sa prealuminatul și prea osfințitul domn Ioan Bobb, vlădicul Ardealului de lege grecească unit, la anul **1829**, 10 ianuarie” (*Triod*, Blaj, 1813 – Poiana).

16. „Acest *Apostoleriu* s-au dăruit besericii cei unite din Poiana, varmeghia Hinedorii prin excelența sa prea luminatul și prea osfințitul domnul Ioan Bobb, vlădicul Ardealului de lege grecească unit, în anul **1829**, 10 ianuarie” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Poiana).

17. „Această sfântă carte s-au cumpărat de Vizantie de Măceu parohul Densușului pă sama besericii Densușului, cu 13 R.f. din banii besericii s-au cumpărat, **1844**, 19 octomvrie” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Densuș).

18. „S-au dăruit acest *Octoih* pe sama sfintei beserici cei unite a Ghelarului de măria sa preluminatul episcop domn Ioan Lemeny, în anul 1844 într-o 18 zi a septemvrie; acest *Octoih* dăruit sfintei beserici greco-catolice a Ghelarului de neuitatul episcop Ioan cândva Lemeny a Făgărașului, au dat la 18 septemvrie **1844** fiind adusă de

soția preotului local Daniil Silvași, Cornel Lenghel de Bogota, paroh” (*Octoih*, Blaj, 1824 – Ghelar).

19. „Această sfântă *Evanghelie* dimpreună cu *Apostoleriu* și *Octoih* să află dăruite de preluminatul și preaosfințitul Arhiereu al Făgărașului și al Țării Ardealului domnul Ioan Lemeny spre folosul sfintei beserici din Lupeni ca să fie vecinică pomenire având părințasca dorire ca fiii săi cei în Domnul să urmeze primita de la părinții săi credința nevătămată întru sfânta unire a sufletelor sale cu mântuitorul HC, cu sfinții apostoli și cu toți sfinții lui Dumnezeu să să ferească de înșelători, **1846**, 26 octomvrie” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Lupeni I).

20. „Acest *Strastnic* adus din Blaj prin P.paroh Daniil Silvași, s-au plătit pe sama sfintei beserici din Ghelar D.Iosif Astaloș împreună cu soția domnii sale D.Barbura cu 16 florini în valoare, ca să fie pomenire vecinică sufletelor sale și a părinților și anatema, **1846**, 26 octomvrie” (*Strastnic*, Blaj, 1817 – Ghelar).

21. „Anu **1850**, septemvrie 18 dille, făcându-se votizație pentru alegerea noului episcop în Blaj unde fiind și io reprezentante, următorii domni bărbați s-au votizat: 1. Alexandru Șterca-Șuluțiu, vicarul Silagiului, cu 96 voturi; 2. Constatin Alutan, vicar general capitoleriu, cu 79 voturi; 3. Constantin Papfalvi, vicarul Hațegului cu 12 voturi; 4. Basiliu Rațiu, can.lector, 7 voturi; 5. Iosif Popp Szilagi can.secretar episcop de Oradea Mare cu 7 voturi; 6. Timotei Cipariu can. 4 voturi; 7. Simion Bărnuțiu fostul profesor de filosofie în Blaj, 2 voturi; 8. Ilie Iaroga, protopop Vasarheli, 1 vot., praesis și compirau cr. al congresului, măria sa Vasile Erdely episcop Orădiei Mari, Georgiu Casianu” (*Liturghii*, Blaj, 1807 – Clopotiva).

22. „Această sfântă carte ce să numește *Molitvenic* l-a cumpărat cu 14 florinți și 30 cr. de binecredinciosul lui Dumnezeu Petru Paveloni alu Moșoi pentru vecinica pomenire a sufletului dânsului și a soției sale pe sama sfintei beserici din Breazova unită, la anul **1852**, fiind arhiereu măria sa prealuminatul și preaosânditul

Alexandru Șterca-Șuluțiu vicarul Hațegului, măria sa P.D.Imperatoriu Francisc Iosif, D.Constantin Papfalvi (...) s-a câștigat prin onor preotul George Casian” (*Evhologhion*, Blaj, 1815 – Sarmizegetusa).

23. „Acest *Triodion* s-au cumpărat cu bani pe spesele satului Stretia pe sama besericii răsăritene, 26 februarie **857**, prot. Nicolae Crainic” (*Triod*, Buda, 1816 – Stretia).

24. „Această carte este a sfintei biserici din Boșu dăruită de excelența sa Sf. Episcopu Andrei baron de Șaguna, Boș în 9/21 iunie **862**” (*Evanghelie*, Neamț, 1845 – Boș).

25. „Cumpărată din Biblioteca reposatului canonic diecezan Petru Rațiu în **1877** pentru Biblioteca diecezană din Lugoj” (Ghe. Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, Buda, 1844 – Vulcez).

26. „Legătura cărții .. s-a deplinit în 23 septemvrie 1894 prin prealuminatul domn Dr.Victor Mihaly da Apsia, episcopul Lugojului spre cea mai mare mărire, a lu Dumnezeu, **1894**, Romulus Barbesc” (*Evanghelie*, Blaj, 1776 – Cârnești).

27. „Acest *Molitvenic* este al bisericii greco-catolice din Hațeg și s-a împrumutat Mănăstirii Prislop în anul **1910**, iulie 15, st.n., Dr. Ioan (Iacob – n.n.) Radu vicar foraneu” (*Molitvenic*, Blaj, 1815 – Mănăstirea Prislop)

28. „Binecuvântată strădania părintelui paroh și a bunilor credincioși pentru întreținerea acestei minunate pagini de istorie din trecutul nostru (episcop n.n.) Teoctist al Aradului, 13 V **1965**” (*Evanghelie*, Sibiu, 1907 – Biserica Crișcior).

29. „Despre conferința „Sufletul românesc” ținută la Brad și vizita făcută în 1935 de către Radu Cosmin literat și profesor, 20 aprilie, 1935; poposind o clipă în Crisciorul vechilor și strălucitelor tradiții ale moșilor, am intrat și în această străveche biserică martoră seculară a luptelor pentru libertate și independență ale poporului

român din Munții Apuseni, 1 septembrie, **1967**, prof. Dr. Vasile Netea” (*Cartea Evangheliilor*, Sibiu, 1859 – Biserica Crișcior).

VII. ȘCOALĂ. ÎNVĂȚĂTORI. CARTE ȘCOLARĂ

O istorie de început a învățământului hunedorean se leagă de școlile mănăstirești, ori de cele din preajma bisericilor, de călugări sau preoți, dieci-dascăli.

Însemnări detaliate sau lacunare despre școală și cartea de școală, notate cu modestie de „smeritul între dascăli” sunt păstrate pe cărțile românești vechi, și ele reprezintă informații complementare într-un cadru al documentelor confirmate.

Lăcaș de instrucție, în secolul al XVIII-lea erau mănăstirile și în județul Hunedoara, Mănăstirea de la Vaca (azi Crișan) s-a zidit „din temei adecă biserica cu altarul și cu turnul și lângă dânsa 4 chilii dedesubt, sau 2 mai mari de trapezare și de școală”¹⁴⁹. În același secol mănăstirea de la Vaidei (Orăștie) a fost zidită cu condiția „să se facă rugăciuni pentru binele public și să se țină instrucțiune cu pruncii sătenilor”¹⁵⁰. La aceste informații documentare se adaugă însemnarea de pe un *Noul Testament de la Bălgrad*, 1648 (Colecția M.Brădeanu - Deva) în care scrie călugărul Pahomie care a fost martorul cumpărării cărții din mănăstirea de la Vaca. Pe un *Antologhion*, Râmnic, 1737 (Biblioteca Muzeului Deva), se află o notă de mână despre cumpărarea și proprietatea satului Vaidei asupra cărții și semnează dascălul Barbu, în anul 1743, care de fapt era călugărul mănăstirii. Desigur, că în aceste școli se învăța puțin, conținutul învățaturii era axat pe noțiuni elementare de religie, iar călugării sau preoții de sat erau fără o pregătire specială pentru

---

¹⁴⁹ Șt. Meteș, *Mănăstiri românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p.154-155.

¹⁵⁰ Idem, p.101-131.

școală. Astfel, episcopul ortodox Ghedeon Nichitici în *Protocolul de vizitațiune canonică* din anul 1787, scria tocmai despre starea înapoiată a preoțimii „(...) erau preoți care nice scrie scie (...) dară nu scie scrie bine”¹⁵¹.

Pe lângă aceste școli din incinta mănăstirilor în secolul al XVIII-lea au funcționat școli, clădiri cu destinație specială, cu învățare în limba română, de pildă la Orăștie, unde, printr-un act de la 1731 a fost adus popa Constantin, iar în anul 1774, tot la Orăștie, Simion Diac ținea școală românească cu 43 de copii”¹⁵².

În același context al școlarizării tinerilor, cam în aceeași epocă, mai precis în perioada 1770-1835, la gimnaziul reformat din Orăștie, instituție școlară cu o ținută aleasă, au învățat 29 de români în special fii ai unor nobili din ținutul Hunedoarei¹⁵³.

Din școala de la Bălgrad (Alba Iulia) au ieșit, în anul 1752 diacul Marin din Tuștea și în anul 1759, diacul Moise din Vaidei¹⁵⁴.

Evolutiv, în ceea ce privește învățământul sub raport calitativ se înscrie și înființarea în anul 1777 a Școlii triviale greco-catolice grănicerească de la Hațeg, cu 30 de elevi, cărora le era dascăl Iacob Popa¹⁵⁵. Iată, o trecere de la învățătura primară din școlile satești, la școli mai înalte cu tineri bine instruiți, așa încât, între 1754 – 1848 la școlile gimnaziale de la Blaj au predat șase profesori originari din județul Hunedoara¹⁵⁶. Sunt știri disparate, dar certe, despre o școlire progresivă, care s-a înscris pe coordonatele învățământului hunedorean.

---

¹⁵¹ N.Bembea, *Monografia Școlii elementare confesionale gr.or.română din Brănișca – Bicău*, Sibiu, 1912, p.13.

¹⁵² N.Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania*, Blaj, 1944, p.136, 201.

¹⁵³ R.Câmpean, *Contribuții la istoria intelectualității române din Transilvania în secolul al XVIII-lea* în AMN, Cluj, 1994, p.56.

¹⁵⁴ N.Albu, *op.cit.*, p.145.

¹⁵⁵ M.Bordeianu, P.Vladcovschi, *Învățământul românesc în date*, Iași, 1979, p. 52.

¹⁵⁶ I.Mârza, *Școală și națiune*, Cluj, 1987, p.81.

Îndemnul la învățătură și eforturile pentru școlarizarea nu numai a celor tineri, s-a intensificat în secolul al XIX-lea. *Cartea de îndemână* scrisă la începutul veacului al XIX-lea se adresa tinerilor, dar și maturilor, știutorilor și neștiutorilor de carte: „Adunați-vă câte câțiva vecini și unul să vă citească ceva. De vi să urește cetania sfătuiți-vă (...) cum veți direge și îngrășa câmpurile voastre, cum veți înfrumuseța și îmbuni dobitoacele voastre, cum veți abate vreo apă care vă îneacă câmpurile și casele, cum veți zidi și după care formă veți face casele voastre ca să fie mai vederoase și sănătății mai pașnice”¹⁵⁷. Este o carte cu sfaturi practice dar și cu înțelesuri despre cât de folositor este să știi să citești într-o carte.

În prima parte a secolului al XIX-lea la sate, era încă „lipsă de învățător, învățământul era improvizat (...) lipsă de local propriu, școală improvizată în casa preotului sau a învățătorului (...) învățătorii sau dascălii plătiți din contribuții, bani, bucate, lemne de foc, sau neplătiți, învățământ sumar: de scris, de citit, de elementele aritmeticii, gramaticii, credinței (...) Pe latura unită apar ceva școli, tipărituri, școli grănicerești, dar elementare (...) Apar și Episcopii unite și ortodoxe dar cu dotații modeste”¹⁵⁸.

Un salt spre calitate s-a înregistrat mai ales începând cu „mijlocul veacului al XIX-lea, care a reprezentat epoca celui mai puternic avânt al școlii sătești din teritoriile românești ale Transilvaniei”¹⁵⁹(...) dar conținutul instrucției școlare se rezuma în general, la citit, scris, socotit și cântările bisericesti¹⁶⁰. Relevantă este strădania pentru învățământul românesc din Țara Hațegului a teologului cărturar, vicarul Ștefan Moldovan, care a lăsat o „Informațiune despre statutul parohiilor, numărul locuitorilor, starea preoților, porțiunilor canonice, a besericilor, cintirimelor și a

---

¹⁵⁷ N.Balotă, *Umanități*, București, 1973, p.115.

¹⁵⁸ D.Prodan, *Transilvania și iar Transilvania*, București, 1992, p.153.

¹⁵⁹ S.Retegan, *Sate și școli românești în Transilvania la mijlocul secolului al XIX-lea*, 1867-1875, Cluj, 1994, p.12.

¹⁶⁰ Idem, p.10.

școlilor”, scrisă și semnată în 6/18 noiembrie 1855, după ce a vizitat 30 de localități hațegane¹⁶¹.

Anunțurile despre școală și dascăli s-au înmulțit în revistele vremii, ceea ce înseamnă că se punea preț pe învățatură. Apar știri atenționante dar și încurajatoare. În *Revista Orăștiei*, într-un articol se scrie că „din lipsă de spațiu au dispărut școlile din Sâmpetru, Săcel și Unciuc (...) Autoritățile (...) au închiriat o casă pentru școală .. și au adus și învățător să înceapă prelegerile conform legii”¹⁶². În aceeași revistă orăștiană, un articol anunța că, în anul 1885, s-au făcut alegeri și instituiți de învățători în protopresbiteratul Orăștiei și sunt nominalizați 7 învățători pentru tot atâtea sate, încheindu-se cu o speranță „că și la celelate posturi se vor afla oameni harnici, ca școala să se înceapă la timp pretutindenea”¹⁶³. În sprijinul informațiilor gazetărești despre școală și dascăli vine o însemnare de pe un *Apostol* tipărit la Sibiu, în anul 1900, care se păstrează la biserica din Sâmpetru (Hațeg) și care poate fi socotită o minicronică a școlii: „Prima școală a fost deschisă de Ungur Petru din Reia. Învățătorii școlii din Sâmpetru au fost: 1875 Gheorghe Ungur; 1875-1896 Gheorghe Reitescu; 1896-1897 Ioan Munteanu; 1897-1906 Csüros Antál și soția sa Margit; 1906-1918 Iosefalusi Lajos și soția Szelmeczi Erzsebet; 1918 Kiss Sándor și soția Petrisco Olga numai două luni; 1918-1919 fără învățător; 1919, 1 octombrie Gheorghe Reitescu”.

Pentru o învățatură bună erau necesare edificii adecvate. Construirea de școli era condiționată de starea economică a comunității sătești. În secolul al XIX-lea „satele parcă contaminate unele de altele (...) ridică câte un modest edificiu, se obligă în acte solemne să acopere în comun prin contribuții în bani, în pădure, în

---

¹⁶¹ A.A.Rusu, *Un manuscris inedit al lui Ștefan Moldovan privitor la Țara Hațegului la mijlocul secolului XIX*, în *Sargetia*, XXI-XXIV, p.253.

¹⁶² *Revista Orăștiei*, 22 nov/4 dec. 1897.

¹⁶³ Idem, 26 aug/7 sept. 1895.

muncă, remunerația învățătorului”¹⁶⁴. În acest sens se înscrie o însemnare de pe *Apostolul* de Blaj, 1814 al satului Cornișel (Brad): „În știință să fie că aici în Dupăpiatră n-au fost școală pentru îșcolirea și perfecționarea în învățatură a pruncilor noștri de la urzirea lumii până în anul 1853, iunie, 4, când aceasta s-au înființat prin învățătorul Petru Teodoru din Săcărâmb, căutându-se prelegerile cu mai mare greutate căci creștinii noștri din această comună neavând de la cine să învețe nu știau așa zicând, nici Tatăl Nostru, rugăciunea Domnului, cum să cuvine, care învățătorul mai târziu căsătorindu-se cu fecioara Veronica lu’ Vlad Ștefan lu’ Gheorghe din Valea Tarniței, să preoții ca paroh gr.or. besericilor din Valea Porcului și Cornișel la anul 1865 (...)”. De pe un *Antologhion*, tipărit la Râmnic în anul 1766, am transliterat o însemnare cu referire la construcția unei clădiri pentru școală: „Acest Minei l-au procurat comuna bisericească Renghet de la parohia Gelmari, la anul 1880 plătindu-l cu lemne de gorun spre a-și edifica gelmărenii școală, 6 aprilie 1880”.

Însemnările acestea țin loc de documente de atestare a fondării școlilor din Dupăpiatră în anul 1865 de către învățătorul Petru Teodoru originar din Săcărâmb, și al școlii din Gelmar pentru care, în anul 1880, sătenii au plătit o carte cu lemnele necesare construcției școlii.

Se fac cunoscute, tot mai mult, construcții și deschideri de școli, prin diverse modalități așa încât, nu este un fapt izolat *Cuvântarea* domnului protopop Nicolae Crainic cu ocazia serbării deschiderii Școlii principale românești din Dobra în anul 1861, evidențiindu-se că „în tot comitatul nostru al marelui Ioan Huniade și în depărtare de 15 până la 20 de mile nu se află o astfel de școală nici măcar străină, necum română”¹⁶⁵.

---

¹⁶⁴ S.Retegan, *op.cit.*, p.5.

¹⁶⁵ N.Crainic, *Cuvântare cu ocazia serbării deschiderii Școlii primare române din Dobra*, în *Amicul Școalei*, nr.49, 9 dec., Sibiu, 1861, p.395.

Există mereu o legătură între școală, dascăl, preot și biserică. Dascălii dintâi erau preoții, iar întâile cărți de învățatură pentru prunci au fost *Ceaslovul*, *Psaltirea*, *Octoihul*. Prima carte românească specială pentru școală a fost *Bucoavna*, tipărită la Bălgrad, în anul 1699, dar care și ea avea un conținut exclusiv religios „avea să pregătească știutori de carte bisericească, oameni religioși și cu frica lui Dumnezeu”.

În secolul al XVIII-lea „Secolul Luminilor” influența fastă a acestui curent ideologic și cultural progresist, pornit din Europa de Apus, binecunoscut și răspândit printre românii transilvăneni prin învățații Școlii Ardelene, a avut aplicabilitate și în evoluția învățământului și al tipăririi cărților didactice. Este cunoscută întâia carte românească tipărită cu litere latine, pentru școli gimnaziale *Elementa linguae daco-romanae sive valahicae* tipărită la Viena în 1760, carte de gramatică ai cărei autori Samuil Micu și Gheorghe Șincai, au ridicat mult școala românească din Transilvania, știut fiind faptul că în timpul în care Gheorghe Șincai a ocupat funcția de director al școlilor române din Transilvania, au fost înființate peste 300 de școli.

Îmbunătățiri vizibile în privința învățământului hunedorean, a înnulțirii cărților de școală s-au remarcat în secolul al XIX-lea. Erau solicitate cărți pentru copiii de școală, și în acest sens, exemplificăm anul 1857 în care David Josan din Bârcea trimitea protopopului greco-catolic Ioan Fodor din Hunedoara bani pentru „cele cinci dărabe de Abecedare (...) suma în total de 3 fl. și 30 cr. și dărabe de Istorie, 5”¹⁶⁶. În același an se trimit cărți dăruite prin protopopiatul gr.cat. din Hunedoara „pruncilor pauperi umblători la școală din Hunedoara, Bârcea, Vețel, Plosca, Ghelar: 24 Abecedare, 3 Elementaria, 3 Aritmetici și 6 Geografii”¹⁶⁷. În anul următor s-a

---

¹⁶⁶ Arhivele Statului Filiala Deva, Fond Protopopiatul greco-catolic Hunedoara, dosar 1/1857, f.33.

¹⁶⁷ Idem, f.135.

întocmit o „Consemnațiune a pruncilor și pruncelor pauperi școlari, pentru primirea gratuită a cărților: Bârcea Mare: 7 Abecedare, 3 Istorii, 3 Geografii, 3 Aritmetici; Hunedoara 12 Abecedare, 3 Geografii, 3 Istorii, 3 Aritmetici; Plosca 4 Abecedare; Vețel; 8 Abecedare, 13 Istorii, 7 Geografii, 12 Aritmetici”¹⁶⁸.

Cărțile de școală au constituit în secolul al XIX-lea modalitate de instrucție în familie, în mediul rural, îndeosebi. Despre conținutul lor enciclopedic, despre autorii lor, despre localitățile în care se tipăreau, despre ce fel de cărți au fost solicitate, dar, mai ales, despre cum și câte s-au păstrat în județul nostru ne stă mărturie și colecția de carte românească didactică aflată în biblioteca Muzeului din Deva, care cuprinde, pe lângă *Îndreptare către aritmetică*, Gheorghe Șincai, (Blaj, 1785), alte 54 de cărți de școală tipărite în secolul al XIX-lea¹⁶⁹. O constatare referitoare la cărțile românești didactice vechi inclusiv din secolul al XIX-lea păstrate în județul Hunedoara este puțin favorabilă în ceea ce privește numărul lor.

Unele însemnări de pe cărțile de școală, relevă și nume de învățători sau date despre învățământul hunedorean. De pildă, o notă de mână detașată de pe o *Gramatică românească pentru școlile populare* a lui Sava Popovici Barcianu, tipărit la Sibiu în anul 1852 (Colecția M.Brădeanu - Deva) ne spune: „Această Gramatică românească iaste a me numitul Ioan Câmpeanu din Rovina, învață la Brad sub propunerea învățătorului Simion Băcilă, Rovina, 12 april 1862”. Cartea și însemnarea sunt prețioase pentru că această Gramatică este mai rar întâlnită acum, ea face parte din prima ediție, din cele trei tipărite succesiv ale acestei cărți, iar însemnarea ne face cunoscut numele unui tânăr de lângă Brad care a continuat învățătura primită în sat și îl amintește pe Simion Băcilă care, între 1863-1871 a fost dascăl la Gimnaziul din Brad și, în jurul anului 1870 a înființat o

---

¹⁶⁸ Arhivele Statului Filiala Deva, Fond Protopopiatul greco-catolic Hunedoara, dosar 1/1858, f.257.

¹⁶⁹ M.Basarab, *Cărți didactice românești în Muzeul din Deva*, în *Sargetia*, XXVII/1, Deva.

școală de alfabetizare¹⁷⁰. Interesantă este și însemnarea de pe o carte didactică păstrată la biserica din Boz, *Instrucțiuni pentru învățământul din școlile normale*, Sibiu, 1862, pentru declinarea celor două profesii ale semnatarului: „Această carte este a lui Ioachim Tetea învățător și proprietar în Târnăvița, Boz, 25 martie, 1863”.

Cu legătură înspre gradul de cultură al dascălilor în secolul al XIX-lea relevăm și circulația periodicelor cu destinație didactică și semnalăm că printre dascălii hunedoreni abonați la revista *Amicul Școalei*, publicație sibiană, în anul 1861 aveau abonament învățătorul I.Orbonaș din Ilia, Ioan Șerb din Herepeia, Avram Barbu din Vulcez, Simion Ulpeanu din Plosca, Ioan Popescu din Almaș Săliște¹⁷¹.

Preoții și învățătorii erau inițiatorii și susținătorii Despărțămintelor Astrei, cu multiplele ei implicații social-culturale. De pildă, la instituirea agenturii din Vaidei, în august 1895, Despărțământul din Orăștie, au fost numiți: președinte Ioan Basarab-preot; membri Iosif Popovici și Zaharia Tilicea – preoți și Vasile Basarab - învățător¹⁷².

Cărțile de altar care au ținut o vreme și locul celor de școală, însemnările despre dascăli și școli, știrile publicate în periodicele cu adresă expresă despre învățământ, demonstrează strădania celor de la orașe dar și a celor de la sate, pentru învățătura desprinsă din cărți, deschiderea treptată spre binefacerile cărților din care s-au format generații la rând de intelectuali.

1. „Să să știe că această sfântă *Evanghelie* o au cumpărat Trifa Simion din Blăjeni și cu frate-său Moise de la dascălul din Brad numitul Simion Savai cu 24 de vonași și o au închinat pe sama sfintei beserici din Blăjeni la hramul Adormirea Sfintei de Dumnezeu

---

¹⁷⁰ I.Radu, *Monografia Gimnaziului românesc gr.or. din Brad, Orăștie, 1920*, p.37.

¹⁷¹ *Amicul Școalei*, Sibiu, 1861, nr.49.

¹⁷² *Revista Orăștiei*, nr.34, Orăștie, 1895.

Născătoare și Pururea Fecioarei Maria, în anul **1792**, iunie 12 zile (anatema n.n.) eu Popa Ioan Hocman paroh, Blăjeni” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Blăjeni).

2. „Această sfântă carte ce se numește *Minei* a lunii lu octomvrie s-au cumpărat cu 7 R.f. și 20 creițari de anume numitul jupânul Voinea Mihai împreună cu soția dumnealui Ilona pintru vecinica pomenire dată bisericii Hinedorii neunite și cine s-ar ispiti a o înstrăina din această sfântă biserică să fie afurisit de toți sfinții lui Dumnezeu și de maica biserică, s-au scris de mine smeritul întru dascăli Ignațius Nanos fiin eu într-această vreme dascăl normalicesc, la 4 zile, iunie, **805**” (*Minei/octomvrie*, Buda, 1804 – Boș).

3. „Acest *Catavasier* este a lui Ioan Popovici învățător în Poieni (...) Popa Aron din Poieni; acest *Catavasier* este a lui Ioan Balint din Bătrâna, 17 iunie **1833**” (*Catavasier*, Blaj, 1769 – Poienița Tomii).

4. „Sris-am eu Ioan Junie dascălul din Pricaz neunit, la ano **1843** luna lu dechemvrie, 20 de zile” (*Apostol*, Râmnic, 1794 – Pricaz).

5. „Această carte iaste a sfintei beserici Holdea cumpărată din Sibiu, tipărită în tipografia lui Ioan Bart în anul cel mai jos subscris 1808, Ioan Popescu învățătoriu în Holdea în anul **1850**” (*Octoih*, Sibiu, 1808 – Teiu).

6. „Ioan Lupulescu învățător în Zam cinstește sfânta biserică cu 3 fele de vinars, 26 dechemvrie, **1854**” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Zam sat).

7. „Ioan Grigore învățător în Lăsău pe anul **1854/56**” (*Minei/aprilie*, Buda, 1804 – Abucea).

8. „Această sfântă carte este a sfintei beserici Baștea cumpărată la anul 1796 martie 11 zile și am văzut-o și eu cel smerit între învățători, Baștea, în 6/18 martie în anu **856**, Alexandru Bredovan” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Baștea).

9. „Doamne pomenește pe Ioan Ardelean fostul învățător în Târnava pe anul **1859** că nice el n-au fost om rău cu copiii noștri, Ioan Ardelean învățător” (*Penticostar*, București, 1782 – Târnava).

10. „În această carte dumnezeiască anume *Cazanie* și eu Petru Tera din Leșnic învățător în anu **1865** în 26 februarie” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Dumbrăvița).

11. „În știință să fie că aici în Dupăpiatră n-au fost școală pentru îșcolire și perfecționarea în învățatură a pruncilor noștri de la urzirea lumii până în anu 1833 când aceasta s-au înființat prin învățătorul Petru Teodoru din Săcărâmb continuându-se preoțimea cu cea mai mare greutate căci creștinii noștri din astă comună neavându-să cine să-i învețe nu știau așa zicând nici Tatăl nostru rugăciunea cum să cuvine, care învățătoriu mai târziu căsătorindu-se cu fecioara Veronica Vlad Ștefan a lu Gheorghe din Valea Tarniței ca preot, ca paroh gr.or. al besericilor din Valea Porcului, Cornișel, la anu Domnului 1865 prin excelența sa mitropolitul Andrei baron de Șaguna și sfinția sa apoi au fost întâiul preot eufor care aici în Dupăpiatră au început a să purta în reverenți preoțești când funcționa serviciu duminecal așa încât era de mirare publicului nostru, scris-am eu, 1865 Petru Teodoru paroh și învățătoriu locului; Acum finis rei gloria dei, mâna mea va putrezi dar scrisoarea aceasta secul de ani va trăi așa e proverbul mai departe să se scie că în anu **1865** în ziua Crăciunului nostru au dobândit santa maica noastră beserică gr.or. din Ardeal mitropolia cea mult dorită” (*Apostol*, Blaj, 1814 - Cornășel).

12. „(...) legat (...) Teodor Grecu învățător în Tomnatec, la an **1869**” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Grohot)

13. „Această sfântă *Liturghie* s-au adus din Blaj prin Ioane Vaidean pedagog de anu I în anu **1869**” (*Liturghier*, Blaj, 1807 – Romoșel).

14. „**878** (...) legat (...). și cu Ioan Lucaci ca învățător” (*Apostol*, București, 1774 – Almașul Mic).

15. „Acest *Minei* l-a procurat comuna besercii Renghet di la parohia Gelmari la anu 1880 plătindu-l cu lemne de gorun spre a-și edifica gelmărenii școală, 16 aprilie **1880**” (*Antologhion*, Râmnic, 1766 – Renghet).

16. „Această carte iaste a lu satului Tămășești, acest *Oftoih* este cumpărat la beserica Tămășești pentru învățătură (...) **1886**, Nicoale Vasiiu” (*Octoih*, Râmnic, 1763 – Tămășești).

17. „Spre eterna memorie fiindcă am fost învățător la această comună la **1903** dechemvrie 19, mă subscriu Iosif Ștefănescu învățător născut la 1882 în Fintoag” (*Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699 – Tămășești).

18. „Iosif Oprean a păstorit ca paroh în Boz și Tămăvița de la 1861 până ala 1907 urmând fiul Ioanichie din septemvrie 1903 până la 1906 ca învățător iar ca preot din **1906** novembrie până când drumul va încheia” (*Triod*, Blaj, 1813 – Boz).

19. „Ilie Szekely învățător **1906 / 1907**” (*Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699 – Cărmăzânești).

20. „Prima școală deschisă de Ungur Petru din Reia la 1 octomvrie 1919 școala primară națională română, învățătorii: 1875 Ungur Petru; 1875-1896 Gheorghe B. Reîtescu; 1896-1897 Ion Munteanu; 1897 Csürös Antal și soția Margit; 1906 Jozsefalusi Lajos și soția Selmeczi Erzsebet; 1918 Kis Sándor și soția Petrisco Olga 2 luni; 1918-1919 fără învățător; **1919**, 1 octomvrie Gheorghe Reîtescu” (*Apostol*, Sibiu, 1900 – Biserica Sânpetru).

21. „Scris-am eu Iosif Popovici învățător în Ilteu” (*Chiriacodromion*, Bălgrad, 1699 – Pogănești).

22. „Scris-am și eu cela smerit întru învățători Stoica Partenie cu mâna de țărână și cu peana de găscă, mâna va putrezi dar scrisoarea va trăi cine o va ceti în veci mă va pomeni (...) cu mâna de țărână, Imbria Traian învățător (...) cu mâna de țărână, Vasilie Musztu învățător Baștea” (*Molitvenic*, Blaj, 1757 – Baștea).

23. „Acest *Catavasier* iaste a lu Ioan Popovici învățător în Poieni, am ș-alt sat cu Popa Ioan din Poieni” (*Catavasier*, Blaj, 1769 – Bătrâna).

24. „Ioan Furdui paroh învățător școlar” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Burjuc).

25. „(...) Ianoș Oprescu, învățător, Holdea” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Teiu).

26. „Scris-am eu cel mai jos însemnat spre veșnica pomenire, scris-am cu mâna de țărână cu peana de vulture precum mâna va putrezi iară scrisoarea va trăi în veci, Teodosie Danu învățător” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Lăpugiu de Jos).

VIII. MORALĂ CREȘTINĂ. BISERICESTI. VARIA

Însemnărilor de pe cărțile vechi din strana bisericii li se alătură inscripțiile vechi de pe icoanele împodobitoare sau de pe pereții din interiorul bisericii, împreună constituind o veridică sursă de informație despre cei care și-au adus contribuția la ridicarea ori înfrumusețarea sfintelor lăcașuri.

Inscripțiile bisericesti din care citim despre meșterii-artiști care au „zugrăvit” interiorul altarului, al naosului sau pronaosului, despre comanditarii podoabelor bisericesti, despre cei care au plătit pentru ca locul de rugăciune să le ofere liniștea sufletească, să fie loc îmbietor pentru reculegere, au tangențe cu arta dar și cu documentul.

Dintre bisericile hunedorene, cele înscrise în lista monumentelor istorice sunt de numărul sutelor, iar inscripțiile din interiorul lor ca și însemnările de pe cărțile vechi cu referire la „lucrul bisericii” sporesc datele informative despre însemnătatea bisericilor vechi pentru istoria culturii noastre.

Pe lângă numele unor binecunoscuți zugravi de biserici, din județul Hunedoara, Grozie, Simion din Pitești, Ioan din Deva, Ioan din Beriu, vestiții Ioan, Izidor și Ioan Oprușan, spațiul pictural al unor vechi biserici hunedorene a căpătat relevanța unei pagini de istorie și artă prin adăugarea de noi nume ale celor înscriși în rândul zugravilor iconari de prestigiu. Tablourile picturale desfășurate direct pe perete este compus, în general, din motive decorative, vegetale și geometrice, care încadrează medalioane cu chipuri de sfinți sau scene biblice. Chiar dacă, unii dintre acești pictori zugravi erau școliți în mânăuirea penelului, ei au adaptat pictura lor, temele iconografice la imaginea rurală în care domina arta naivă.

Fără a ne erija în specialiști în domeniul istoriei artei, evidențiem sau readucem pe prim plan unele dintre însemnările-inscripții bisericești transliterate de noi, de-a lungul anilor, cu ocazia verificării stării de conservare a bisericilor monument istoric, situație impusă prin natura activității profesionale.

Relevăm că majoritatea inscripțiilor datează din secolul al XIX-lea și se găsesc în biserici de lemn. Evidențiem totuși, pentru început, o inscripție din secolul al XVIII-lea din biserica Nucșoara: „1709 septembrie zile 17 (...) și Popa Simeon cu a sa zugrăvire, Domnului Isus Hristos laudă și mărire”. Din același secol datează inscripția din biserica de la Vălișoara: „1787, în anul acela a fost împărat Leopold al II-lea, cu mila lu Dumnezeu episcop Iosif al Ardealului, meșter milostiv Vasile Ranta, eu popa Solomon, Petru crâșnic în 1787 mai 1”.

Inscripția transliterată din biserica de la Furcșoara ne dezvăluie anul și numele pictorului zugrav: „zugrăvitu-s-au această biserică în zilele înaltului împărat Francisc al II-lea, vicar Domșa Nicolae, Huțovici protopop eparhial Iosif Nemeș, ctitori Popa Pătru, Nicolae, Adam, Comșa Pătru, Negrilă Nicoară, Negrilă Gheorghe, birău, vicar Ioan, cu cheltuiala satului, în anul 1808, de Simion Silaghi de Abrud, Gavril Silaghi”. Credem că este același pictor zugrav care a pictat biserica din Birtin, biserică de secol XVII. Din inscripția semnalată aflată pe peretele naosului aflăm că la cheltuiala zugrăvitului au participat toți credincioșii satului. Dealtminteri, la multe, astfel de cheltuieli, cum ar fi cumpărarea unei cărți de biserică sau a unei icoane, ori mai ales înfrumusețarea bisericii prin pictarea ei se menționează în însemnările lăsate de unul dintre contemporanii participanți la „evenimentul local”, că a contribuit cu bani sau cu produse naturale, tot satul. Textul inscripției din biserica de la Birtin este următorul: „În zilele preaînălțatului împărat Francisc al II-lea, episcopul Aradului Vasile Moga, protopopul Tovie Perian, parohul locului Iosif Mora, s-au zugrăvit această sfântă biserică cu toată cheltuiala cinstului popor, la anul Domnului 1829, prin Borșoș și

Simion Silaghi". În plus, din această inscripție cunoaștem numele persoanelor oficiale îndeosebi locale, din acel timp. Se pare că, executarea lucrării de ornamentare a bisericii a fost încredințată unui zugrav binecunoscut în Transilvania. Prin urmare, s-ar putea ca Simion Silaghi să fie același cu Simion Silaghi Sălăgeanu¹⁷³, care a fost pictor muralist și iconar cunoscut pentru talentul cu care a împodobit ctitoriile românești din ținutul Clujului, Bihorului, Sălajului, Valea Someșului, regiunea Munților Apuseni, Banatului și Văii Mureșului Inferior. Și-a desfășurat activitatea în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea și primele decenii ale secolului al XIX-lea. Probabil că, ucenicia artistică a făcut-o pe lângă un pictor din Cluj, timp din care datează o însemnare autografă. Din inscripția din biserica de la Furcșoara zugravul Simion Silaghi își notează și locul nașterii, Abrud, iar fratele lui, tot zugrav era, Gavril Silaghi.

În biserica din satul Micănești, (Valea Mureșului) se păstrează fragmente de pictură murală și numele celui care a realizat-o, Pascu din Roșia¹⁷⁴, pictor fără un renume, deși se crede că este autor al picturilor mai multor biserici din Zarand și de pe Valea Mureșului.

Interes deosebit a prezentat pentru cercetătorii de profil, și încă mai prezintă pictura bisericii din Almaș Săliște¹⁷⁵ în care pictorul poate fi asemănat cu un bun pamfletar. Scena „Judecății de Apoi” are un caracter moralizator, pentru că sunt demascate relele și păcatele omenesci. Deasupra ușii de la pronaos este inscripționat textul: „S-au zugrăvit această sfântă biserică în zilele preainaltului împărat Francisc I, fiind arhiereu Măria Sa Preaosfințitul Vasile Moga, paroh Ioan Dolca, ctitori Blaj Onuț, Dohelean Crăciun, Tamaș Ioanăș, Dohălean Sima, Blaj Onica, Bogdan Crăciun, Oargă On, Costea Ioja, Ilona, Păscuț, 1819”. Pe peretele de la intrarea în

---

¹⁷³ M.Porumb, *Dicționar de pictură veche din Transilvania, sec.XIII-XVIII*, București, 1998, p.368.

¹⁷⁴ Idem, p.340.

¹⁷⁵ I.Cristache-Panait, *Biserici de lemn din eparhia Aradului*,

biserică scenele „marii și dreptei judecăți” înfățișează pedeapsa pe care o primesc într-o lume de dincolo de mormânt, morarul și crâșmarul care înșeală, cei care își necinstesc soții sau soțiile, omul care doarme duminica dimineața și nu merge la slujba religioasă. Personajele care poartă nume ai celor satirizați sunt „Nocea Denialic Biraiile și jurații” care fac judecata strâmbă. Pictorul a fost același care a pictat biserica din Micănești și anume Pascu din Roșia. Tabloul iconografic este o sinteză a artisticului cu documentarul. Semnificativă este partea vizuală a învățăturilor, de fapt desprinse ca dintr-o carte moralizatoare.

Sunt pomenite nume de zugrăvi și în inscripția din biserica de la Rădulești, biserica monument istoric și de arhitectură care datează din secolul al XVIII-lea. În partea dreaptă a peretelui de altar înspre naos stă scris: „Această sfântă biserică s-au reparat la stăruința și zelul neobositului preot Ioachim Hadan, judeului Samson Simoc, la 1888, fericiți să fie (pentru – n.n.) frumusețea casei tale Doamne în veci, Amin; pomenește Doamne pe robii tăi zugrăvi erei Mihai și Nicolae”. Sigur că, scenle zugrăvite reprezintă o transpunere pe plan artistic a unor portrete de sfinți, sau a unor scene din ciclul cristologic, de altfel imagini iconografice asemănătoare celor din alte biserici hunedorene. Din aceeași biserică de la Rădulești desprindem formula de încheiere asemănătoare cu aceea din însemnările de pe cărțile vechi, formulă de mulțumire și recunoștință față de cei care au contribuit la cumpărarea cărții, sau în cazul de față la pictarea bisericii: „Pomenește Doamne sufletele robilor săi care au ajutat la această sfântă biserică și tot neamul lor”.

În biserica din localitatea Stâncești (com.Dobra) inscripția nu amintește numele zugravilor, probabil, pentru că aceștia au fost localnici fără un renume. Înscriș tot în partea dreaptă a altarului, înspre naos, deci, s-ar putea să fie aceiași pictori zugrăvi ca și cei ai bisericii de la Rădulești, textul ne spune că: „S-au zugrăvit în anul 1829 cu cheltuiala satului fiind ctitori Mogoș Petru, Zvec Gheorghe, Văceanu Enișca, Gheorghe Pătru, Cozma Moise”.

Din însemnările de pe pereții lăcașului de cult numite „pisanii” ca și din însemnările de pe cărțile bisericești sau de pe icoane aflăm uneori cine a contribuit cu bani la pictarea bisericii. Inscripția de pe cafasul bisericii din Ribicioara ne înștiințează despre anul realizării picturii și numele meșterului zugrav: „Aceasta biserică s-au înnoit la anul 1865 de Ioan Iang, zugravul din Valea Lupșa, prin însemnarea parohului din Junc, fiind administrator la Ribicioara”. În altar dintr-o altă inscripție aflăm că „s-au înnoit în anul 1812”. În biserică se păstrează o iconaă pe sticlă datată în anul 1768.

Dintr-o însemnare de pe un *Minei* /iunie, Sibiu, 1854, cunoaștem că în perioada în care a fost zugrăvită biserica, parohul administrator al bisericii din Ribicioara a fost Ioan Faur, care a contribuit în mod special la cumpărarea unor cărți pentru biserica din Junc (ex. *Chiriadromion*, Sibiu, 1855).

O altă inscripție ne dezvăluie date și nume despre biserica de la Ociu: „1821 și s-au gătat în luna lu octombrie ... Arsenie Tănăsie Ion Maier Toderăș Adam al Domnului Țur Crișan sân Gheorghe lu Ispas, Ilie Ursu din Prăvăleni și s-au pus șindrilă pe biserică șapte mii”. În partea dreaptă a altarului o altă inscripție completează: „Cu ajutorul lui Dumnezeu au zugrăvit această sfântă beserică prin mâna lui Nichifor cu cheltuiala de bani a tot satul Ociului fiin ctitor Ciorogar Marian Adamului, Adam Cursicul, Vilan Mihai, Petrițu Mihai”. Și o a treia inscripție din aceeași biserică aduce noi lămuriri despre lucrările de întreținere a bisericii: „În anul 1882 s-au reparat sfânta biserică sub preoții Samuil Ciorogaru și Iovu Giurgiu sub episcopii Ioan Bulzu și Ioan Ciorogaru, sub membrii de comitet Adam Crișan, Andreiu Hobiertocu (?) și Pavel Holiertocu (?) prin zugravul Bercoviciu Moise, Nicolae Crișeanu”.

Am eludat voit cele mai vechi biserici monument istoric ca și cele mai vechi inscripții din bisericile hunedorene.

Făcătorul de bine și prima grijă purtată în privința menținerii și înfrumusețării bisericii a fost a preotului pus în slujba comunității. Preoții au fost cei care au îndemnat la cumpărarea cărților de altar și

tot ei au fost cei care îi adunau, prin cuvântul evanghelic propovăduit, pe oameni la rugăciunea din biserică. Așa încât tot lui îi revenea și misia de a se îngriji de menținerea bisericii în forma ei cea mai primitoare. Nu este ușor pentru o comunitate să trăiască fără un călăuzitor spiritual. De aceea, mereu bisericilor li se pregăteau preoții. Astfel, exemplificăm doar anul 1804, în care au fost hirotoniți, la Sibiu, pentru județul Hunedoara preoții: Mermezan Petru pentru Mărtinești; Baba Ispas pentru Romos; Popovici Avram pentru Bârcea Mare; Cleș Zecheu pentru Caraci; Boca Iosif pentru Vulcez; Popovici Iosif pentru Herțegani¹⁷⁶. Prin decretul „gubernalicesc” din 9 septembrie 1804 s-a aprobat ca diacul Ioan Popovici din Leșnic să fie preotit în locul tatălui său Mihail Popovici¹⁷⁷. În același an protopopul neunit al Trestiei îi cere preotului Popa Iosif de la Târnăvița să se mute în satul Boz, la biserica mater, unde era casa preoțească și „alte sălașuri”¹⁷⁸.

Așadar, putem reconsidera locul de drept venit preoților și bisericii, așezați pe loc prim în ocrotirea vieții spirituale.

1. „Să să știe de rândul lui Filimon Răchiteanu, că el fiind prins în mâinile lotrilor și scăpându-l Dumnezeu din mâna lotrilor în ziua de nașterea lui Ioan Botezătorul și eu încă pentru aceea zi și pentru acel sfânt am luat această sfântă *Evanghelie* și am dat-o la beserica Sărăcanilor ..., văleat 1743, mesiața ghenuarie, 25 zile” (*Evanghelie*, București, 1742 – Beriu).

2. „(...) iar când s-a întemeiat beserica de sus au fost anii 1750 pe hramul sfinților îngeri Mihail și Gavril, scris Popa Toma din Homorod legător de cărți” (*Penticostar*, Râmnic, 1743 – Homorod).

---

¹⁷⁶ M.Voileanu, *Icoane din viața bisericii*, Sibiu, 1926, p.12.

¹⁷⁷ Idem, p.42.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

3. „Anii Domnului **1762**, 12 octomvrie, această sfântă carte *Evanghelie* v-am dat lumina eu Popa Iosif și Ion Diacu din Trestia” (*Evanghelie*, București, 1750 – Săliște).

4. „**1768** (...) odăjdiile încă cumpărate de cinstiți săteni dimpreună și antimisul, iară potirele le-au cumpărat Ioan Bălă pentru pomenire” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Rușor).

5. „La anu **1789** april 1, m-am preuțit eu mai jos, preot fiind preoțit la Timișoara, episcopul Petru Petrovici, Vasile Popa paroh Zlagna” (*Ceaslov*, Râmnic, 1784 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

6. „Aceasta s-au început această sfântă beserică, văleat **1789** Serafim Hadan Paroh” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Rădulești).

7. „La anu **791**, luna lu ianuarie, 13 zile m-au mânat două luni Vlădica acasă zicea că mi-s prea tânăr, 20 de ani” (*Ceaslov*, [Blaj], 1764 – Bătrâna).

8. „Anul **1792**, 17 avgust, am fost la rădicarea Protopopului celui nou a lu Mariș Ioan, Protopopul de la Țebea” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Stănija).

9. „1793 avgust am cumpărat crucea din vârful turnului, 37 de zloți de la Lipova, **1794**, 24 avgust, am luat chivot de la Lipova care stă pe Prestol cu sfânta Precestanie, cu 2 zloți, Alexandru Petrovici, Teiu, paroh neunit” (*Liturghii*, Iași, 1755 – Teiu).

10. „Doamne, strigat-am către Tine, auzi-mă, auzi-mă, ia aminte la rugăciunile mele când strig către Tine, auzi-mă Doamne, ano **1795**, Stănija” (*Mărgăritare*, București, 1746 – Stănija).

11. „Anu Domnului **1799** în luna lu martie 15 zile am căpătat darul preoției eu Popa Toma din satul Măgura, parohul Vețelului” (*Liturghii*, Blaj, 1756 – Vețel).

12. „Această sfântă și binedumnezeiască și spre iertarea păcatelor ce să numește *Strastnic* l-am cetit o dată tot și am aflat cuvinte dulci ca zahărul și ca petrele cele de mult preț și tămăduirea sufletului care la toți să vă dea Dumnezeu cel cu nume mare, eu Solomon Budoii din Cigmău, anu **805**” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Dăbâca).

13. „**1821** m-am hirotonit eu din Certej” (*Liturghie*, Sibiu, 1814 – Rădulești).

14. „Eu Vasile Popovici când am scris oi fi fost de 15 ani, când am venit de la mănăstire, **1823**” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Dăbâca).

15. „Anul **823** luna lu april, 2, am dat numărăturile la scaunul (...) de la Sălașul de Sus: suflete 200 și fumuri, 35 nemeși, țigani 4 familii, 43 văduvoi, (...)” (*Strastnic*, Blaj, 1817 – Sălașu de Sus).

16. „**823** am venit preot, eu, mai jos iscălit și în anu 825 Constantin Irovici paroh Brădățel și filia Vica și Runcșor” (*Antologhion*, Râmnic, 1766 – Gurasada).

17. „La anu **823** la Înălțarea Domnului Isus Cristos s-au luat pământu bisericii” (*Liturghii*, Sibiu, 1798 – Silvașu de Jos).

18. „(...) numitul Ioan Popovici la anu **1825** iunie în 29 și la 30 de zile tot iunie s-au sfințit, desăvârșit preot (...) Vasilie paroh Zlatna” (*Ceaslov*, Râmnic, 1784 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

19. „Scris-am eu Sofronie Dolca la Godinești la anu 826 această carte a besericii neunite din Micănești, prin această scrisoare arăt mai sus numiții preoți din protopopiatul Ilii să veniți la săbor în săptămâna după Paști, vineri, să fiți buni, ascultători și preaînțelepți întru toatele, rămân bun voitoriu Sofronie Dolca în Godinești, în 8 zile octomvrie ano **826**” (*Strastnic*, Blaj, 1800 colligat *Triod*, Blaj, 1800 – Micănești).

20. „Anu 1827, luna lu martie în 9 zile fiind, m-am preoțit Nicolau Popp, paroh unit, ano **1827**, în 9 zile martie m-am preoțit, Poiana” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Poiana).

21. „Anul 1814 în luna lu decemvrie în zilele 14 s-au răposat preuteasa lu Popa Sofronie, Ana și fata dumisale s-au răposat la anul **1828** în luna lu octomvrie în zilele 29 și având 24 de ani” (*Cazanie*, Râmnic, 1748 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

22. „La anu 1829 aprilie 29 noi oamenii satului Luncoiul de Sus am tocmit beserica cu Trifa Gheorghe s-o șindrilească peste tot

locul cu turnu cu tot, cu 45 de zloți și am dat 5 zloți arvună și pă toată ziua cu ajutor lângă el trei oameni și mâncare și o litră de vinars și ce trăbuie noi să dăm toate cele și tocmai s-a făcut cu martori: 1. Dan Toader; 2. Lazăr Pătru; 3. Dud Ioan; 4. Dud Gheorghe; 5. Lazăr Toader; 6. Lazăr Poneci Pătru; 7. Orvasi Nicula; 8. Dud Pătruț cu Onica; 9. Pătruț Nicula; 10. Arsene; 11. Popa Niculae, cantorii besericii Dud Nicoale, Dud Ioan, Dud Pătru, Suci Iosif; Suci Pascu, Pătruț Lăpădat, Bota Solomon, în Luncoi, 29 april **1829**” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Luncoiul de Sus).

23. „**829** dechemvrie 3, am dat lu Cismăș Anghel 2 groși înapoia grădinii” (*Ceaslov*, Râmnic, 1784 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

24. „Această sfântă *Evanghelie* care este hrană sufletească să numește iaste a sfintei beserici a Bozului însă nimenea să nu îndrăznească la alt loc a o înstrăina, scris-am Gheorghe Popovici, die 2 februarie, **833**; am scriat și am scria și mi s-o gătat hârtia, amin” (*Evanghelie*, Râmnic, 1784 – Boz).

25. „Veniți fiilor ascultați-mă pre mine de frica Domnului voi în viață pre voi adecă ce vouă nu vă place la alții nu faceți de vreați a vă mântui, Gheorghe Popovici diacon în Boz, die 20 martie **836**” (*Strastnic*, Blaj, 1753 – Boz).

26. „Eu Aron Popovici paroh Mânerău m-am făcut preot în **836** luna april de Vasile Moga” (*Evanghelie*, Blaj, 1765 – Mânerău).

27. „Aceasta la 13 ianuarie **1840** aflând cu cale acest scaun protopopesc prin multe pricini adusă la mijloc și hotărând ca de astăzi (...) la beserică a Peștișului Mare hotărând și aceasta că cine s-ar împotrivi a nu să țină de ce-i scris aici să fie sub gloabă de 12 zloți de argint plătindu-o prin mine Popovici paroh și prin mine Gheorghe Efrem paroh la Peștișu Mare” (*Apostol*, Blaj, 1802 – Peștișu Mare).

28. „Eu Dionisie Furdui preot, am slujit în beserica aceasta a Stretii în ani 1850 și **1851** sfintele Paști, în pace laudă lui Cristos, Dionisie Furdui din Tisa” (*Cazanii*, București, 1768 – Castelul Corvineștilor).

29. „Astăzi iaste praznic și nu vreau oamenii să prăznuiască, iară noi nu suntem vina că am tocat și am tras hrănțele, iară oamenii zic că iară numai noi facem praznic, iară noi nu suntem vina, le-am dat la știre în anul **1857** în luna lu ianuarie în 17 zile, Ioan Jula” (*Minologhion*, Blaj, 1781 – Bălata).

30. „Din 1 novembrie anu **1857** am rămas eu mai jos preot la 4 sate Lăpugiu de Jos, Ohaba, Baștea și Holdea, eu Constantin Crișan” (*Liturghii*, Târgoviște, 1713 – Teiu).

31. „Februarie în 6, **1861** au fost cumpărat clopotu” (*Ceaslov*, Târgoviște, 1715 – Beriu).

32. „În 9 zile a lu september **863** s-au sfințit această beserică a comunității ortodoxe din Cozia” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Cozia).

33. „În anu **1866** se afla Preoți la biserica Beriului Trifon și Samoil Popovici” (*Îndreptarea Legii*, Târgoviște, 1652 – Beriu).

34. „Mai departe să să scrie că în anu 1865 în ziua Crăciunului nostru au dobândit santa maica noastră beserică gr.or. din Ardeal Metropolia cea mult dorită și care o perduse prin trecerea la Unire cu beserica romano-catolică a lui Atanasiu metropolitul gr.or. al Belgradului la anu 1698, iară în anu 1868 după repausarea Preasfinției sale părintelui protopop gr.or. al Zarandului Iosif Bașa s-au mutat apoi scaunul acesta protopresbiteriu din Baia de Criș cu rezidenția în Brad cu noul protopop domnul Moise Lazăru ce intra în serviciul protopopesc cu prima ianuarie anului mai sus scris **1868**, scris-am prin parohul Petru” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Cornișel).

35. „Petru Perian preot gr.or. născut în 1841 și preoțit în **1883** pe Duminica Floriilor” (*Evanghelie*, Buda, 1812 – Trestia).

36. „S-au reedificat sfânta beserică greco-orientală romană din Silvașul Inferior la anu 1883 și s-a sântit la 23 octomvrie st.v., **1883** în duminica a douăzecea după Rusalii, prin Șuşman Pavel paroh, Nicolae Șuşman paroh în Silvașul Superior” (*Evanghelii*, Blaj, 1765 – Silvașul de Jos).

37. „Sub scrisul am cetit din această *Predică* naintea poporului cu mare plăcere la anumite ocaziuni prin urmare recomand

și preotului ce va urma după subscrisul ca să nu treacă cu vederea a nu predica poporului la ocaziuni binevenite, Glodghilești, în 15 mai 1888, Dimitrie Nistor, preot gr.or.” (Petru Maior, *Prediche*, Buda, 1811 – Biblioteca Județeană Deva).

38. „În anul 1903 în 21 noiembrie noaptea au furat hoții darurile din beserică și le-au ascuns în Pădurea Petragolasi” (*Triod*, București, 1747 – Săliște).

39. „Feșnicul cel de lemn purtativ l-au cumpărat Niculae Videan cu 8 coroane la ano 1903 de pomenire” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Romos).

40. „În anu 1923 au adus clopotul cel mic în ziua de Sânziene adecă în 24 iunie cu paradă mare cu 6 boi la car și prapori și popor mult au fost și protopopu, 2 august 1923, Crișan” (*Apostol*, Blaj, 1814 – Săliște).

41. „Această *Cazanie* este bună de folos sufletească, amin” (*Cazania lui Varlaam*, Iași, 1643 – Leaot).

42. „Această carte iaste cu multe învățături aspre foarte tare” (*Mărgăritar*, București, 1691 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

43. „S-au însurat Ioan Vâlcu om de 50 de ani au luat pe Chiva văduva fata lu Pătru fiin de 46 de ani, prin mine Popa Pavel s-au cununat; s-au însurat Ion ficioru lui Crăciun fiin omul de 21 de ani și au luat fata lu Pătru Mihăilescului pre Marie fiind de 14 ani, Popa Pavel” (*Chiriadromion*, Bălgrad, 1699 – Biblioteca Județeană Deva).

44. „Această carte ce să chiamă *Triod* luminează pre tot omul ce vine în lume că iaste candela ce îndestulează cu undelemn de va fi strigare în miezul nopții și eu cucernicul între preoți aș dori ca să văd această carte adusă la sfânta beserică aceasta după cum s-au învrednicit de asta (...) supărați în Domnul și vă rugați pentru iertarea păcatelor celor ce au străduit ca să le ierte Dumnezeu păcatele darul Domnului sfânt să vă păzească, preoți pravoslavnici creștini, scripsi ego Gabriel Vinci” (*Triod*, Râmnic, 1731 – Hunedoara II).

45. „Mai bine iaste corbului a să nălbi decât a învăța cineva fără de osteneală; omul în cinste fiind s-au priceput și s-au asămănat cu dobitoacele cele fără de minte, să să știe că foarte de folos iaste scrisoarea pentru că nu va uita niciodată din ce vreme va fi scris” (*Cazanie*, Râmnic, 1748 – Colecția M.Brădeanu - Deva).

46. „Cel ce știe bine a face și nu face păcat are, inima veselă face înfloritoare viața omului iară omului trist i să usucă oasele (...) cu adevărat înflorește viața aceluși muritoriu carele cu sine și cu cei de prinprejur bun este acela toate bunătățile vremelnice va dobândi” (*Antologhion*, București, 1766 – Cuieș).

47. „Eu nu poci face tăcere / Că-s rău hulit de muiere / În care am nădăjduit / În câte m-au pedepsit / În tot chipul m-au certat / Cum m-ar face lăpădat / Din cineta preoților / La cortul țiganilor / La hulele răilor / Sângură să îndemna / Cum din cinste mi-ar strica credința / Cea muiere cum mă lăsa gol în piele / O fraților auziți / Cumu-s popii pedepsiți / Din popor cu hulă mare/ și din casă dejdinare / Doar a me maică au gândit / În blăstăm să fiu perit / Ba însă au poruncit / În lume să fiu hulit / De mulți răi batjocorit.” (*Strastnic*, Blaj, 1773 – Rușor).

48. „Am dat lu Ion lu Alex Popovici un Acatistiar și am schimbat amândoi (...)” (*Alfavita sufletească*, Iași, 1785 – Muzeul Orăștie).

49. „Cel ce să jură de multe ori într-o zi precum apa de-ar fi cât de curată, cât de multă și dacă vine întrânsa numai un părău mic tot o spurcă, păzește-te de jurământ că de ai face alte bunătăți și îi tot jura tot nimic nu-ți folosește binele ce ai făcut, scris-am eu Aron Popovici” (*Minei/aprilie*, Buda, 1804 – Rapolt).

50. „Tot cine se pare sie înțelept, nebun iaste, zice Sfânta Scriptură” (*Penticostar*, Sibiu, 1805 – Boz).

51. „Această sfântă carte s-au luat de canon pentru sufletul robului lui Dumnezeu Lorinț Pătru din Josani și indemnatoriu Popa Gheorghe Șarban din Valea Nandrului și s-au dat la beserică” (Petru Maior, *Prediche*, Buda, 1810 – Merișoru de Munte).

52. „Fericit omul acela care au aflat știința și muritoriul carele au aflat înțelepciunea, finit; cu dreptul poci spune cum că tot omul să ia sama cum viețuieaște ca să nu rămâie umblat de cunoștința mincinoasă și să nu blesteme zilele pentru care în toată vremea ar trebui să mulțumească prea înțeleptului Ziditoriu” (Petru Maior, *Prediche*, Buda, 1810-1811 – Boz).

53. „Fericit omul acela care le-au aflat știința și muritorul care le-au aflat înțelepciunea, finit; cu dreptul poci spune cum că tot omul să ia sama ce viețuiește ca să nu rămâie umblat de cunoștința mincinoasă și să nu blasteme zilele pentru care în toată vremea ar trăbui să mulțumească prea înțeleptului Ziditor; mai mult să ne străduim după bine” (Petru Maior, *Prediche*, Buda, 1810-1811 – Târnăvița).

54. „(...) s-au mai cumpărat pe sama sfintei biserici un patrafir de mătase cu 17 zloți” (*Evanghelie*, Buda, 1812 – Băiești).

55. „Un asin dintr-o curte domnească lucra necontentit toată ziua cărând greutăți și în loc de a căpăta hrană, fără milă era de la toți creștinii, un cățel ce încă era în curte nu lucra altă decât lingușea pe stăpânul său, îl lingușea cu limba, îi mângâia picioarele și cu toate acestea domnul său îl iubea foarte mult încât îl culca cu sine. Asinu socoti că pe el pentru aceea îl trata așa de rău căci nu face și el domnului său ceva ce vedea că face cățelul; într-o zi când domnul dormea afară în foișor fiin ușa deschisă asinul șezu încet pe trepte și apropiindu-să de domnul său pusă picioarele pe dânsul, îl mângâia cu capul său cel mare și vru totdeodată să-l desfăteze și cu glasul său cel necioplit. Domnul speriat din somn striga slugii cari sărind și toți bătură foarte urât pe bietul asin pentru negliobia lui. Nu te apuca de lucruri care nu-ți sunt date ție să faci căci altmintrelea te faci numai de răs și de rușine. La un sac de învătătură trebe un car de minte” (*Strastnic*, Blaj, 1817 – Cernișoara - Florese).

56. „Și toți preoții de vor sluji la satul Bălata vor ceti pre sfânta și dumnezeiasca aceasta *Evanghelie* să fie îndatoriți a mă pomeni pre mine Bucur că Dumnezeu mărturie îmi este că n-am

măcar un crăițar, numai vă rog pre toți întru Isus Cristos smeriți preoți ca să nu mă uitați pre mine la sfintele tretenii a mă pomeni (...) Dumnezeu pre sfinția voastră să vă pomenească întru toți și întru tot” (*Evanghelie*, Blaj, 1817 – Bălata).

57. „Mai bine iaste dreptului puțin decât bogăția multă păcătosului” (*Ceaslov*, Sibiu, 1833 – Boz).

**Lista selectivă
cuprinzând numele localităților tipografice,
titlurile cărților, anul tipăririi, numele localităților hunedorene,
deținătoarele cărților**

BĂLGRAD

1. *Noul Testament*, 1648: Arhivele Statului – Filiala Deva, Visca, Ludești, Uric, Peșteana, Hobița, Păucinești, Colecția M. Brădeanu - Deva
2. *Molitvenic*, 1689: Orăștioara de Jos, Tarnița, Colecția M.Brădeanu – Deva (colligat *Poveste la 40 de mucenici* și *Cazanii la oameni morți*)
3. *Poveste la 40 de mucenici*, 1689: Colecția M. Brădeanu – Deva (colligat cu *Molitvenic* și *Cazanii la oameni morți*)
4. *Cazanii la oameni morți*, 1689: Colecția M. Brădeanu – Deva (colligat *Molitvenic* și *Poveste la 40 de mucenici*)
5. *Chiriadromion*, 1699: Dumbrăvița, Lăpugiu de Jos, Valea Poienii, Cărmăzănești, Visca, Glodghilești, Cristur, Lelese, Hunedoara, Silvașul de Jos, Balșa, Batiz, Bobâlna, Boșorod, Geoagiu Joseni, Homorod, Luncani, Poiana, Strei Sângiorgiu, Voia, Bejan, Dobroț, Luncoiul de Sus, Lunca Moșilor, Ociu, Târnava, Trestia, Străuți, Bulzeștii de Jos, Ticera, Hărțăgani, Petros, Galați, Vețel, Clopotiva, Leșnic, Stejerel, Tomești, Săcămaș, Tămășești, Pogănești, Biblioteca Județeană – Deva

BLAJ

1. *Strastnic*, 1753: Stâncești, Bretea Mureșană, Lăpugiu de Jos, Sârbi, Vica, Brâznic, Boz, Orăștie III, Lelese, Silvașul de Jos, Sălciva, Biscaria, Boșorod, Boiu, Tâmpa, Turdaș, Uroi, Bejan, Dobroț, Grohot, București, Fizeș, Lunca, Vața, Băiești, Livadia, Vețel, Hățăgel, Hobița, Totești, Almașul Sec, Leșnic, Păucinești, Sohodol, Sântandrei, Castelul

Corvineștilor – Hunedoara, Dăbâca, Nădăștie, Cigmău, Reia, Colecția M. Brădeanu – Deva

2. **Liturghie**, 1756: Abucea, Sârbi, Săulești, Geoagiu Suseni, Ludești, Vețel, Lăsău
3. **Molitvenic**, 1757: Brâznic, Silvașul de Jos, Romos, Grohot, Baștea
4. **Octoih**, 1760: Beriu, Romos, Almașul Mic, Poiana, Dobroț, Grohot, Lunca Moșilor, Tătărăștii de Criș, Ostrov, Cârnești, Râu de Mori, Nojag, Sântandrei, Cernișoara Florese, Runcșor, Mihăileni, Visca, Săliște, Micănești, Silvașul de Sus, Cigmău, Mada, Mărtinești, Renghet, Târnava, Stejerel, Biscaria, Bunila, Boiu, Leaoț, Sălașul de Sus, Luncoiul de Jos, Cerbăl
5. **Catavasier**, 1762: Biscaria, Grohot
6. **Octoih**, 1762: Luncoiul de Jos
7. **Acatistier**, 1763: Tarnița, Colecția M. Brădeanu – Deva
8. [**Ceaslov**], 1764: Bătrâna
9. **Evanghelie**, 1765: Rădulești, Stâncești, Lăpușnic, Abucea, Cerbia, Bretea Mureșană, Vica, Brâznic, Săcămaș, Teiu, Fornădia, Almaș Săliște, Lelese, Silvașul de Jos, Almașul Mic, Biscaria, Crișeni, Geoagiu Joseni, Cigmău, Mărtinești, Renghet, Sibișel, Măceu, Vâlcele, Uroi, Luncoiul de Sus, Mesteacăn, Cărăstău, Birtin, Ormindea, Vața de Jos, Petroșani, Mălăești, Rușor, Hobîța, Păucinești, Răchitova, Bălata, Almașul Sec, Popești, Nojag, Hobîța, Nucșoara, Stejărel, Sălciva, Tomești, Burjuc, Mănerău, Buituri, Căstău, Boiu, Peștișul Mare, Blăjeni, Rușor, Simeria Veche, Ocolişul Mare, Mănăstirea Prislop, Castelul Corvineștilor – Hunedoara, Biblioteca Județeană – Deva
10. **Apostol**, 1767: Roșcani, Gurasada, Silvașul de Jos, Sălciva, Crișcior, Aurel Vlaicu, Beriu, Renghet, Uroi, Caraci, București, Barbura, Vața de Jos, Rapolt, Cernișoara Florese, Rapolt, Hărțăgani, Căinel

11. **Penticostar**, 1768: Roșcani, Stretea, Lăpușul de Jos, Vica, Gothatea, Visca, Teiu, Silvașul de Jos, Ormindea, Sălciva, Beriu, Dâncu Mare, Cigmău, Boiu, Mărtinești, Ocoliușul Mare, Spini, Uroi, Dobroț, Grohot, Săliștioara, Cărăstău, Curechiu, Stănița, Lunca, Fizeș, Buceș, Vața de Jos, Bulzești, Ticera, Hărțăgani, Râu Bărbat, Vețel, Leșnic, Stejerel, Mănerău, Câinelul de Sus, Tiulești, Teliuc, Nădăștie, Mănăstirea Prislop
12. **Catavasier**, 1769: Ohaba, Visca, Lelese, Ribicioara de Jos, Lunca Moșilor, Bulzești, Poienița Tomii, Bătrâna
13. **Octoih**, 1770: Ohaba, Baștea, Vulcez, Hunedoara, Săulești, Cigmău, Renghet, Vâlcele, Mesteacă, Livadia, Fărcădin, Clopotiva, Covragi, Popești, Tomești, Șteia, Sohodol, Teiu, Chergheș, Cerbăl, Lelese, Vulcez
14. **Triod**, 1771: Lăpușul de Jos, Gothatea, Brâznic, Zam Sat, Bacea, Silvașul de Jos, Cârnești, Sălciva - Pojoga, Săulești, Uibărești, Geoagiu Joseni, Cigmău, Boiu, Mărtinești, Poiana, Ruși, Măceu, Simeria Veche, Voia, Potingani, Mesteacă, Blăjeni, Săliște, Băești, Livadia, Bărbăteni, Leșnic, Stejerel, Ribița, Boș
15. **Psaltire**, 1773: Ohaba, Sălciva
16. **Strastnic**, 1773: Panc, Gothatea, Baștea, Vulcez, Bacea, Cârnești, Romos, Săulești, Beriu, Dâncu Mare, Ludești, Mărtinești, Orăștioara de Jos, Rovina, Birtin, Petros, Livadia, Mălăiești, Rușor, Tuștea, Fărcădinul de Jos, Densuș, Ostrov, Cârnești, Sălașul de Sus, Bampotoc, Poienița Tomii, Nucșoara, Ormindea, Nandru, Dăbâca, Cerbăl, Buituri, Baștea, Burjuc, Livezeni, Dăbâca, Tisa
17. **Polustav**, 1773: Sălciva
18. **Liturghie**, 1775: Cărmăzănești, Pojoga, Nucșoara, Bănița, Clopotiva, Mănerău, Hobița, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
19. **Evanghelie**, 1776: Zam Sat, Ohaba, Vulcez, Cârnești, Crișeni, Ocoliușul Mare, Spini, Turdaș, Strei Săcel, Bejan, Dobroț,

Potingani, Grohot, Mesteacăn, Rișculița, Cărăstău, Zdrapți, Ociu, Vața de Jos, Străuți, Șerboiaia, Peșteana, Bănița, Aninoasa, Cârnești, Râu de Mori, Almaș Săliște, Boia Bârzii, Sohodol, Nădăștia, Șoimuș, Caraci, Covragi, Sălașul de Sus, Nandru, Leaot, Tomantec, Căstău, Orăștioara de Sus

20. *Liturghier*, 1776: Lăpușnic
21. *Catavasier*, 1777: Brâznic, Târnava
22. *Ceaslov*, 1778: Orăștioara de Jos, Brâznic; [*Ceaslov*, 1778]: Poiana
23. *Psaltire*, 1780: Zam Sat, Boiu, Lelese, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
24. *Minologhion*, 1781: Bujoru, Zam Sat, Bretea Mureșană, Sârbi, Panc, Brâznic, Lelese, Silvașul de Jos, Bărăști, Săulești, Boșorod, Crișeni, Homorod, Ludești, Mărtinești, Strei Sângiorgiu, Spini, Bejan, Obârșa, Dobroț, Cărăstău, Zdrapți, Ocișor, Stănița, Căzânești, Vața de Jos, Șerboiaia, Livadia, Balomir, Tuștea, Voia, Bălata, Stejărel, Glodghilești, Nandru, Bârcea Mare, Teliuc, Mânerău, Lelese, Tarnița, Burjuc, Blăjeni Plai, Rapolt, Biblioteca Județeană – Deva, Colecția M. Brădeanu – Deva
25. *Octoih*, 1783: Sălciva, Silvașul de Jos, Ludești, Luncani, Ruși, Dobroț, Ociu, Ciopeia, Breazova, Cozia, Beriu, Leaot, Ciula Mică, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
26. *Molitvenic*, 1784: Lăpușnic, Zam Sat, Orăștie III, Sălciva, Geoagiu Joseni, Grid, Căzânești, Ghelar, Mihăileni, Castelul Corvineștilor – Hunedoara, Mănăstirea Prislop, Biblioteca Județeană – Deva
27. S. Micu, *Propovedanii*, 1784: Poiana, Tomnatecul de Sus, Tărățel, Hunedoara, Ghelar
28. *Ceaslov*, 1786: Grid, Boiu
29. *Psaltire*, 1786: București, Lunca, Lelese, Brâznic
30. *Octoih*, 1792: Vica, Brâznic, Orăștie III, Vulcez, Ulieș, Godinești, Geoagiu Joseni, Bejan, Obârșa, Cărăstău,

București, Stănița de Jos, Târnava, Săliște, Bulzești, Hărțăgani, Petros, Hobița, Galați, Livadia, Tuștea, Bărbăteni, Păucinești, Sarmizegetusa, Cârnești, Bălata, Bătrâna, Hăjdău, Râu de Mori, Rădulești, Căinel, Biblioteca Județeană – Deva

31. **Polustav**, 1793: Prihodiște, Tătărăștii de Criș, Blăjeni
32. **Catavasier**, 1793: Baștea, Geoagiu Suseni, Poiana, Renghet, Poieni, Petrila, Poienița Tomii, Boia Bârzii
33. **Biblia**, 1795: Gurasada, Hunedoara, Sălciva, Bârsău
34. **Triod**, 1800: Rădulești, Zam Sat, Bretea Mureșană, Vica, Valea Poienii, Săliște, Micănești, Ormindea, Romos, Ribița, Crișcior, Boiu, Homorod, Simeria Veche, Dobroț, Grohot, Poieni Petrila, Fizeș, Buceș, Rușor, Hobița, Popești, Poienița Tomii, Zeicani, Rovina
35. **Triod**, 1800 (colligat **Strastnic**, Blaj, 1800): Beriu, Spini, Stejerel, Ormindea, Nandru, Costești, Micănești, Godinești
36. **Strastnic**, 1800 (colligat **Triod**, Blaj, 1800): Beriu, Spini, Stejerel, Ormindea, Nandru, Costești, Micănești, Godinești
37. **Apostol**, 1802: Rădulești, Ohaba, Sârbi, Brâznic, Boz, Teiu, Orăștie III, Micănești, Romos, Săulești, Uricani, Batiz, Boșorod, Crișeni, Boiu, Homorod, Ludești, Ruși, Tâmpa, Voia, Bejan, Luncoiul de Sus, Potingani, Valea Brad, București, Zdrapți, Vața de Jos, Ociu, Basarabasa, Birtin, Stănița, Livadia, Poieni Petrila, Galați, Râu de Mori, Sălașul de Sus, Stejerel, Sântandrei, Nandru, Arhia, Teliuc, Cerbăl, Minerău, Chergheș, Peștișu Mare, Mănăstirea Prislop, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
38. **Strastnic**, 1804: Simeria Veche, Ociu, Stănița, Baru Mare, Hobița, Galați, Rușor, Hățăgel, Bănița, Sarmizegetusa, Râu de Mori, Stejărel, Șerel
39. **Triod**, 1804: Cârjiți
40. **Teologia Dogmatică**, 1804: Peșteana, Vețel, Biblioteca Județeană – Deva
41. I. Bob, **Carte de învățături creștinești**, 1805: Ciopeia

42. *Liturghii*, 1807: Turdaș, Curechiu, Tuștea, Hățăgel, Bărbăteni, Bănița, Breazova, Sarmizegetusa, Romoșel, Nădăștie, Rapolt, Clopotiva, Mănăstirea Prislop, Biblioteca Județeană – Deva
43. *Penticostar*, 1808: Cerbia, Valea Poienii, Visca, Orăștie III, Săliște, Micănești, Biscaria, Ludești, Orăștioara de Jos, Grohot, Basarabasa, Livadia, Poieni Petrila, Baru Mare, Băiești, Rușor, Densuș, Hobița, Zeicani, Cârnești, Hărău, Cristur, Merișorul de Munte, Silvașul de Jos, Fărcădin, Sarmizegetusa, Covragi, Stejerel
44. *Triod*, 1813: Brâznic, Boz, Beriu, Ribicioara de Jos, Geoagiu Joseni, Boiu, Orăștioara de Jos, Poiana, Măceu, Tămășasa, Turdaș, Grohot, Lunca Moșilor, București, Basarabasa, Căzănești, Străuți, Cornățel, Baru Mare, Petros, Lupeni, Râu Bărbat, Galați, Livadia, Rușor, Peșteana, Hățăgel, Ostrov, Cârnești, Sălașul de Sus, Bălata, Almașul Sec, Dăbâca, Buituri, Cigmău, Batiz, Mănăstirea Prislop
45. *Apostol*, 1814: Roșcani, Bretea Mureșană, Lăpugiul de Jos, Micănești, Ulieș, Hunedoara, Beriu, Batiz, Grid, Poiana, Pricaz, Măceu, Grohot, Prihodiște, Bulzești, Tomnatecul de Sus, Cornățel, Baru Mare, Petros, Băești, Livadia, Rușor, Tuștea, Hățăgel, Densuș, Clopotiva, Zeicani, Păucinești, Breazova, Ostrov, Popești, Almașul Sec, Nojag, Densuș, Cârjiți, Cozia, Hunedoara II, Rapolt, Dupăpiatră, Săliște
46. *Evhologhion*, 1815: Sarmizegetusa, Petros, Ciula Mare, Mănăstirea Prislop
47. *Acatist*, 1816: Bejan
48. *Evanghelie*, 1817: Lăpugiul de Jos, Beriu, Romos, Uricani, Mărtinești, Măceu, Lupeni, Hobița, Uric, Băiești, Balomir, Bănița, Breazova, Aninoasa, Bălata, Leșnic, Muncelul Mic, Țebea, Bunila, Rapolt
49. *Strastnic*, 1817: Ohaba, Hunedoara, Aurel Vlaicu, Crișeni, Geoagiu Joseni, Boiu, Mărtinești, Turdaș, Popești, Bejan, Potingani, Caraci, București, Curechiu, Vața de Jos,

Basarabasa, Cornățel, Poieni Petrila, Baru Mare, Balomir, Peșteana, Bărbăteni, Petroșani II, Breazova, Aninoasa, Ostrovel, Sălașu de Sus, Uricani, Muncelul Mic, Bătrâna, Densuș, Sarmizegetusa, Sălciva, Cernișoara Florese, Bunila, Cârjiți, Bârcea Mare, Ghelar, Ludești, Râu de Mori, Bălata, Mănăstirea Prislop

50. *Catavasier*, 1824: Sârbi, Boholt, Muzeul Orăștie

51. *Octoih*, 1825: Zam Sat, Cârnești, Uricani, Bejan, Luncoiul de Sus, Podele, Băiești, Bănița, Merișorul de Munte, Petros, Aninoasa, Cârnești, Uricani, Ghelar

52. *Minei*, 1832: Livezeni

BRAȘOV

1. *Evangheliar*, 1561: Arhivele Statului – Filiala Deva

2. *Ceaslov bogat*, 1806: Rădulești, Poienița Tomii

3. *Psaltire*, 1807: Rădulești, Castelul Corvineștilor – Hunedoara

4. *Ușa Pocăinții*, 1812: Colecția M. Brădeanu – Deva

5. *Ceaslov*, 1826: Lunca Moșilor

6. *Ceaslov*, 1835: Castelul Corvineștilor – Hunedoara

BUCUREȘTI

1. *Evanghelie*, 1682: Mărtinești, Ludești

2. *Apostol*, 1683: Geoagiu Joseni

3. *Mărgăritare*, 1691: Tarnița, Colecția M. Brădeanu – Deva

4. *Octoih*, 1720: Sârbi, Sâncrai, Poiana, Voia, București, Lunca, Cerbăl, Peștișu Mare, Târnăvița, Boiu, Dumbrava de Jos, Boz

5. *Evhologhion*, 1722: Nădăștie

6. *Evanghelie*, 1723: Bătrâna, Homorod, Luncani, Cerbăl, Sălciva, Minerău

7. *Catavasier*, 1724: Geoagiu Suseni

8. *Triod*, 1726: Târnăvița, Certej, Căstău, Poiana, Voia, Grohot, Dumbrava de Jos, Crișcior, Uric, Țebea, Tărățel, Căoi, Rișculița

9. *Liturghie*, 1728: Lăpușnic, Silvașu de Jos, Boș, Sălciva, Renghet, Băiești, Hunedoara II
10. *Liturghii*, 1729: Brad, Fizeș, Răchitova, Boș
11. *Molitvenic*, 1729: Căoi
12. *Octoih*, 1730: Abucea, Ribicioara de Jos, Grohot, Rîșculița, Mesteacăn, Lăsău, Hășdău, Stretea, Caraci
13. *Octoih*, 1731: Beriu, Pojoga, Geoagiu Suseni, Orăștioara de Jos, Poiana, Balșa
14. *Chiriadromion*, 1732: Cerbia, Brâznic, Săcămaș, Visca, Romos, Almașul Mic, Poiana, Strei Săcel, Romoșel, Birtin, Fizeș, Păucinești, Covragi, Muncelul Mic, Alun, Poienița Tomii, Bârcea Mare, Nădăștie, Ghelar, Lunca Devei, Vaidei, Biblioteca Județeană – Deva
15. *Molitvenic*, 1741: Boiu
16. *Liturghie*, 1741: Ociu
17. *Evangelie*, 1742: Tămășești, Panc, Beriu, Bobâlna, Renghet, Râu Bărbat
18. *Cazaniile lui Ilie Miniati*, 1742: Silvașul de Jos, Bârsău, Hunedoara II
19. *Catavasier*, 1742: Lăsău, Bejan (colligat *Catavasier*, Buzău, 1743)
20. *Penticostar*, 1743: Zam Sat, Crișcior, Balșa, Poiana, Blăjeni, Țebea
21. *Apostol*, 1743: Grid, Renghet, București, Rovina, Stănița de Jos, Boiu
22. *Triod*, 1746: Barbura, Rapolt
23. *Octoih*, 1746: Visca, Geoagiu Joseni, Șesuri
24. *Mărgăritare*, 1746: Stănița de Jos, Poienița Tomii (colligat *Acatist*, Sibiu, 1807), Măgura, Băița
25. *Triod*, 1747: Pojoga, Săliște, Trestia
26. *Evangelie*, 1750: Visca, Săliște, Buceș, Șerboia, Bărbăteni, Trestia
27. *Octoih*, 1752: Bujoru

28. *Psaltire*, 1756: Trestia
29. *Evanghelie*, 1760: Dumbrăvița, Târnăvița, Bobâlna, Geoagiu Suseni, Luncani, Poiana, Strei Sângiorgiu, Zdrapți, Bârsău, Voia, Tărățel, Simeria Veche, Hărău, Leșnic
30. *Catavasier*, 1761: Căstău
31. *Molitvenic*, 1764: Beriu
32. *Antologhion*, 1766: Fornădia, Visca, Sălciva, Ribița, Almașul Mic, Bobâlna, Poiana, Vaidei, Voia, Potingani, București, Birtin, Mihăileni, Buceș, Vața de Jos, Tomnatecul de Jos, Ticera, Băiești, Covragi, Uibărești, Costești, Rapolt, Ribița, Ludești, Plopi, Cuieș, Biblioteca Județeană – Deva
33. *Ceaslov*, 1767: Ghelar, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
34. *Cazanii*, 1768: Rădulești, Stâncești, Orăștie III, Godinești, Uibărești, Ribița, Beriu, Biscaria, Căstău, Geoagiu Suseni, Poiana, Dealu Mare, Fizeș, Căinel, Runcșor, Burjuc, Almășel, Ribicioara, Tisa, Orăștioara de Jos, Boz, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
35. *Penticostar*, 1768: Brâznic, Certej, Bobâlna, Șerboiaia, Certejul de Sus, Tărățel
36. *Triod*, 1769: Stănița de Jos, Voia
37. *Apostol*, 1774: Almașul Mic, Geoagiu Suseni, Bârsău, Tuștea
38. *Evanghelie*, 1775: Poiana, Mănăstirea Prislop
39. *Antologhion*, 1777: Simeria Veche, Turdaș, Șesuri, Lunca, Popești, Cârjiți, Hunedoara II, Tâmpa
40. *Catavasier*, 1781: Lăsău, Abucea
41. *Penticostar*, 1782: Ribicioara de Jos, Romoșel, București, Birtin, Târnavă, Boșorod
42. *Apostol*, 1784: Boiu, Ocolișul Mare, București, Blăjeni, Nădăștie, Săliștioara, Lunca Moșilor, Cristur
43. *Antologhion*, 1786: Ruși
44. *Molitvenic*, 1832: Rapolt

BUDA

1. *Minei mare*, 1804-1805: Abucea, Dobra, Roșcani, Gurasada, Bacea, Teiu, Boș, Tebea, Rapolt, Orăștioara de Sus
2. *Didahii*, 1809 (colligat *Propovedanii*, 1809): Beriu, Vața de Jos, Cristur, Pricaz, București, Rușor, Hățăgel, Râu de Mori, Nădăștie
3. *Propovedanii*, 1809 (colligat *Didahii*, 1809): Beriu, Vața de Jos, Cristur, Pricaz, București, Rușor, Hățăgel, Râu de Mori, Nădăștie
4. P.Maior, *Prediche*, 1810-1811: Abucea, Vica, Boz, Târnăvița, Vulcez, Orăștie III, Săliște, Almașul Mic, Ludești, Luncani, Orăștioara de Jos, Poiana, Ruși, Turdaș, Beriu, Mesteacăn, București, Brad, Stănița de Jos, Blăjeni, Săliște, Buceș, Șerboia, Hărțăgani, Păucinești, Covragi, Bampton, Vărmaga, Bălata, Almașul Sec, Leșnic, Stejerel, Rapolt, Popești, Merișorul de Munte, Tărățel, Sântandrei, Lăsău, Nădăștie, Hășdău, Dăbâca, Cerbăl, Lăsău, Ormindea, Obârșă
5. *Octoih*, 1811: Boș, Hațeg, Ocoliușul Mare, Bejan, Cerbăl, Peștișul Mare, Grădiște, Boș, Silvașul de Jos, Mărtinești
6. *Evanghelie*, 1812: Stâncești, Baștea, Silvașul de Jos, Săliște, Hărțăgani, Rușor, Ormindea, Hunedoara, Dăbâca, Rădulești, Șerel, Trestia, Băiești
7. P. Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, 1812: Orăștie III
8. *Strastnic*, 1816 (colligat *Triod*, 1816): Stretea, Vulcez, Mesteacăn, Nojag, Sântandrei, Chergheș, Hunedoara, Peștișul Mare
9. *Triod*, 1816 (colligat *Strastnic*, 1816): Stretea, Vulcez, Mesteacăn, Nojag, Sântandrei, Chergheș, Hunedoara, Peștișul Mare
10. *Psaltire*, 1817: Cărăstău, Mănăstirea Prislop
11. *Psaltire*, 1818: Silvaș, Hunedoara II

12. P. Maior, *Lexicon*, 1825: Orăștie III
13. *Octoih*, 1826 (colligat *Tipicon*, 1826): Nandru, Săliște, Țebea,
Arhivele Statului – Filiala Deva
14. *Tipicon*, 1826 (colligat *Octoih*, 1826): Nandru, Săliște, Țebea,
Arhivele Statului – Filiala Deva
15. *Catavasier*, 1826 (colligat *Octoih*, 1826): Pojoga
16. *Octoih*, 1826 (colligat *Catavasier*, 1826): Pojoga
17. *Tipicon*, 1826: Tomești
18. D. Bojincă, *Răspundere dezgustătoare*, 1828: Orăștie III,
Biblioteca Județeană – Deva
19. Gh. Șincai, *Cronica Românilor și a mai multor neamuri*, 1842:
Orăștie III, Turdaș, Vulceș

BUZĂU

1. *Liturghie*, 1702: Ribița
2. *Apostol*, 1704: Căstău
3. *Apostol*, 1743: Brâznic, Hărău
4. *Catavasier*, 1743 (colligat *Catavasier*, București, 1742): Bejan
5. *Molitvenic*, 1743: Grohot
6. *Catavasier*, 1768: Uibărești

CĂLDĂRUȘANI

1. *Antologhion*, 1766: Uibărești

CHIȘINĂU

1. *Minei de obște*, 1819: Castelul Corvineștilor – Hunedoara
2. *Evanghelie*, 1855: Castelul Corvineștilor – Hunedoara

DEALU (MĂNĂSTIREA)

1. *Evanghelie învățătoare*, 1644: Sârbi, Gothatea

IAȘI

1. Varlaam, *Carte românească de învățătură*, 1643: Buceș, Vulcan, Dupăpiatră, Ohaba de Subpiatră, Popești, Tărășel, Leaș, Arhivele Statului – Filiala Deva
2. *Ceaslov*, 1750: Căstău, Căzânești, Nojag
3. *Antologhion*, 1755: Arhivele Statului – Filiala Deva
4. *Alfavita Sufletească*, 1755: Muzeul de Etnografie Orăștie
5. *Liturghie*, 1759: Teiu
6. *Psaltire*, 1802: Castelul Corvineștilor – Hunedoara
7. *Psaltire*, 1817: Basarabasa
8. D. Cantemir, *Hronicul româno-moldo-vlahilor*, 1835: Colegiul Național „Decebal” - Deva

NEAMȚ

1. *Antologhion*, 1825: Castelul Corvineștilor – Hunedoara
2. *Minei*, 1831: Hașeg, Lunca
3. *Evanghelie*, 1845: Boș

RĂDĂUȚI

1. *Ceaslov*, 1745: Leșnic

RÂMNIC

2. *Molitvenic*, 1706: Poiana
3. *Molitvenic*, 1730: Ostrov, Sântandrei, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
4. *Triod*, 1731: Visca, Hunedoara, Silvașul de Jos, Beriu, Biscaria, Veșel, Clopotiva, Valea Brad, Potingani, Homorod (colligat *Penticostar*, 1743),
5. *Antologhion*, 1737: Hunedoara II, Beriu, Poiana, Potingani, Veșel, Certejul de Sus
6. *Octoih*, 1742: Valea Poienii, Crișciur, Potingani, Stănița, Blăjeni, Barbura, Râu Bărbat, Hățăgel, Cristur, Abucea

7. **Penticostar**, 1743: Beriu, Mada, Vaidei, Zdrapți, Săliște, Deva, Rapolt, Homorod (colligat **Triod**, Râmnic, 1731)
8. **Antologhion**, 1745: Micănești, Certej, Sălciva, Poiana, Renghet, Mesteacăn, Dealu Mare, București, Blăjeni, Săliște, Tomnatecul de Sus, Străuți, Dupăpiatră, Hărțăgani, Poienița Tomii, Crișcior
9. **Ceaslov**, 1745: Bărbăteni
10. **Evanghelie**, 1746: Fornădie, Poiana, Uroi, Bulzeștii de Sus, Balomir, Ardeu, Vărmaga, Popești, Șteia, Livezeni, Căinel, Săcel, Cârjiți, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
11. **Psaltire**, 1746: Dealu Mare
12. **Apostol**, 1747: Bejan, Lunca, Bobâlna, Săliște
13. **Catavasier**, 1747: Sălciva
14. **Liturghie**, 1747: Silvașul de Jos
15. **Cazanii**, 1748: Rădulești, Săliște, Sălciva - Pojoga, Dâncu Mare, Tâmpa, Mihăileni, Hunedoara I, Arhivele Statului – Filiala Deva, Colecția M. Brădeanu – Deva
16. **Octoih**, 1750: Silvaș, Ribița, Hunedoara, Tărățel
17. **Catavasier**, 1750: Vețel
18. **Psaltire**, 1751: Sălciva, Turdaș, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
19. **Antologhion**, 1752: Geoagiu Joseni, Vața de Jos
20. **Ceaslov**, 1753: Hărțăgani
21. **Molitvenic**, 1758: Grohot, Rișculița, Stănița de Jos, Râu Mare, Blăjeni
22. **Catavasier**, 1759: Vețel
23. **Liturghie**, 1759: Stâncești, Valea Brad
24. **Triod**, 1761: Căstău, Luncani, Poiana, Poienița, Pricaz, Dealu Mare, Mihăileni, Bobâlna, Turdaș, Nojag, Archia
25. **Octoih**, 1763: Tămășești, Ribicioara de Jos, Săulești, Luncani, Vaidei, Uroi, Grohot, Vărmaga, Stejerel

26. *Antologhion*, 1766: Lăsău, Micănești, Vica, Cârnești, Renghet, Ruși, Lăpugiu de Jos, Silvașul de Jos, Luncani, Grohot, Ghelar, Vărmaga, Nojag, Sântandrei, Cristur, Gurasada
27. *Liturghie*, 1767: Pojoga, Renghet, Colecția M. Brădeanu – Deva
28. *Penticostar*, 1767: Fornădia, Geoagiu Suseni, Tămășasa, Dumbrava de Jos, Voia, Tâmpa
29. *Molitvenic*, 1768: Poiana, Luncoiul de Sus, Ohaba, Beriu, Ociu, Grohot
30. *Minei*, 1776: Ocolișul Mare
31. *Octoih*, 1776: Mesteacăn, Caraci
32. *Triod*, 1777: Ardeu
33. *Minei*, 1779: Gothatea
34. *Cazanii*, 1781: Săulești, Grohot, Căzănești
35. *Triod*, 1782: Fornădie, Almașul Mic, Obârșa, Șoimuș, Geoagiu Suseni, Homorod, Zdrapți, Bălata, Șoimuș
36. T. Studitul, *Cuvinte ...*, 1784: Peștișul Mare
37. *Evanghelie*, 1784: Boz, Curechiu, Pojoga
38. *Ceaslov*, 1784: Sălciva, Romos, Tarnița, Colecția M. Brădeanu – Deva
39. *Penticostar*, 1785: Pojoga, Poiana, Rovina, Stănița de Jos, Densuș, Vărmaga
40. *Antologhion*, 1786: Lunca Moților
41. *Liturghii*, 1787: Lunca
42. *Cazanii*, 1792: Renghet, Ohaba de Subpiatră, Ostrov, Bătrâna, Livezeni
43. *Apostol*, 1794: Poiana, Pricaz, Cristur, Livezeni
44. *Evanghelie*, 1794: Boșorod, Galați

SIBIU

1. *Psaltire*, 1709: Străuți, Colecția M. Brădeanu – Deva
2. *Psaltire*, 1791: Luncoiul de Jos
3. *Liturghie*, 1798: Gothatea, Silvașul de Jos, Ribicioara de Jos, Săulești, Ribița, Almașul Mic, Bobâlna, Pricaz, Renghet,

Romos, Turdaș, Vaidei, Dobroț, Mesteacăn, Basarabasa, Ociu, Mihăileni, Bulzești, Cornățel, Bârsău, Vărmaga, Bălata, Almașul Sec, Tomești, Alun, Dăbâca, Șoimuș, Rapolt, Bunila, Hășdău

4. **Catavasier**, 1803: Vulcez, Sălciva
5. **Alfavită sufletească**, 1803: Fizeș, Hunedoara
6. **Penticostar**, 1805: Rădulești, Bretea Mureșană, Brâznic, Boz, Vulcez, Băcia, Boș, Cârnești, Silvașul de Jos, Săulești, Uricani, Almașul Mic, Geoagiu Joseni, Sibișel, Dobroț, Mesteacăn, Vața, Tomnatecul de Sus, Livadia, Totești, Cârnești, Uricani, Poienița Tomii, Țebea, Chergheș, Bârcea Mare, Cerbăl
7. **Ceaslov**, 1805: Castelul Corvineștilor – Hunedoara
8. **Evanghelie**, 1806: Visca, Almășel, Brașeu, Orăștioara de Jos, Poiana, Ruși, Prihodiște, Vața de Jos, Ociu, Hățăgel, Sarmizegetusa, Totești, Ostrovel, Râu de Mori, Runc, Merișorul de Munte, Bătrâna, Țebea, Sălașul de Sus
9. **Catehisis mic**, 1807: Castelul Corvineștilor – Hunedoara (Nu este în BRV; CBRV)
10. **Liturghii**, 1807: Brâznic, Romos, Vulcez, Hățăgel, Sarmizegetusa, Nădăștie
11. **Acatist**, 1807 (colligat *Mărgăritare*, București, 1746): Poienița Tomii
12. V. Aron, **Patima și moartea ...**, 1808: Mânerău
13. **Octoih mic**, 1808: Teiu, Beriu
14. **Psaltire**, 1808: Nădăștie
15. **Ceaslov**, 1809: Luncoiul de Sus
16. **Liturghie**, 1809: Voia, Romos
17. **Liturghie**, 1814: Rădulești, Panc, Boz, Micănești, Brașeu, Almașul Mic, Grohot, Rișculița, Zdrapți, Târnava, Mihăileni, Vața de Jos, Tomnatecul de Sus, Almașul Sec, Merișor, Bătrâna, Tomești, Peștișul Mare, Boia Bârzii, Cozia, Nădăștie, Chergheș, Castelul Corvineștilor – Hunedoara

18. *Catavasier*, 1817: Poienița Tomii
19. *Psaltire*, 1817: Turdaș
20. *Psaltire*, 1826: Almașul Mic, Ruși
21. *Octoihul cel mic*, 1830: Bârcea Mare
22. *Psaltire*, 1831: Boz
23. *Ceaslov*, 1833: Boz
24. *Molitvenic bogat*, 1833: Tărățel
25. *Liturghii*, 1835: Baștea
26. *Penticostar*, 1841: Ohaba
27. S. Micu, *Propovedanii*, 1842: Sibișel, Sântandrei
28. *Evanghelie*, 1844: Livezeni, Curechiu
29. *Molitvenic*, 1848: Abucea
30. *Octoih*, 1855: Cârjiți
31. *Liturghii*, 1855: Cârjiți
32. *Liturghii*, 1856: Târnavă, Băcăia, Dumbrava de Jos
33. *Psaltire*, 1857: Livezeni
34. *Tâlcuirea Evangheliilor*, 1857: Mănăstirea Prislop
35. Șaguna, *Biblia*, 1856-1858: Livezeni, Castelul Corvineștilor – Hunedoara
36. *Cartea Evangheliilor*, 1859: Ribîța
37. *Liturghie*, 1862: Curechiu
38. *Molitvenic*, 1864: Livezeni
39. *Molitvenic*, 1874: Livezeni

SNAGOV

1. *Evanghelie*, 1697: Romos

TÂRGOVIȘTE

1. *Îndreptarea legii*, 1652: Beriu, Biblioteca Județeană – Deva
2. *Octoih*, 1712: Cristur, Certej, Uibărești, Petroșani, Ribîța, Caraci, Basarabasa, Tărățel, Archia
3. *Molitvenic*, 1713: Renghet, Teiu
4. *Liturghii*, 1713: Roșcani, Teiu, Cărmăzănești, Hărțăgani, Archia

5. *Ceaslov*, 1714: Colecția M. Brădeanu – Deva
6. *Catavasier*, 1714: Băiești, Tărățel, Abucea
7. *Ceaslov*, 1715: Beriu
8. *Antologhion*, 1745: Mesteacăn

VIENA

1. *Adunarea Cazaniilor*, 1793: Teiu, Glodghilești, Sălciva, Renghet, Băiești, Stejerel, Tarnița, Colecția M. Brădeanu - Deva

Lista selectivă
cuprinzând numele localităților tipografice,
titlurile cărților, anul tipăririi, numele localităților hunedorene
care au deținut aceste cărți

1)

BĂLGRAD

1. *Evanghelie cu învățătură*, 1641: Subcetate
2. *Noul Testament*, 1648: Băiești, Densuș, Hobița–Grădiște, Livezi, Ostrovel, Pâclișa, Paroși–Peștera, Peșteana, Pui, Râu Alb, Silvașul de Jos, Mănăstirea Prislop, Tuștea, Uric, Hațeg
3. *Psaltire*, 1651: Băiești, Hațeg, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Silvașul de Jos, Prislop, Totești
4. *Cărare pe scurt*, 1685: Fărcădinul de Jos
5. *Ceasloveț*, 1685: Peșteana
6. *Rânduiala diaconsvelor*, 1687: Coroieni
7. *Molitvenic*, 1689: Peșteana, Silvașul de Jos, Hațeg
8. *Chiriacodromion*, 1699: Bouțarul de Jos, Ciula Mare, Clopotiva, Densuș, Galați, Grădiște, Hațeg, Livezi, Pui, Râu Bărbat, Sălașul de Jos, Mănăstirea Prislop, Tuștea, Valea Lupului, Zeicani

BLAJ

1. *Catavasier*, 1750: Tuștea
2. *Ceaslov*, 1751: Râu Alb
3. *Catehism Mare*, 1753: Valea Lupului
4. *Strastnic*, 1753: Băiești, Clopotiva, Fărcădinul de Sus, Hobița–Grădiște, Livezi, Ostrovel, Pâclișa, Păucinești, Pui
5. *Liturghie*, 1756: Baru Mic, Băiești, Bouțarul de Jos, Clopotiva, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Râu Alb, Ohaba Sibișel, Silvașul de Jos, Silvașul de Sus, Mănăstirea Prislop, Vaidei
6. *Molitvenic*, 1757: Sereca, Silvașul de Sus

7. **Octoih**, 1760: Balomir, Coroieni, Hobița–Grădiște, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Peștera, Râu de Mori–Suseni
8. **Catavasier**, 1762: Ostrovul Mare, Ostrovul Mic
9. **Acatist**, 1763: Peșteana
10. **Psaltire**, 1764: Baru Mare, Băiești, Clopotiva, Peșteana
11. **Evanghelie**, 1765: Clopotiva, Hobița–Grădiște, Livezi, Păucinești, Ponor, Răchitova, Silvașul de Sus, Mănăstirea Prislop, Tuștea
12. **Ceaslov**, 1766: Paroși, Peștera, Păucinești
13. **Apostol**, 1767: Sivașul de Jos, Silvașul de Sus, Mănăstirea Prislop
14. **Catavasier**, 1769: Baru Mic, Cârnești, Crăguiș, Hobița–Grădiște, Peșteana, Râu Bărbat, Silvașul de Sus
15. **Octoih**, 1770: Clopotiva, Livezi, Sereca, Silvașul de Jos, Silvașul de Sus, Mănăstirea Prislop, Tuștea, Valea Dâljii
16. **Triod**, 1771: Băiești, Bonțiorul de Sus, Cârnești, Livadia, Mirlesă, Pâclișa, Pui, Sivașul de Jos, Silvașul de Sus, Mănăstirea Prislop
17. **Triod și Strastnic**, 1771: Mănăstirea Prislop
18. **Ceaslov**, 1773: Balomir, Fărcădinul de Sus
19. **Psaltire**, 1773: Ponor
20. **Strastnic**, 1773: Baru Mare, Băița, Bonțiorul de Sus, Bucova, Cârnești, Coroieni, Crivadia, Fărcădinul de Jos, Grădiște, Livadia, Mățiești, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Paroși, Peștera, Petros, Râu Alb, Sălașul de Jos, Sereca, Silvașul de Sus, Tuștea, Valea Dâljii
21. **Acatist**, 1774: Mănăstirea Prislop
22. **Ceaslov**, 1774: Clopotiva
23. **Liturghie**, 1775: Baru Mare, Ciula Mare, Ciula Mică, Coroiești, Coroieni, Galați, Iscroni, Livezi, Păucinești, Petros, Ponor, Pui, Ștei, Totești, Valea Lupului
24. **Evanghelie**, 1776: Baru Mare, Bonțiorul de Jos, Bucova, Cârnești, Coroieni, Densuș, Grădiște, Hațeg, Iscroni, Livadia,

Lunca Cernii de Jos, Lunca Cernii de Sus, Mesteacăn, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Paroși–Peștera, Peșteana, Peștenița, Sălașul de Jos, Sălașul de Sus, Ștei, Sereca, Totești, Valea Lupului

25. *Catavasier*, 1777: Băiești, Cârnești, Fărcădinul de Sus, Galați, Grădiște, Hațeg, Paroși–Peștera, Sălașul de Jos
26. *Ceaslov*, 1778: Grădiște
27. *Catavasier*, 1779: Sereca
28. *Minologhion*, 1781: Bonțiorul de Jos, Bucova, Livadia, Pui, Sălașul de Jos, Sălașul de Sus, Mănăstirea Prislop, Tuștea
29. Gh. Șincai, *Prima principia latinae grammatices*, 1783: Hațeg
30. *Octoih*, 1783: Baru Mare, Bărbătenii de Jos, Băița, Bucova, Ciula Mică, Hațeg
31. *Molitvenic*, 1784: Ciula Mare, Coroiеști, Crăguiș, Vulcan, Fărcădinul de Jos, Hațeg, Livadia, Livezi, Mățiești, Păucunești, Peșteana, Peștenița, Pui, Râu Bărbat, Vălioara
32. S. Micu, *Propovedania la îngropăciunea oamenilor morți*, 1784: Baru Mare, Bonțiorul de Sus, Grădiște, Hațeg, Livadia, Livezi, Paroși–Peștera, Păucinești, Petros, Pui, Râu Bărbat, Sereca, Silvașul de Jos, Subcetate, Tuștea, Valea Lupului
33. *Ceaslov*, 1786: Baru Mare, Silvașul de Jos
34. *Psaltire*, 1786: Baru Mare, Silvașul de Jos
35. *Ceaslov*, 1788: Livadia de Câmp
36. *Octoih*, 1792: Breazova, Câmpul lui Neag, Coroiеști, Crivadia, Fărcădinul de Sus, Galați, Hățăgel, Hobița, Iscroni, Livadia, Lunca Cernii de Jos, Lunca Cernii de Sus, Mesteacăn, Mirlesa, Ostrovel, Petros, Pui, Răchitova, Râu Alb, Ștei, Totești, Valea Lupului, Zeicani, Mănăstirea Prislop
37. *Catavasier*, 1793: Baru Mare, Bucova, Coroiеști, Crivadia, Vulcan, Hățăgel, Hobița, Iscroni, Livezi
38. *Ceaslov*, 1793: Bucova, Ciula Mare, Vulcan, Iscroni, Livezi, Răchitova, Râu Bărbat, Vaidei

39. **Biblia**, 1795: Hațeg, Păucinești, Peșteana, Sereca, Silvașul de Jos, Valea Dâljii, Valea Lupului
40. S. Micu, **Teologia morală**, 1796:
41. **Strastnic**, 1800: Mirlesa, Zeicani
42. **Triod**, 1800: Baru Mare, Vulcan, Păucinești, Sereca, Tuștea
43. **Octoih**, 1801: Ciula Mare
44. **Apostol**, 1802: Bonțiorul de Jos, Coroiești, Coroieni, Fărcădinul de Jos, Galați, Grădiște, Mățiești, Pui, Râu Bărbat, Sălașul de Sus, Valea Lupului
45. **Strastnic**, 1804: Câmpul lui Neag, Ciula Mare, Coroieni, Galați, Hățăgel, Iscroni, Râu Bărbat
46. **Teologia dogmatică I–III**, 1804: Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Valea Lupului, Hațeg
47. I. Bob, **Carte de învățăături creștinești**, 1805: Balomir, Bonțiorul de Jos, Ciula Mare, Coroiești, Coroieni, Densuș, Galați, Hățăgel, Hobița–Grădiște, Livadia, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Ponor, Râu Bărbat, Râu de Mori–Suseni, Sântămărie Orlea, Sereca, Silvașul de Jos, Totești, Tuștea, Valea Lupului, Hațeg
48. **Liturghii**, 1807: Băița, Bonțiorul de Jos, Bonțiorul de Sus, Brezova, Bucova, Câmpul lui Neag, Cârnești, Clopotiva, Crăguș, Crivadia, Densuș, Fărcădinul de Sus, Grădiște, Hațeg, Hobița, Livadia, Lunca Cernii de Sus, Lunca de Jos, Mesteacăn, Lupeni, Mirlesa, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Poieni, Răchitova, Sălașul de Jos, Uric, Valea Dâljii, Vălioara, Zeicani
49. **Ceaslov**, 1808: Bonțiorul de Sus, Brezova, Galați, Hobița, Grădiște, Mirlesa, Păucinești, Petros, Silvașul de Jos
50. **Penticostar**, 1808: Baru Mic, Băiești, Bonțiorul de Sus, Densuș, Grădiște, Hațeg, Hobița, Livezi, Lunca Cernii de Jos, Lunca Cernii de Sus, Mesteacăn, Mirlesa, Ostrovel, Păucinești, Ponor, Tuștea, Valea Lupului, Zeicani
51. **Ceaslov**, 1809: Sălașul de Jos, Uricani–Hobiceni

52. *Molitvenic*, 1809: Petros
53. *Psaltire*, 1809: Bonțiorul de Jos, Breazova, Mirlesa
54. *Teologie pastorală*, 1809: Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Peșteana, Hațeg
55. *Triod*, 1813: Baru Mic, Băița, Bonțiorul de Jos, Bucova, Coroiești, Grădiște, Hățăgel, Hobița, Livezi, Lupeni, Ostrovel, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Peșteana, Ponor, Râu de Mori–Suseni, Uricani–Hobiceni, Vălioara, Zeicani
56. *Apostol*, 1814: Baru Mare, Baru Mic, Băiești, Bonțiorul de Sus, Breazova, Bucova, Cârnești, Clopotiva, Densuș, Hățăgel, Livadia, Livezi, Lupeni, Mirlești, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Păucinești, Petros, Poieni, Ponor, Râu Alb, Râu de Mori–Suseni, Sălașul de Jos, Ștei, Sereca, Subcetate, Totești, Uricani–Hobiceni, Vălioara, Zeicani
57. *Molitvenic*, 1815: Baru Mic, Breazova, Câmpul lui Neag, Ciula Mică, Cârnești, Galați, Grădiște, Lupeni, Mirlesa, Ponor, Răchitova, Sălașul de Jos, Sereca, Totești, Valea Dâljii
58. *Evangelie*, 1817: Băiești, Băița, Balomir, Bonțiorul de Sus, Breazova, Ciula Mică, Uricani–Hobiceni, Uric, Poieni, Pui, Râu de Mori–Suseni, Crivadia, Hobița, Lupeni, Valea Dâljii, Vălioara
59. *Strastnic*, 1817: Baru Mic, Balomir, Bonțiorul de Jos, Breazova, Crăguiș, Lupeni, Poieni, Ponor, Râu de Mori, Suseni, Sălașul de Sus, Vălioara
60. *Catavasier*, 1824: Poieni, Ștei
61. *Octoih*, 1825: Bonțiorul de Jos, Cârnești, Crăguiș, Lupeni, Peștenița, Ponor, Ohaba Sibișel, Subcetate, Uricani–Hobiceni
62. *Minei*, 1835: Subcetate
63. *Orologhion*, 1835: Vălioara
64. *Antologhion*, 1838: Bonțiorul de Sus, Ponor
65. *Minei*, 1838: Baru Mic, Clopotiva, Coroiești, Crăguiș, Densuș, Grădiște, Hățăgel, Hobița, Iscroni, Ostrovel, Păucinești,

Peșteana, Râu Alb, Râu de Mori–Suseni, Valea Lupului, Zeicani

66. T. Cipariu, *Istoria Biblică*, 1855: Bonțiorul de Sus, Bonțiorul de Jos, Coroieni, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Râu Alb, Râu Bărbat, Tuștea

BRAȘOV

1. Coresi, *Evanghelie cu învățătură*, 1581: Pâclișa
2. V. Aaron, *Patimile și moartea Domnului*, 1805: Peșteana
3. *Molitvenic*, 1811: Ostrovul Mare, Ostrovul Mic

BUCUREȘTI

1. *Biblia*, 1688: Râu Alb
2. *Octoih*, 1720: Sântămărie Orlea
3. *Evanghelie*, 1723: Sibișel, Ohaba–Sibișel
4. *Catavasier*, 1724: Râu Bărbat
5. *Triod*, 1726: Râu Bărbat, Totești
6. *Liturghie*, 1728: Fărcădinul de Jos, Grădiște, Hobița, Matiești, Pâclișa
7. *Liturghie*, 1721: Paroși, Peșteana, Râu de Mori–Suseni
8. *Octoih*, 1730: Pâclișa, Sălașul de Jos, Sălașul de Sus
9. *Octoih*, 1731: Peșteana
10. *Chiriadromion*, 1732: Baru Mic, Bucova, Grădiște–Hobița, Ostrovel, Petros, Silvașul de Jos, Valea Dâljii
11. *Molitvenic*, 1741: Sântămărie Orlea
12. *Cazaniile lui Ilie Miniati*, 1742: Silvașul de Jos, Mănăstirea Prislop
13. *Evanghelie*, 1742: Râu Bărbat
14. *Penticostar*, 1743: Clopotiva, Peșteana
15. *Octoih*, 1746: Baru Mic
16. *Evanghelie*, 1750: Subcetate
17. *Evanghelie*, 1760: Baru Mic
18. *Antologhion*, 1766: Petros

19. *Penticostar*, 1768: Bonțiorul de Jos, Bucova, Fărcădinul de Jos, Pui, Râu Bărbat, Sivașul de Jos, Silvașul de Sus, Mănăstirea Prislop
20. *Evanghelie*, 1775: Coroieni
21. M. Egipteanul, *Omilii*, 1775: Balomir
22. *Antologhion*, 1777: Băiești
23. *Penticostar*, 1782: Sălașul de Jos

BUDA

1. P.Maior, *Didahii adecă învățături pentru creșterea fiilor*, 1809: Bonțiorul de Jos, Ciula Mare
2. P.Maior, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, 1809: Galați, Hățăgel, Matiești, Mirlesa, Ostrovul Mare, Ostrovul Mic, Păucinești, Peșteana, Petros, Râu de Mori–Suseni, Sălașul de Jos, Sereca, Silvașul de Jos, Totești, Valea Lupului, Zeicani
3. P.Maior, *Predici*, 1810: Fărcădinul de Sus, Hățăgel, Hațeg, Păucinești, Ștei, Ohaba–Sibișel, Silvașul de Jos
4. *Geografia românească*, 1814–1815: Hațeg

BUZĂU

1. *Psaltire sârbească*, 1702: Tuștea
2. *Apostol*, 1704: Hațeg
3. *Cazanie*, 1834: Coroiești, Livadia

DEALU (MĂNĂSTIREA)

1. *Evanghelie învățătoare*, 1744: Paroși, Peșteana

GOVORA

1. *Pravila*, 1640: Bonțiorul de Jos

IAȘI

1. Varlaam, *Carte românească de învățătură*, 1643: Vulcan, Pâclișa, Sereca, Totești
2. *Ceaslov*, 1750: Mănăstirea Prislop

PESTA

1. S. Pop, *Cuvântări bisericesti*, 1847: Hațeg, Păucinești, Râu de Mori–Suseni, Silvașul de Jos, Subcetate

RÂMNIC

1. *Molitvenic*, 1706: Livezi, Ostrovel, Râu de Mori–Suseni
2. *Molitvenic*, 1730: Ostrovul Mare, Ostrovul Mic
3. *Triod*, 1731: Hațeg
4. *Liturghie*, 1733: Sălașul de Sus, Sântămărie Orlea, Subcetate
5. *Psaltire*, 1736: Peșteana
6. *Octoih*, 1742: Fărcădinul de Jos, Mățiești, Poieni, Râu Bărbat
7. *Ceaslov*, 1742–1743: Baru Mare
8. *Ceaslov*, 1745: Ostrovel, Mănăstirea Prislop
9. *Evangelia*, 1746: Vulcan, Silvașul de Jos
10. *Catavasier*, 1747: Mănăstirea Prislop
11. *Liturghie*, 1747: Coroieni
12. *Molitvenic*, 1747: Grădiștea–Hobița
13. *Cazanii*, 1748: Baru Mare, Iscroni, Mățiești
14. *Preoția*, 1749: Uricani–Hobiceni
15. *Gramatica slavonească*, 1755: Mănăstirea Prislop
16. *Molitvenic*, 1758: Vaidei
17. *Antologhion*, 1766: Vulcan, Hațeg, Mănăstirea Prislop
18. *Ceaslov*, 1767: Uric
19. *Liturghie*, 1767: Tuștea, Silvașul de Sus
20. *Molitvenic*, 1768: Bonțiorul de Jos
21. *Octoih*, 1776: Bonțiorul de Sus
22. *Minei*, 1779: Silvașul de Sus

23. *Cazanii*, 1781: Lunca Cernii de Jos, Lunca Cernii de Sus, Mesteacăn, Mirlesa, Peșteana, Râu Alb, Sălașul de Jos, Uricani–Hobiceni
24. *Catavasier*, 1784: Livadia, Ostrovel
25. *Evanghelie*, 1784: Crăguiș, Matiești, Râu Alb, Vaidei
26. *Psaltire*, 1784: Ciula Mare
27. *Antologhion*, 1786: Uricani–Hobiceni
28. *Psaltire*, 1787: Hațeg
29. *Cazanii*, 1792: Ostrovul Mare, Ostrovul Mic
30. *Psaltire*, 1792: Uricani–Hobiceni
31. *Evanghelie*, 1794:

SAS – SEBEȘ

1. *Sicriul de aur*, 1683: Băiești, Paroși–Peștera, Peșteana, Pui, Silvașul de Jos, Tuștea, Vaidei, Valea Lupului

SIBIU

1. *Catehisis mic*, 1789: Silvașul de Jos
2. *Ceaslov*, 1791: Livezi
3. *Psaltire*, 1799: Grădiște–Hobița
4. *Psaltire*, 1801: Grădiște
5. *Catavasier*, 1803: Hățăgel
6. *Psaltire*, 1805: Sălașul de Sus
7. *Penticostar*, 1805: Livadia, Totești, Uricani–Hobița
8. *Evanghelie*, 1806: Câmpul lui Neag, Ciula Mare, Fărcădinul de Jos, Hățăgel, Ostrovel, Pâclișa, Zeicani
9. *Acatist*, 1807: Silvașul de Jos
10. *Ceaslov*, 1807: Zeicani
11. *Octoih mic*, 1808: Bonțiorul de Sus, Totești
12. *Psaltire*, 1811: Crivadia
13. *Catavasier*, 1817: Petros, Sântămărie Orlea
14. *Ceaslov*, 1819: Crivadia
15. *Psaltire*, 1825: Balomir

16. *Octoih mic*, 1826: Bonțiorul de Jos
17. *Psaltire*, 1827: Paroși–Peștera
18. *Ceaslov*, 1831: Matiești
19. *Ceaslov*, 1833: Hațeg
20. *Octoih mic*, 1833: Balomir, Hațeg
21. *Liturghie*, 1835: Bărbătenii de Jos, Peșteana
22. *Octoih mic*, 1839: Valea Dâljii
23. *Psaltire*, 1841: Zeicani
24. *Catavasier*, 1842: Bărbăteni
25. *Octoih mic*, 1842: Clopotiva, Grădiște–Hobița
26. *Propovedanii*, 1842: Bonțiorul de Jos, Breazova, Cârnești, Clopotiva, Fărcădinul de Sus, Grădiște–Hobița, Poieni, Ponor, Răchitova, Râu Alb, Sibișel, Ohaba–Sibișel
27. *Ceaslov*, 1845: Lupeni
28. *Bucoavnă*, 1847: Zeicani
29. *Molitvenic*, 1849: Zeicani
30. *Octoih mic*, 1849: Silvașul de Jos, Tuștea, Zeicani
31. *Cazanie*, 1850: Bonțiorul de Jos, Lupeni, Râu de Mori–Suseni

SÎMBĂTA MARE

1. *Catehism*, 1726: Valea Lupului

SNAGOV

1. *Învățăături creștinești*, 1700: Fărcădinul de Jos

TIMIȘOARA

1. *Îndreptarea păcătosului*, 1765: Peșteana

TÂRGOVIȘTE

1. *Îndreptarea legii*, 1652: Tuștea
2. *Octoih*, 1712: Poieni, Râu Alb, Uric

3. *Liturghii*, 1713: Hățăgel, Râu Bărbat, Sereca, Silvașul de Jos, Uricani–Hobiceni, Mănăstirea Prislop
4. *Molitvenic*, 1713: Balomir, Sălașul de Sus, Silvașul de Jos, Mănăstirea Prislop

VIENA

1. *Adunarea Cazaniilor*, 1793: Băiești
2. *Legendariu românesc*, 1852: Hațeg

¹⁾ Fl. Dudaș, *Cărți vechi românești din Țara Hațegului* (1857) în *Banatica*, V, Reșița, 1979.

2)

BĂLGRAD

1. *Psaltire*, 1651: Tătărăști
2. *Noul Testament*, 1684: Băița, Teliuc, Alun, Beriu, Nădăștia de Jos
3. *Molitvenic*, 1689: Căstău

BUCUREȘTI

5. *Evanghelie*, 1682: Gelmar
6. *Biblia*, 1688: Deva, Dupăpiatră
7. *Mărgăritare*, 1691: Burjuc
8. *Evanghelie greco–română*, 1693: Hărțăgani

IAȘI

9. Varlaam, *Carte românească de învățătură*, 1643: Crișcior, Bretea Mureșană, Zdrapți

SAS – SEBEȘ

10. *Sicriul de aur*, 1683: Dobra (Rădulești)

TÎRGOVIȘTE

11. *Molitvenic slavonesc*, 1545: Alun
12. *Îndreptarea legii*, 1652: Țebea, Grid

UNIEV

13. Dosoftei, *Psaltirea în versuri*, 1673: Hunedoara, Săliște, Certej, Fizeș

²⁾ D. A. Braicu, *Circulația pe meleaguri hunedorene a unor cărți românești din secolele XVI–XVII păstrate în patrimoniul cultural național sibian*, în *Sargetia*, XVI–XVII, Deva, 1982–1983, p.531–539.

3)

BĂLGRAD

1. *Molitvenic*, 1689: Renghet

BLAJ

1. *Apostol*, 1767: Glod, Hondol
2. *Penticostar*, 1768: Glod, Hondol
3. *Strastnic*, f.f.t.: Pătrânjeni

BUCUREȘTI

1. *Octoih*, 1720: Orăștie

BUZĂU

1. *Apostol*, 1743: Pâclișa, Rapoltu Mare

IAȘI

1. *Liturghii*, 1759: Pătrânjeni

RÂMNIC

1. *Antologhion*, 1737: Băcăia
2. *Antologhion*, 1766: Glod

TÂRGOVIȘTE

1. *Octoih*, 1712: Petroșani

³⁾ D. Lupan, L. Hațegan, *Carte veche românească în biblioteca Muzeului de Istorie – Alba Iulia*, în *Apulum*, XII, Alba Iulia, 1974, p.359 și *Apulum*, XIII, Alba Iulia, 1975, p.353.

4)

BĂLGRAD

1. *Noul Testament*, 1648: Beriu
2. *Molitvenic*, 1689: Renghet
3. *Chiriadromion*, 1699: Orăștie, Porcurea (Vălișoara n.n.),
Bințiți (Aurel Vlaicu n.n.)

BUCUREȘTI

1. *Biblia*, 1688:

IAȘI

1. Varlaam, *Carte românească de învățătură*, 1643: Homorod

SAS – SEBEȘ

1. *Sicriul de aur*, 1683: Bârsău

⁴⁾ E. Mârza, D. Dreghiciu, *Carte românească veche în județul Alba secolele XVI–XVII*, Alba Iulia, 1989, passim.

5)

BLAJ

1. *Penticostar*, 1768: Sălașul de Sus

⁵⁾ V. Leu, *Circulația cărții românești în Valea Almajului până la 1840*, în *Banatica*, V, Reșița, 1979, p.467.

6)

BRAȘOV

1. *Molitvenic*, 1811: Almașul Mic

DEALU

1. *Evanghelie învățătoare*, 1644: Hațeg

IAȘI

1. *Învățătură creștinească*, 1808: Roșcani

⁶⁾ I. Corfus, *Însemnări de demult*, Iași, 1975

7)

BĂLGRAD

1. *Noul Testament*, 1648
2. *Psaltire*, 1651
3. *Rânduiala diaconstvelor*, 1687

BLAJ

1. *Octoih*, 1760
2. *Evanghelie*, 1765

3. *Biblia*, 1795

BRAȘOV

1. Coresi, *Evanghelie cu învățătură*, 1580–1581

BUCUREȘTI

1. *Biblia*, 1688
2. *Triod*, 1726
3. *Cazania*, 1742

GOVORA

1. *Evanghelie învățătoare*, 1642

⁷⁾ I. Radu, *Consemnarea cărților vechi care se păstrează în Biblioteca vicarială în Istoria Vicariatului Greco-Catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p.432–433.

8)

BRAȘOV [ABRUD]

1. Coresi, *Tâlcul Evangheliilor*, 1564

⁸⁾ T. Furdui, *Două exemplare din Tâlcul Evangheliilor a lui Coresi recent descoperite în comuna Măceau (jud. Hunedoara), în Sargetia, XVI–XVII*, Deva, 1982–1983, p.519. (Autorul susține ideea tipăririi acestei cărți în localitatea Abrud n.n.)

9)

RÂMNIC

1. *Antologhion*, 1705: Silvașul de Sus, Dobra
2. *Molitvenic*, 1706: Lăpugiul de Sus
3. *Molitvenic*, 1713: Sulighete, Măceu

TÂRGOVIȘTE

1. *Octoih*, 1712: Trestia, Lăpugiul de Sus, Blăjeni
2. *Liturghier*, 1713: Basarabasa, Bacea, Pâclișa, Sălașul de Sus
3. *Liturghii*, 1714: Ociu

⁹⁾ E. R. Colta, *Câteva aspecte ale circulației ivirienelor în județul Hunedoara*, în *Sargetia*, XX, Deva, 1986–1987, p.292.

10)

BĂLGRAD

1. *Noul Testament*, 1648: Târnăvița, Mățești, Măceu
2. *Psaltire*, 1651: Silvașul de Jos
3. *Chiriadromion*, 1699: Voia

BUCUREȘTI

1. *Biblia*, 1688: Mățești

SAS –SEBEȘ

1. *Sicriul de aur*, 1683: Stănița

TÂRGOVIȘTE

1. *Îndreptarea legii*, 1652: Groși, Hondol

¹⁰⁾ E.R. Colta, *Cărți vechi din secolul al XVII-lea în Țara Zarandului*, în *Ziridava*, VIII, Arad, 1977.

11)

BLAJ

1. *Evanghelie*, 1765
2. *Octoih*, 1790
3. *Strastnic*, 1793 (sic)
4. *Liturghie*, 1795

RÂMNIC

1. *Molitvenic*, 1706

¹¹⁾ *Conscriptiunea bunurilor bisericii greco–unite din Vâlcele Bune*, în Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, Fond Protopiatul greco–catolic Hunedoara, Dosar 1/1855, f.155.

12)

BLAJ

1. *Octoih*, 1766
2. *Apostol*, 1802

BUCUREȘTI

1. *Evanghelie*, 1742

BUDA

1. P. Maior, *Predici*, 1801 (sic)

MOLDOVA [IAȘI]

1. *Strastnic*, 7234 [1726]

RÂMNIC

1. *Minei*, 1766

1. *Alfavită sufletească*, 1803

¹²⁾ *Conscripțiunea bunurilor bisericii greco–unite din Băcia*, în Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, Fond Protopopiatul greco–catolic Hunedoara, Dosar 1/1855, f.161.

13)

BLAJ

1. *Penticostar*, 1808
2. *Triod*, 1813
3. *Apostol*, 1814
4. *Evanghelie*, 1817
5. *Ceaslov*, 1833
6. *Minei*, 1838
7. *Strasnic*, f.a.

BUCUREȘTI

1. *Octoih*, 1701
2. *Catavasier*, f.a.

SIBIU

1. *Octoih*, 1742

TÂRGOVIȘTE

1. *Liturghie*, 1713

¹³⁾ *Conscripțiunea bunurilor bisericii greco–unite din Măceau*, în Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, Fond Protopopiatul greco–catolic Hunedoara, Dosar 1/1855, f.157.

14)

BLAJ

1. *Minei*, 1781
2. *Triod*, 1800
3. *Strastnic*, f.a.
4. *Psaltire*, f.a.

BUCUREȘTI

1. *Octoih*, 1720
2. *Cazanie*, 1732

SIBIU

1. *Penticostar*, 1805
2. S. Micu, *Propovedanii*, 1842

¹⁴⁾ *Conscripțiunea bunurilor bisericii greco–unite din Bârcea Mare*, în Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, Fond Protopopiatul greco–catolic Hunedoara, Dosar 1/1855, f.111.

15)

BLAJ

1. *Apostol*, 1767
2. *Penticostar*, 1768
3. *Triod*, 1771
4. *Minologhion*, 1781
5. *Liturghie*, 1807
6. *Strastnic*, f.a.

BUCUREȘTI

1. *Evanghelie*, 1682
2. *Catavasier*, 1724

3. *Octoih*, 1790
4. *Cazanie*, f.a.
5. *Ceaslov*, f.f.t.

¹⁵⁾ *Inventariu despre bunurile și veniturile S. Biserici gr.cat. a Orăștiei*, în Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, Fond Vicariatul Țării Hațegului, Dosar 1/1855, f.6.

16)

BLAJ

1. *Strastnic*, 1783 (sic)
2. *Liturghie*, 1786
3. *Molitvenic*, 1815
4. *Triod*, 7781 (sic)
5. *Catavasier*, 7786 (sic)
6. *Breviar*, f.a.

BUCUREȘTI

1. *Apostol*, 1682

RÂMNIC

1. *Octoih*, 1742
2. *Evanghelie*, 1764
3. *Minei*, 1764

VIENA

1. *Adunarea Cazaniilor*, 1773 (sic)

¹⁶⁾ *Conscripțiunea bunurilor bisericii a parohiei gr. cat. din Plosca*, în Arhivele Naționale ale Statului, Filiala Deva, Fond Protopopiatul greco-catolic Hunedoara, Dosar 1/1855, f.138–141.

Les mots qui témoignent. Des notes qui se trouvent dans les vieux livres roumains gardés dans le département de Hunedoara

Résumé

Le livre met en évidence des notes restés au long des siècles sur les feuilles des vieux livres roumains gardés encore dans les institutions de spécialité (bibliothèques, archives) du département de Hunedoara ou dans la possession des collectionneurs privés de la zone.

Les chapitres d'après lesquels il est structuré ce livre sont:

- Considérations concernant les vieux livres roumains du département Hunedoara. Sur les manuscrits et les livres imprimés
- Notes concernant les achats ou les dons de livres
- Notes sur la circulation des livres, sur les possesseurs et les lecteurs des livres
- Notes sur les personnes qui réalisent les reliures des livres ou sur la réalisation des reliures en général
- Notes sur les calamités, les phénomènes météorologiques et sur les maladies
- Notes historiques, sociales-économiques
- Notes concernant les personnalités
- Notes sur les écoles, les maîtres d'école, ou les livres d'école
- Notes sur les églises. Varia

Nous avons ajouté des listes sélectives sur les vieux livres (le titre, le lieu de l'imprimerie et la date) qui existent maintenant dans cette zone et la liste avec les vieux livres qui ont existé dans la possession des habitants de Hunedoara.

Les indices sélectifs de noms de personnes et de lieux aident pour identifier mieux et rapidement les noms des personnalités ou des noms des hommes qui ne sont pas très connus, mais qui méritent d'être apportés à la connaissance aux contemporains leur

contribution à la découverte des événements passés depuis longtemps dans cette zone.

Les illustrations des livres complètent la formation d'une image d'ensemble sur les titres des livres importants pour l'évolution de l'histoire de notre culture.

La diversité de ces notes complètent l'univers de nos vieux livres, confère la spécificité de ce domaine de l'histoire documentaire et contribue à connaître les sources écrites de notre histoire.

Witnessing words. Notes from old Romanian books from the Hunedoara County

Abstract

The book emphasizes written notes which were added along the centuries on the pages of old Romanian books, hosted by specialized institutions (libraries, estate archives) from the Hunedoara county, as well as by private collectors from the area.

The structure of the book is the following:

- Considerations regarding the old Romanian books from the Hunedoara county, about manuscripts and printed books
- Notes on acquisitions or book donations
- Notes regarding the book circulation, owners and readers
- Notes on bookbinders and bookbinding
- Notes on calamities, meteorological phenomenon, medical information
- Notes about or of personalities
- Notes on school, school teachers or the school books

We also added selective lists on the circulation of Romanian books once and now in the possession of Hunedoara holders. The selective index of names and places facilitates the identification of the personalities or other less resonant names, which are nevertheless worth mentioning for their contribution to our learning of events once happening in the area.

The photos of books illustrating this work complete an image of the book titles which are important in the evolution of the history of our culture.

The diversity of these noting adds to the complexity of our old books, making them a real historic document.

INDICE SELECTIV DE NUME ȘI LOCURI*

* Indicele cuprinde nume ale personalităților istorice, culturale, religioase, preoților, învățătorilor, cantorilor, legătorilor sau ale deținătorilor de carte. Nu sunt cuprinse toate numele localităților sau deținătorilor din Listele selective despre cărți românești vechi care există sau au existat în județul Hunedoara

A

- Ableu, 132
Abrud, 64, 84, 115, 119, 120, 121, 125, 146, 151, 180, 181, 224
Abucea, 32, 41, 59, 153, 176, 194, 200, 201, 202, 204, 208, 209
Adam Ioan, 46
Adorjan Andrei, 145
Alba Iulia, 13, 16, 17, 32, 34, 153, 168, 222,
Albu N., 11, 23, 157, 158, 168
Alexandru Diac, 44, 48
Almaș Săliște, 19, 74, 119, 137, 174, 181, 194, 196
Almașul Mic de Munte, 27
Alun, 59, 84, 96, 119, 200, 207, 220, 221
Ananie Petru, 55, 85, 91
Andraș, 41, 104, 105
Andreescu Ana, 7
Anghel Dimitrie, 106
Antonescu, 153
Arad, 46, 95, 118, 121, 166, 181, 225
Archia, 205, 208
Archirie, 15
Ardelean Ion, 176
Ardeu, 205, 206
Armeanca I., 160
Aron Iacob, 155, 156, 161
Aron Ilie, 152
Aron Petru Pavel, 28, 29
Astalos Iosif, 164
Atanasie Anghel, 12, 20, 155
Avram, 23, 57, 76, 84, 181
Avram Ioan, 50, 51
Avram Toader, 45, 50, 51
Avrănescu Doda, 49

B

- Bacea, 57, 62, 84, 105, 150, 153, 195, 202, 225

Baci Ioan, 18
 Balata, 47, 74, 80, 188, 192, 194, 196, 197, 198, 199, 202, 206, 207
 Balint Ioan, 175
 Balomir, 19, 71, 72, 85, 196, 198, 199, 205, 211, 213, 214, 216, 218, 219, 220
 Balotă Nicolae, 169
 Balșa, 53, 61, 80, 53, 61, 80, 157, 193, 200
 Bampotoc, 37, 68, 102, 195, 202
 Banfi Gheorghe, 155, 163
 Barbesc Romulus, 124, 165
 Barbura, 44, 55, 57, 164, 195, 200, 204
 Barbu Avram, 174
 Barcian Ioan, 157
 Barcianu Sava Popovici, 173
 Barițiu Gh., 116
 Bart, 26, 59, 74, 77, 84, 94
 Baru Mare, 63, 156, 158, 197, 198, 199, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217
 Basarab Ioan, 174
 Basarab Maria, 7, 11, 14, 101, 173
 Basarab Toader, 152
 Basarab Vasile, 174
 Basarabasa, 85, 91, 197, 198, 199, 204, 207, 208, 225
 Bașa Iosif, 76, 188
 Baștea, 74, 76, 77, 88, 108, 110, 176, 178, 188, 194, 195, 197, 202, 208
 Batiz, 92, 124, 193, 197, 198
 Băcâia, 16, 208, 222
 Băcăinți, 12
 Băcilă Simeon, 174
 Băgara, 66, 71, 81
 Băiești, 66, 126, 191, 194, 195, 198, 199, 200, 201, 202, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 218, 220
 Băița, 96, 108, 123, 200, 211, 212, 213, 214, 220
 Bălă Ioan, 47, 185
 Bălgrad, 13, 16, 17, 19, 24, 25, 40, 42, 43, 45, 53, 56, 58, 60, 62, 68, 69, 74, 81, 95, 96, 100, 102, 106, 107, 108, 114, 117, 118, 125, 126, 129, 135, 136, 142, 144, 145, 155, 161, 167, 168, 172, 176, 177, 189, 193, 210, 220, 221, 222, 223, 225
 Bărăști, 56, 70, 196
 Bărbăteni, 61, 125, 195, 197, 198, 199, 201, 205, 212, 219
 Bărnuțiu S, 164
 Bătrâna, 27, 43, 60, 64, 79, 175, 178, 185, 194, 195, 197, 199, 206, 207
 Bârcea Mare, 72, 79, 99, 100, 136, 150, 172, 173, 184, 196, 199, 200, 207, 208, 228

Bechea Zaharia, 107
 Beci, 104, 110, 135, 140
 Bejan, 24, 124, 193, 196, 197, 198, 199, 200, 202, 203, 205
 Bembea Nicolae, 168
 Berbesc Ștefan, 93
 Bercovici Moise, 183
 Beriu, 17, 52, 69, 79, 92, 96, 109, 110, 121, 122, 124, 137, 138, 179, 184, 188, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 204, 205, 206, 208, 209, 220, 222
 Bethlen G., 35
 Bințiți, 17, 222
 Birtin, 88, 180, 194, 195, 197, 200, 201
 Biscaria, 19, 92, 118, 119, 93, 194, 198, 201, 204
 Bistrian, 79, 33, 95
 Blaj, 11, 15, 19, 20, 23-25, 27, 28, 33, 34, 38, 40, 45-50, 51-72, 74-80, 82, 86-95, 99, 100, 103-111, 113-118, 120-125, 127-130, 132, 135-142, 147, 149-153, 155-158, 165, 168, 171, 173, 175-178, 182, 185-190, 192, 197
 Blăjeni, 41, 90, 117, 121, 127, 144, 151, 152, 175, 194, 196, 197, 200, 201, 202, 204, 205, 225
 Bob Ioan, 27, 59, 155, 156, 163, 198, 213
 Bobâlna, 87, 90, 91, 131, 193, 200, 201, 205, 206
 Bobeș Gh., 59
 Bocardea Avram, 119
 Bodea Gheorghe, 60
 Bofan Mihui, 69
 Boholt, 44, 199
 Boiu, 123, 131, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201
 Boja Sebestely Abraham, 119
 Bojincă Dimitrie, 18, 101, 203
 Boldizar Rado, 125
 Bonaparte, 130
 Bonca Simeon, 78
 Bordan Ioan, 69
 Bordeianu Mihai, 168
 Borza Gavrilă, 7, 109, 140
 Borza Ioan, 125, 140
 Bosi Nicolae, 21
 Boș, 50, 60, 62, 65, 67, 82, 106, 126, 165, 175, 195, 200, 202, 204, 207
 Boșorod, 29, 53, 193, 196, 197, 201, 206
 Bota Nicolae, 109, 110, 187
 Boța Gheorghe, 64
 Bouțari, 54
 Boz, 72, 75, 78, 87, 103, 105, 108, 109, 126, 140, 141, 151, 174, 177, 184, 187, 190, 191, 192, 193, 197, 198, 199, 201, 202, 206, 207, 208
 Bozeș, 12, 59, 70, 96

Brad, 33, 40, 41, 44, 83, 86, 87, 96, 144, 166, 171, 174, 175, 188, 197, 200, 202, 204 205
 Braicu Doina, 97, 221
 Brancovici Sava, 154, 160
 Brândușescu Lazăr, 155, 163
 Brașeu, 71, 207
 Brașov, 14, 15, 16, 27, 96, 102, 109, 116, 137, 199, 215, 223, 224
 Brâznic, 65, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 203, 207
 Brădățel, 51, 56, 115, 118, 186
 Brădean Ioan, 109
 Brădeanu Mircea, 14, 24, 27, 28, 40, 57, 74, 107, 108, 109, 110, 111, 115, 122, 126, 135, 140, 149, 167, 173, 185, 186, 187, 189, 190, 193, 194, 196, 199, 205, 206, 209
 Brănișca, 44, 47, 51, 160
 Breazova, 70, 93, 165, 196, 198, 199, 212, 213, 214, 219
 Bredian Nicolae, 142
 Bredovan Alexandru, 176
 Bretea Mureșană, 22, 29, 38, 41, 96, 140, 151, 153, 193, 194, 196, 197, 198, 207, 220
 Bruzan Pătru, 102
 Bubora Ioachim, 109
 Buceș, 47, 64, 195, 197, 201, 202, 204
 Bucium, 33, 34, 81
 Bucureșci, 47, 49, 105, 136, 193, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 205
 București, 10, 11, 12, 15, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 33, 34, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 63, 65, 66, 67, 70, 71, 75, 76, 77, 78, 81, 82, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 96, 97, 99, 100, 101, 111, 115, 116, 118, 126, 135, 137, 144, 150, 151, 152, 154, 155, 158, 160, 161, 163, 176, 177, 184, 185, 188, 189, 190, 199, 203, 207, 215, 224, 225, 226, 227, 228, 229
 Buda, 24, 37, 38, 44, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 74, 76, 80, 92, 99, 100, 101, 105, 106, 107, 108, 110, 116, 121, 125, 127, 135, 137, 150, 152, 153, 157, 165, 175, 176, 188, 189, 190, 191, 202, 216, 226
 Buda Aron, 160
 Buda Diacu Avram, 87
 Buda Iosif, 160
 Budai Deleanu, 169,
 Budi Petru, 18
 Budoii David, 123, 160
 Budoii Solomon, 186
 Buicliu R. Dan, 7
 Buituri, 194, 195, 198
 Buluta Gh, 15
 Bulz, 54, 63, 106, 163, 183

Bulza Ioachim, 109
Bulzesti, 193, 195, 197, 198,
205, 207
Bun Panter, 120
Bunea A., 15
Burjuc, 65, 89, 96, 123, 178,
194, 195, 196, 201, 220
Buzău, 24, 47, 82, 115, 116, 118,
119, 121, 152, 200, 203, 216,
221
Buzdugan, 68, 76
Buzgură Mihai, 29, 50
Buzu Dorde, 56

C

Caba Ianoș, 48
Cartoian N., 11, 15
Câmpean Remus, 157, 173, 168
Cânde Lațcu, 11
Cantacuzino Gheorghe, 18, 155
Cantemir Dimitrie, 13, 204
Caraci, 184, 194, 196, 199, 200,
206, 208
Caransebeș, 15
Carcsceri Ioan, 80
Cârjiți, 18, 79, 90, 197, 198, 199,
201, 205, 208
Cârnești, 23, 48, 59, 68, 93, 105,
114, 124, 194, 195, 196, 197,
198, 199, 206, 207, 211, 212,
213, 214, 219

Casian Georgiu, 122, 159, 165
Cădari Ioan, 51
Căinel, 48, 123, 125, 139, 195,
197, 201, 205, 195
Călanul Mic, 80
Căldărușani, 26, 82, 119, 203
Căoi, 103, 200
Cărăstău, 88, 115, 127, 194, 195,
196, 197, 202
Cărmăzânești, 43, 60, 102, 135,
136, 177, 193, 195, 208
Cărpiniș, 146
Căstău, 17, 50, 82, 87, 88, 96,
118, 121, 138, 152, 194, 196,
200, 201, 203, 204, 205, 220
Cătuța Lucăceasca, 21, 85
Cerbia, 53, 66, 78, 194, 198, 200
Cernișoara-Florese, 59, 79, 123,
192, 194, 195, 199
Chesarie episcop, 148, 149
Chiașa Inochentie, 18
Chimindia, 68
Chindere Avram, 95
Chirciu Niculae, 19
Chirilovici Sofronie, 49
Cigmău, 12, 14, 47, 63, 79, 88,
92, 158, 159, 160, 186, 194, 195,
198
Cinade, 110
Cinciș, 113
Cioara, 46
Ciopeia, 27, 68, 196, 198
Ciorogar, 79, 183

Cipariu Timotei, 98, 99, 164, 215
 Cismașu, 38, 72, 121
 Ciuci Ianoș, 72, 74
 Ciula, 196, 198, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 218
 Ciumașiu Samoilă, 79, 109
 Clain Micu Inocențiu, 29, 154, 161
 Clopotari Nicolae, 71
 Clopotiva, 24, 40, 92, 117, 122, 129, 158, 159, 161, 165, 193, 195, 198, 204, 210, 211, 213, 214, 215, 219
 Coci Gheorghe, 152
 Colta Rodica, 16, 95, 96, 225,
 Comăneoi Ioan, 126
 Comănesc Petru, 91
 Compte F., 10
 Comșa Lazăr, 79, 180
 Condrean Dănilă, 90
 Condrean Gheorghe, 90
 Constantin, 43
 Corbea T., 12
 Coresi, 15, 26, 102, 215, 224
 Corfus Ilie, 11, 32, 37, 116, 128, 129, 131, 223
 Cornișel, 171, 176, 188
 Cosmin Radu, 166
 Costești, 124, 197, 201
 Coștei, 60
 Covragi, 22, 70, 195, 196, 198, 200, 201, 202
 Cozia, 65, 84, 93, 188, 196, 198, 207
 Crainic Mihail, 157
 Crainic Nicolae 20, 165, 171, 172
 Crângu, 120
 Crăciun Adam, 104
 Crăciun Ioan, 65
 Crăciunelu de Sus, 41
 Crăciunești, 137
 Crecana Chiriac, 27
 Criciova, 120
 Criscior, 43, 84, 118, 125, 144, 146, 147, 166
 Cristur, 42, 193, 198, 201, 202, 204, 206, 208
 Crișan Alexandru, 137
 Crișan Constantin, 188
 Crișan Liviu, 16
 Crișan Teodor, 65
 Crișcior, 50, 53, 82, 84, 96, 115, 118, 126, 146, 166, 194, 197, 200, 204, 205, 220
 Criștior, 40, 41, 49, 50, 53, 64, 82
 Cuieș., 108, 136, 151, 190, 201
 Curit (Curechiu n.n.), 37, 131, 195, 198, 199, 206, 208
 Curuț Crăciun, 59
 Czirt Ioan, 131, 139

D

- Dan Petru, 77
Dan Teodosie, 178
Danci Adam, 54, 69, 162
Danciu Ana, 80,
Danciu Ioachim, 27, 38
Danciu Ioan, 80
Dâncu Mare, 119, 122, 133, 195, 205
Danielopol Papacostea, C., 35
David, 29, 68, 109, 120, 150
David Sofronie, 76, 77, 120
David Vasile, 74, 108
Dăbâca, 72, 79, 80, 107, 150, 186, 194, 195, 198, 202, 207
Dălie Tănase, 126
Dănilă , 87, 114, 125, 138, 162
Dealu (Mănăstire), 32, 33, 34, 40, 41, 44, 67, 102, 147, 203, 216, 223
Dealu Mare, 160, 201, 205
Delari (Ghelari), 14, 43, 59, 126
Demeny Lidia, 35
Demetru Vasile, 108
Densuș, 23, 129, 130, 132, 147, 158, 159, 163, 164, 195, 198, 199, 206, 210, 212, 213, 214, 215
Densușianu Beniamin, 19
Deva, 9, 14, 15, 17, 18, 24, 102, 134, 144, 151, 161, 162, 193, 179, 224, 225
Devai, 62
Dighicu Ionașcu, 80
Dima Eva, 60
Dimitrie ieromonah, 119
Dionisie Ioan, 58
Dobra, 20, 44, 51, 60, 62, 67, 85, 97, 171, 182, 202, 220, 225
Dobrota Ioan, 55
Dobrotă Milă, 48
Dobrotă Nicolae, 56
Dobroț, 39, 193, 194, 195, 196, 197, 207
Dolca Sofronie, 186
Domokos Samuel, 7
Dörner Albert, 36, 132
Doroga Iosif, 74, 76, 77, 108
Dosoftei, 12, 96, 221
Dragomir Ioan, 41
Dragomir Simeon, 18
Dragoș Iancu, 79
Dragotie Iosif, 125
Drăgănesc Ioan, 76
Drăghici Mihai, 161
Drăgoiești, 108
Dreghiciu Doina, 7, 17, 96, 144, 222
Dudaș Florian, 12, 13, 14, 21, 32, 99, 155, 220
Dudas Iohan, 58, 160
Dumbrava, 24, 115, 120, 199, 200, 206, 208
Dumbrăvița, 68, 69, 75, 86, 176, 193, 201

Dupăpiatră, 39, 40, 57, 74, 96,
108, 109, 120, 122, 125, 126,
140, 144, 171, 176, 198, 204,
205, 220

E

Efrem Gheorghe, 67, 70, 187
Eftimie, 13
Elie Ioan, 120
Eloc Nicolae, 122
Erbiceanu Constantin, 26, 98

F

Farcaș Andraș, 45
Faur, 40, 41, 65, 80, 183
Făgăraș, 155, 156, 161, 164
Fărcădin, 32, 48, 195, 198, 210,
211, 212, 213, 215, 216, 217,
218, 219
Feier Avram, 64
Fest Ianoșim, 69
Figuz Antonie, 124
Filaret episcop, 27, 29, 148, 149
Filimon Aron, 150
Fintoag, 177
Fizeș, 18, 84, 85, 91, 193, 195,
197, 200, 201, 207, 221
Fizești, 43, 88
Fodor Ioan, 99, 100, 134, 172

Franzenau Iohan, 160
Fuiеști, 66
Furdui Dionisie, 93, 188
Furdui Ioan, 178
Furdui Titus, 224

G

Gal Dănilă, 54, 55
Galați, 14, 193, 197, 198, 206,
210, 211, 213, 214, 216
Garibaldi, 152
Gașpar, 119, 151
Gălata Crăciun, 63
Gălățan Gheorghe, 49
Gelmar, 96, 171, 177, 220
Geoagiu, 11, 26, 58, 81, 87, 135,
149, 160, 193, 194, 195, 196,
197, 98, 199, 200, 201, 205, 206,
207
Geszy Francisc, 15
Ghedeon, 144, 168
Ghelar , 44, 66, 69, 77, 48, 65,
107, 158
Ghenadie, 15
Gheorghe, 20, 32, 82, 97
Gherasim, 41, 116, 119
Gherman, 54, 162, 197
Giorgius presbiter, 14
Giurcă, 102
Gligor Giorgiu, 117, 122

Glod (Glodghilești), 17, 53, 107, 110, 142, 189, 193, 196, 201, 221
 Gocih Ioan, 70
 Godinești, 65, 137, 186, 197, 201
 Gola Marinca, 54
 Golia Dănilă, 76
 Gonța Simeon, 110
 Gostian, 77
 Gothatea, 67, 195, 203, 206
 Govora, 216, 224
 Gramatica Nicolae, 42
 Grădiște, 54, 70, 74, 103, 202, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219
 Grecu, 44, 122, 176
 Grid, 76, 77, 96, 196, 198, 200, 221
 Grigorie, 29, 176
 Grohot, 122, 176, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 203, 205, 206, 207
 Groza, 23, 89, 108
 Grozie, 179
 Gruescu Nicolae, 120
 Guga Nicolae, 125
 Gurasada, 18, 118, 186, 194, 197, 202, 206
 Gurzu Ioan, 126
H
 Hadan, 137, 182, 185
 Hateg, 13, 14, 22, 29, 38, 47, 71, 73, 74
 Hădăcean Arsenie, 106
 Hărău, 198, 201, 203
 Hărțăgani, 45, 74, 80, 97, 108, 193, 195, 197, 202, 205, 208, 220
 Hășdat, 80
 Hășdău, 66, 67, 72, 106, 124, 139, 200, 202, 207
 Hătăgel, 23, 89, 194, 197, 198, 202, 204, 207, 212, 213, 214, 215, 216, 218, 220
 Herce Ștefan, 15
 Herepeia, 141, 174
 Herina, 105
 Herța Gheorghe, 63
 Hobiceni, 61, 214, 217, 218, 220
 Hobîța, 54, 75, 152, 193, 194, 195, 197, 198, 210, 212, 213, 214, 215, 217, 218, 219
 Hocman Ioan, 175
 Holdea, 74, 76, 77, 106, 108, 110, 138, 175, 178, 186, 188
 Homorod, 20, 24, 42, 63, 85, 102, 103, 117, 121, 126, 127, 135, 160, 185, 193, 196, 197, 199, 204, 205, 206, 222
 Hondol, 17, 61, 156, 221, 225
 Hotnoy Teodor, 72
 Hudovici Nicolae, 62
 Hunedoara, 11, 14, 15, 20, 21, 29, 32, 43, 50, 58, 59, 62, 69, 77,

80, 83, 93, 97, 99, 100, 101, 102,
113, 115, 118, 130, 134, 139,
146, 1565, 172, 173, 190, 193,
194, 195, 196, 197, 198, 199,
200, 201, 202, 203, 204, 205,
207, 208, 226, 227, 228, 229
Huniade, 172
Hurdești, 50
Huțovici protopop, 180

I

Iacob, 79, 124
Iang Ioan, 183
Iarca Dumitru, 18
Iași, 11, 13, 19, 33, 34, 37, 39,
43, 55, 56, 80, 81, 90, 95, 96,
103, 105, 113, 117, 118, 144,
149, 154, 155, 160, 185, 189,
190, 204, 217, 220, 221, 222,
223, 226
Iaz, 42,
Iezer, 85
Ignat Toader, 40
Ilie, 105
Ilteu, 177
Imbria Traian, 178
Indrei Adam, 61
Inochentie, 154, 161
Ioan, 155, 185
Ioan din Beriu, 179
Ioan din Deva, 179

Iorga Ianăș, 59
Iosif, 29, 40, 180
Iosipu, 104
Irovici Constantin, 186
Iștvanovici Mihail, 27
Itu Pavel, 35, 95
Ivanici Gh, 115, 118, 119

J

Jibot (Șibot), 95
Josan, 99, 100, 172
Josani, 67, 191
Jude Iovul, 46, 54
Junc, 80, 115, 120, 183
Junie, 123, 175

K

Kirițescu Constantin, 35, 37
Kis Barcea, 79
Klima Helmut, 155
Kutschera Rudolf, 132

L

Lazăr Moise, 188
Lazăr Ștefan, 104

Lăpușiu, 29, 50, 69, 75, 93, 106,
107, 122, 136, 178, 188, 193,
195, 198, 206, 225
Lăpușnic, 78, 124, 194, 196, 200
Lăsău, 108, 176, 194, 200, 201,
202, 206
Lăslău Teodor, 75
Leah Ioan, 152
Leaoț, 81, 90, 104, 105, 113,
117, 189, 194, 196, 204
Leipzig, 101
Lelese, 58, 89, 90, 193, 194,
195, 196
Lemeni Ioan, 155, 164
Lenghel Cornel, 164
Leșnic, 26, 44, 45, 56, 69, 75,
84, 85, 86, 107, 135, 176, 184,
193, 194, 195, 198, 201, 202,
204
Leu Valeriu, 33, 95, 223
Lipova, 95, 149, 185
Livezeni, 49, 72, 124, 195, 199,
205, 206, 208
Lucaci Ioan, 123, 177
Ludești, 124, 193, 194, 195, 196,
197, 198, 199, 201, 202
Lugoj, 15, 19, 29, 124, 157, 165,
224
Lunca, 40, 41, 126, 132, 153,
154, 161, 193, 194, 195, 196,
198, 199, 200, 201, 204, 205,
206, 212, 213, 218

Luncani, 53, 193, 196, 201, 202,
206
Luncoi, 38, 62, 63, 77, 80, 152,
187, 193, 194, 197, 199, 206,
207
Lupan Doina, 16, 222
Lupașu Isaia, 100
Lupea, 54, 89, 163, 182
Lupeni, 101, 164, 198, 213, 214,
219
Lupșa Avram, 78
Lupulescu Ioan, 175
Luți Lazăr, 70

M

Macarie, 96
Macioiu Vizantie, 147, 159
Mada, 12, 194, 205
Maior Liviu, 20
Maior Petru, 24, 37, 62, 64, 67,
68, 80, 92, 99, 101, 106, 107,
108, 110, 116, 150, 189, 191,
202, 203, 216, 226
Mânerău, 27, 88, 89, 114, 125,
149, 151, 155, 161, 187, 194,
195, 196, 207
Mara Mihai, 161
Marginea, 108
Marian David, 120
Marin, 15, 168
Mariș Ioan, 185

Marton Ioan, 71
 Mârza Eva, 7, 17, 24, 222
 Mârza Iacob, 7, 169
 Maximilian, 19, 21, 22, 38, 70, 71, 72, 73, 77, 92
 Măceu, 22, 46, 66, 69, 70, 74, 75, 76, 77, 95, 100, 155, 159, 163, 194, 195, 198, 224, 225, 227
 Măgura, 52, 63, 105, 109, 137, 150, 158, 185, 200
 Mălăiești, 195
 Mărgău, 102
 Mărginean Crucean, 110
 Mărtinești, 33, 40, 48, 49, 69, 70, 79, 102, 121, 124, 127, 141, 184, 194, 195, 196, 198, 199, 202
 Merișoru de Munte, 67, 107, 150, 191, 198, 199, 202, 207
 Mermezan, 153, 184
 Mesteacăn, 132, 144, 167, 194, 195, 196, 200, 202, 205, 206, 207, 209, 212, 213, 214, 218
 Meteș Ștefan, 11, 114, 167
 Micănești, 70, 74, 111, 127, 181, 182, 186, 194, 197, 198, 205, 207
 Micu Samuil, 25, 42, 69, 76, 99, 100, 172, 196, 208, 213, 228
 Micula Istvan, 79
 Mihai, 13
 Mihail, 18, 44
 Mihăileni, 45, 86, 103, 109, 114, 117, 121, 122, 123, 144, 194, 196, 201, 205, 207
 Mineat Ilie, 161, 200, 215
 Mitric Olimpia, 7
 Mitru, 13
 Moga Vasile, 44, 72, 75, 181, 182, 187
 Moise, 168
 Moldovan Ștefan, 25, 28, 98, 99, 270
 Molnar Ioan, 18
 Mora Iosif, 181
 Morcotan Simeon, 126
 Morvai Ioan, 134
 Muncelu Mîc, 41, 198, 199, 200
 Muntean, 40, 92, 123, 177
 Musztu Vasile, 178

N

Naghi Gheorghe, 132, 158
 Nan Ioan, 116, 118
 Nandru, 138, 195, 196, 197, 203
 Nanos Ignatius, 175
 Napoleon, 152
 Narădi M. (Oradea),
 Nădăștia de Sus, 82, 96, 103
 Neamț (Mănăstire), 11, 19, 38, 73, 74, 97
 Nece Petru, 32
 Nedel Avram, 12

Nemeș, 60, 67, 180
Nemeti George, 123
Netea Vasile, 166
Nevoieși (Lunca), 55
Nichitici Ghedeon, 168
Nicodim, 11
Nicolaevici Lupea, 115, 118
Nistor Dimitrie, 110, 189
Nobili Iovan, 23
Nojag, 194, 198, 202, 204, 205,
206
Novacovici Dionisie episcop, 20,
44
Nucșoara, 56

O

Obârșă, 64,
Ociu, 79, 84
Ocolişul Mare, 70, 87
Ohaba, 85, 111, 160, 188, 195,
196, 197, 199, 204, 206, 208,
210, 214, 215, 216, 219
Olariu Ioan, 18, 34
Olariu Sofronie, 139
Olteniceanu Constantin, 98
Oprean, 78, 136, 177
Opreșcu Ioan, 138, 178
Opriș Ioan, 130
Oprușan, 179
Oradea, 32

Orăștie, 9, 15, 16, 18, 19, 23, 28,
33, 36, 57, 76, 122, 125, 132,
133
Orăștioara, 51, 58, 80, 125, 193
Orban Irimie, 108
Orbonaș Mihail, 62, 66, 71, 105,
107, 118, 119, 150, 174
Orbonaș Nicolae, 107
Ormindea, 69, 125, 153
Ostrovel, 59

P

Pahomie, 40, 104, 113
Paladie Niculaie, 17
Panait Cristache Ioana, 7
Panc, 51, 93
Papp Nicolae Nemeș, 77
Pappfalvi Constantin, 159, 164,
165
Paris, 28
Parpoi Zaharie, 70
Paclisanu Zenovie, 20
Pârva Ioan, 122
Patachi Samuel, 134
Păcurariu Mircea, 13, 101
Pădurean Crăciun, 50, 129
Pătrânjeni, 107, 108
Pătru, 12
Păucinești, 42, 193
Perian Ioan, 17, 18
Perian Ștefan, 121, 126

Perian Tovie, 17, 18
 Pesteană, 193
 Peștiș, 27, 59, 67, 70, 187
 Peștișel Moise, 15
 Petros, 76, 105
 Petroșani, 17, 96
 Petrovici Alexandru, 56
 Petrovici Ioan, 52
 Petrovici Nicolae, 107
 Petrovici Petru, 185
 Petruța Gheorghe, 51, 59
 Piso Sabin, 160
 Pișchinți, 12
 Platos Nicolae, 18
 Plopi, 46, 71
 Plosca (Mănăstire), 11, 12, 13, 21, 28, 96, 98, 101, 173
 Podele, 24, 42, 80, 85
 Poiana, 45, 46, 49, 50, 52, 163, 186
 Poienaru Daniela, 27
 Poieni, 62, 64, 175, 178
 Poienița, 25, 41, 43, 60, 66, 67, 107, 135, 150, 175
 Pojoga, 24, 74, 76, 107, 121, 141, 153
 Polinai Epeditar, 123
 Pop Andrei Liviu, 19
 Pop Ianăș, 20
 Pop Nicolau, 186
 Pop S., 217
 Popa Adam, 43, 45, 47, 53, 60, 86, 87, 106, 146
 Popa Alexandru, 17, 18, 43, 63
 Popa Arsenie, 74, 106, 108
 Popa Avram, 40, 52, 63, 80; 115, 117, 118
 Popa Bratu, 51
 Popa Climent, 107
 Popa Constantin, 56, 135, 168
 Popa Cosma, 48, 65, 66
 Popa Crăciun, 42, 80
 Popa David, 29, 68
 Popa Dănilă, 17, 40, 41, 53, 87, 146, 147
 Popa din Dobroț, 39
 Popa din Săcel, 19
 Popa Doroga, 76
 Popa Dumitru, 37, 41, 43, 105
 Popa Eftenie, 63, 68
 Popa Filip, 49
 Popa Florea, 102
 Popa Gavril, 102
 Popa Gheorghe, 22, 32, 59, 65, 66, 67, 81, 82, 86, 87, 92, 103, 104, 126
 Popa Giurgi, 40
 Popa Groza, 108
 Popa Iacob, 44, 102, 168
 Popa Iancu, 90
 Popa Ianoș, 21, 26, 29, 32, 40, 44
 Popa Ilie, 13, 63, 160
 Popa Ioan, 21, 29, 32, 40, 41, 42, 43, 47, 49, 51, 57, 58, 63, 69, 81,

82, 83, 85, 86, 87, 102, 108, 111,
 136, 140, 178, 180
 Popa Ioan Românul, 11
 Popa Ioja, 42
 Popa Ionașcu, 33, 40, 41
 Popa Iosif, 28, 29, 40, 47, 48, 50,
 52, 85, 87, 91, 140, 184, 185
 Popa Iovan, 21
 Popa Iovu, 42
 Popa Ișfan, 23, 89
 Popa Istisan, 58
 Popa Jurca, 41, 49, 102
 Popa Laurentie, 13
 Popa Lazăr, 52
 Popa Lucian, 126
 Popa Matei, 46, 67, 84
 Popa Miclăuș, 79, 95, 103
 Popa Mihai, 12, 13, 14, 47, 51,
 56, 62, 69, 103, 149
 Popa Mihăilă, 58
 Popa Moise, 21, 32, 56, 146
 Popa Neagoe, 12, 131
 Popa Nicolae, 12, 29, 50, 61, 69,
 74, 80, 87, 90, 119, 138
 Popa Nicula, 33, 44
 Popa Oprea, 49, 58
 Popa Pascu, 47
 Popa Paște, 12
 Popa Pavel, 42, 67, 85
 Popa Petru, 17, 22, 29, 53, 55,
 59, 80, 82, 84, 85, 107, 146, 155
 Popa Radu, 67
 Popa Rusan, 45
 Popa Samoila, 85, 87
 Popa Simion, 12, 29, 97, 107,
 108, 136, 158, 161, 162, 179,
 180, 186
 Popa Sofronie, 23
 Popa Solomon, 48, 68, 69, 105
 Popa Stan, 113
 Popa Stanciu, 42
 Popa Stoica, 84
 Popa Teodor, 41, 65
 Popa Teodosie, 81
 Popa Toader, 17, 89
 Popa Toma, 23, 85, 103, 117,
 126, 135, 160, 185
 Popa Turc, 40
 Popa Vasile, 16, 40, 47, 72, 111,
 126, 185, 186
 Popa Vichentie, 111, 127, 129,
 147,
 Popa Zaharie, 13, 53, 90, 93
 Popescu Ioan, 175
 Popescu Iosif, 174
 Popovici Aron, 107, 135, 150
 Popovici Avram, 85, 108, 124,
 136, 184, 187
 Popovici Beniamin, 99
 Popovici Elisei, 51
 Popovici Gheorghe, 18, 22, 32,
 59, 65, 66, 67, 75, 81, 82, 86, 87,
 92, 107, 109
 Popovici Ioan, 17, 46, 50, 52, 54,
 63, 88, 90, 136, 156, 162, 163,
 178, 184

Popovici Iosif, 177, 184
Popovici Mihăilă, 53, 85, 98,
103, 104, 105, 144, 149, 184
Popovici Moise, 100
Popovici Nicolae, 118
Popovici Samoilă, 109
Popovici Stefan, 85
Popovici Teodor 106
Popovici Toma, 91
Popovici Trifon, 122
Porcurea (Vălișoara), 80, 89
Porumb Marius, 181
Potingani, 33, 41, 80, 83, 141
Pricaz, 42, 58, 123, 137, 175
Prihodiște, 24, 63, 91
Prislop (Mănăstire), 11, 13, 14,
20, 101, 165
Prodan David, 145, 169
Pui, 20
Pușcariu Ioan, Cavaler de, 158

R

Raboi Solomon, 135
Radovici Dionisie, 68
Radu Dimitrie, 157
Radu Iacob, 95, 129, 1230, 132,
147, 156, 159, 165, 174
Rafael, 27
Randla Ionașcu, 102
Rapolt, 58, 62, 65, 68, 104, 105,
135, 150, 152, 153, 190

Rapolțel, 105, 106
Râmnic, 16, 17, 19, 20, 24, 42,
44, 45, 48, 52, 57, 79, 83, 85, 86,
87, 89, 99, 100, 103, 115, 117,
118, 119, 121, 123, 124, 130,
135, 138, 148, 162, 167, 177,
187
Râpaș, 80,
Rațiu Petru
Râu Bărbat, 43, 119
Râu de Mori, 11, 93
Răchitova, 11
Rădăuți, 26, 135
Rădulești, 68, 97, 111, 112, 137,
152, 182, 184, 185, 186
Răhău, 58, 81
Reia, 61, 86
Reitescu Gheorghe, 170, 177
Renghet, 17, 41, 52, 59, 110,
111, 137, 149, 177
Reșița, 33
Retegan Simion, 169, 171
Ribicioara, 183
Ribîța, 78, 79, 91, 102, 116, 119
Romos, 14, 91, 123, 139, 152,
189
Romoșan Vasilie, 76
Romoșel, 57, 177
Rosetti R.A., 28
Roșca Gheorghe, 18, 116, 118
Roșcani, 12, 37, 56
Roșia, 181
Rovina, 57, 139

Ruda, 150
Runc, 150
Runcșor, 51, 56, 62, 108, 186
Rus Dănilă, 149
Rus Ianăș, 68
Rusan Avram, 54, 162
Rusu A.A, 11, 14, 170
Rușor, 47, 68, 91, 185, 190

S

Sarmizegetusa, 165
Sas-Sebes, 97
Sânpetru, 11, 151, 170
Sântandrei, 103
Sântămărie, 23
Sârbi, 40, 41, 102, 147, 175
Savai Simeon
Săcămaș, 19, 44, 68
Săcărâmb, 58, 160
Săcel, 40, 41, 42, 47
Sălaș, 22, 33, 40, 69, 121, 135, 150, 158, 163, 186
Sălciva, 85, 104, 108, 120
Săliște, 24, 57, 58, 96, 119, 141, 185, 189
Sălișteanu Ioan, 70
Săliștioara, 120, 136
Sărăcsău, 119
Săulești, 55, 58, 88, 91, 120
Scroafa (Stejerel), 63, 64, 115, 118, 119

Sebeș, 15
Sibișel, 11, 58, 76, 81
Sibiu, 11, 18, 19, 25, 37, 68, 71, 79, 91, 92, 93, 96, 99, 100, 112, 119, 120, 124, 136, 140, 142, 151, 166, 174, 183, 186, 190, 192
Silaghi, 180, 181
Silvaș, 16, 32, 48, 70, 81, 90, 92, 117, 152, 161, 162, 186, 188, 189
Silvași Danil, 164
Simeon, 23, 89, 128, 168
Simeria, 52, 53, 60, 163
Simonescu Dan, 15
Simulescu Adam, 49
Snagov, 26, 208, 219
Sohodol. 89
Spini, 80
Stan Gheorghe, 64
Stâncești, 182
Stănija, 51, 90, 104, 106, 108, 119, 136, 140, 144
Stănilă Ioan, 79
Stejerel, 48, 87, 88, 141
Stoeneasa, 120
Stoica Iosif, 78
Stoica Partenie, 177
Strei, 42
Stretea, 93, 165
Sturza Vasile Moldoveanul, 12
Subcetate, 29
Suciu Beniamin, 20

Szekely Ilie, 147

S

Șaguna Andrei, baron de, 122

Șarban Gheorghe, 191

Șerboiaia, 47, 125

Șerel, 20, 91

Șesuri, 90

Șinca Georgiu, 101, 172

Șincai Gheorghe, 101, 172

Șoanul Petcu, 14

Șoimuș, 18, 47, 51

Șora, 86, 105

Ștefan, 20

Ștefan Gheorghe, 106, 155

Ștefanovici Damaschin, 120

Ștefănescu Iosif, 177

Șteia, 85, 89

Stempel G., 12, 13

Șuluțiu Șterca Alexandru

Șușman, 58, 70, 189

T

Tarnița, 193

Tati-Balta C. (Mircea G.), 113

Tâmpa, 45, 85, 87, 138

Târgoviște, 17, 32, 34, 42, 64,

82, 95, 96, 99, 104, 106, 109,

110, 115, 122, 148, 188

Târnava, 24, 176

Tâmăvița, 71, 103, 105, 107,
174, 184, 191

Tămășasa, 40

Tămășești, 56, 79, 177

Tărățel, 43, 54, 64, 76

Tătărăști, 96, 145

Teasc Gheorghe, 119

Teban Petru, 123

Techereu, 27, 51

Teiu, 56, 60, 61, 104, 106, 108,
110, 127, 137, 138, 152, 175,
188

Teleguțu Teodoru, 115, 120,
121, 122

Teliuc, 21, 29

Teoctist, 166

Teodor Studitul, 26, 59

Teodorescu Dorin, 7

Teodoru Petru, 171, 176

Teofil, 29

Tetea Ioachim, 174

Tilicea Zaharia, 174

Tilișca, 117

Timișoara, 12, 14

Tin Iosif, 58

Tisa, 65, 120, 123, 134, 138, 139

Tiulești, 90

Todea Nicolae, 64

Todericiu Pătru

Toma, 81

Tomescu Mircea, 27

Tomești, 56, 89

Tomnatic, 57, 104, 108, 122, 176

Tomuța Avram, 109

Tone, 13

Toplița, 52, 57

Tordași Mihail, 15

Tot Alexandru, 64

Totești, 63, 64

Totia, 60

Treboniu August Laurian

Trestia, 17, 45, 124, 144, 184,

185, 188

Trifon Samoil, 124

Trifu Ioan, 17

Tuhrman Carol, 16

Turdaș, 18, 47, 48

Turmăsan Ilie, 122

Tuștea, 23, 89

T

Țebea, 24, 40, 41, 56, 61, 62, 71,

77, 96, 185

Țepelea Gabriel, 148

Țic Andronic, 126

Țopa Chiril, 156

U

Uibaru Avram, 82

Uibărești, 26, 47, 51, 82, 103,

118, 119

Ulieș, 80

Ulpianu Simeon, 174

Ungur, 80, 170, 177

Uniev, 96

Urach, 14

Uric, 67, 75, 154, 193

Uricani, 61

Uroi, 86, 193, 194, 195, 205

V

Vaca (Mănăstire), 11, 40, 41,

104, 113, 167

Vaidei, 11, 13, 167, 168, 174

Vâlcele, 22

Valea Bradului, 83

Valea Lupșa, 183

Valea Lupului, 18, 62, 64

Valea Nandrului, 191

Valea Plai, 121, 127

Valea Poienii, 66

Valea Porcului, 109, 120

Valea Serboii, 124

Vasiu, 78

Vața de Sus, 45, 46, 49, 63, 88

Văidean, 177

Vălișoara, 37, 80

Vereș Andrei, 36, 133

Vețel, 23, 32, 42, 86, 141, 185

Vica, 51, 56, 62, 108, 186

Viena (Beci), 36, 37, 104, 108,

110, 135, 140, 155

Vinci Gabriel, 20, 83, 190

Vinerea, 12

Vinț, 81

Visca, 81, 118, 193

Viski Ioan, 11

Viștea de Jos

Vitan Gheorghe, 66

Voia, 49, 81, 87, 89

Voileanu Matei, 26, 157, 184

Vorța, 77, 78, 81, 118

Vulcez, 24, 78, 119, 141, 142,
151, 165

Z

Zacăn Efrem, 15

Zagreb

Zaharia, 21, 43, 82

Zam, 58, 89, 90, 93, 175

Zdrapți, 96

Zeicani, 70, 93

Zepa Gaspar, 43

Zevoianu Mihail, 124, 139

Zlatna, 109, 115, 119, 186

Zorani, 108

C U P R I N S

	Pag.
Prefață	7
Considerații referitoare la cartea românească veche din județul Hunedoara. Despre manuscrise și cărți tipărite	10
I. Carte cumpărată – Carte donată	31
II. Circulație. Proprietate. Lectori	94
III. Legători. Legătorie de carte	112
IV. Calamități. Meteorologice. Medicale	128
V. Istorice. Social – Economice	143
VI. Personalități	154
VII. Școală. Învățători. Carte școlară	167
VIII. Morală creștină. Bisericești. Varia	179
Lista selectivă cuprinzând numele localităților tipografice, titlurile cărților, anul tipăririi, numele localităților hunedorene, deținătoarele cărților	193
Lista selectivă cuprinzând numele localităților tipografice, titlurile cărților, anul tipăririi, numele localităților hunedorene care au deținut aceste cărți	210
Les mots qui temoignent. Des notes qui se trouvent dans les vieux livres roumains gardés dans le département de Hunedoara. Résumé	230
Witnessing words. Notes from old Romanian books from the Hunedoara County. Abstract	232
Indice selectiv de nume și locuri	233
Ilustrații	254

ИСТОРИЯ

ПОНТРАЖ

ЛУЧШЕШТА РСОМЖНИАСОР ЛДАКІА

АТОКМНТЬ

АВ

ПЕТРУ МАЙОР де Дичо-Скамартинь,
Престонъ, шъ ла Анкапула Врѣска Коннакъм ~~Австріи~~
и Оунгаріи
глубокъ и върциасор гевѣасор.

А В В А А.

А Врѣска Топографіе и Оунгаріи и Оунгаріи деи Пета

1812.

Petru Maior
"Istoria pentru începutul românilor în Dacia"
Buda, 1812
(Orăștie)

Х Р О Н І К А

Р У М Я Н І Л О Р,

Ш І Я М Л І

М У Л Т О Р Н Ъ М У Р Ї

А К Ж Т

✠
АВ ФОСТ ІАЛЕ АША ДЕ АМЕСТЕКАТЕ КЪ РЪМЖ-
НИИ, КЖТ АДКРЪРИЛЕ, АНТЪМПАВРИЛЕ, ШІ
ФАПТЕЛЕ УНОРА ФЪРЪ ДЕ А МЕ АЛТОРА ИЪ СІ ПОТ СКРИЕ ПІ
АНЦЪЛАС, АІН МАІ МЪЛТЕ МІІ ДЕ ЯВТОРІ, АН КЪРЪЛ ДЕ
34. ДЕ АНІ, КЪЛЪСЪ, ШІ АЪНЪ АНІІ ДЕАА НАЩЕРЪ ДОМ-
ИЪЛЪІ ІС ХС АЛКЪТЪІТЪ

А І

ГЕОРГІЕ ШІНКЪІ АІН ШІНКЪА

ДОКТОРЪЛ ФИЛОСОФІИ, ШІ АЛ ФЕЛОЛОГИИ, ФОСТЪЛ ДІРЕКТОР
АЛ ШКОЛЕЛОР НАЦИОНАЛИНЕ АН ТОАТЪ ЦЪРА ЯРЪКЪЛЪІ,
ШІ ДІОРТОГОТОРИА КЪРЪЛОР АН КЪРЪАСКА ТІПОГРАФИЕ А
УНИВЕРСИТАЦИИ УНГЪРИИ.

ТОМЪЛ І.

КЪПРИНХТОРЪ ДЕ МАТЕРІЕ ІСТОРИКЪ ДЕАА АНЪЛ 86. АЪПЕ
Д. ХС, ПЪНЪ АЛ АНЪЛ 1439. inclusive.

Chron. Geschichte v. Schinkay.

АН БЪДЪА,

АЛ КЪРЪАСКА ТІПОГРАФИЕ А УНИВЕРСИТАЦИИ ШІНТИФИКЪ
УНГЪРИИ ТЪНЪРИТЪ АЛ АНЪЛ 1844.

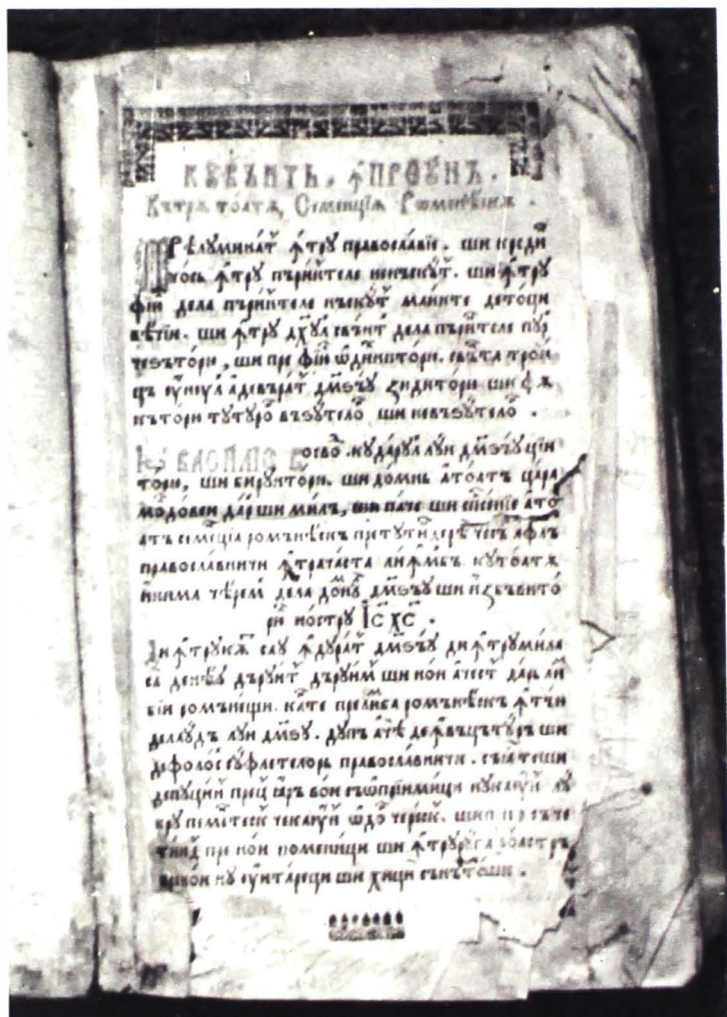
Gheorghe Șincai

"Cronica românilor și a mai multor neamuri"

Buda, 1844

(Orăștie)

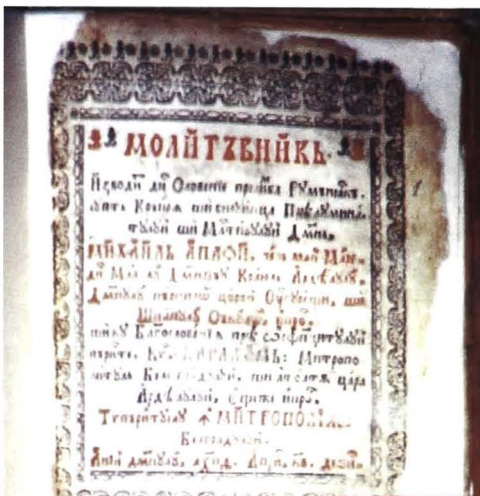

Varlaam, Carte românească de învățătură,
Iași, 1643
(Tărățel)

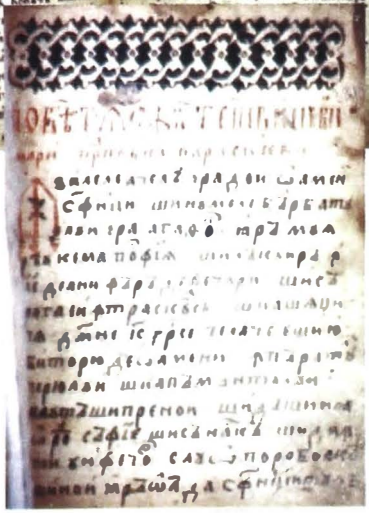
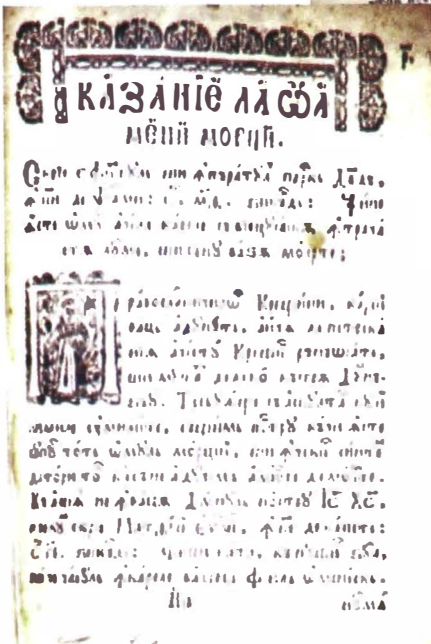
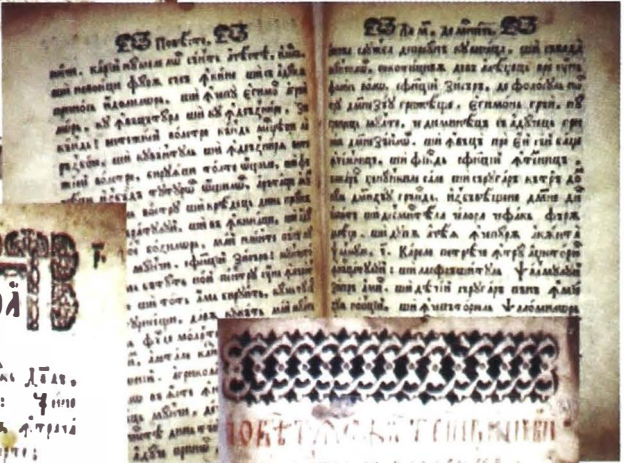

*Îndreptarea legii,
Târgoviște, 1652,
(Biblioteca Județeană Deva)*

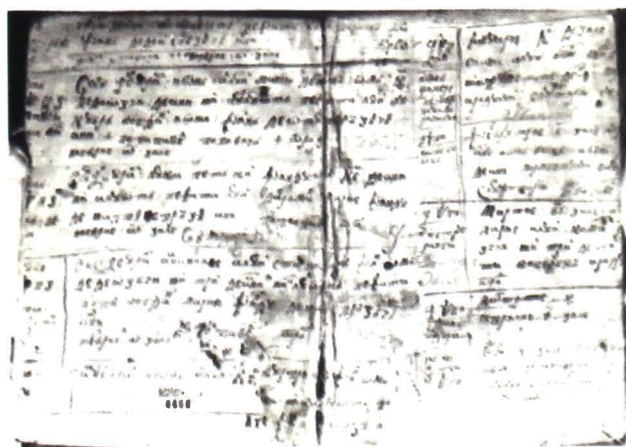
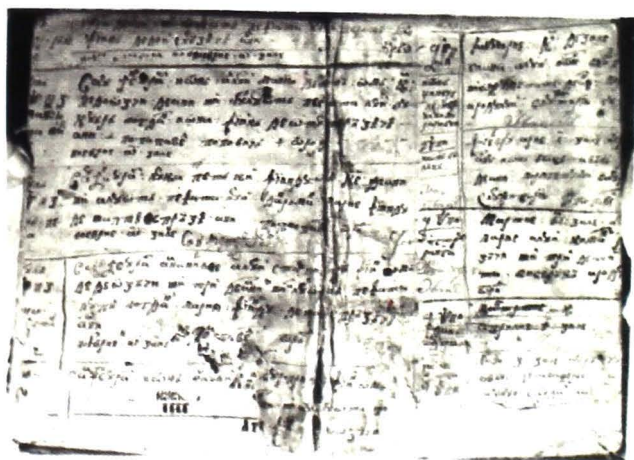
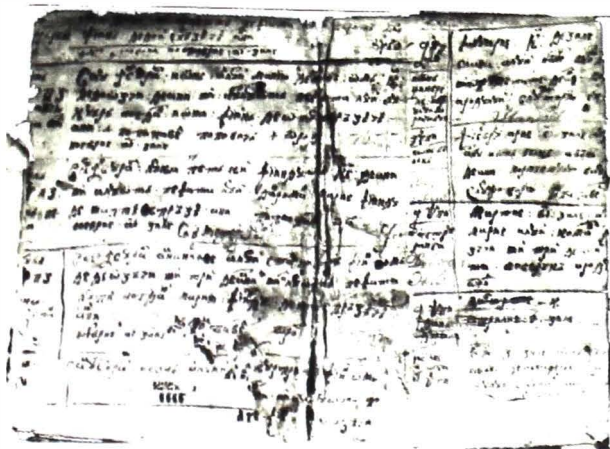
*Molitvenic,
Bălgarad (Alba Iulia), 1689
colligat: Cazanie la oameni morți,
Poveste la 40 de mucenici, 1689 și
manuscrisul
"Povestea Sf. Vineri"
(Colecția M. Brădeanu - Deva)*

Mărgăritare,
 București, 1691
 (Tarnița)

*Chiriadromion,
Bălgrad, 1699
Însemnări pe
coperta și foaia
de gardă, despre
căsătorii religioase
(sec. XVIII)
(Biblioteca
Județeană Deva)*

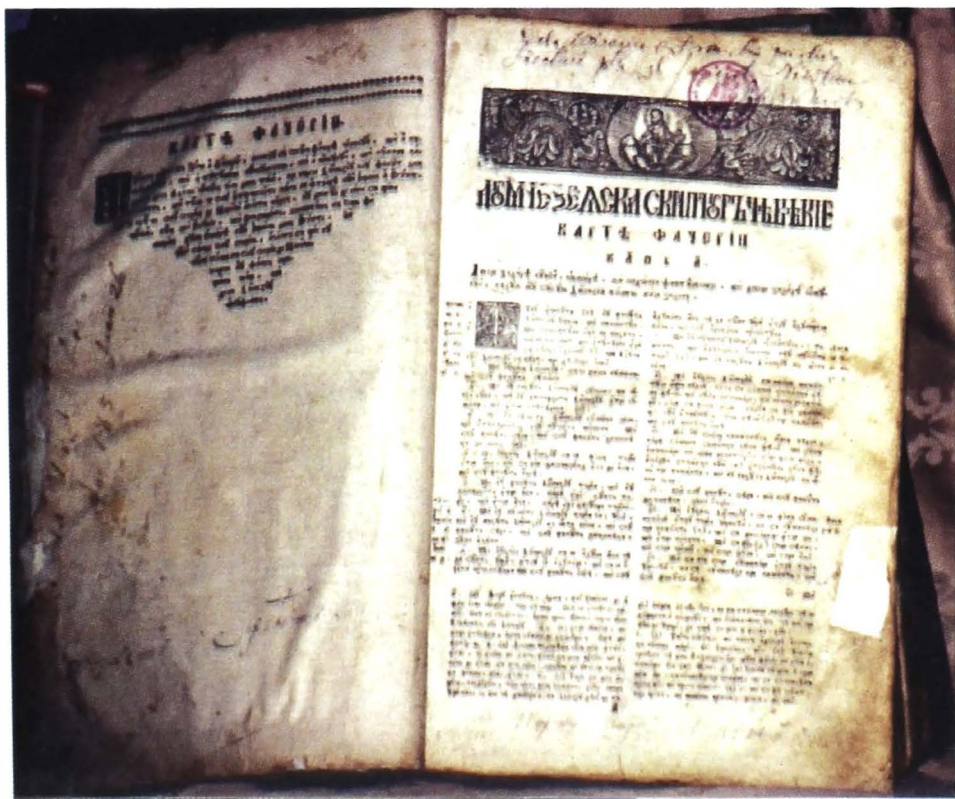

*Evanghelie
Râmnic, 1746
(Șteia)*

Cazanie, Râmnic, 1748
Coperta străpunsă probabil de un glonte în timpul revoluției din 1848
(Arhivele Statului - Filiala Deva)

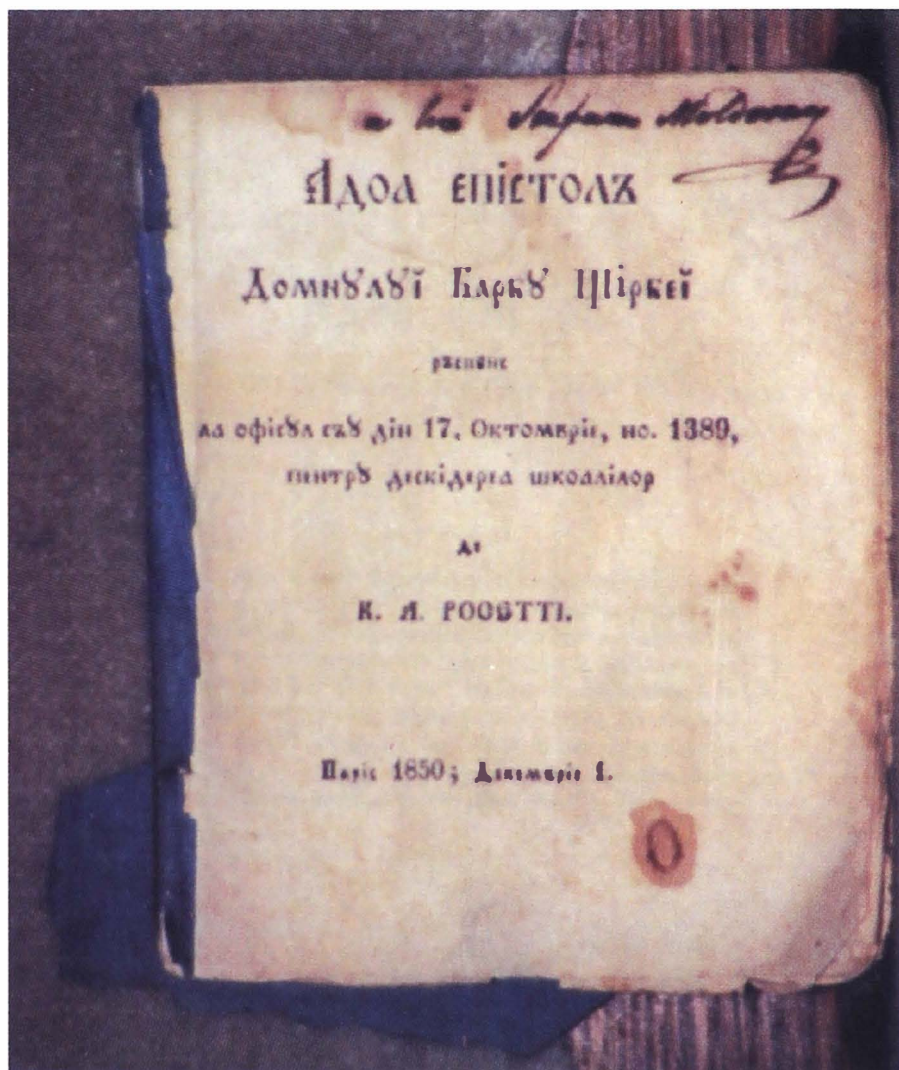

*Samuil Micu
Biblia
Blaj, 1795
(Gurasada)*

*Ilustrație din "Ușa Pocăinței"
Brașov, 1812
(Colecția M. Brădeanu - Deva)*

*A doua epistolă a Domnului Barbu Știrbei
Paris, 1850
(Orăștie)
cu ex-libris: Ștefan Moldovan*

1777 la anul 1817

9. Una Epistolă în un folie lipită în Blaj la anul 1817
10. Una Liturgie veche lipită în Jura Rom. la Mitropolia Ungarilor în 8^{ve} folii la anul 1713.
11. Una Minuie nouă lipită în Blaj în un folie la anul 1828.
12. Una Liturgie nouă în un folie lipită în Blaj la anul 1817.
13. Una Bonaventura în un folie lipită în Blaj la anul 1808.
14. Una Liturgie veche serbă, fosa de vâlnă, în un folie.
15. Una Liturgie în 8^{ve} folii lipită în Mitropolia Bucureștilor la anul 1801.
16. Două Liturgii vechi pentru vâlnă ambele în 8^{ve} de Bonaventura
17. Una Liturgie în 8^{ve} folii lipită în Blaj la anul 1823.
18. Una Liturgie în 8^{ve} folii lipită la Sibiu 1842.

Cumca aceste lucruri pe vremea noastră sunt din țara noastră,
și înaintea noastră din țara noastră aducându-ne, și
în străvechile ambele noastre, și obiectele și
în latină.

Măceu 2. Decembrie 1855.

(Nicolai Bărbulescu) Bărbulescu
Jura Rom. în Blaj.

+ Betsu, Jodocsa și
+ Jura Liturgie în Blaj.

"Conscripțiunea" cărților românești vechi
aflate la Biserica din Măceu
la data de 2 decembrie 1855
(Arhivele Statului - Filiala Deva)

ДѢВЕРИ КЖЛКѢ ЧѢЛѢ ТРЪЩЕЦН, ПР
ЛЕСНЕ ВЕРИ ДОКЪН ДН ЧѢЛѢ ЧЕРЕЦН. ДС
ВЕРИ ПЖРЪН ПОХТЕЛЕ ТРЪЩЕЦН.
ПРЕЛЕСНЕ ВЕРИ ЛОУА ШН ПЪЩЕЦН
ЧЕРНОУН. КАРЪ ПОН Т
СЪЩЕ ДОКЪН ДНМЪ ДЕЛ
ХС ДМСЪЩЕ ЛНО
СТРЪ. ПЕНТРЪ
РЪГА ТРЪЩЕ
РО СЪЩЕЦН ЛО,
АМН.

